

**REPUBLIKA E SHQIPËRISË
UNIVERSITETI I TIRANËS
FAKULTETI I GJUHËVE TË HUAJA
DEPARTAMENTI I GJUHËS ANGLEZE**

DOKTORATË

**SINTAGMATIKA
NË FJALORËT ANGLISHT - SHQIP
DHE SHQIP-ANGLISHT**

**Punoi :
Ma. Julian QAMA**

**Udhëhoqi:
Prof. Dr. Thoma DHIMA
Prof. Dr. Raul LILO**

Tiranë, 2022

**REPUBLIKA E SHQIPËRISË
UNIVERSITETI I TIRANËS
FAKULTETI I GJUHËVE TË HUAJA
DEPARTAMENTI I GJUHËS ANGLEZE**

DISERTACION

I paraqitur nga

Julian QAMA

Në kërkim të gradës doktor

Specialiteti : Gjuhësi

Tema: Sintagmatika në fjalorët anglisht - shqip dhe shqip-anglisht

Udhëheqës shkencor:

Prof. Dr. Thoma DHIMA

Prof. Dr. Raul LILO

Komisioni:

1. Prof. As. Dr. Leonard Danglli	Kryetar
2. Prof. Dr. Viktor Ristani	Anëtar (Oponent)
3. Prof. Dr. Sofia Delijorgji	Anëtar (Oponent)
4. Prof. Dr. Arben Skendaj	Anëtar
5. Prof. As. Dr. Mirela Papa	Anëtar

Tiranë, 2022

Deklaratë @ E drejta e autorit, Julian QAMA, 2022

Deklaroj se kjo temë doktorature është punimi im, i kryer në përputhje me rregullat akademike dhe etike dhe të gjitha referencat, citimet etj., janë bërë sipas rregullave.

Prindërve të mi ua kushtoj!

FALENDERIM

Materiali që keni në duar është një punë që është realizuar me jo pak vështirësi, mund, përkushtim dhe kohë. Ma ka lehtësuar ndjeshëm arritjen e synimeve dhe puna ime si mësimdhënës në universitet. Por ai nuk do të kishte formatin e tanishëm, si një tezë në kërkim të gradës “Doktor i shkencave gjuhësore” pa një bashkëpunim të vazhdueshëm dhe drejtim të specializuar e cilësor shkencor.

Ndaj shpreh mirënjohje dhe falënderime për stafin akademik të Shkollës doktorale në Departamentin e gjuhës angleze, pranë Fakultetit të Gjuhëve të Huaja, Universiteti i Tiranës (pranë të cilit po paraqes këtë tezë), për stafin akademiko-mësimdhënës të Universitetit “Eqrem Çabej”, Gjirokastër (ku mora formimin tim universitar dhe përudhësimin për studime pasuniversitare) dhe veçanërisht për prof. dr. Thoma Dhima dhe që pas ndarjes nga jeta të tij, të Prof.dr.Raul Lilo të cilët më udhëhoqën dhe më drejtuan me kompetencë, dashamirësi e durim gjatë gjithë çasteve të punës.

PASQYRA E LËNDËS

SINTAGMATIKA NË FJALORËT ANGLISHT-SHQIP DHE SHQIP-ANGLISHT

HYRJE	VIII
1. Përligjja e punimit	viii
2. Qëllimi dhe synime të studimit	x
3. Rezultatet e pritshme të punimit	xi
4. Hipoteza	xi
KREU I	1
KONCEPTI I SINTAGMATIKËS NË GJUHËSI	1
1.1. Sintagmatika si nocion gjuhësor	1
1.1.1. Rreth termit gjuhësor sintagmatikë	1
1.1.2. F. de Sosyr (Saussure) dhe nocioni i sintagmatikës	4
1.1.3. Andre Martine (Martinet) dhe nocioni i sintagmatikës	6
1.1.4. John Lyons dhe nocioni i sintagmatikës	9
1.1.5. R. Memushaj për nocionin e sintagmatikës	12
1.1.6. Qasje në shqipe nga Sh. Rrokaj të nocionit të sintagmatikës	18
1.1.7. Nocioni sintaksor i sintagmatikës	20
1.1.7.1. Nocioni sintaksor i sintagmatikës nga Th. Dhima	20
1.1.7.3. Nocioni sintaksor i sintagmatikës nga T. Topalli	22
KREU II	23
2. SINTAGMATIKA SI NOCION LEKSIKOGRAFIK	23
2.1. Fjalorët gjuhësorë	23
2.1. Fjalori si vepër gjuhësore integrale	24
2.3. Fjalorët një gjuhësh dhe fjalorët dygjuhësh	29
2.4. Sintagmatika dhe struktura kuptimore e fjalës	32
2.4.2. Sintagmatika dhe struktura kuptimore e një fjale shumëkuptimëshe	34
2.5. Sintagmatika e shpjegimeve kuptimore	40
2.5.1. Ndërtimi i një shpjegim kuptimor	40
2.5.2. Kërkesat për një shpjegim të mirë	41
2.5.3. Llojet e shpjegimit të kuptimeve	42
2.5.3.a. Shpjegimi me perifrazim	42
2.5.2.b. Shpjegimi me përkufizim	43
2.5.2.c. Shpjegim me përshkrim	43
2.5.2.d. Shpjegimi me sinonimi	44
2.5.2.e. Shpjegimet e ndërthura (të përzier)	44

KREU III ----- 47

SINTAGMATIKA DHE FJALORI ----- 47

3.1. Koncepti i mikrostrukturës dhe i sintagmatikës ilustruese në leksikografi -----	54
Mikrostruktura në një fjalor -----	54
a. A. Kostallari për sintagmatikën leksikografike -----	55
b. J. Thomai për sintagmatikën leksikografike -----	59
c. Hajri Shehu për sintagmatikën -----	61
3.2. Sintagmatika ilustruese -----	70
3.2.1. Llojet e ilustrimeve -----	70
3.2.1.1. Ilustrime më thënie / sintagma -----	71
a. Sintagma me emra -----	71
b. Sintagma me folje -----	72
c. Sintagma me mbiemra -----	74
d. Sintagma ndajfoljore -----	75
e. Sintagma parafjalore -----	75
3.2.1.2. Ilustrime me fjali -----	77
3.2.1.3. Ilustrime me diagrama -----	80
3.2.1.4. Ilustrime me foto -----	81
3.2.1.5. Ilustrime me harta dhe grafika -----	81

KREU IV ----- 83

DUKURI TË SINTAGMATIKËS ----- 83

NË FJALORË NJËGJUHËSH TË ANGLISHTES DHE SHQIPES ----- 83

4.1. Sintagmatika shpjeguese në fjalorë njëgjuhësh të anglishtes -----	83
4.1.1. Sintagmatika shpjeguese në Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English, A. S. Hornby -----	83
4.1.2. Sintagmatika shpjeguese në Oxford Advanced Learner's Dictionary, Oxford -----	83
4.1.3. Sintagmatika shpjeguese në Dictionary of contemporary English, Longman -----	84
4.1.4. Sintagmatika shpjeguese në The new Oxford Dictionary of English (me 350.000 fjalë e shprehje) -----	84
4.2. Sintagmatika shpjeguese në fjalorë njëgjuhësh kombëtarë të shqipes -----	85
4.2.1. Sintagmatika shpjeguese në Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe, 1980 -----	85
4.2.2. Sintagmatika shpjeguese në Fjalorin e shqipes së sotme, 1984 / 2002 -----	86
4.2.3. Sintagmatika shpjeguese në Fjalorin e gjuhës shqipe, Tiranë, 2006 -----	86
4.2.4. Sintagmatika shpjeguese në Fjalorin frazeologjik të gjuhës shqipe, 2010 -----	87
4.2.5. Sintagmatika shpjeguese në Fjalorin sinonimik të gjuhës shqipe, 2004 -----	88
4.3. Sintagmatika ilustruese në fjalorë njëgjuhësh të anglishtes -----	89
4.3.1. Sintagmatika ilustruese në Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English, A. S. Hornby -----	89
4.3.2. Sintagmatika ilustruese në Oxford Advanced Learner's Dictionary, Oxford -----	89
4.3.3. Sintagmatika ilustruese në Dictionary of contemporary English, Longman -----	90

4.3.4. Sintagmatika ilustruese në The new Oxford Dictionary of English (me 350.000 fjalë e shprehje) New York Press, 1999 -----	91
4.4. Sintagmatika ilustruese me thënie në fjalorë njëgjuhësh të shqipes -----	92
4.4.1. Sintagmatika ilustruese në Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe, 1980 -----	92
4.4.2. Sintagmatika ilustruese në Fjalorin e shqipes së sotme, 1984/2002-----	96
4.4.3. Sintagmatika ilustruese në Fjalorin e gjuhës shqipe, Tiranë, 2006-----	97
4.4.4. Sintagmatika ilustruese në Fjalorin frazeologjik të gjuhës shqipe, 2010 -----	98
4.4.5. Sintagmatika ilustruese në Fjalorin sinonimik të gjuhës shqipe, AShSh, 2004----	99
 KREU V-----	 102
 FJALORËT DYGJUHËSH DHE SINTAGMATIKA ILUSTRUESE -----	 102
5.1. Sintagmatika në fjalorët dygjuhësh shqip - italisht-----	102
5.2. Sintagmatika në fjalorët dygjuhësh italisht - shqip-----	107
5.2. Sintagmatika në fjalorë dygjuhësh shqip - frëngjisht -----	108
5.4. Ilustrime sintagmatike me shembuj nga fjalorë frëngjisht - shqip -----	110
5.5. Ilustrime sintagmatike me thënie nga fjalorë shqip - gjermanisht -----	112
5.6. Ilustrime sintagmatike me thënie nga fjalorë gjermanisht - shqip -----	115
 KREU VI -----	 116
 SINTAGMATIKA NË FJALORËT FJALORËT ANGLISHT - SHQIP-----	 116
6.1. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori anglisht -shqip i K. Çekrezit-----	116
6.2. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori anglisht - shqip i H. Shehut-----	116
6.3. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori anglisht - shqip (45.000 fjalë) i P. Qeskut -----	117
6.4. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori anglisht - shqip (125.000 fjalë) i P. Qeskut ----	118
6.6. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori idiomatik anglisht - shqip i I. Stefanllarit-----	119
 KREU VII -----	 139
 SINTAGMATIKA ILUSTRUESE TE FJALORËT SHQIP - ANGLISHT-----	 139
7.1. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip - anglisht N. Drizarit-----	139
7.1. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip - anglisht I. Duro, R. Hysa-----	140
7.3. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip - anglisht i L. Newmarkut -----	140
7.4. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip – anglisht (45.000 fjalë) i P. Qeskut -----	173
7.5. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip -anglisht (170.000 fjalë) i P. Qeskut -----	175

KREU VIII -----177

PROBLEME “TË JETËS” SË FJALËS NË FJALOR -----177

- 8.1. Veçori të përdorimit të fjalës në Fjalorin sinonimik ndryshe nga fjalorët e tjerë --- 178
- 8.2. Sintagmatikë nga letërsia artistike----- 178
- 8.3. Sintagmatikë nga letërsia shkencore ----- 178
- 8.4. Sintagmatikë me shembuj nga shkrimet publicistike ----- 179
- 8.5. Sintagmatikë nga të folurit e përditshëm ----- 180
- 8.6. Sintagmatikë me shembuj të marrë nga folklori----- 181
- 8.7. Sintagmatikë me shembuj të marrë nga letërsi e përkthyer----- 181
- 8.8. Sintagmatikë me shembuj të marrë nga letërsia politiko-shoqërore ----- 181
- 8.8. Sintagmatikë me shembuj të marrë nga letërsia mësimore (didaktike) ----- 182
- 8.9. Sintagmatikë e ndryshme brenda një strukture kuptimore ----- 182

KREU IX -----185

DUKURI TË PËRVETËSIMIT TË ANGLISHTES NË SHKOLLË-----185

DHE ROLI I FJALORËVE-----185

- 9.1. Dukuri të përvetësimit të anglishtes në shkollë dhe roli i fjalorëve----- 185
- 9.2. Modele ushtrimesh të punës konkrete nga puna në shkollë----- 186
- 9.3. Modele testesh të zhvilluara në disa klasa të ndryshme ----- 190
- 9.4. Disa modele testesh të punuara ----- 216
- 9.5. Rezultate me diagrama ----- 238
- PËRFUNDIME----- 244

BIBLIOGRAFI-----254

HYRJJE

0.1 Përlligjja e punimit

Me anglishten kontakti ynë është i përditshëm dhe i pandërprerë. Ajo është shndërruar sot në gjuhën parësore me të cilën komunikohet në nivel ndërkombëtar dhe rajonal. Për zotërimin e saj përdoren politika të caktuara shtetërore, institucionale, arsimore, madje dhe individuale. Në Shqipëri vërehet një orientim i theksuar i familjeve dhe i individëve për të pasur rezultate sa më të mira në këtë zotërim. Madje në sistemin parauniversitar ka disa vjet që forma e kontrollit të nivelit të zotërimit e të përvetësimit të saj përfshihet në provimet e detyrueshme të maturës shtetërore. Puna jonë si mësues i anglishtes në sistemin parauniversitar dhe jo vetëm na ka përballuar me situata të larmishme të suksesshme, por edhe të pasuksesshme, me çështje të ndryshme dhe me probleme të natyrave komplekse që lidhen më anglishten në procesin mësimor. Ne jemi gjendur përballë faktorëve të shumtë që lidhen me nivelin dhe cilësinë e zotërimit të kësaj gjuhe. Edhe pse përmirësimet janë të shumta dhe përfshirëse, edhe pse përvetësimi njëj vijë ngritjeje, përsëri vërejmë se duhet akoma shumë punë, që lidhet me tri segmente: përmirësimet e mëtejshme në kurrikulat tona shkollore, përmirësimet në metodat e mënyrat e mësimdhënies e mësimnxënies (kualifikimi i përhershëm i mësuesve të anglishtes), si dhe përmirësimi i përditësimit i vazhdueshëm i bazës materiale me të cilën punohet në shkollë dhe jashtë saj për të realizuar këtë detyrë. Këtu, në radhë të parë nënkuptojmë tekstet shkollore, por pa nënvleftësuar gramatikën e ndryshme të mirëfillta të anglishtes (shkencore dhe shkollore), si dhe fjalorët anglisht njëgjuhësh dhe ata dygjuhësh: anglisht - shqip dhe shqip – anglisht (thuhet se nuk mund të përvetësohet sa e si duhet një gjuhë, nëse nuk ke mbi tavolinën e punës gramatikën dhe fjalorin e saj).

Ne na ka tërhequr vëmendjen numri i madh i fjalorëve që lidhen me anglishten e që janë në përdorim në vendin tonë. Fjalorët anglisht, anglisht-shqip dhe shqip-anglisht janë sot ndër librat më të përdorur nga ata që merren me anglishten në shkollë, por edhe nga përdoruesi i tyre në marrëdhënie pune, sepse anglishtja është gjuha më e kërkuar për të zënë e mbajtur një vend pune sot (Kjo ka një spektër shumë të gjerë dhe përfshin punësimin në shkencë e teknologji, në industri e bujqësi, në menaxhim e biznes, në art e modë, në sport e turizëm etj).

Akademiku shqiptar Jani Thomai shkruan se “Fjalori është vepër që kodifikon në sistem pasurinë leksikore, frazeologjike e semantike të gjuhës në rrafshet e ndryshme. Meqë leksiku përfshin fjalët, shprehjet e kuptimet, që përdoren në fusha të ndryshme të veprimtarisë gjuhësore, ai përfaqëson kështu vetë lëndën e gjuhës dhe rrok të gjitha fushat e jetës në shtrirje kohore të pakufizuar. Prandaj autorë të ndryshëm e vlerësojnë fjalorin si “simbol” të gjuhës dhe e njëjtësojnë me vetë gjuhën. Më tej, në rrafshin e shpjegimeve fjalori pasqyron të organizuara gjuhësisht konceptet, të cilave u referohen fjalët me kuptimet e tyre. Në këtë mënyrë fjalori ndihmon për organizimin e shprehjen e vetë mendimeve kur ndërton njësi sintaksore. Pasurimi i ligjëritimit të kujtudo me fjalë e shprehje zgjeron sistemin e tij konceptor dhe vetë mendimin. Kjo e bën atë një vepër të kërkuar e të dobishme për shumë shtresa shoqërore, për nxënës e studentë,

për mësues e pedagogë, për shkrimtarë e gazetarë, për përkthyes e specialistë, për studiues e për këdo që mëson një gjuhë etj.”¹

Fjalori i një gjuhe, i çfarëdo madhësie a lloji qoftë, ka një mënyrë të brendshme të ndërtimit që përcakton dhe natyrën e tij. Kjo mënyrë ndërtimi mund të shihet në disa prerje gjuhësore: nga pasuria lemore (nga fjalësi apo nga numri i fjalëve dhe njësisive frazeologjike që përfshin), nga teknikat e ndërtimit të zërave brenda fjalorit, nga kriteret e sasisë dhe cilësisë së lëndës shpjeguese e ilustruese brenda këtij zëri, nga formati i përdorimit (fjalor i shtypur apo fjalor elektronik) etj.

*Ne jemi ndalur te **sintagmatika** si pjesë organike, e domosdoshme dhe funksionale për ndërtimin e fjalorëve me të cilët punojmë përditë, një çështje që nuk është parë deri tani në ndonjë studim të veçantë të plotë. Studimi i kësaj ane të fjalorëve i shërben në radhë të parë njohjes së fjalorëve dhe përdorimit të tyre me lehtësi më të madhe në praktikën e përditshme për mësimin e anglishtes nga shqiptarët dhe të shqipes nga të huajt, sidomos nga anglishtfolësit. Nevoja për të zhvilluar aftësitë e nevojshme është vendimtare për shkak të ndryshimit të shpejtë dhe zhvillimit të tregut të punës që u kërkon studentëve që të fitojnë nivel të caktuar të aftësive gjuhësore. Dhe kjo nuk mund të arrihet pa njohur mirë sintagmatikën e fjalorit, një nocion shumë kompleks dhe shpesh edhe me konceptime të ndryshme (neve na është dashur të ndalemi në koncepte të tilla të thjeshta e të përbëra, si sintagmatikë ndërtuese e kuptimit, sintagmatikë ilustruese, leksemantikë, valencat leksikore e semantike, shembullsim etj.).*

*Përse iu drejtuam sintagmatikës së fjalëve në një vepër leksikografike, dhe aq më tepër në atë dygjuhëshe, anglisht – shqip dhe shqip – anglisht (**Sintagmatika në fjalorët anglisht-shqip dhe shqip-anglisht**)? Fjala, zë vend në fjalor (njëgjuhësh e dygjuhësh), nëse ajo ka një mëvetësi kuptimore të qëndrueshme, jashtë përdorimit në fjali. Por duhet të theksojmë se fjala kur duhet të komunikojmë ose të transmetojmë një mesazh të caktuar (me shkrim apo me gojë) ajo nuk mund të përdoret e vetme ajo hyn në lidhje me fjalë të tjera dhe këtë e kryen sepse ka aftësi e mundësi që të lidhet me fjalë të tjera në njësi më të larta, si togfjalëshi, fjalia, duke shpërfaqur kështu ato që thuhet vlera sintagmatike.*

*Studiuesi Jani Thomai kur shkruan për vlerat e fjalës në gjuhën shqipe (duke dalluar disa të tilla), nënvizon se “Fjala ka gjithashtu aftësi që të lidhet me fjalë të tjera në njësi më të larta, si togfjalëshi, fjalia e periudha, d.m.th. **vlera sintagmatike**. Çdo fjalë që të marrim, në çdo kuptim të saj, formon disa lidhje leksematike (leksiko-sintaksore) me fjalë të tjera, ku shpërfaq edhe vlerat e përmbajtjes, ngjyresat emocionuese a stilistike, deri edhe kuptimet frazeologjikisht të lidhura. Kështu, dor/ë-a f. hyn në lidhje të shumta me fjalë të tjera, si: dora e djathtë (e majtë), i dha dorën, prek me dorë, ka dorë, ia la në dorë ... Fjalët më të lashta dhe ato me shumë kuptime kanë leksematikë të gjerë dhe mundësi për lidhje të reja fjalësh. Nëpërmjet këtyre lidhjeve kryhet marrëveshja gjuhësore, kurse në punën leksikografike ato shërbejnë për të zbuluar kuptimet e fjalës, ngjyresat e ndryshme stilistiko-emocionuese, ndryshimet në formë e në*

---

¹ J. Thomai, *Leksikologji e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2006. f. 308

*përmbajtje. Edhe shfrytëzimi i leksematikës së gjerë të fjalëve në të folur e në të shkruar është shprehje e pasurisë së mendimit.*²

Kështu, në fjalorët, krahas shpjegimit kuptimor të fjalëve në një fjalor shpjegues si dhe barasvlerësit të një fjalë në një gjuhë tjetër në një fjalor dy- e shumëgjuhësh, gjen edhe shembuj ilustrues (thënie minimale sintagmatike dhe shembuj me fjali) që ndihmojnë për zbulimin më të plotë të kuptimit dhe shërbejnë si mjet plotësues për karakterizimin e fjalës, duke treguar sferën e përdorimit, rrethimin tipik leksiko–gramatikor, vërtetojnë vlerësimin stilistikor dhe karakteristikën gramatikore që i jepet fjalës. Këtij parimi i nënshtrohet edhe frazeologjia, kur ajo vështrohet në një vepër frazeografike apo në një fjalor të përgjithshëm.

0.2 Qëllimi dhe synime të studimit

Studimi Sintagmatika në fjalorët anglisht-shqip dhe shqip-anglisht është bërë për të ndihmuar në përdorimin dhe shfrytëzimin me lehtësi dhe përparësi të fjalorëve, e njëherazi përmes vëzhgimeve e studimeve në mjediset shkollore për të ndihmuar në zhvillimin e aftësive e krijimin e shprehive të nevojshme gjuhësore e për t'i mundësuar një qytetari të ardhshëm të përshtatej apo të përmirësohej në tregun e punës.

Punimi ka synuar të studiojë në mënyrë të hollësishme një aspekt të veçantë të fjalorëve dygjuhësh anglisht - shqip dhe shqip - anglisht, sintagmatikën e tyre, d.m.th. studimin e sintagmave, të grupeve të fjalëve që pasojnë njëra-tjetrën dhe formojnë njësitë funksionale në hierarkinë e frazës (grup foljor, emëror, parafjalor etj.). Duke qenë se edhe fjalia mund të konsiderohet si një sintagmë, edhe ajo përfshihet si njësi me kuptim dhe si njësi komunikative në këtë hierarki. Puna është ndalur në të gjitha rrafshet ndërtimore të fjalorit (e sidomos në atë shpjegues e në atë ilustrues). Kjo e gjitha është bërë me qëllim që të dalë më në pah dhe të analizohet e të interpretohet një anë shpesh e anashkaluar në fjalorët, sidomos ata dygjuhësh, dhe ndër ta fjalorët anglisht-shqip e shqip-anglisht.

Qëllimi i temës është interpretimi semantik dhe funksional i këtyre njësive, se si ato funksionojnë për të realizuar paraqitjen e fjalësit në këta fjalorë si dhe zbulimi i strukturave të tyre. Ky është aspekti i mënyrës së shprehjes dhe paraqitjes së shpjegimeve në fjalorë të ndryshëm për të dhënë kuptimin e fjalëve që përmbajnë sipas madhësisë dhe llojit të tyre.

Gjithashtu, i është dhënë përparësi studimit të sintagmatikës së njësive leksikore (sintagmatikës ilustruese), si kontekst i realizimit të kuptimeve të tyre, duke ditur se kjo ka vlerë, nga njëra anë, sepse prej saj mund të nxirren kuptimet e njësisë leksikore dhe, nga ana tjetër, mund të jepen më qartë e në mënyrë plotësuese këto kuptime. Studime për këtë anë të përmbajtjes së fjalorëve pothuajse mungojnë në literaturën tonë gjuhësore.

Kështu, përmbajtja e fjalorëve njëgjuhësh e dygjuhësh, përveç veçorive të pasqyrimin të fjalëve dhe njësive frazeologjike, përveç ndërtimit semantik e strukturor të çdo fjale të veçantë (sintagmatika e shpjegimit), që janë objekt i fushave të tjera (të leksikologjisë, semantikës dhe

---

² J. Thomai, *Leksikologji e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2006. f. 58

leksikografisë), mund të vështrohet edhe nga në dy aspekte të tjera: në aspektin e sintagmatikës së shembujve që jepen për të ilustruar përdorimin e fjalëve të ndryshme dhe në aspektin e sintagmatikës së thënieve që përdoren për të dhënë kuptimin. Këto thënie mund të paraqiten në formë sintagmash (togfjalëshash a frazash) ose në formë fjalish.

Synim tjetër i temës ka qenë është të japë një vështrim, qoftë edhe të shkurtër, sesi ndikojnë fjalorët shqip-fjalë e huaj dhe e kundërta, në rastin tonë konkret anglisht-shqip dhe e kundërta për mësimin dhe përvetësimin e gjuhës së huaj në shkollë. Pra është synuar të bëhte një gërshetim praktik dhe pragmatik i teorisë për hartimin e veprave leksikografike si dhe paraqitjes konkrete të rrafshit sintagmatik në fjalorët në fjalë, gjithnjë me drejtimin për të parë dobishmërinë në përdorimin me efektivitet të tyre për të realizuar konkretisht përvetësimin e anglishtes në shkollë, për të parë sa dhe si shërben edhe konteksti i realizimit të kuptimeve për përvetësimin e gjuhës së huaj në shkollë. Vëzhgimet praktike kanë synuar të nxjerrin sa të jetë e mundur mangësitë në punën në shkollë dhe cila është puna e mësuesit për kapërcimin e vështirësive, duke i mëshuar vazhdimisht këtij aspekti, se si sintagmatika ka peshën e pazëvendësueshme dhe rëndësi shumë të madhe në arritjen e cilësisë së përvetësimit të anglishtes në shkollat tona.

0.3 Rezultatet e pritshme të punimit

Pothuaj asnjë studim i mirëfilltë nuk është ndërmarrë për të vlerësuar fjalorët anglisht-shqip dhe shqip-anglisht që janë sot në përdorim e sidomos ata që përdoren sot në shkolla. Në kuadër të kësaj teme është e rëndësishme të vlerësohet efektiviteti dhe përshtatshmëria e punës me fjalorë. Ky studim do të ndihmojë në rritjen e shkallës së dijes që është në dispozicion në aspektin e ndërtimit të fjalorëve, të përmbajtjes e metodologjisë së tyre në procesin e mësimdhënies. Shpresohet se rezultatet e këtij studimi do të jenë të dobishme për të gjithë pedagogët e mësuesit që japin gjuhën angleze në të gjitha nivelet e shkollave tona, por edhe për studentët që ndjekin këtë program mësimor të anglishtes. Përveç kësaj, pikat e forta dhe zonat e dobësisë, ide të reja dhe sugjerime shtesë mund të hyjnë në punë për përmirësimin e përmbajtjes dhe ndërtimit të fjalorëve.

0.4 Hipotezat

Ky punim mendohet do t'u vijë në ndihmë në radhë të parë, nxënësve, mësuesve, studentëve, pedagogëve, në përgjithësi shkollës sonë, por edhe studiuesve të gjuhës angleze e leksikografëve, gazetarëve e dhe kujtdo tjetër që punon me fjalën e anglishtes e të shqipes përmes fjalorëve njëgjuhësh e dygjuhësh. Ky studim do të ndihmojë në rritjen e njohjes së strukturë së brendshme të fjalorëve dhe do të rritë efektivitetin e përdorimit të tyre.

Fokus i këtij punimi të doktoraturës është të studiojë në mënyrë të hollësishme një aspekt të veçantë të fjalorëve dygjuhësh anglisht - shqip dhe shqip - anglisht, sintagmatikën e tyre, d.m.th. studimin e sintagmave, të grupeve të fjalëve që pasojnë njëra-tjetrën dhe formojnë njësitë

funkionale në hierarkinë e frazës (grup foljor, emëror, parafrjalor etj.). Duke qenë se edhe fjalia mund të konsiderohet si një sintagmë, edhe ajo përfshihet si njësi me kuptim dhe si njësi komunikative në këtë hierarki. Puna është ndalur në të gjitha rrafshet ndërtimore të fjalorit (e sidomos në atë shpjegues e në atë ilustrues). Kjo e gjitha është bërë me qëllim që të dalë më në pah dhe të analizohet e të interpretohet një anë shpesh e anashkaluar në fjalorët, sidomos ata dygjuhësh, dhe ndër ta fjalorët anglisht-shqip e shqip-anglisht.

Disa nga hipotezat e ngritura për të cilat synojmë të gjejmë përgjigje në punim janë si vijojnë:

- *Interpretimi semantik dhe funksional i këtyre njësive, se si ato funksionojnë për të realizuar paraqitjen e fjalësit në këta fjalorë si dhe zbulimi i strukturave të tyre. Ky është aspekti i mënyrës së shprehjes dhe paraqitjes së shpjegimeve në fjalorë të ndryshëm për të dhënë kuptimin e fjalëve që përmbajnë sipas madhësisë dhe llojit të tyre.*

- *Studimi i sintagmatikës së njësive leksikore (sintagmatikës ilustruese), si konteksti i realizimit të kuptimeve të tyre, duke ditur se kjo ka vlerë, nga njëra anë, sepse prej saj mund të nxirren kuptimet e njësisë leksikore dhe, nga ana tjetër, mund të jepen më qartë e në mënyrë plotësuese këto kuptime. Studime për këtë anë të përmbajtjes së fjalorëve pothuajse mungojnë në literaturën tonë gjuhësore.*

- *Si ndikojnë fjalorët shqip-fjalë e huaj dhe e kundërta, në rastin tonë konkret anglisht-shqip dhe e kundërta për mësimin dhe përvetësimin e gjuhës së huaj në shkollë. Pra është synuar të bëhte një gërshetim praktik dhe pragmatik i teorisë për hartimin e veprave leksikografike si dhe paraqitjes konkrete të rrafshit sintagmatik në fjalorët në fjalë, gjithnjë me drejtimin për të parë dobishmërinë në përdorimin me efektivitet të tyre për të realizuar konkretisht përvetësimin e anglishtes në shkollë, për të parë sa dhe si shërben edhe konteksti i realizimit të kuptimeve për përvetësimin e gjuhës së huaj në shkollë.*

Hipoteza e punës sonë mbështetet në vëzhgimet praktike të cilat kanë synuar të nxjerrin sa të jetë e mundur mangësitë në punën në shkollë dhe cila është puna e mësuesit për kapërcimin e vështirësive, duke i mëshuar vazhdimisht këtij aspekti, se si sintagmatika ka peshën e pazëvendësueshme dhe rëndësi shumë të madhe në arritjen e cilësisë së përvetësimit të anglishtes në shkollat tona.

KREU I

KONCEPTI I SINTAGMATIKËS NË GJUHËSI

1.1. Sintagmatika si nocion gjuhësor

1.1.1. Rreth termit gjuhësor sintagmatikë

Studimet e sotme shqiptare e ato botërore në të gjitha rrafshet gjuhësore nuk mund të kuptohen pa konceptin *sintagmatikë*, e cili në vetvete lidhet me konceptin *sintagmë*. Në studimet në gjuhësinë shqiptare ky koncept ka hyrë shumë vonë, edhe si term për të shënuar një dukuri të caktuar, por edhe si *mënyrë studimi shkencor*. Ai është futur në përdorim shkencor (dhe jo shkencor) aty nga fundi i viteve 90 të shekullit XX. Kjo duket dhe nga mospasqyrimi i tij në fjalorët shpjegues kombëtarë të shqipes, të hartuar pas Kongresit të Drejtshkrimit (1972), që nënkupton jo vetëm se janë fjalorë normativë, por pasqyrojnë edhe një pjesë të madhe të tremave shkencorë, tashmë të konsoliduar si terma të sistemeve të ndryshme terminologjike. Kështu ai si term nuk ka zënë vend në asnjë prej tyre, madje as në *Fjalorin e gjuhës shqipe*³ të vitit 2006, botim i Institutit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë, Akademia e Shkencave të Shqipërisë, si fjalori më i fundit i hartuar dhe i hedhur në qarkullim nga ky institucion i specializuar në hartimin e veprave leksikografike.

Kjo gjendje mospasqyrimi nuk është e krejt papritur. Si do të shihet dhe më kapitujt në vazhdim, edhe në leksikografinë njëgjuhëshe të anglishtes termi *sintagmatikë*, por edhe *sintagmë*, ka zënë vend shumë – shumë vonë. Në dhjetëra e dhjetëra fjalorë shpjegues të botuar në vendet anglishtfolëse, thuajse nuk e gjen si term. Kështu, kjo gjendje zbulohet dhe te botimet e shumta leksikografike të Oxford-it, Collins-it, Longmann-it etj. Kjo gjendje zbulohet edhe në leksikografinë frënge, atë italiane, greke etj.

Një nga arsyet e mospasqyrimin në fjalorët shpjegues të përgjithshëm, mendojmë se është se termi zakonisht lidhet me një fushë të ngushtë dijesh, me ato gjuhësore, ndaj ai duhet kërkuar në fjalorë terminologjikë gjuhësorë), edhe pse termi, tashmë polisemantik, e ka origjinën nga terminologjia e fushës ushtarake⁴.

Kurse në fjalorët terminologjikë gjuhësor, të anglishtes, të shqipes, si dhe të gjuhëve të tjera tek të cilat jemi referuar, ky term është i pranishëm gati – gati kudo. Themi gati - gati se në një nga fjalorët tepër të përdorshëm në anglishte në “Lexicon of linguistics”⁵ Editors: Johan

³ *Fjalori i gjuhës shqipe*, Tiranë, 2006

⁴ Shih më gjerë edhe Γ. Μπαμπινιώτη, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων ερμηνευτικό, ετυμολογικό, ορθογραφικό, συνωνυμών – αντιθετών, κύριων ονομάτων, επιστημονικών ορών, ακρωνυμίων; με αξιοποίηση του γλωσσικού αρχείου*; Αθηνών, 2002

⁵ *Lexicon of linguistics*, Editors: Johan Kerstens, Eddy Ruys, Joost Zwarts, Utrecht Institute of Linguistics OTS, Utrecht University (Copyright © 1996-2001)

Kerstens, Eddy Ruys, Joost Zëarts, Utrecht institute of Linguistics OTS, Utrecht University (Copyright © 1996-2001), ku term nuk është pasqyruar.

Po përmendim këtu vetëm pasqyrimin e thukët nga studiuesi R. L. Trask në veprën “*A dictionary of gramatical terms in linguistics*”, London and Neë York, 1992:

“**syntagm** /'sintægm/ n. (rarely syntagma /sin'tægmë/) An occasional synonym for construction. Note: in many European languages, this ëord is used as the exact equivalent of the English ëord phrase. Adj. **syntagmatic**.”⁶

Madje në këtë fjalor jepet edhe përkufizimi për relacionin sintagmatik: “syntagmatic relation /sintæg'mstik/ n. Any relation holding betëeen tëo elements ëhich are simultaneously present in a single structure, such as that betëeen a verb and its object. Cf. **paradigmatic relation**. Saussure (1916).”⁷

Si shihet, *relacionin sintagmatik* ky fjalor e bashkëlidh me *relacionin paradigmatic* dhe faktikisht të dy relacionet janë të ndërlidhur e të ndërvarur nga njëri-tjetri, sa që nuk mund të kuptohen ose përdorimi i njërit parakupton edhe tjetrin. Vetë përkufizimet nëpër fjalorë referojnë, duke i mëshuar krahasimit, tek të dy konceptet e te përmbajtja e të dy njësive.

Kështu në *A dictionary of gramatical terms in linguistics*, të hartuar nga R. L. Trasku kemi këtë lidhje e kushtëzim:

“**Paradigm** /'pæradaim/ n. The full set of inflected forms exhibited by some class of lexical items, such as the declensional forms of a class of nouns or the conjugated forms of a class of verbs, often as represented by the forms of a single typical item. Adj. **paradigmatic**.”⁸

paradigmatic relation /'pærsdig'mætik/ n. Any relation between two or more linguistic elements which are in some sense competing possibilities, in that exactly one of them may be selected to occupy some particular position in a structure. For example, the various determiners which might occur within a particular NP stand in a paradigmatic relation; the various verb forms from which the verb form in a particular sentence is chosen do the same; the various case forms of NPs in case-marking languages do likewise; and the active and passive constructions for transitive verbs may also be said to stand in a paradigmatic relation. Cf. **syntagmatic relation**. The notion of a paradigmatic relation was introduced by the Swiss linguist Ferdinand de Saussure in the first decade of the twentieth century; it represents a generalization of the traditional of a **paradigm**.”⁹

Po kështu edhe te fjalori *A dictionary of linguistics*,
syntagmatic (adj.)

(1) A fundamental term in LINGUISTICS, originally introduced by Ferdinand de Saussure (se SAUSSUREAN) to refer to the sequential characteristics of speech, seen as a STRING of CONSTITUENTS (sometimes, but not always) in LINEAR order. The relationships

---

⁶ R. L. Trask, *A dictionary of gramatical terms in linguistics*, London and New York, 1992

⁷ R. L. Trask, *A dictionary of gramatical terms in linguistics*, London and New York, 1992

⁸ R. L. Trask, *A dictionary of gramatical terms in linguistics*, London and New York, 1992

⁹ R. L. Trask, *A dictionary of gramatical terms in linguistics*, London and New York, 1992

between constituents (**syntagms** or **syntagmas**) in a CONSTRUCTION are generally called **syntagmatic relations**. Sets of syntagmatically related constituents are often referred to as STRUCTURES. Syntagmatic relations, together with PARADIGMATIC relations, constitute the statement of a linguistic UNIT's identity within the LANGUAGE SYSTEM. For example, the functions of /p/ in English PHONOLOGY can be summarized by identifying its syntagmatic relationships (e.g. *p-it, ni-p, a-p-t ...*) and the paradigmatic relationships it contracts with other elements (e.g. *p-it, b-it, n-it...*). Syntagmatic relationships can be established at all LEVELS of analysis. In TAGMEMIC GRAMMAR however the term **syntagmeme** is used in a restricted sense, referring to a unit in a grammatical HIERARCHY seen from the viewpoint of the ELEMENTS (or tagmemes) it includes; e.g. THE SENTENCE is a syntagmeme for the CLAUSES that constitute it.

(2) In PSYCHOLINGUISTICS, the term is sometimes used to refer to a class of associative responses which people make when hearing a stimulus word viz. those which fall into a different word-class from the stimulus, in that the response word could precede or follow the stimulus word in a sentence. A syntagmatic response or association would be *drive* following *car*, *sheep* following *black*, etc. The **syntagmatic/ paradigmatic shift** refers to a change in the patterns of response noted in children at around age seven, when the earlier pattern (of primarily syntagmatic associations) develops into the more adult-like pattern primary involving paradigmatic associations.

paradigmatic (*adj.*)

(1) A basic term in LINGUISTICS to describe the set of substitutional relationships a linguistic UNIT has with other units in a specific CONTEXT. **Paradigmatic relations** can be established at all LEVELS on analysis, e.g. the selection of /p-/ as opposed to /b-/ , /n-/ , etc., in the context /-it/, or of *the* as opposed to *a, this, much*, etc., in the context – *cake*. Paradigmatic RELATIONS, together with SYNTAGMATIC relations, constitute the statement of a linguistic unit's identity within the language system. CLASSES of paradigmatically related elements are often referred to as SYSTEM, e.g. the 'PRONOUN system', 'CASE system'. A set of GRAMMATICALLY conditioned FORM all derived from a single ROOT OR STEM is called a **paradigm**.

(2) In PSYCHOLINGUISTICS, the term is used to refer to a class of ASSOCIATIVE responses which people make when hearing a stimulus word, viz. those which fall into the same WORD-CLASS as the stimulus. A **paradigmatic response or association** would be *girl* following *boy*, *white* following *black*, etc. The SYNTAGMATIC association, by contrast, involves a change of word-class in the response. See also SYNTAGMATIC (2).

Megjithatë në fjalorët shpjegues kombëtarë të gjuhës shqipe koncepti / nocioni *paradigmatikë* pasqyrohet por vetëm me një kuptim tepër të ngushtë, që lidhet me fushën e morfologjisë së eptimit (të zgjedhimit dhe të lakimit):

“**PARADÍGM/Ë**,~A *f. sh.* ~A, ~AT *gjuh.* Tërësia e trajtave gramatikore që merr një pjesë e ligjëratës gjatë lakimit ose gjatë zgjedhimit dhe që shërben si model për një klasë fjalësh.

*Paradigma e lakimit të parë. Paradigma e zgjedhimit të dytë. Paradigma e emrit “mal”. Paradigma e foljes “shkruaj”.*¹⁰

“**PARADÍGM/Ë,~A** f. sh. ~A, ~AT gjuh. Tërësia e trajtave gramatikore që merr një pjesë e ligjëratës gjatë lakimit ose gjatë zgjedhimit. *Paradigma e lakimit (e zgjedhimit) të parë (të dytë). Paradigma e emrit “mal” (e foljes “shkruaj”).*¹¹

“**paradígm/ë,-a** f. sh. -a(t) gjuh. tërësia e trajtave gramatikore, që merr një fjalë gjatë eptimit.”¹²

Siç shihet termi *paradigmë* në fjalorët e shqipes lidhet drejtpërdrejt me morfologjinë, ashtu si do të shihet dhe më tej se termi *sintagmë* dhe *sintagmatikë* lidhet së shumti me fushën e sintaksës bashkëkohore.

1.1.2. F. de Sossy (Saussure) dhe nocioni i sintagmatikës

I pari që futi në përdorim termat gjuhësorë *sintagmë* dhe *sintagmatik*, të cilët motivojnë semantikisht dhe morfologjikisht vetë termin *sintagmatikë*, është gjuhëtari zviceran Ferdinand de Sossy (F. de Saussure) në veprën madhore të gjuhësisë strukturaliste: *Kurs i gjuhësisë së përgjithshme* (F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*).¹³

Ndër të tjera, në kreun Raporte sintagmatike dhe raporte asociative ky gjuhëtar shkruan se “Raportet dhe dallimet midis termave gjuhësorë ndodhin në dy sfera të ndryshme. Secila prej tyre është prodhuese e një radhe vlerash; kundërvënja e këtyre dy radhëve na bën ta kuptojmë më mirë natyrën e secilës. Ato u përgjigjen dy formave të veprimtarisë sonë mendore, që të dyja të domosdoshme për jetën e gjuhës:

Në një anë, fjalët në ligjëratë, në bazë të vargënimit, kontraktojnë midis tyre raporte të bazuara në karakterin linear të gjuhës, që përjashton mundësinë e shqiptimit të dy elementeve përnjëherë. Këto radhiten njëri pas tjetrit në vargun e folur. Këto kombinime, që për mbështetje e kanë shtrirjen, mund të quhen *sintagma*. Sintagma pra përbëhet gjithmonë nga dy ose më shumë njësi konsektive (për shembull *re-lir, cottle tous, la vie humaine, Dieu est bon, s'il fait beau temps nous sortirons*, etj.). Një term i vendosur në sintagmë e merr vlerën e vet vetëm pse i kundërvihet atij që i paraprin ose atij që vijon, ose të dyve.”¹⁴

Dhe, siç pohuam më lart, përballë apo në ndërvarësi me sintagmën e me karakterin linear të gjuhës ai vendos raportet asociative. Ai shkruan se “Nga ana tjetër, jashtë ligjëratës, fjalët që kanë diçka të përbashkët, shoqërohen në kujtesë dhe kështu formohen grupe në gji të të cilave mbretërojnë raporte shumë të ndryshme. Kështu fjala *enseignement* sjell pavetëdijshtëm në mendje një grup fjalësh të tjera (*enseigner, renseigner* etj. ose *armement, changemenet* etj., ose *éducation, apprentissage*); me një gjë ose me një tjetër, të gjitha kanë diçka të përbashkët midis

¹⁰ Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

¹¹ Fjalor i shqipes së sotme, Tiranë, 2002

¹² Fjalor i gjuhës shqipe, Tiranë, 2006

¹³ F. de Saussure, *Kurs i gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, Tiranë, 2002

¹⁴ F. de Saussure, *Kurs i gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, Tiranë, 2002, 142

tyre. Shihet se këto përkime të formuara jashtë ligjëratës janë të një lloji krejt tjetër nga të parat. Ato nuk e kanë për bazë shtrirjen; selia e tyre është në tru; ato bëjnë pjesë në thesarin e brendshëm që përbën gjuhën te çdo individ. Do t'i quajmë raporte asociative (shoqërimore).”¹⁵

Në vazhdim F. de Saussure jep një tipar thelbësor të lidhjeve / raporteve sintagmatike e atyre paradigmaticke / asociative. Ai shkruan se “Raporti sintagmatik është *in praesentia*; ai bazohet në dy ose më shumë terma njësoj të pranishëm në një seri efektive. Përkundrazi, raporti asociativ bashkon terma *in absentia* në një radhë mnemonike virtuale.”¹⁶

Dhe siç do të shihet dhe në vazhdimësi, ne mund ta ilustrojmë me një shembull të krijuar prej nesh për njësitë e pranishme *in praesentia* (në një sintagmë) dhe për njësitë mungesore *in absentia* (në një paradigmë):

Mali i Dajtit është mbuluar nga gjelbërimi. Këtu kemi 5 fjalë që janë të pranishme dhe janë në lidhje sintagmatike.

Por në pika të ndryshme të kësaj fjalie ne mund të heqim njësitë e pranishme dhe mund të përdorim njësi që mungojnë, që nuk janë të pranishme. P.sh., te fjalia *Mali i Tomorit është mbuluar nga dëbora* ne kemi zëvendësuar *Dajtin* me *Tomorin* dhe *gjelbërimin* me *dëborën*. Këto njësi që zëvendësojnë njëra tjetrën janë në lidhje paradigmaticke.

Për ta rrokur sa më mirë konceptin me të cilin ai operonte, gjuhëtari strukturalist përdori metaforën e godinës / të ndërtesës. Ai shkruan se “Në këtë pikëpamje të dyfishtë, njësia gjuhësore mund të krahasohet me një pjesë të caktuar të ndërtesës, për shembull një kolonë; në një anë, ajo është në njëfarë raporti me kryetrarin të cilin e mban; ky ndërtim i dy njësisive njësoj të pranishme në hapësirë na bën t'i mendojmë raportet sintagmatike; nga ana tjetër, nëse kolona është e stilit dorik, ajo na ofron krahasime mentale me stile të tjera (jonike, korintiane etj.), që janë elemente të papranishme në hapësirë; raporti është shoqërimor.”¹⁷

Në vazhdim F. de Saussure parashtrohet sythin “Raportet sintagmatike”. Këtu thekson se sintagmat dhe lidhjet sintagmatike ne mund t'i gjejmë në të gjitha rrafshet / nënsistemet e gjuhës dhe për të gjitha njësitë gjuhësore. Ndër të tjera ai thekson se “Shembujt e pakmësipërm na japin të kuptojmë se nocioni i sintagmës aplikohet jo vetëm për fjalë, por edhe për grupe fjalësh, për njësi të ndërliqshme gjithfarë dimensionesh dhe gjithfarë lloji (fjalë të përbëra, rrjedhoja, pjesë fjalie, fjali të tëra).”¹⁸

Në vazhdim të arsyetimit dhe të argumentimit të konceptit të sintagmës dhe të lidhjeve / raporteve sintagmatike ai ndalet te sintagma në njësitë më të mëdha se fjala, gjë që na intereson drejtpërdrejt apo tërthorazi dhe punimit tonë. Gjuhëtari shkruan se “Nuk mjafton të shqyrtohet raporti që bashkon pjesët e ndryshme të sintagmës midis tyre (për shembull *contre e tous* në *contre tous*, *contre e maitre* në *contremaitre*); duhet ta marrim parasysh edhe atë që lidh tërësinë me pjesët (për shembulli *contre tous* t'i kundërvihet në një anë *contre* dhe në anën tjetër *tous*, ose *contremaitre* të kundërvihet me *contre* dhe *maitre*), Këtu do të mund të bëhej një objeksion.

¹⁵ F. de Saussure, *Kurs i gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, Tiranë, 2002, 142

¹⁶ F. de Saussure, *Kurs i gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, Tiranë, 2002, 142

¹⁷ F. de Saussure, *Kurs i gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, Tiranë, 2002, 143

¹⁸ F. de Saussure, *Kurs i gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, Tiranë, 2002, 143

Fraza është tipi *par excellence* i sintagmës. Por ajo i takon të folurit, jo gjuhës; a s'duket sikur sintagma del nga të folurit? Nuk mendojmë. Veçoria e të folurit është liria e kombinimit; duhet, pra, të shohim nëse të gjitha sintagmat janë të lira.”¹⁹

Gjithashtu, ai ndalet për ta ilustruar konceptin e *sintagmës* në njësi disa ndërtime që hyjnë të gatshme në ligjërim, që mund të jenë të barasvlershme me njësitë frazeologjike në shqipe apo me idiomat, shprehjet foljore e ato emërore në anglishte etj. Ai shkruan se “Së pari, haset një numër i madh shprehjesh që i takojnë gjuhës; këto janë shprehjet e gatshme, të cilave përdorimi ua ndalon ndryshimet, edhe në qoftë se, pasi të mendohet pak, mund të veçohen pjesë shenjuese (shih *à quoi bon? Allons donc* etj.). Po kjo ndodh edhe me shprehjet si *prendre la mouche, forcer la main à quelqu'un, rompre une lance*, ose edhe *avoir mal a (la tête), a force de (soins), que vous ensemble? pas n'est besoin de...* etj., veçoritë përdorimore të të cilave dalin nga veçoritë e domethënies ose të sintaksës së tyre. Këto shprehje nuk mund të improvizohen, ato na i jep tradita. Mund të citohen edhe fjalë që, gjithë duke qenë të analizueshme, karakterizohen nga ndonjë anomali morfologjike e ruajtur nga forca e përdorimit (shih *difficultë* përpara *faciliti* etjv *mourrai* përballë *dormirai* etj.).”²⁰

Të gjitha këto konceptime hapën shtigje të reja në studimet në shkencat gjuhësore strukturore, por edhe në ato gjenerative e interpretuese. Gjatë gjithë punimit tonë ne do të mbështetemi tërësisht në konceptin e F. de Saussure për sintagmën / sintagmatikën dhe në trajtimet që ai u bën këtyre koncepteve.

1.1.3. Andre Martine (Martinet) dhe nocioni i sintagmatikës

Konceptet *sintagmë* e *sintagmatik* (por jo të sintagmatikës) i ka përdorur edhe përfaqësuesi i shkollës funksionaliste franceze, gjuhëtari Andre Martine (Andre Martinet). Edhe ai, së pari, këto koncepte i lidh me rrafshin e fonemave (në rrafshin e fonetikës funksionale), duke i parë raportet sintagmatike të lidhura ngushtë me ato paradigmatische²¹.

Te kapitulli “Hierarkia e monemave” ky gjuhëtar ndalet edhe te *sintagma autonome*, të cilën e lidh me nocionin e *monemës* që është një njësi gjuhësore më e madhe se fonema e që është e përafërt me nocionin e fjalës. Sipas tij”me emrin *sintagmë* shënojmë çdo kombinim monemash, raportet reciproke të të cilave janë më të ngushta se raportet që kanë ato me elementet e tjera të thënies, plus eventualisht, monema funksionale që lidh këtë kombinim me pjesën tjetër të thënies”²²

Dhe dijetari vazhdon më tej se “*sintagmë autonome* është kombinimi i dy a më shumë monemave, funksioni i të cilave nuk varet nga vendi i saj në thënie. Mund të jetë e tipit *l’an dernier* (vitin që shkoi), ku tërësia e monemave në fjalë e shenjon raportin me kontekstin”²³

¹⁹ F. de Saussure, *Kurs i gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, Tiranë, 2002, 143

²⁰ F. de Saussure, *Kurs i gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, Tiranë, 2002, f. 143-144

²¹ Shih më gjerë, A. Martinet, *Elemente të gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, Tiranë, 2002, f. 42

²² A. Martinet, *Elemente të gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, Tiranë, 2002, f. 42

²³ A. Martinet, *Elemente të gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, Tiranë, 2002, f. 42

Por sipas A. Martinesë, sintagma funksionale “më shpesh mban një monemë funksionale (monema funksionale ose funksionalë do të quajmë monemat që shërbejnë për të shënuar funksionin e një moneme tjetër) që siguron autonominë e grupit. Segmentet *en voiture, avec me valises (me veturë, me valxhet e mia)* janë sintagma autonome. Një monemë si *hier* i shpreh vetë raportet eme kontekstin; në *en voiture* raportet e monemës *voiture* me kontekstin i shpreh monema e parë *en*. Njësoj qëndron puna me sintagmën autonome minimale *aves plaisir* (me dëshirë) ose me sintagmat më të ndërliqshme si *avec mes valises* ose *avec le plus grand plaisir* (me dëshirën më të madhe).”²⁴

Koncepti i *sintagmës autonome* edhe pse lidhet me njësi me kufij të papërcaktuar qartë të njëjësive gjuhësore si *monema*, për ne është interesant, sepse në *fjalorët shpjegues të shqipës*, sintagmat autonome janë mjete kryesor për të ilustruar valencat e fjalës dhe jetën e saj. Kështu thëniet e fjalës *diell* për çdo kuptim janë sintagma autonome. Kjo bie në sy sidomos te njësitë frazeologjike për të cilat do të flasim më tutje në mënyrë të veçantë si sintagma specifike, të barasvlershme me një kuptim dhe me rend përgjithësisht të ngurosur.

Nga *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980:

DÍELL,-I m.

1. edhe *astr.* Trupi i zjarrtë qiellor që gjendet në qendër të sistemit tonë planetar dhe që është burim drite e ngrohtësie. *Drita (ngrohtësia, energjia) e diellit. Rrezet e diellit. Lindja e diellit. Perëndimi i diellit. Eklipsi i Diellit. Njollat e Diellit. Rrotullimi i Tokës rreth Diellit.*

2. *Drita dhe ngrohtësia që lëshon ky trup qiellor; rrezet e këtij trupi qiellor. Diell i ngrohtë (përvëlues, i nxehtë, i fortë, verbues). Dielli pranveror. Dielli i mëngjesit. Diell me dhëmbë diell që shkëlqen, po nuk ngroh; diell dimri. Banja dielli. Çadër (kapelë) dielli. Syze dielli syze me xhama të errët, që përdoren për të mbrojtur sytë nga drita e fortë e diellit. Ditë me diell. Vend me diell. I nxirë nga dielli. Në pikë të diellit në pisk të vapës. E zë (e rreh, i bie) dielli (edhe moh.). E përvëloj (e dogji) dielli. Marr një diell rri në diell që të ngrohem pak. Sot ka diell. Rrushit do diell. Është zbardhur (është tharë) nga dielli. E ka zënë dielli është nxirë në diell. I ra (e goditi) dielli në kokë.*

3. Vend që e rrahin rrezet e këtij trupi qiellor; *kund. hije. Nxjerr (qit, vë) në diell. E la në diell. Dal (thahem) në diell. Rrinte (fliste, ngrohej) në diell. U thek në diell.*

4. *fig.* Diçka që është burim jete e të mirash materiale, burim përparimi, gëzimi e lumturie etj. *Dielli i jetës sonë.*

5. edhe *sh. ~J, ~JT astr.* Trup i madh qiellor që ndodhet në qendër të një sistemi planetar. *Diejt fqinjë. Lëvizja e diejve. Në gjithësi ka diej të panumërt.*

6. *përd. mb. fig.* Shumë i bukur, që i ndriçon fytyra, që ndrit i tëri. *Nusja hënë e djali diell.*

* **Nën diell** mbi tokë, në botë. **T'u bëftë diell!** *ur. shih te BËHEM. Ra (u fal) dielli* përëndoi dielli. **Si bryma në diell** *shih te BRYM/Ë,~A. Doli në diell* doli nga gjendja e vështirë

²⁴ A. Martinet, *Elemente të gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, Tiranë, 2002, f. 42

ku ndodhej, doli në dritë. **E dërgoi prapa diellit (prapa botës)** *dikë* e çoi në një vend të largët nga ku të mos kthehet më, e çoi në humbësirë; e hoqi qafe, e treti. **Diell më diell** a) gjithë ditën, që nga mëngjesi deri në mbrëmje, që kur lind e deri sa perëndon dielli; b) njëzet e katër orë nga mëngjesi kur lind dielli e deri në mëngjesin tjetër kur lind përsëri. **Ditë pa diell** diçka jo shumë e mirë, jo aq e këndshme a e dobishme. **Ditën për (me) diell** në mes të ditës, në sy të të gjithë njerëzve, hapur, sheshit. **Në dritën e diellit** në mes të ditës, në sy të të gjithëve. **Si drita e diellit** *shih te DRIT/Ë,~A*. **Ëndrra në diell** ëndërrime të kota; gjëra të pabesueshme, gjepura. **Gënjeshttra (rrena) në diell** gënjeshttra që duken sheshit, gënjeshttra të cilave nuk u beson askush. **Diell e paç!** *ur.* të shkoftë mbarë!, paç gjithnjë gëzim e lumturi! **Me këmbë nga dielli** *mospërf. shih te KËMB/Ë,~A*. **Mbeti në diell** mbeti pa gjë, mbeti me gisht në gojë, mbeti pa asnjë mjet jetese, mbeti në mes të katër rrugëve. **Ngrihem (zgjohem) me diellin** ngrihem (zgjohem) sapo del dielli. **Ngrohët në diell (në shullë)** *shih te NGROHEM*. **Jemi ngrohur nga (nën) një diell** *iron, shih te NGROHEM*. **E nxori në diell** *dikë* e la pa gjë, ia mori të gjitha dhe e la pa asnjë mjet jetese. **Si rrezja e diellit** *shih te RREZ/E,~JA*. **Në syrin e diellit** *shih te SY,~RI 9*. **Shi e diell** *shih te SHI,~U*. **Shkoi (vajti) prapa diellit** shkoi shumë larg, shkoi në një vend nga i cili zor se kthehet, shkoi në humbësirë. **Prapa diellit të vejë!** *mallk.* mos ia pafsha sytë!, në djall të vejë! **Bën shiun e diellin** *shih te SHI,~U*. **Nuk bën hi)e në diell** *shih te HIJ/E,~A*. **Edhe dielli ka njolla** *libr. shih te NJOLL/Ë,~A*. **Dielli lind (ngroh) për të gjithë** *fj. u.* secili ka të drejtë të jetojë i lirë, të gjithë kanë të drejtë ta gëzojnë jetën e tyre. **Dielli duket (shihet) që në mëngjes (që kur lind)** *fj. u.* duket që në fillim nëse një punë do të shkojë mirë, nëse diçka do të ecë mbarë ose nëse dikush do të jetë i mirë. **Ishin kripë në diell** *shih te KRIP/Ë,~A 5*. **Ishte pykë në diell** *shih te PYK/Ë,~A*. **Nuk lyhet (nuk fëlliqet) dielli me baltë** *fj. u.* nuk përlyhet dot e vërteta e madhe (kur dikush përpiqet me kot ta bëjë këtë). **Mori dhenë dielli** ka kohë që ka dalë dielli, u bë vonë. **Matet me diellin (me hijen) e mëngjesit (e mbrëmjes)** *keq. shih te MËNGJES,~I*. **Ka mbetur rrasë në diell** *shih te RRAS/Ë,~A*. **Nuk mbulohet (nuk zihet, nuk fshihet) dielli me shoshë** *fj. u.* nuk fshihet dot një gjë që është fare e qartë, e vërteta nuk mund të mbulohet (kur dikush përpiqet me kot ta bëjë këtë). **Nuk zihet (nuk mbulohet) dielli me plisa** *fj. u.* nuk mund të mbulohet një gjë shumë e madhe me diçka të vogël, nuk mund të fshihet diçka që shihet nga të gjithë; **nuk mbulohet dielli me shoshë (kur dikush përpiqet me kot ta bëjë këtë)**. **Ndal diellin me fjalë** *shih te FJAL/Ë, ~A*. **I ktheu potkonjtë (thundrat, këpncët, këmbët) nga dielli** *përb.* ngordhi; vdiq. **Punon me diell e me hënë** punon ditë e natë, punon shumë e pa pu-shim. **Ka shkuar (ka vajtur) dielli një hosten** ka disa orë që ka dalë dielli, po afron mesdita; u bë vonë. **E ka parë diellin para teje** *shih te SHOH*. **Mos pafhtë diell me sy!** *mallk.* a) vdektë, b) e shkoftë jetën nëpër burgje!; c) mos pastë gëzim e lumturi, e shkoftë jetën me hidhërimë! **Iu shoftë hija e diellit!** *mallk. shih te SHUHEM*. **I tregoi se nga lind dielli** *iron, shih te LIND*. **Ia tregoi potkonjtë (këpucët) diellit (qiellit)** *përb.* ngordhi; vdiq. **Tund këmbët në diell** *mospërf.* rri kot; nuk punon, theket në diell, shullëhet. **U zhduk (humbi, shkriu) si vesa në diell (si vesa e mëngjesit)** *shih te VES/Ë,~A*. **E kthen barkun nga del dielli** *përçm. shih te KTHEJ*. **Lëshon hije pa dalë dielli** *mospërf. shih te HIJ/E, ~A*. **S'mund të jetë diell për të gjithë (për gjithë botën)** *dikush* nuk mund të jetë i mirë

për të gjithë, s'mund t'u bëjë mirë të gjithëve. **Ia solli diellin dy gisht (dy kuti) mbi kokë (mbi krye) diku**jt e solli në një gjendje shumë të vështirë, ia solli të keqen te dera. **Dielli i mëngjesit të ngroh me mirë se i pasdrekës** fj. u. duhet të punosh me këmbëngulje që kur je i ri; duhet ta rregullosh jetën që në moshë të re. **L u 1 e dielli** bot. shih te LUL/E,~JA. **Pika (semundja) e diellit** mjek. shih te PIK/Ë,~A.²⁵

1.1.4. John Lyons dhe nocioni i sintagmatikës

Ne me vetëdije i jemi drejtuar edhe trajtimit të lidhjeve sintagmatike që u bën Xhon Llajëns (John Lyons), përfaqësuesi kryesor i studimeve bashkëkohore semantike jo vetëm në shkollën gjuhësore amerikane, por në edhe në atë botërore. Ai është gjithashtu një nga personalitete më të spikatura në gjuhësinë e përgjithshme. Në veprën “Hyrje në gjuhësinë teorike” ai ndalet gjerësisht te raportet e këtij lloji.

Në kreun “Struktura e gjuhës” ai ndalet disa herë te konceptet "Paradigmatik" dhe "sintagmatik". Ai shkruan ndër të tjera se “Meqë një njësi gjuhësore mund të ndeshet në një kontekst të caktuar, mund të ndërtohen dy lloj relacionesh. Ato qëndrojnë në relacion paradigmatik me të gjitha ato njësi, të cilat mund të ndeshen gjithashtu në të njëjtin kontekst (pavarësisht nëse ato kontrastojnë me njësinë e parë apo janë në variacion të lirë), dhe në relacion sintagmatik me njësi të tjera të së njëjtës shkallë, me të cilat ndeshen së bashku dhe që formojnë kontekstin e tyre.”²⁶

J. Lyons vazhdon më tej, duke bërë dallimin midis dy llojeve të relacioneve dhe pohon se “Relacionet paradigmatike dhe sintagmatike kanë rëndësi edhe në rrafshin e fjalës; në përgjithësi, në çdo shkallë të përshkrimit gjuhësor. P.sh. fjala *pint*, falë shfaqjes së saj të mundshme në kontekstin *a...of milk*, hyn në relacion paradigmatik me fjalë të tjera të llojit *botile, cup, gallon* etj. dhe në relacionin sintagmatik me *a, of* dhe *milk*.”²⁷

Ky studiuës i sheh këto relacione si karakteristike dhe si të zbatueshme tek të gjitha rrafshet dhe njësitë e gjuhës. Por ne, kuptohet interesohemi vetëm për rrafshin e fjalës. Ai po në këtë në syth shkruan se “Fjalë (dhe njësi të tjera gramatikore) mund të pranojnë relacione të ndryshme paradigmatike dhe sintagmatike.”²⁸

Ai në disa sytha e trajton në shumanshmërinë e vet problemin dhe vartësinë e reporteve në fjalë. Por duke u ndalur te koncepti *shfaqja potenciale* (lidhjet e fjalës në rrafshin sintagmatik, thekson se “Shfaqja potenciale" mund të interpretohet me ose pa marrë parasysh çështjen nëse sintagma pasuese ose fjalia ka ndonjë kuptim; me ose pa marrë parasysh situatën, në të cilën shfaqen, në të vërtetë, dukuritë; me ose pa marrë parasysh varësinë ndërmjet fjalive në një tekst më të madh etj... këtu duhet thënë se të gjitha njësitë gjuhësore vendosen në marrëdhënie

²⁵ *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980.

²⁶ J. Lyons, *Hyrje në gjuhësinë teorike*, Dituria, Tiranë, 2001, f. 81

²⁷ J. Lyons, *Hyrje në gjuhësinë teorike*, Dituria, Tiranë, 2001, f. 82

²⁸ J. Lyons, *Hyrje në gjuhësinë teorike*, Dituria, Tiranë, 2001, f. 81-82

paradigmatike me njësitë e tjera të së njëjtës shkallë (mjete shprehjeje me mjete shprehjeje, fjalë me fjalë etj.), që konteksti i një njësie gjuhësore mund të përshkruhet me ndihmën e relacioneve të tij sintagmatike dhe që rrafshi kontekstor, ku vendosen njësitë, ashtu si dhe gjerësia e klasës së njësisive, ku ato vendosen në relacion paradigmatic, varet nga rrethana se si *interpretohet "dukuria potenciale"* (ose "lejimi") - eksplisit apo implicit.²⁹

Interesante është vërejtja që ai bën për gjatësinë e një sintagme, të një lidhjeje sintagmatike. Dihet se fonetikisht / fiziologjikisht ne nuk mund të shqiptojmë pafundësisht njësi njëra pas tjetrës. Kjo velen edhe në rrafshin e fjalëve. Sepse fjalët ndërtojnë fjali të cilat kanë gjatësi të caktuara, që varen nga kumti, intonacioni etj. J. Lyons thekson për gjatësinë sintagmatike se "Një vërejtje të fundit të përgjithshme do të vëmë në dukje për marrëdhëniet ndërmjet dimensioneve sintagmatike dhe paradigmatic. Në qoftë se një bashkësi e caktuar njësisish duhet karakterizuar nga mënyra se si formohet ajo nga elemente të "rrafsheve më të ulta", atëherë vlen kjo rregull: "Gjatësia" e çdo njësie në "rrafshet më të larta", e përcaktuar nga numri i elementeve në relacionin sintagmatic brenda kompleksit në të cilin ajo qëndron, është në proporcion të zhdrejtë me numrin e elementeve brenda kompleksit, të cilat qëndrojnë në një raport kontrastiv paradigmatic."³⁰

Më tej ai e trajton me gjuhën e matematikës këtë koncept dhe pohon se "Supozojmë, se në një sistem nuk ka më shume se dy elemente shprehjeje (të cilat ne do t'i shenjojmë me 0 dhe 1), në një sistem tjetër ka tetë elemente shprehjeje (të cilat ne do t'i numërojmë 0 deri 7); për thjeshtësi, do të supozojmë - kjo nuk e cenon parimin e përgjithshëm - që të gjitha kombinimet e elementeve të shprehjes janë të lejueshme sipas ligjeve "fonologjike" të të dy sistemeve. Në qoftë se brenda sistemit të parë (binar) dallohen tetë fjalë "fonologjike", secila prej këtyre fjalëve ka një gjatësi, së paku, prej tri elementesh. (000,001,010,011, 100,101,110,111), ndërsa në sistemin e dytë (sistemin e tetë) secila prej tetë fjalëve mund të dallohet përmes shfaqjes së thjeshtë të tetë elementeve të ndryshme (0,1,2,3,4,5,6,7)."³¹

Ne po japim në vazhdim për ilustrim dy gjendje gjuhësore nga dy fjalorë shpjegues, njëri i gjuhës shqipe dhe tjetri i gjuhës angleze, duke parë drejtpërdrejt sesi gjatësia sintagmatike edhe në rrafshin e fjalëve është e kufizuar. Në zërin leksikografik nga secila gjuhë shikohet menjëherë se fjalitë janë të shkurtra, pa fthillime të panevojshme, pa pjesë të shumta të nënrenditura, të cilat mund të errësojnë shpjegimin kuptimor etj. Gjithashtu në të dyja fjalët janë dhënë edhe njësi frazeologjike, në të cilat është ndjekur i njëjti parim i organizmit sintagmatic i lëndës leksikore të organizuar në fjali.

Nga *Fjalori i gjuhës shqipe*, Tiranë, 2006:

drít/ë,-a f. sh. -a(t)

1. *nj. rrezet e Dielli a të një trupi tjetër të zjarrtë etj., që e bëjnë të dukshme çdo gjë mbi të cilën bien; rrezatim, shkëlqim; dritë e qartë (e dobët); drita e Hënës; në dritën e zjarrit; mori*

²⁹ J. Lyons, *Hyrje në gjuhësinë teorike*, Dituria, Tiranë, 2001, f. 82

³⁰ J. Lyons, *Hyrje në gjuhësinë teorike*, Dituria, Tiranë, 2001, f. 82

³¹ J. Lyons, *Hyrje në gjuhësinë teorike*, Dituria, Tiranë, 2001, f. 82

dritë filmi u zbardh, u prish nga drita. / *fiz.* energji në trajtë valësh elektromagnetike që kapen me anë të të parit: *grimcat e dritës (fiz.); teoria valore e dritës (fiz.)*. 2. llambë a mjet tjetër ndriçimi; një mjet i tillë si burim ndriçimi: *dritat e qytetit; dritat e makinës; u thye drita; ndez dritën ndez llambën*. 3. *nj.* koha që kur nis të zbardhë e deri kur perëndon dielli, ditë; agim: *doli drita agoi; u kthye me dritë* u kthye pa u errur ende; *me dritën e parë* sapo zbardh; *dritë më dritë* nga njëra ditë në ditën tjetër, gjatë 24 orëve. 4. *nj.* hapësirë e ndriçuar; ana e ndritshme e diçkaje; *art.* pjesa më e ndritshme në një tablo, në një pikturë; *kund.* hije: *dritë dhe hije; ka më shumë dritë*. 5. *kryes. nj. fig.* zhvillim e përparim arsimor e kulturor, dituri; diçka që të sjell gëzim e lumturi në jetë; *kund.* errësirë: *iu bëftë udha dritë (dikujt)! (ur.)*. 6. *kryes. nj. fig. libr.* mënyrë vështrimi a paraqitjeje sipas të dhënave ose sipas njohurive të caktuara; qartësimi i diçkaje nga kjo mënyrë vështrimi; ndriçim: *në dritën e...* duke u mbështetur në...; *hodhi dritë të re (mbi diçka)* e bëri më të qartë, e vlerësoi ndryshe. 7. si *mb. fig.* shumë i pastër, pasqyrë: *e bëri dritë shtëpinë (oborrin)*. ★*doli në dritë* doli në shesh e u bë e qartë për të gjithë (e vërteta etj.); / u botua, doli në qarkullim (një libër etj.); *bën dritë* (dikush) dallohet a shkëlqen ndër të tjerë (zakonisht për femrat); *si drita e diellit* shumë e qartë (për diçka të dukshme a të vërtetë); *në dritën e diellit* në mes të ditës, në sy të të gjithëve; *drita e syrit (e syve)* bebja e syrit; sytë; shikimi, të parët; / njeri shumë i dashur e i shtrenjtë; djali i vetëm a vajza e vetme; diçka që e duam shumë dhe e kemi të shtrenjtë; *të ha në dritë të syrit* s'i trembet syri fare; / nuk ia hedh dot, s'ia ha qeni shkopin; *e kanë dritë në sy* (dikë) e duan dhe e ruajnë si dritën e syve; *nuk nxjerr (gjë) në dritë* nuk është i zoti të bëjë asgjë, nuk nxjerr gjë në krye; *e ruaj si dritën e syve* e ruaj si sytë e ballit.

Nga *Advanced Learner's Dictionary*, Oxford, 1997 po shkëputim fjalën *shtëpi*.

home₁ /həʊm/ n

1(a) [C,U] the place where lives, esp with one's family: *The nurse visits patie in their homes.* *He left home (ie left his parents and began an independent life) *at sixteen.* **I'll give you my home address.* *home baked bread **a quiet home loving man* * *the new fashion for home-based computer-linked workers.* See also BROKEN HOME. **(b)** a house, flat, etc: *a luxury home* **a five-bedroom home* **a rise in the number of private homes being repossessed* **a home improvement grant* **They have a second/a holiday home in Wales.* **We spoke Madonna at her Hollywood home.* **good news for home-buyers* **the growth of home-ownership.* See also MOBILE HOME, STATELY HOME. **(c)** [C] (infml) place where an object is stored: *I must find a ho for all these bottles.* **2** [C, U] the district or country where one was born or where one has lived for long time or to which one feels attached: *my home town* **She was born in London, but she now regards Paris as her home.* **We were a long way from home.* **3** [C] an institution for people needing care or rest: *a children's home* **a home for the blind* **an 'people's home.* See also NURSING HOME, REST-HOME. [C] **(a)** a place where an animal or a plant lives or most commonly found: *The tiger's home is (in) the jungle.* **(b)** a place from which sth originates: *Greece is the home of democracy.* **IDM at 'home** **1** in the house, flat, etc: *Is there anybody at home?* **2.** in on own country: *the President's political standing at home and abroad.* **3.** at one's ease, as if in one's own home: *Help yourself to whatever you need — just make yourself at*

home! *They always make us feel very much at home. 4 (of football matches, etc.) played in the town, etc to which the team belongs: *Is our next match at home or away?* * a home game. 5. (fml) expecting visitors and ready to receive them: *Mrs Hill is not at home to anyone except close relatives.* **charity begins at home** → CHARITY. **close / near to 'home** close to the point at which one is directly affected: *Her remarks about me were embarrassingly close to home.* *The threat of war is coming steadily nearer to home. **eat sb out of house and home** → EAT. **an Englishman's home is his castle** → ENGLISHMAN. **a home from 'home;** (US). **a home away from 'home** a place where one is as happy, comfortable, etc as in one's own home: *You will find our hotel a true home from home!* **one's spiritual home** → SPIRITUAL. **when he's, it's, etc at 'home** (Brit joc) (used to emphasize a question): *Who's Gloria Button when she's at home?*³²

Këto dy fjalë do të jenë si modele të punës sonë gjatë gjithë punimit, sepse aty janë të përfshira të gjitha elementet që lidhen me sintagmatikën gjuhësore dhe me vetë sintagmatikën leksikografike.

1.1.5. R. Memushaj për nocionin e sintagmatikës

Studiuesi shqiptar Rami Memushaj është ndër gjuhëtarët që ka folur më gjerë dhe më saktë për *sintagmën*, *sintagmatikën* dhe *lidhjet sintagmatike*. Në të gjitha punimet e tij për gjuhësinë e përgjithshme dhe gjuhësinë gjenerative këto koncepte janë pjesë organike e veprave. Ndër konceptet themelore të gjuhësisë bashkëkohore ai veçon dhe *lidhjet sintagmatike* dhe *paradigmatike*.

“Në rrjedhën e të folurit, njësitë gjuhësore hyjnë në marrëdhënie hapësinore dhe kohore me njëra-tjetrën.... Këto marrëdhënie midis dy a më shumë njësive që ndjekin njëra-tjetrën në rrjedhën e ligjërit, quhen *lidhje sintagmatike*, kurse njësitë që hyjnë në lidhje të tilla, formojnë një *sintagmë* (greq. vj. *syntagma*, nga *syn* “bashkë” + *tagma* “rend, renditje”). Fonemat e një morfeme, morfemat e një fjale, fjalët e një grupi sintaksor dhe grupet e fjalëve të një fjalie lidhen midis tyre në sintagma, të cilat janë njësi të një rrafshi të më të lartë se përbërësit e vet. Pra, sintagmë mund të jetë një morfemë /k-o-h-ë/, një fjalë (*Shqipëri-së*), një grup fjalësh (*mbi supet e Shqipërisë*) ose një fjali.”³³

Më tej studiuesi ndalet te *lidhjet paradigmatiske* e te *paradigma*, të cilat, siç kemi theksuar disa herë, nuk kuptohen pa njëra-tjetrën. Duke u ndalur te pjesët përbërëse të vargut të Kadaresë *Mbi supet e Shqipërisë kohërat krisma hidhnin*, shkruan se “Secili prej përbërësve të thënies së mësipërme mund të hyjë edhe në një lloj tjetër marrëdhëniesh me njësi që nuk janë të pranishme në rrjedhën e të folurit. Kështu, forma *hidhnin* mund të zëvendësohet nga *hedhin*, *hodhën*, *kanë hedhur*, *patën hedhur*, pa ia prishur kuptimin kësaj thënieje. Po kështu, në vend të trajtës *kohërat*,

³² Advanced Learner's Dictionary, Oxford, 1997

³³ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 46-47

mund të vëmë *vitet, shekujt, motet*, të cilat kanë funksion të njëjtë sintaksor, si dhe kuptime të përafërta. Ndryshe nga lidhjet sintagmatike, këtu kemi të bëjmë me marrëdhënie midis njësisë që mund t'i zënë vendin njëra-tjetrës në të njëjtën pikë të rrjedhës së të folurit. Raporte të tilla midis njësisë quhen *lidhje paradigmatiske*, ndërsa njësitë që hyjnë në lidhje të tilla formojnë një *paradigmë* (greq. vj. *paradigma* “model, sistem”).³⁴

Duke u kushtëzuar nga natyra e veprës (që është tekst universitar, por për mendimin tim dhe jo vetëm timin, ajo është shumë e gjerë, është vepër e mirëfilltë shkencore) autori ndalet edhe tek të përbashkëtat dhe dallimet midis sintagmës e paradigmës, midis lidhjeve sintagmatike dhe atyre paradigmatiske. Ne po i japim, sepse përmes metodës së përqsjes, janë sqaruar dhe ffilluar shumë tipare të sintagmatikës me të cilën ne po operojmë dhe do të ndalemi gjerësisht në fjalorët dygjuhësh anglisht – shqip dhe shqip – anglisht.

Studiuesi Rami Memushaj shkruan se “E përbashkët për të dy llojet e lidhjeve është se si në lidhje sintagmatike, ashtu edhe në lidhje paradigmatiske mund të hyjnë vetëm njësi të të njëjtit rrafsh. P.sh., nuk mund të formojnë sintagmë dhe as paradigmë një fjali me një morfemë. Kjo do të thotë që çdo rrafsh ka lidhjet e veta. Tërësia e rregullave mbi lidhjet sintagmatike të njësisë të një rrafshi përbën *sintagmatikën* e atij rrafshi, kurse tërësia e rregullave të lidhjeve paradigmatiske të njësisë të një rrafshi përbën *paradigmatikën* e tij. Me studimin e sintagmatikës dhe të paradigmatiskës së çdo rrafshi merren disiplina të veçanta, p.sh. me sintagmatikën dhe paradigmatiskën e fonemave merret fonologjia, me sintagmatikën dhe paradigmatiskën e morfemave merret morfologjia e kështu me radhë.”³⁵

Dhe më tej pasi thekson se lidhjet sintagmatike dhe lidhjet paradigmatiske kanë më shumë dallime se ngjashmëri, ai jep edhe dallimet midis dy llojeve të lidhjeve. Ai, duke renditur, shkruan se: “Së pari, njësitë që formojnë një sintagmë janë *heterogjene*, kurse njësitë që bashkohen në një paradigmë janë *homogjene*. Në sintagma bashkohen elemente që u përkasin paradigmave të ndryshme, si të thuash, për sintagmën ka rëndësi që elementet përbërëse të ndryshojnë nga njëri-tjetri, t’u përkasin klasave të ndryshme. Prandaj për përbërësit e sintagmës thuhet se janë në *lidhje kundërshtie* (kontrasti) midis tyre.”³⁶

Gjithnjë, duke mos e shkëputur marrëdhënien e pandashme konceptuale *sintagmë – paradigmë*, autori i librit nënvizon se “Kurse në një paradigmë bashkohen elemente të së njëjtës klasë, të cilat kanë më shumë të përbashkëta sesa dallime. Të përbashkëtat i lidhin këto elemente në një paradigmë, kurse dallimet i bëjnë ato gjymtyrë të veçanta të paradigmatës. P.sh., veta e parë,

---

³⁴ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 47. Gjithashtu ai thekson se “Çdo njësi e gjuhës që del si pjesë e sintagmës, është njëherazi edhe gjymtyrë e një paradigmatës të caktuar. Pra, në varësi nga këndi i vështrimit që zgjedhim, e njëjta njësi mund të karakterizohet në dy mënyra: edhe si përbërës sintagme, edhe si gjymtyrë e një paradigmatës të caktuar. Kështu, fonema /m/ hyn në lidhje sintagmatike me fonemat /u/, /a/, /j/ duke formuar njësinë *muaj*, dmth. del si përbërëse e sintagmës; më anë tjetër, ajo është gjymtyrë e paradigmatës së formuar nga fonemat bashkëtingëllore /b/, /d/, /gj/, /g/ etj., që mund t’i zënë asaj vendin. Në grupin emëror *shtëpia jonë* fjala *shtëpia* është në lidhje sintagmatike me fjalët *jonë* dhe në lidhje paradigmatiske me fjalët *lagjja, shkolla, banesa* etj.” Shih më gjerë R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 47.

³⁵ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 48.

³⁶ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 48.

e dytë dhe e tretë e foljes janë gjymtyrë të paradigmes së vetës, pasi tregojnë atë që kryen veprimin, por dallohen midis tyre në atë se veta e parë tregon folësin, e dyta dëgjuesin, kurse e treta një person që është larg. Për gjymtyrët e një paradigme thuhet se janë në *kundërvënie* (opozicion) me njëra-tjetrën.”³⁷

Lidhjet sintagmatike i përkasin ligjërit, të folurit, qoftë me shkrim, qoftë me gojë. Ato ekzistojnë realisht. Rami Memushaj këtu sheh dallimin e dytë. Ai shkruan se “Së dyti, elementet që hyjnë në lidhje sintagmatike, shfaqen realisht në rrjedhën e ligjërit, duke ndjekur në mënyrë lineare njëri-tjetrin, d.m.th. këto lidhje janë lidhje *reale* dhe *lineare*. Përgjithësisht, sintagma nënkupton që një njësi duhet të ndiqet nga një njësi tjetër. Për këtë arsye, lidhjet sintagmatike quhen lidhje të tipit *dhe...*, *dhe*.”³⁸

Për të bërë më të saktë dallimin ai përqas me lidhjet sintagmatike mënyrën e formimit të lidhjeve paradigmatiske. Ai shkruan se “Kurse lidhjet paradigmatiske krijohen ndryshe. Nga gjymtyrët e një paradigme vetëm njëra përdoret realisht në rrjedhë, të tjerat janë të mundshme për t’u përdorur, d.m.th. janë të tipit *ose...*, *ose*: ose njëra, ose tjetra gjymtyrë, por jo të dyja njëkohësisht në të njëjtën pikë të rrjedhës së të folurit. Pra, lidhjet paradigmatiske gjëlljnë në kujtesën e folësit, janë *potenciale*. F. Sosyri, të cilit i përket merita e zbulimit të këtyre lidhjeve, i quajti të parat raporte *in praesentia* “të pranishme”, d.m.th. lidhje reale gjymtyrësh, kurse të dytat raporte *in absentia* “në mungesë”, d.m.th. potenciale. Për lidhjet e këtij lloji Sosyri përdori termin *asociative* (shoqëruese), që u zëvendësua prej L. Hjelmlevit me termin *paradigmatike*.”³⁹

Studiuesi Rami Memushaj, ndalet edhe tek gjatësia sintagmatike, për të cilën folëm te “J. Lyons për sintagmatikën”. Ai shkruan: “Këto dy lloje lidhjesh dallojnë nga njëra-tjetra edhe për sa i përket numrit të elementeve që mund të përmbajë një sintagmë dhe një paradigme. Numri i elementeve të një sintagme *nuk mund të jetë shumë i madh*, pasi gjatësia e saj kushtëzohet nga kufizimet e mekanizmit të frymëmarrjes, por edhe nga pamundësia e trurit për të rrokur kuptimin e vargjeve sintagmatike shumë të gjata. Kurse numri i gjymtyrëve të një paradigme mund të jetë shumë i madh, pasi mbi paradigmat nuk veprojnë kufizime të këtij lloji.”⁴⁰

Ai i mëshon një fakti shumë të domosdoshëm për konceptin për njësinë frazeologjike, e cila është e ndërtuar në rrjedhë të kohës nga dy a më shumë fjalë quajtëse, është e barasvlershme kuptimisht dhe funksionalisht me një fjalë të vetëm dhe hyn në përdorim si njësi e gatshme, pra nuk krijohet në çastin e ligjërit. Studiuesi e pohon këtë kur flet për morfemën, fjalën, njësinë frazeologjike si sintagma të gatshme. Ai shkruan se: “Një dallim tjetër i tyre është se lidhjet paradigmatiske janë karakteristike për gjuhën, në të folur nuk ka paradigma. Lidhjet sintagmatike, përkundrazi, janë tipike për ligjërimin, por nuk mund të thuhet se janë karakteristike vetëm për të, sikundër mendojnë disa gjuhëtarë. Lidhje sintagmatike kemi dhe në gjuhë: morfemat me më shumë se një fonemë, fjalët me dy a më shumë morfema, shprehjet frazeologjike janë sintagma.

³⁷ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 48.

³⁸ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 48.

³⁹ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 48-49.

⁴⁰ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 49.

Megjithatë, ndryshe nga sintagmat e tjera, ato nuk ndërtohen në rrjedhën e të folurit, por riprodhohen të gatshme, d.m.th., i takojnë gjuhës.”⁴¹

Më në fund të trajtimit të lidhjeve sintagmatike (dhe ato paradigmatiske) si koncepte themelore të gjuhësisë së sotme, bën një dallim esencial që ka rëndësi edhe për ne në fushën e semantikës e leksikografisë. Ai shkruan se “Së fundi, paradigmat, që formohen falë lidhjeve asociative, janë *sisteme*, klasa njësishe, si për shembull sistemi i fonemave, sistemi i morfemave prapa-shtesore, pjesët e ligjëratës, sistemi i rasave etj. Kurse nga lidhjet sintagmatike formohen *njësi*: morfemat prej fonemave, fjalët prej morfemave etj.”⁴²

Leksikografikisht në këtë dallim mund ta ilustrojmë me njësitë e semantikës që dallohen, zbulohen shumë bukur në shpjegimin kuptimore: semat (përbërësit kuptimorë) bashkohen / lidhen linearisht / sintagmatikisht dhe formojnë kuptimet leksikore; kuptimet mund të bashkohen në blloqe; kuptimet dhe blloqet formojnë strukturën kuptimore të një fjale. Fjalorët këtë e zgjidhin duke i dhënë kuptimet me numra (këta numra tregojnë njëherazi se fjala është shumëkuptimëshe).

***

Studiuesi Rami Memushaj konceptet *sintagmë dhe sintagmatikë* i rimerr përsëri te kreu i Gramatikës, sidomos tek njësitë e sintaksës. Ai këto koncepte dhe vlerat funksionale të tyre i trajton edhe te vepra / teksti universitar “Gjuhësia gjenerative”, por ne po mjaftohemi vetëm me këto te “Hyrja në gjuhësi”. Punimi ynë nuk i drejtohet fushës së sintaksës, por njohja sa më e plotë e natyrës së sintagmave është e domosdoshme për të bërë analiza të sakta e për të realizuar cilësisht punimin shkencor.

Në sythin “Sintagma” ky studiues shkruan se “Megjithëse për funksionet e fjalëve gjukojmë duke i parë në gji të fjalisë, fjalët nuk bashkohen drejtpërdrejt në fjali. Ato i kryejnë funksionet e tyre si gjymtyrë fjalie duke u lidhur me njëra-tjetrën sipas rregullash të caktuara, të veçanta për çdo gjuhë, në përbërës të një rendi më të ulët se fjalia. Këta përbërës në gjirin e të cilëve mishërohen funksionet sintaksore të fjalëve, quhen *sintagma*. Kështu, nga analiza e fjalisë *Im atë ngrihej herët në mëngjes* kuptohet se çdo një e pemës përfaqëson një sintagmë. Pra, sintagma të kësaj fjalie janë: *im atë* (nyja 2), *ngrihej herët në mëngjes* (nyja 2), *herët në mëngjes* (nyja 3) dhe *në mëngjes* (nyja 4).”⁴³

Koncepti sintaksor i sintagmës është i domosdoshëm për të zbërthyer në elementet përbërëse strukturat kuptimore të fjalëve në fjalorë. Me të drejtë ky studiues shkruan se “Një sintagmë mund të përfshijë në vetvete disa sintagma më të vogla dhe, nga ana e vet, mund të përfshihet në një tjetër më të madhe. Kjo do të thotë se sintagma paraqitet si një strukturë hierarkike me madhësi të papërcaktuar. Sintagmë mund të jetë një gjymtyrë fjalie, si *im atë*, ose

⁴¹ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 49.

⁴² R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 49.

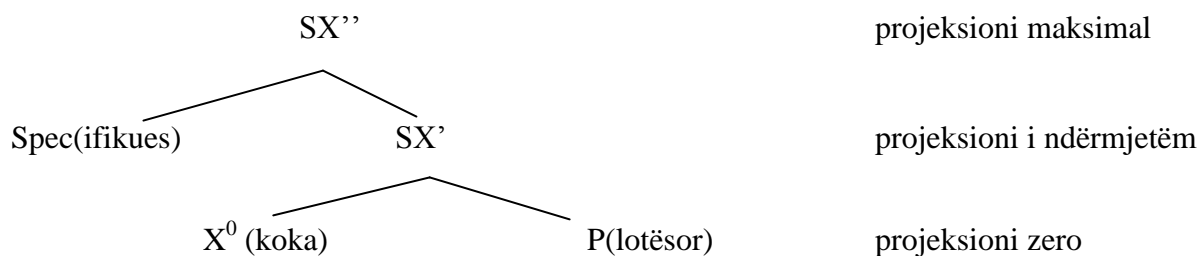
⁴³ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 259.

një fjali e tërë. P.sh., në periudhën *E gëzonte mendimi se do ta takonte*, fjalia e varur *se do ta takonte* është një sintagmë. Zakonisht, sintagma përbëhet nga dy njësi, njëra prej të cilave është kryesore dhe përbën *kokën* e saj. Kështu, në sintagmën *im atë*, kokë është emri *atë*; në sintagmën *ngrihej herët në mëngjes*, kokë është folja *ngrihej* etj.”⁴⁴

Një element i domosdoshëm i sintagmës si njësi sintaksore është lakorja melodike, d.m.th. sintagma ka intonacionin e vet, që është i domosdoshëm gjatë mësimdhënies në shkollë, në punën më nxënësit. Intonacioni mund të jetë i ndërprerë, i papërfunduar ose i përfunduar dhe kur kërkojmë informacion semantik për domethënien e thënies apo për kuptimin e fjalës ne orientojmë nxënësin te struktura të mbyllura intonacionore e kumtuuese, që shpesh identifikohen si njësi që ndërtojnë në mënyrë të ngjeshur një tipar semantik. Sipas studiuesit Rami Memushaj, “Sintagma është njësi ndërtimore e kuptimore dhe, kur përputhet me grupin kuptimor, del edhe si njësi intonacionore. Kur përputhet me grupin kuptimor, ajo ka intonacionin e vet, që është pjesë e intonacionit të fjalisë. Ndër karakteristikat intonacionore të kësaj kategorie sintagmash janë lakorja melodike, që është pjesë e lakores melodike të fjalisë, tempi i njëjtë i të folurit dhe pauzat, të cilat shpeshherë janë aq të ndjeshme, sa në të shkruar jepen me shenja pikësimi.”⁴⁵

Me të drejtë studiuesi thekson se “Jo çdo lidhje fjalësh formon sintagmë. Për shembull, *atë* dhe *ngrihej* në fjalinë e analizuar më sipër, edhe pse ndodhen pranë njëra-tjetrës, nuk bashkohen në një sintagmë, pasi midis tyre kalon kufiri sintagmatik. Sintagma formohet nga bashkimi i përbërësve të dominuar nga e njëjta njëjë, ku njëri përbërës (koka) është i përcaktuar dhe tjetri përcaktues.”⁴⁶ Dhe vazhdon se “Nga pikëpamja e ndërtimit, sintagma paraqitet si një strukturë hierarkike, me përbërës që zënë brenda saj pozicione të caktuara dhe, në varësi nga këto pozicione, kryejnë funksione të caktuara. Meqë strukturat e sintagmave të ndryshme janë të njëjta jo vetëm brenda një gjuhe, po në të gjitha gjuhët, ato mund të paraqiten me anën e një skeme universale që ka marrë emrin *teoria X-bar*.”⁴⁷

Ai jep edhe grafikisht / me skemë ndërtimin e sintagmave:

⁴⁴ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 259-260.

⁴⁵ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 260.

⁴⁶ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 261.

⁴⁷ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 261.

Në punën tonë me sintagmatikën leksikografike do të na lidhë puna dhe me llojet e sintagmave. Sipas këtij studiuesi “Si kokë e sintagmës mund të shërbejnë vetëm kategoritë leksikore, d.m.th., folja, emri, mbiemri, ndajfolja dhe parafjala. Sipas përkatësisë leksikore të kokës merr emrin edhe sintagma: kur koka është folje, kemi sintagmë *foljore* (SF); kur koka është emër, kemi sintagmë *emërore* (SE); kur koka është mbiemër, kemi sintagmë *mbiemërore* (SM); kur koka është ndajfolje, kemi sintagmë *ndajfoljore* (SN); dhe kur koka është parafjalë, kemi sintagmë *parafjalore* (SP).”⁴⁸

Me interes është dhe lidhja e përbërësve në sintagma, që në fund të fundit ka të bëjë me valencat semantike të fjalëve dhe që është tipari kryesor i sintagmatikës leksikografike. Sipas Rami Memushaj “Midis përbërësve sintaksorë të sintagmave vendosen lidhje formale dhe kuptimore, lloji i të cilave përcaktohet nga natyra leksiko-gramatikore e kokës së sintagmës. Kështu, *sipas natyrës së lidhjes sintaksore* të gjymtyrës përcaktuese me kokën e sintagmës, kemi lidhje me përshtatje, me drejtim dhe me bashkim.”⁴⁹ Këto lidhje do ti shohim nga afër kurt të ndalemi tek fjalorët njëgjuhësh (të anglishtes e të shqipës), si dhe tek fjalorët dygjuhësh që lidhen me këto dy gjuhë (anglisht – shqip dhe shqip-anglisht).

Gjithashtu me të drejtë ky studiues thekson se “Përdorimi i këtyre teknikave varet nga tipi i gjuhës. Kështu, në gjuhët me eptim mbizotërojnë teknika e përshtatjes dhe e drejtimimit, ndonëse nuk është e panjohur edhe lidhja me bashkim. Kurse në gjuhët analitike mbizotërojnë lidhja me bashkim dhe me drejtim, ndërsa lidhja me përshtatje ose nuk përdoret fare, ose përdoret shumë pak.”⁵⁰ Kjo ka vlerë edhe për punimin tonë, sepse anglishtja është gjuhë analitike- sintetike, kurse shqipja gjuhë sintetike - analitike.

Po i mbyllim këto paraqitje të hollësishme nga studiuesi R. Memushaj llojin e marrëdhënieve kuptimore të fjalëve në përbërje të sintagmave. Ai shkruan se “Me rëndësi të posaçme për përcaktimin e funksioneve të fjalëve në fjali është lloji i *marrëdhënieve kuptimore* që vendosen midis përbërësve të sintagmës që shërbejnë si gjymtyrë fjalie. Këto marrëdhënie mund të jenë kundrinore, rrethanore dhe përcaktore. Marrëdhënie *kundrinore* vendosen midis veprimit dhe objektit të tij, p.sh.: *shikoj ekspozitën, i jap librin shokut* etj. Lidhjet që vendosen midis veprimit dhe rrethanave në të cilat kryhet ai, janë marrëdhënie *rrethanore: ngrihet lart, nisjet nesër, punon me kujdes* etj. Kurse *marrëdhëniet përcaktore*, vendosen midis sendit dhe cilësisë së tij: *këngë e bukur, mali i Dajtit, krevat hekuri* etj.”⁵¹

---

⁴⁸ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 261

⁴⁹ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 265

⁵⁰ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 265.

⁵¹ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Dituria, Tiranë, 2004, f. 265-266.

1.1.6. Qasje në shqipe nga Sh. Rrokaj të nocionit të sintagmatikës

Një nga gjuhëtarët e parë shqiptarë që ka sjellë në gjuhësinë shqiptare konceptin e sintagmës dhe të raporteve sintagmatike të F. de Saussure është dhe Shezai Rrokaj. Në botimin në shqip të veprës “Strukturalizmi klasik në gjuhësi”, në sythin “Aksi sintagmatik dhe aksi paradigmatic” ai shkruan se “Ferdinand de Sosyr i pa këto dy rrafshet themelore për të kuptuar sistemin dhe funksionimin e tij në ligjërim. Ky dallim sosyrian u rimor e u thellua më tej nga strukturalistët. Distribucionalistët i kushtuan më tepër rëndësi studimit të rrafshit sintagmatik. Njësitë (duke filluar nga njësia më e vogël që është fonema e deri tek teksti) u nënshtrohen kufizimeve që lidhen me kontekstin ku gjallojnë. Çdo njësi ka, pra, një distribucion (përndarje) karakteristik për të. Njësitë që dalin në të njëjtën seri kontekstesh, janë ekuivalente në planin distribucional, ndërsa ato njësi që nuk kanë kontekst të përbashkët, janë në distribucion plotësimi.”⁵²

Dhe ky gjuhëtar, në linjën shkencore të gjuhëtarëve të tjerë evropianë dhe amerikanë e sheh një njësi gjuhësore si pjesë përbërëse e raporteve sintagmatike dhe paradigmaticke. Ai shkruan se “Çdo njësi ka paralelisht dy funksione: një funksion dallues dhe një tjetër kombinues. Hyjnë në opozicion njësitë që kanë një ekuivalencë distribucionale të paktën të pjesshme (përfshihen këtu njësitë me distribucion plotësimi). Në qoftë se njësitë dalin në të njëjtin kontekst, pa qenë në opozicion me njëra-tjetrën, ato konsiderohen si variante të lira. Përkundrazi, dy elemente janë në opozicion atëherë kur fitojmë një emër a një frazë të ndryshme duke zëvendësuar njërin me tjetrin në të njëjtin kontekst. Në rast të kundërt ata janë variante të lira. I njëjti zbatim mund të bëhet në semantike, ku opozicioni dhe varianti i lire mund të përcaktohen kur kanë si rezultat një përjasje kuptimi ose një diferencë kuptimi. Strukturalistët amerikanë përdorin në metodën e tyre distribucionale një teknikë që të çon në vëzhgim direkt të tekstit duke shfaqur kështu një konceptim specifik mbi raportin sintagmatik.”⁵³

Kuptohet se në përputhje me objektin e studimit tonë *Sintagmatika në fjalorët anglisht - shqip dhe shqip - anglisht* ne do të shohim me përparësi konceptin për *sintagmën* dhe *sintagmatikën*. Por ky autor si dhe të tjerët nuk ndalet drejtpërdrejt te *sintagma* dhe *sintagmatika*. Këtu bën përjashtim vetëm gjuhëtari Rami Memushaj, i cili ka dhënë koncepte dhe përkufizime shumë të qarta për të dyja.

Gjuhëtari Shezai Rrokaj megjithatë i sheh saktë raportet. Për atë sintagmatik shkruan se “Aspekti i fundit ku deshëm të ndaleshim i përket raportit sintagmatik. Është fjala për të ditur nëse ky raport nënkupton ose jo linearitetin. Duke u nisur nga koncepti sosyrian mbi linearitetin e shenjës, linguistët e këtij brezi i kuptuan raportet sintagmatike si një vendosje njëra pas tjetrës të elementeve në ligjërimin gojor ose të shkruar. Shpesh herë është menduar se raportet sintagmatike bënin pjesë në komunikim si aktualizim i gjuhës, ndërsa raportet paradigmaticke bënin pjesë në sistem. Në fakt, të dy ekzistojnë si në proces ashtu edhe në sistem, por nuk janë të

⁵² Sh. Rrokaj, *Strukturalizmi klasik në gjuhësi*, Tiranë, 1994, f. 153

⁵³ Sh. Rrokaj, *Strukturalizmi klasik në gjuhësi*, Tiranë, 1994, f. 154

identifikueshëm; dhe kjo shpjegohet me faktin se sistemi dhe procesi nuk përbëjnë dy anë autonome: ata gërshetohen, bashkekzistojnë. Është e njëjta gjë, pra, për këto tipa raportesh.”⁵⁴

Duke u marrë me gjuhësi të përgjithshme, duke u mbështetur të vepra e gjuhëtarve francez: F. de Saussure dhe A. Martinet, ai për raportet sintagmatike nuk u drejtohet vetëm gjuhëve evropiane (fjala vjene ka gjuhë që kanë theksa muzikorë dhe kuptimi fjalëve del nga lëvizja dhe lloji i theksit brenda fjalës, ose në gjuhët indoevropiane ka fjalë që vendosin lidhje sintagmatike e paradigmatiske vetëm nga lëvizje theksit: bari – bari (u). etj. ai shkruan se “Raportet sintagmatike nuk parakuptojnë në mënyrë të domosdoshme që njësitë të radhiten në një sekuencë lineare në mënyrë të tillë që realizimi shkrimor dhe tingëllor i njërës t'i paraprijë detyrimisht realizimit të tjetrës. Vazhdimësia relative e elementeve është një mundësi e substancës tingëllore apo grafike (sipas llojit të shkrimit kemi vendosje nga e majta në të djathtë dhe e kundërta ose nga lart poshtë për t'u shtrirë e për të dhënë një përmbajtje semantike të caktuar. Një rol të rëndësishëm këtu luan edhe rendi i fjalëve, i cili mund të jetë i fiksuar ose i lirë. Kur ai është i fiksuar, kemi të bëjmë në një qëndrueshmëri relative të sekuencës dhe për pasojë edhe të raporteve sintagmatike që krijohen.”⁵⁵

Ky studiuës i sheh në kompleks raportet për të cilat po flasim. Ai shkruan se “raporti sintagmatik merr parasysh hierarkinë e raporteve që vendosen në një fjalë, sintagme ose fraze. Informacioni i sjellë nga strukturimi i elementeve përbërës është shumë i rëndësishëm , sepse ndihmon në përshtatjen dhe në orientimin e kuptimit të secilit prej tyre. Identifikimi i togfjalëshave, pozicioni, rendi i mjeteve gramatikore; bashkëlidhja në kuptimin e saj me të tjerë, lidhëzat, parafjalët etj. janë mjete të strukturës që sjellin një informacion mbi organizimin sintaksor të frazës.”⁵⁶

Për studimin tonë ka vlerë ajo që ky gjuhëtar shkruan në fund të sythit se “Njohja e raporteve strukturore ka rëndësi për kuptimin e frazës aq sa ka rëndësi edhe njohja e kuptimit të elementeve përbërëse të saj. Ata që mësojnë një gjuhë të huaj bien ndesh me faktin se, megjithëse njohin kuptimin e secilit prej elementeve përbërëse të frazës kuptimi global i saj mbetet ende i pa deshifrueshëm për mosnjohje të strukturës së saj.”⁵⁷

Në vitin 2012 ky studiuës boton në Tiranë veprën *Hyrje në gjuhësinë e përgjithshme*⁵⁸. Edhe këtu, krejt normalisht, do të zinte vend trajtimi i raporteve sintagmatike (dhe i atyre paradigmatiske). Autori i veprës shkruan se “Raportet paradigmatiske dhe sintagmatike janë shprehja më e qartë e ekzistencës së strukturës në një gjuhë. Njësitë e të gjitha rrafshëve të gjuhës nuk ekzistojnë në mënyrë kaotike. Në fushën e sistemit njësitë vendosen në paradigma dhe në sintagma. Tërësia e rasave krijon paradigmen e lakimit, tërësia e kohëve krijon paradigmen e kohës, ndërsa tërësia e vetave atë të vetës. Pjesët e ligjëratës (emrat, foljet,

---

⁵⁴ Sh. Rrokaj, *Strukturalizmi klasik në gjuhësi*, Tiranë, 1994, f. 155-156

⁵⁵ Sh. Rrokaj, *Strukturalizmi klasik në gjuhësi*, Tiranë, 1994, f. 157

⁵⁶ Sh. Rrokaj, *Strukturalizmi klasik në gjuhësi*, Tiranë, 1994, f. 158

⁵⁷ Sh. Rrokaj, *Strukturalizmi klasik në gjuhësi*, Tiranë, 1994, f. 158

⁵⁸ Sh. Rrokaj, *Hyrje në gjuhësinë e përgjithshme*, Tiranë, 2012

mbiemrat etj.) krijojnë secila paradigmen e vet, polisemia krijon paradigmen kuptimit zanoret krijojnë një paradigme, bashkëtingëlloret, gjithashtu.”⁵⁹

Dhe në vazhdim të trajtimit të këtyre dy lloj raporteve ai ndalet posaçërisht në lidhjet sintagmatike, duke theksuar se “Në sistemin e një gjuhe kemi edhe raporte sintagmatike. Të tilla janë raportet midis kryefjalës, kallëzuesit dhe kundrinorit si modele të strukturës, raportet e rrethanësisë midis një kallëzuesi dhe një rrethanori, raportet e përcaktuesisë midis dy emrave a një emri dhe një mbiemri. Raporte sintagmatike janë edhe ato midis elementeve brenda një fjale të prejardhur a të përbërë, brenda një shprehje frazeologjike etj. E rëndësishme është të kuptohet se për të krijuar një raport sintagmatik njësitë detyrimisht duhet t'u përkasin paradigmave të ndryshme. Me fjalë të tjera, vihen në një lidhje sintagmatike ato njësi që vendosin marrëdhënie kontrasti me njëra-tjetrën. Këto lidhje quhen ndryshe lidhje edhe... edhe.”⁶⁰

1.1.7. Nocioni sintaksor i sintagmatikës

Përgjithësisht, sa u referohesh koncepteve *sintagmë* dhe *sintagmatikë*, menjëherë mendja të shkon në fushën e sintaksës. Sintagma, në hierarkinë e njësisive të gjuhës është e vendosur midis fjalës dhe fjalisë (fonema, morfema, fjala, *sintagma*, fjalia). Për ta dhënë më të plotë konceptin për sintagmën dhe sintagmatikën, ne po ndalemi shkurt te dy gjuhëtarë sintaksologë shqiptarë, që janë marrë drejtpërdrejt me të. Sepse në gjuhësinë shqiptare ka edhe gjuhëtarë të tjerë, si Mehmet Çeliku, që është marrë drejtpërdrejt me studimet sintaksore, por ai preferon termin *përbërës sintaksor* dhe jo sintagmë⁶¹.

Gjithashtu, në vitin 2003, botohet në Tiranë *Sintaksa e Giorgio Graffi-t*, një nga veprat më të mira në fushën e gramatikës⁶². Ai merret gjerësisht me konceptin dhe funksionin e *sintagmës*, por ne menduam që të ndalemi vetëm në dy autorë shqiptarë, për të parë se edhe në sintaksën e gjuhës shqipe ky koncept ka zënë vend dhe po përdoret me dobishmëri në studimet e kësaj fushe.

1.1.7.1. Nocioni sintaksor i sintagmatikës nga Th. Dhima

Sintaksologu Thoma Dhima është marrë drejtpërdrejt me sintagmën, por vështrimi i tij konceptual për të është tërësisht vështrimi sintaksor. Në veprën *Gjuha shqipe, sintaksa*, Shblu, Tiranë, 2005, ai pasi sheh me përparësi nocionin përbërës sintaksor shkruan se “Pamë, pra, këta tipa përbërësish: grupin emëror, grupin foljor, grupin mbiemëror, grupin parafjalor dhe grupin ndajfoljor. Në fjalorin teknik të sintaksës bashkëkohore termi grup është zëvendësuar tashmë plotësisht me termin *sintagmë*, flitet pra për *sintagmë emërore* (SE), *sintagmë foljore* (SF),

⁵⁹ Sh. Rrokaj, *Hyrje në gjuhësinë e përgjithshme*, Tiranë, 2012, f. 51

⁶⁰ Sh. Rrokaj, *Hyrje në gjuhësinë e përgjithshme*, Tiranë, 2012, f. 52

⁶¹ *Shih më gjerë*, M. Çeliku, *Sintaksë e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2012.

⁶² G. Graffi, *Sintaksa*, përktheu B. Topalli, Tiranë, 2003

sintagmë mbiemërore (SM), sintagmë parafjalore (SP) dhe sintagmë ndajfoljore (SN). Këtë terminologji do të përdorim edhe këtu.”⁶³

Dhe më tej vazhdon se “Termi *sintagmë* i korrespondon termit të anglishtes phrase [freiz] që nuk do të thotë frazë në kuptimin që e përdorim këtu (asaj i përgjigjet termi clause [klo:z] në kuptimin e frazës së thjeshtë dhe sentencë në kuptimin edhe të frazës së thjeshtë, dhe të frazës së përbërë), por shënon një grup fjalësh që është pjesë e një fraze. Termave shqip *sintagmë emërore, sintagmë foljore, sintagmë mbiemërore, sintagmë parafjalore* u përgjigjen në anglisht Noun Phrase (NP), Verb Phrase (VP), Adjective Phrase (AP), Prepositional Phrase (PP). Shkurtime të anglisht kanë marrë vlerën e simboleve teknike ndërkombëtare dhe janë përdorur dhe përdoren në mjaft punime në shqip.”⁶⁴

Duke u mbështetur dhe në një korpus teorik më të gjerë nga *gramatika gjenerative* autori shkruan se “Kategoritë e mësipërme të sintagmave karakterizohen të gjitha nga një pjesë e caktuar e ligjëratës, përkatësisht nga: emri, folja, mbiemri, parafjala dhe ndajfolja. Kjo pjesë ligjëratare, karakteristike dhe themelore për përbërësit, quhet *kokë e përbërësit*. Kështu, koka e sintagmës emërore është emri, ajo e sintagmës foljore folja, e sintagmës mbiemërore mbiemri, e sintagmës parafjalore parafjala etj. Koka është i vetmi element që duhet lë shfaqet detyrimisht në çdo përbërës të një kategorie të caktuar. Nëse koka shoqërohet nga elemente të tjera, kjo varet nga klasa leksikore së cilës i përket koka. P.sh., një sintagmë foljore, koka e së cilës është folje kalimtare, do të mbajë detyrimisht një sintagmë emërore e kështu me radhë.”⁶⁵

Dhe po ku autor ndalet në strukturën e përbërësve të vetëm, të cilën do tashohim dhe të fjalorët dygjuhësh, e cila merr kuptim vetëm nga teoria e valencave semantike e sintaksore e fjalëve që shprehet përmes lidhjeve sintagmatike. Th. Dhima shkruan se “Struktura e përbërësve të vetëm (vetëm nga një fjalë) është e lidhur ngushtë me tiparet e nënklasave të ndryshme të foljeve, të emrave, të mbiemrave dhe të parafjalëve. Kështu, p.sh., në shqip, parafjalët *brenda, jashtë, afër, larg, para* etj. mund të dalin edhe më vete, të pashoqëruara me emra, në këtë rast në gramatikën e shqipes ato trajtohen si ndajfolje, Në të vërtetë ato janë koka të sintagmave parafjalore që në këtë përdorim shfaqen si sintagma ndajfoljore. Të njëjtën gjë mund të themi edhe për frazat më poshtë. Që të dyja ato përbëhen nga një sintagmë emërore dhe një sintagmë foljore, pra (27a) nuk është e formuar thjesht nga një emër dhe një folje: (27) a. Sokoli ecën. b. Djali që banon në katin e dytë të pallatit në fund të rrugës fishkëllen një melodi shqiptare.”⁶⁶

⁶³ Th. Dhima, *Gjuha shqipe, sintaksa*, Shblu, Tiranë, 2005, f. 28

⁶⁴ Th. Dhima, *Gjuha shqipe, sintaksa*, Shblu, Tiranë, 2005, f. 28

⁶⁵ Th. Dhima, *Gjuha shqipe, sintaksa*, Shblu, Tiranë, 2005, f. 28

⁶⁶ Th. Dhima, *Gjuha shqipe, sintaksa*, Shblu, Tiranë, 2005, f. 28

1.1.7.3. Nocioni sintaksor i sintagmatikës nga T. Topalli

Në vitin 2011, gjuhëtari Tefë Topalli boton veprën *Gramatikë e gjuhës shqipe, Sintaksa e fjalisë (sprovë monografike)*⁶⁷. Në një kapitull të veçantë ai merret me nocionin e *sintagmës* dhe vendin e saj në trajtimet sintaksore të shqipe. Ai në të gjithë trajtesat dhe konceptimet shkencore është në linjën e trajtimeve të gramatikës tradicionale të Akademisë së Shkencave⁶⁸. Ai bën një paraqitje të mendimve dhe të trajtimeve të njëjësive, të proceseve dhe të dukurive sintaksore, duke iu referuar gjuhëtarëve shqiptarë që janë marrë me të. Po veçojmë:

Ai ndalet jo pak te marrëdhëniet dhe barasvlerësia *sintagmë – togfjalësh*. Këtu i referohet sidomos studiuesit të njohur kosovar Fehmi Agani. Sipas Tefë Topallit “Pa u larguar prej mendimeve të këtij studiuesi, do të sjellim këtu edhe shënimin që bën Agani për sintagmën dhe togfjalëshin: "Midis termave *sintagmë* dhe *togfjalësh* që u përdorën këtu nuk ekziston, mbase nesh, kurrfarë dallimi nga ana kuptimore. Termi togfjalësh u përdor për arsye se të tillë e morëm nga Spiro Floqi. Epërsi e saj është se është një kompozitë e shqipes. Të metat e saja janë po ato që i kanë thuaja të gjitha ekuivalentet e tyre në gjuhë të tjera, në të cilat gjithashtu është bërë ky farkim me mjetet e gjuhës përkatëse. Për termin e shqipes togfjalësh e meta tjetër është se u përdor edhe për raste më të veçanta, qofshin ato njësi “të gramatikalizuara”, “të leksikalizuara” etj.; u përdor si për lidhje të qëndrueshme, si për të lira. Kjo është njëherazi njëra arsye e përdorimit këtu jo rrallë të termit *sintagmë*.”⁶⁹

Më tej ai i referohet konceptit të studiuesit Rami Memushaj për sintagmën në veprën *Gjuhësi gjenerative dhe shkruan se “sipas R. Memushajt, sintagmën mund ta ripërkufizojmë si një grup fjalësh që përmban të paktën një kategori leksikore të shoqëruar ose jo me një specifikues dhe një plotësor.”*⁷⁰

Gjithashtu, studiuesi Tefë Topalli ndalet te nocioni i *fjalisë si sintagmë*. Ai shkruan se “Në punime e vepra të ndryshme teorike, jo vetëm togfjalëshat e togjet parafjalore, por edhe fjalitë trajtohen si sintagma për shkak të ngjashmërive strukturore ndërmjet tyre.” Dhe për këtë sjell edhe një referim konkret nga studiuesja Ludmila Buxheli, e cila shkruan se "Në të vërtetë, edhe fjalia mendohet të jetë sintagmë e një kategorie X ose projeksion maksimal i X"⁷¹

Duke e mbyllur këtë kapitull, theksojmë edhe një herë se *sintagma* dhe *sintagmatika* dalin si terma shumëkuptimësh: si nocione themelore të gjuhësisë, si koncepte sintaksore (madje dhe asaj tradicionale, por sidomos të asaj gjenerative), si dhe si nocione leksikografike. Për këtë të fundit do të ndalemi gjerësisht në kapitullin vijues.

⁶⁷ T. Topalli, *Gramatikë e gjuhës shqipe, Sintaksa e fjalisë (sprovë monografike)*, Shkodër, 2011

⁶⁸ Shih më gjerë ASHSh, *Gramatikë e gjuhës shqipe, Sintaksa*, Tiranë, 2002

⁶⁹ T. Topalli, *Gramatikë e gjuhës shqipe, Sintaksa e fjalisë (sprovë monografike)*, Shkodër, 2011, f. 258-259

⁷⁰ T. Topalli, *Gramatikë e gjuhës shqipe, Sintaksa e fjalisë (sprovë monografike)*, Shkodër, 2011263

⁷¹ T. Topalli, *Gramatikë e gjuhës shqipe, Sintaksa e fjalisë (sprovë monografike)*, Shkodër, 2011263

KREU II

SINTAGMATIKA SI NOCION LEKSIKOGRAFIK

2.1. Fjalorët gjuhësorë

Në kreun e mëparshëm u theksua se sintagmat *si koncept themelor i gjuhësisë* bashkëkohore mund t'i ndeshësh në të gjitha rrafshet e gjuhës: në rrafshin e fonemave, në të morfemave, në të fjalëve, në grupeve të fjalëve dhe në atë fjalive. Madje në këtë kapitull ne u ndalëm gjerësisht edhe në *konceptin sintaksor të sintagmave*. Gjithçka u parashtrua në këtë kapitull synonte për të dalë te koncepti i *sintagmës* dhe i sintagmatikës në rrafshin e fjalëve e të kuptimit të mëvetësishëm të tyre, pra në *rrafshin leksikologjik*, që ka të bëjë me rrafshin e pasqyrimin të fjalës / të fjalëve në fjalorë.

Fjalorët në përgjithësi ndahen në dy grupe të mëdha: në *fjalorë gjuhësorë* dhe në *fjalorë enciklopedikë*. Gjuhëtari Rami Memushaj në kreun për leksikografinë, në veprën “Hyrje në gjuhësi” bën organizime e klasifikime të fjalorëve sipas parimeve e kriterëve të ndryshme. sipas tij, “Nisur nga ajo se çfarë shpjegojnë, fjalët apo konceptet që emërtojnë ato, fjalorët njëgjuhësh mund të jenë fjalorë *gjuhësorë*, që merren me shpjegimin e fjalëve, ose fjalorë *enciklopedikë*, të cilët shpjegojnë koncepte shkencore. Në fjalorët gjuhësorë paraqiten dhe shpjegohen fjalët dhe frazeologjia e një gjuhe, duke dhënë kuptimin e tyre, veçoritë gramatikore, përdorimin, theksin dhe drejtshkrimin. Me fjalë të tjera, në këta fjalorë jepen *të dhëna për fjalën si njësi leksikore*, kurse në fjalorët enciklopedikë shpjegohen *konceptet që shënohen me këtë ose atë fjalë*.”⁷²

Fjalorët gjuhësorë mund të jenë njëgjuhësh dhe dy- e shumëgjuhësh. Sipas Rami Memushajt, ndër të tjera, “Fjalorët njëgjuhësh janë të tipave të ndryshëm: fjalorë shpjegues, etimologjikë dhe historikë, fjalorë sinonimesh dhe antonimesh, të frazeologjizmave, fjalorë drejtshkrimorë (ortografikë) dhe drejtshqiptimorë (ortoepikë) etj.”⁷³

Duke u mbështetur në kriterë të rrafshit të përmbajtjes, të teknikave të paraqitjes së lëndës leksikografike etj. ai bën disa klasifikime. Ndër të tjera ai nënvizon se “Sipas synimit, përmbajtjes dhe ndërtimit të tyre, fjalorët ndahen në *njëgjuhësh, dygjuhësh* dhe *shumëgjuhësh*. Fjalorët e tipit të parë u shërbejnë folësve të një gjuhe, kurse fjalorët dy- dhe shumëgjuhësh hartohen për t'u përdorur nga folës gjuhësh të ndryshme. Këta të fundit janë fjalorë me përkthim. Në ta fjalët e gjuhës amtare përkthehen në një gjuhë tjetër ose, anasjelltas, fjalët e një gjuhe tjetër përkthehen në gjuhën amtare.”⁷⁴

Dihet se fjalorët gjuhësorë, zakonisht ata shpjegues, janë vepra integrale, sepse përveç funksionit kryesor, atij informues, aty përdoruesi gjen të sendërtuar një punë të gjithanshme, leksikore, semantike, fonetike, morfologjike, sintaksore, etno-gjuhësore, stilistikore etj. Sipas

⁷² R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Tiranë, 2006, f. 152

⁷³ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Tiranë, 2006, f. 152

⁷⁴ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Tiranë, 2006, f. 152

akademiku Jani Thomai “Dihet që një fjalor, si vepër leksikografike përgjithësisht, është në radhë të parë pasqyrë e fjalëve dhe e kuptimeve të tyre leksikore. Por çdo fjalor, për më tepër çdo fjalor shpjegues kombëtar, është në shumë elemente të tij edhe pasqyrë fonetike e drejtshkrimore e gjuhës, pasqyrë gramatikore, pasqyrë semantike në vështrim më të gjerë se leksiku, pasqyrë stilistike e përgjithësisht e kulturës së gjuhës, lidhur edhe me ruajtjen e pastërtisë së leksikut, sikundër, në disa elemente dhe sipas rastit, dëshmi etimologjike, historiko-gjuhësore, etnokulturore etj. Në historinë e leksikografisë shqipe të dhënat për aspekte të tilla rreth fjalëve dhe për gjithë përbërësit e fjalorëve kanë ardhur duke u pasuruar e duke u plotësuar, krahas thellimit të njohjes shkencore të leksikut dhe krahas zhvillimit të vetë gjuhës shqipe, krahas gjallërimit të të gjitha vlerave të mjeteve të shprehjes në veprimtarinë gjuhësore të shkruar e të folur.”⁷⁵

Gjuhëtari Rami Memushaj shkruan se “Fjalorët *dygjuhësh* përdoren për mësimin e gjuhëve të huaja dhe për qëllime përkthimi. Hartimi i tyre nuk është një punë e lehtë, siç mund t’i duket dikujt që nuk i njeh vështirësitë e punës leksikografike. Vështirësia më e madhe që hasin hartuesit e këtyre fjalorëve, buron nga ajo se fjala ka valenca të ndryshme në gjuhë të ndryshme. Kështu që zgjedhja e barasvlerësve për çdo fjalë që përkthehet në gjuhën tjetër, e kuptimeve dhe e ngjyrymeve kuptimore kërkon shumë mund. Jo më pak e vështirë është edhe dhënia e sinonimeve dhe e antonimeve si dhe pajisja e fjalorit me frazeologjinë e duhur dhe me shembuj, ku të ilustrohen kuptimet e ndryshme të fjalës.”⁷⁶

Kurse për fjalorët shumëgjuhësh, po ky autor nënvizon se “Fjalorët *shumëgjuhësh* janë më të rrallë. Fjalorë të këtij tipi, që janë quajtur edhe *katalogë gjuhësh*, janë botuar sidomos në shek. XVIII dhe në fillim të shek. XIX. Në këta fjalorë fjala përkthehet në disa gjuhë të ndryshme. Fjalorë të tillë në kohën tonë hartohen për qëllime praktike, për t’u ardhur në ndihmë turistëve, eksploratorëve, punonjësve të misioneve dhe të organizmave ndërkombëtarë etj.”⁷⁷

2.1. Fjalori si vepër gjuhësore integrale

Në përdorimin e përditshëm në ndeshemi me lloje dhe tipa të ndryshëm fjalorësh, të hartuar nga leksikografë profesionistë apo nga dashamirës të fjalës, në mënyrë të planifikuar apo në mënyrë të rastësishme, me lëndë të përzgjedhur amatorisht apo sipas kritereve të ndryshme, por edhe të hedhur në qarkullim me format të shtypur apo elektronik. Akademiku J. Thomai shkruan për këtë çështje: “Çdo fjalor i mirë, shkencor, mbështetet mbi një teori, sipas së cilës përcaktohet tipi i fjalorit nga vëllimi, nga natyra e fjalëve që përfshin, nga parimet, kriteret e zgjidhjet leksikografike që zbatohen, nga shtresimi i fjalësit sipas burimit, sipas normës ose sipas formimit, nga mënyra e shkalla e zberthimit kuptimor ose nga ndërtimi i strukturës kuptimore për çdo fjalë, nga zbulimi e pasqyrimi i vlerave kuptimore, shprehëse, emocionuese e stilistike të fjalëve dhe nga shumë anë të tjera. Teoria leksikografike ndërtohet me studime të veçanta, por

⁷⁵ J. Thomai, *Leksikografia shqiptare – trashëgimi dhe perspektivë*, në “Leksikografia shqiptare – trashëgimi dhe perspektivë”, Tiranë, 2005

⁷⁶ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Tiranë, 2006, f. 152

⁷⁷ R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Tiranë, 2006, f. 152

shfrytëzohen edhe studimet në fusha të tjera të gjuhësisë, si të gramatikës, të historisë së gjuhës, të dialektologjisë, të etno-linguistikës, të socio-linguistikës, sidomos të leksikologjisë, të semantikës e të stilistikës.⁷⁸

Fjalorët përgjithësisht hartohen sipas kërkesave të përdoruesit dhe secili ka ndërtimin e vet të brendshëm, mbi bazën e të cilit mund të bëhen edhe vlerësime dhe tipologjizime. Sipas akademikut Janit Thomai “ka ndërtimin e vet të brendshëm, që përbën “*teknologjinë*” ose “*morfologjinë*” e fjalorit, sipas parimesh teorike e kriteresh praktike leksikografike: ç’fjalë do të përfshijë, sa (në ç’përpjesëtim) do të pasqyrohen shtresat e ndryshme leksikore (leksiku i përgjithshëm, leksiku konkret e ai abstrakt, leksiku krahnor, terminologjia, fjalët e huaja, neologjizmat, fjalët e vjetruara, emërtimet e kafshëve, të bimëve, të veshjeve, të mjeteve, të gatesave etj.). Kjo “teknologji” e brendshme e fjalorit sendërtohet nëpërmjet “*teknikës*” leksikografike (si do të jepen fjalët, si do të renditen e si do të shpjegohen kuptimet, si do të shënohen vlerat e njësive që shpjegohen, si do të jepen thëniet e shembujt, si do të gërshetohen e do të pasqyrohen veçoritë leksikore, gramatikore e stilistike etj.). *Teknika* leksikografike synon t’i japë fjalorit cilësi sa më shkencore, ta bëjë sa më ekonomik dhe lehtësisht të përdorshëm.”⁷⁹

Anglishtja ka një numër shumë të madh fjalorësh, një dukuri e natyrshme, meqenëse ajo flitet gjithandej globit dhe mbi 550.000 folës e kanë gjuhë amtare apo ajo funksionin si gjuhë zyrtare në statusin *first language*. Ndaj ndryshe nga shqipja që është gjuhë e një populli të vogël, ajo flitet në Mbretërinë Bashkuar, në Shtetet e Bashkuara të Amerikës, në Kanada, në Australi, në Zelandën e Re, në Frikën e Jugut etj. Praktika ligjërimore kërkon hartimin e pandërprershëm të fjalorëve të cilët janë të të gjithë spektrave leksikografikë e tematikë. Përmendim këtu se në varësi nga marrëdhëniet ekonomike, ushtarake, kulturore etj. që kanë vendet e ndryshme me botën anglishtfolëse e sidomos me botën anglo-saksone, nuk besojmë se do të ketë ndonjë gjuhë të shkruar në botë që të mos ketë fjalorë dygjuhësh, në të cilët njëra nga gjuhët të jetë anglishtja.

Gjuha shqipe me një traditë gati 500-vjeçare në leksikografi dhe me një traditë rreth 100-vjeçare në leksikografinë shqip – anglisht dhe anglisht – shqip ka në fondin e vetë rreth 500 fjalorë, numër që është rritur shumë dhe po rritet me ritme të shpejta vitet e fundit. Kurse akademiku Jani Thomai kur flet për arritjet në fushën e leksikografisë së gjuhës shqipe, shkruan se “Një arritje në zhvillimin historik të leksikografisë shqipe të derisotme është pasurimi hap pas hapi “i spektrit tipologjik leksikografik”, nëpërmjet hartimit të fjalorëve të tipave të ndryshëm: filologjikë e enciklopedikë, shpjegues (të përgjithshëm kombëtarë e krahnorë), dygjuhësh e shumëgjuhësh, terminologjikë, frazeologjikë, sinonimikë, antonimikë, historikë e etimologjikë, drejtshkrimorë e onomastikë, fjalorë autorësh, fjalorë elektronikë, të vegjël e të mesëm etj. Kjo tipologji është kushtëzuar si nga kërkesat, ashtu edhe nga mundësitë e kohës. Megjithatë duhet thënë që kjo tipologji nuk është ende e plotë. Mungojnë deri më sot disa tipa fjalorësh për shqipen, si një fjalor i madh e një fjalor “thesaurus”, që do të pasqyronin sa më gjerë pasurinë leksikore, frazeologjike e semantike të gjuhës shqipe dhe do të ishin burime kryesore të lëndës për shumë fjalorë të tjerë; nuk kemi ende fjalorë shkollorë dhe fjalorë që po i quajmë “moshorë”,

⁷⁸ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2006, f. 305

⁷⁹ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2006. f. 305

d.m.th. për fëmijët, për të rinjtë etj.; po ashtu nuk kemi një fjalor të fjalëve të huaja që kanë hyrë me shumicë në gjuhën shqipe që nga vitet '90 të shekullit XX e këtej (përfshirë edhe mundësinë e zëvendësimit të tyre me fjalë shqipe). Mungojnë edhe tipa të tjerë fjalorësh, shkencërisht e praktikisht të dobishëm, si fjalorë të dendurisë (të frekuencës), fjalorë çerdhorë, fjalorë shpjegues profesionalë, fjalorë të anasjellë (inversë), fjalorë paradigmaticë, fjalorë ideografikë etj.”⁸⁰

Kur flet për leksikografinë shqiptare si trashëgimi dhe si perspektivë, ky studiues ndalet dhe në një çështje të rëndësishme të zhvillimit dhe të arritjeve në procesin hartues të fjalorëve, që lidhet drejtpërdrejt më punimin tonë. Ai shkruan se në ditët e sotme “Shenja zhvillimi duken qartë edhe në makrostrukturën e mikrostrukturën e fjalorëve. Edhe në fjalorët dygjuhësh të tipit të mesëm, por sidomos në fjalorët shpjegues kombëtarë, është zgjeruar hapësira e shtresave leksikore të përdorimit të ngushtë, si e krahinorizmave, e terminologjisë, e neologjizmave leksikorë e semantikë etj. Rritja e vëllimit të korpuseve të fjalorëve, pra e numrit të fjalëve, ka sjellë edhe një simetri më të mirë ndërmjet shtresave leksikore. Krahas këmbënguljes për të pasqyruar fjalën shqipe në gjithë gjerësinë e saj, të lashtë a të rrallë, të fushave konceptore karakteristike kombëtare, si kultura popullore, jeta e përditshme me të gjitha anët e saj, u është hapur më shumë vend edhe fjalëve “të kulturës”, neologjizmave e termave të përgjithshëm, madje edhe fjalëve të huaja aktive në shqipen e sotme. Këtë e vërtetojnë në mënyrë të veçantë edhe fjalorët e vëllimshëm e cilësorë të shqipes me gjuhë të tilla si anglishtja, italishtja, gjermanishtja, frëngjishtja, greqishtja a serbokroatishtja, që kanë dalë 2-3 dhjetëvjeçarët e fundit.”⁸¹

Dhe më tej ai thekson konkretisht se “Zgjerimi i fjalësit dhe i strukturave kuptimore është shoqëruar edhe me synimin për të pasqyruar në fjalorë sa më shumë vlera të tjera, edhe “të mbishtresuara”, të fjalëve, si vlerat shprehëse-emocionuese, stilistike, paradigmaticë e sintagmatike etj. Është ndier e nevojshme të jepet më gjerë jo vetëm çka është fjala, por edhe si funksionon ajo në ligjërimin e gjallë. Ky plotësim është arritur në fjalorët më të mirë jo me shtesa mekanike, por nëpërmjet një shkalle më të lartë analitizmi të leksikut e të shtresave leksikore, në mënyrë të veçantë të kuptimeve, me shpjegime shumëvlerëshe në fjalorët shpjegues, me shënime kufizuese e karakterizuese, me kontekste të vogla e të mëdha ku shpalosen funksionet e fjalëve në rrafsh të ndryshme dhe, në fjalorët shqip-gjuhë e huaj, me barasvlerësit e plotë të gjuhës tjetër, që në vetvete mbartin të njëjtat vlera të karakterit semantik, ligjërimor, stilistik etj., si të dhëna të rëndësishme për mundësinë e përdorimit të tyre të njëjtë në gjuhët përkatëse në të njëjtat rrafsh të gjuhës dhe në të njëjtat situata të ligjërimin.”

Po japim një ilustrim të thjeshtë (emrin *grykë*) nga dy -tre fjalorë të shqipes për ta kapur ndryshimin dhe zhvillimin në mikrostrukturë: nga nga Fjalor i gjuhës shqipe, 1954 dhe nga Fjalori i gjuhës së sotme shqipe, 1980.

---

⁸⁰ J. Thomai, *Leksikografia shqiptare – trashëgimi dhe perspektivë*, në “Leksikografia shqiptare – trashëgimi dhe perspektivë”, Tiranë, 2005

⁸¹ J. Thomai, *Leksikografia shqiptare – trashëgimi dhe perspektivë*, në “Leksikografia shqiptare – trashëgimi dhe perspektivë”, Tiranë, 2005

Grykë-a sh. gryka -të ef. oθ. = 1) e mbrendëshmjja e fytit = το εσωθον του λαιμου, 2) hapësirë = στομιον, si gryk' e pusit = το στομιον του φρεατος, 3) gjiri = κολπος, si gryk' e detit = ο κολπος της θαλασσης, 4) të ngushtët midis dy maleve = στενον μεταξυ δυο ορεων, χαραδρα, si gryk' e malit = η κλεισουρα τον βουνου, edhe shkall' e malit (g).⁸²

GRYKË-A ef, msh.-a 1. pjesa e sipërme e kanalit nga ku kalojnë ushqimet për në stomak; pjesa e përparme e qafës; **u zunë - më -**, u zunë fytafyty; kanali nga ku del zëri, që shërben për të marrë frymë; **fyty; -at**, sëmundje infektive e fytit dhe e gërmazit, që na e bën të vështirë të përcjellim ushqimin; 2. qafa e këmishës e thurur me grep: **-a e këmishës**; këmishë me mëngë të gjera, me grykë të mbyllur dhe me një radhë sumbullash të zeza; 3. goja e një vendi, e një ene, e një sendi: **-a e pusit, e topit, e qypit, e shishes; e mbushur gjer në -**, buzë më buzë; 4. **gjeog.** ngushticë e thellë midis dy maleve; 5. pjesa e detit që hyn brenda në tokë: **- e detit**; 6. vendi ku derdhet lumi në det anë liqen; / **- a e gjellës**, pjesa e sipërme e gjellës, krenaja; **në -ë të javës**, në fillim të javës.⁸³

GRÝK/Ë,-A f. sh. -Ë, -ËT dhe -A, -AT. 1. sh. **-Ë, -ËT.** Pjesa e sipërme e gypit nëpër të cilin kalon ushqimi nga goja në stomak, pjesa e prapme e gojës që lidhet me gypin e ushqimit dhe të frymëmarrjes; pjesa e përparme e qafës; fyty. *I dhemb gryka. M'u tha gryka. Shtrëngoje për gryke. I ngeci (i mbeti) në grykë. Iu hodh në grykë. Flet me grykë flet duke i shqiptuar fjalët me grykë. Deri në grykë.*

2. Pjesa e sipërme dhe më e ngushtë e një shisheje, e një eneje a e diçkaje tjetër; pjesa e përparme e një gypi, nga ku del ujë a një lëng tjetër; vend i ngushtë, nga ku futet brenda ose nga ku del diçka; vrimë në trajtë hinke a kanali. *Gryka e shishes. Gryka e gjymit. Gryka e pusit pjesa e sipërme e pusit, e rrethuar me mur. Gryka e vullkanit. Gryka e thesit. Gryka e çizmes. Mbush deri në grykë. Me grykë poshtë.*

3. sh. **-A, -AT** bised. Sasia e ujit a e një lëngu tjetër që përcjellim në stomak me një gllënkë; sasia e ujit ose e një lëngu tjetër që del nga një tub. *Marr një grykë uji. Pi dy-tri gryka.*

4. sh. **-Ë, -ËT** bised. Goja. *Ka pesë grykë për të ushqyer. Iu mbyll gryka. Kyçe grykën! S'ka grykë të flasë. Ia mbylli grykën ia mbylli gojën, nuk e la të flasë; e bëri që të mos ketë ç'të thotë.*

5. sh. **-A, -AT** tek., usht. Pjesa e përparme e tytës së një arme, vrima e tytës së një arme nga ku del predha; tytë. *Gryka e pushkës (e topit, e çiftes). Grykë zjarri armë artilerie, top. Kundërajror me katër gryka.*

6. sh. **-Ë, -ËT** mjek., bised. Gjëndrat në trajtë të bajames që ndodhen në të dy anët e fytit, rrëzë gjuhës; bajamet; sëmundje që shfaqet me pezmatimin dhe me qelbëzimin e këtyre gjëndrave. *I dhembin (e zunë) grykët. Hoqi grykët.*

7. sh. **-A, -AT.** Këmishë me mëngë të gjera e me jakë të mbyllur; mitan me jakë të mbyllur.

⁸² K. Kristoforidhi, *Fjalor shqip-greqisht*, Tiranë, 1961

⁸³ *Fjalor i gjuhës shqipe*, Tiranë, 1954

8. Pjesa e këmishës, e fustanit etj. që rrethon qafën, jakë; jaka e një këmishë a e një fustani të mbyllur; grykëse. *Gryka e këmishës (e trikos, e fustanit). Këmishë pa grykë. Mbërthej (zbërthej) grykën.*

9. Pjesa e kthyer e shtizës së parmendës që lidhet me plorin, shtizë.

10. *sh. -A, -AT gjeog.* Vend i ngushtë dhe i thellë midis dy maleve, zakonisht gjatë rrjedhës së një lumi apërroi; ngushticë a shteg i thellë mali ku mund të kalohet. *Grykë shkëmbore (mali). Grykë lumi.*

11. *sh. -A, -AT gjeog.* Vendi ku derdhet lumi në det, në oqean etj.

12. *sh. -A, -AT gjeog.* Gji në det ose në liqen midis brigjesh të larta, pjesa e detit që hyn si një rrip brenda në tokë. *Grykë deti.*

13. *fig.* Pjesa e sipërme, më e yndyrshme dhe më e mirë e një gjellea e një ushqimi tjetër të lëngshëm; kreu, krenaja; ajkë. *Gryka e gjellës. Gryka e qumështit ajka. Marr grykën e grykën.*

14. *fig. bised.* Fillimi i një kohe; pragu i një ngjarjeje ose pikënisja e saj. *Në grykë të javës (të muajit). Në grykë të festës.*

15. *përd. ndajf.* Fytafyt, grykas; në grindje të vazhdueshme me njëri-tjetrin. *Shkojnë grykë.*

★ **E gënjeu gryka** u gënjeje nga diçka e jashtme, nuk i doli ashtu siç e priste, u mashtrua. **Grykë për (më) grykë** fytafyt, fytas, grykas. **Me grykën e pushkës (nga gryka e pushkës) shih PUSHKË/-A.** **Nën grykën e pushkës (e topit)** duke e kërcënuar a duke e frikësuar me armë. **Iu hodh në grykë (në fyt)** a) iu vërsul, e sulmoi; b) nuk e la të vijonte më tej diçka që nuk i pëlqente. **Iu hodh grykës shih te HEDH.** **Ia kthen me grykë** shoqëron një këngë (labe) duke kënduar me grykë. **E njomi grykën (fytin, gurmazin) shih te NJOM₅.** **Iu tha gryka (goja, buza, gurmazi) shih te THAHAM.** **E theri në grykë** i bëri dëm të madh, e mori në qafë. **I zë grykën shih te ZË.** **I zëntë grykën (fytin) mallk. shih te FYT,-I.** **U zu (u kap) për gryke (për fyt) shih te FYT,-I.** **E zuri (e kapi, e mbërtheu) për gryke (për fyt) shih te FYT,-I.** **Iu bëftë halë në grykë! mallk. shih te HAL/Ë,-A.** **M'u bë lak në grykë (në fyt) shih te LAK,-U.** **I derdh (i tret) plumb në grykë (në gojë) shih te DERDH.** **Është në grykë (në buzë, në zgrip) të varrit shih te VARR,-I.** **Është me litar në grykë** është përpara një rreziku të madh, është përpara varjes a pushkatimit; është në hall të madh, është përpara një nevoje a vështirësie të madhe a përpara një detyrimi të rëndë. **Ha (pi) me dy gryka** është i pangopshëm, është grykës i madh. **I hodhi (i vuri) lakun (litarin) në grykë (në fyt, në qafë) shih te LAK,-U.** **E kishte halën në grykë shih te HAL/Ë,-A.** **e kishte lakun (litarin, thikën) në grykë (në fyt) shih te LAK,-U.** **E ktheu thesin me grykë poshtë** i harxhoi të gjitha ç'kishte, i zbrazi hambarët, mbeti pa gjë në shtëpi. **Iu lidh buka (në grykë, në fyt) shih te LIDHEM.** **Iu lidh (iu bë, iu mblodh) një nyjë në grykë (në fyt) shih te NYJ/Ë,-A.** **I mbeti (i ngeci, i ngriu) fjala në grykë (në buzë, në gojë, në fyt) shih te FJAL/Ë,-A.** **E mori më qafë gryka** a) u shkatërrua nga shpenzimet e tepërta për të ngrënë e për të pirë; b) u shkatërrua nga të pirët, e mori më qafë rakia. **U ngop deri (gjer) në grykë** hëngri jashtë mase, aq shumë sa s'mundet më. **Ia soli në grykë të pushkës shih te PUSHKË/Ë,-A.** **Iu shtrëngua litari për gryke (në fyt) shih te LITAR,-I.** **Iu tha pështyma në grykë (në fyt) shih te PËSHTYM/Ë,-A.** **Thes me dy gryka** njeri me dy faqe. **E vuri në grykë**

(në bisht) të lahutës *shih te LAHUT/Ë,-A. I ka vënë shkelmin (këmbën, duart) në grykë (në fyt, në gjoks) shih te SHKELM,-I. I vuri thikën (thonjtë) në grykë (në fyt) e shtrëngoi që të bënte diçka patjetër, e detyroi me mjete a me mënyra të egra e pa mëshirë, i vuri litarin në grykë. I ka ardhur mëlçia në grykë shih te MËLÇI,-A. Iu ngritën (i erdhën) zorrët në grykë (në fyt, te goja) shih te ZORR/Ë,-A. Të zë në grykën e këmishës shih te KËMISH/Ë,-A. Iu zgjidh (iu çel) gryka thesit filloi të flasë e t'i tregojë të gjitha sa mbante të fshehura. Bie shi me grykë pusi (gjymi, shtambe) shih Bie shi me gjyma (me shtamba, me legenë, me kova, me ibrikë) te GJYM,-I. Është futur në borxhe deri në grykë ka marrë borxh shumë para e te shumë veta, është mbytur në borxhe. Nuk e fyt dot në grykën e pushkës është trim e dinak, di t'i bëjë dredha plumbit. Të puthsha grykën e pushkës! ur. shih te PUTH. Grykët e bardha (gryka e keqe, gryka e ligë) mjek., bised. difteria.⁸⁴*

2.3. Fjalorët një gjuhësh dhe fjalorët dygjuhësh

Leksikografia e gjuhës shqipe, ashtu si leksikografia e anglishtes ka lindur dhe është zhvilluar si leksikografi dygjuhësh. Kjo tezë mbështetet të vetë veprat (fjalorët e hartuar). Studiuesja kosovare Shukrane Gërmizaj shkruan se “Dihet mirëfilli se fillet e historisë së fjalorëve nuk kanë karakter kombëtar, rrjedhimisht ato as nuk lidhen me ndonjë gjuhë të caktuar kombëtare. Në të vërtetë, ato lidhen ngushtë me gjuhën, e cila në një periudhë të caktuar historike kishte status ndërkombëtar, një gjuhë që shërbente si *lingua franca* e njerëzve të arsimuar në Evropën mesjetare, pra me gjuhën latine. Si rrjedhojë, as leksikografia angleze e as ajo shqipe nuk u themeluan me hartimin e ndonjë fjalori kombëtar, por që të dyja zunë fill me përpjekjet për t’i shpjeguar fjalët latine me përgjegjëset e tyre në gjuhën angleze, përkatësisht në gjuhën shqipe. Për rrjedhojë, fjalorët e parë të leksikografisë angleze ishin fjalorë dygjuhësh, sikundër që ishte rasti edhe me leksikografinë shqipe, e cila po ashtu u themelua me hartimin e një fjalori dygjuhësh (Frang Bardhi, *Fjalor latinisht – shqip*, Roma, 1635).⁸⁵

Kjo studiuese, në artikullin *Fjalorët anglisht – shqip e shqip – anglisht, arritje dhe sfida* thekson se kur dhe si lindën fjalorët e parë të anglishtes. Ajo shkruan se “Hartimi i fjalorëve të parë njëgjuhësh u kushtëzua nga shkalla e lartë e ndikimit të gjuhës latine dhe greke në gjuhën angleze. Ndikimi i këtyre dy gjuhëve në anglishte kishte marrë përmasa aq të mëdha sa që, nga fundi i shekullit XVI, folësit burimorë të anglishtes nuk mund të lexonin tekste në gjuhën angleze nëse nuk i zotëronin këto dy gjuhë. Hartuesit e fjalorëve të kësaj periudhe nuk synonin përfshirjen e tërë leksikut të anglishtes, po kufizoheshin vetëm në fjalët e “vështira”, domethënë në fjalët e gurrës së huaj, duke mos u kushtuar fare rëndësi fjalëve të përdorimit të përditshëm. Për këtë arsye, i tërë shekulli XVII karakterizohet me fjalorët e fjalëve “të vështira”.⁸⁶

⁸⁴ *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980

⁸⁵ Sh. Gërmizaj, *Fjalorët anglisht – shqip e shqip – anglisht, arritje dhe sfida*, në “Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë”, Tiranë, 2005, f. 286

⁸⁶ Sh. Gërmizaj, *Fjalorët anglisht – shqip e shqip – anglisht, arritje dhe sfida*, në “Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë”, Tiranë, 2005, f. 286-287

Fjalorët shpjegues (njëgjuhësh) të shqipes filluan të botoheshin vetëm në shekullin XX. Në studimin tonë ne do të punojmë me fjalorët shpjegues që janë hartuar pas vitit 1972, d.m.th., pas Kongresit të Drejtshkimit dhe që kanë përgjithësisht karakter normativ. Është një fakt tjetër domethënës se të gjithë fjalorët dygjuhësh që janë hartuar pas këtij kongresi me gjuhën shqipe si gjuhë të parë apo të dytë janë të lidhur ngushtë me këta fjalorë shpjegues. Studiuesi Valter Memisha shkruan se “Me një vështrim, edhe të sipërfaqshëm, vëren se *fjalorët shqip - gjuhë e huaj*, përgjithësisht, kanë ndjekur hap pas hapi botimet leksikografike njëgjuhëshe të shqipes standarde, sidomos atë të fjalorëve shpjegues normativë të hartuar nga Departamenti i leksikologjisë dhe i leksikografisë pranë Institutit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë, Tiranë. Hartuesit e fjalorëve dygjuhësh kanë gjetur te fjalorët shpjegues, sidomos tek ata kombëtarë (të hartuar institucionalisht nga Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë) lëndë të gatshme dhe ky është shkaku kryesor përse ata janë mbështetur drejtpërdrejt tek këto vepra.”⁸⁷

Po ky studiues, në artikullin *Shqipja standarde dhe fjalorët shqip – gjuhë e huaj*, shkruar me rastin e 40-vjetorit të Kongresit të Drejtshkimit, thekson se “shqipja standarde, në moshën e saj 40-vjeçare, ka në fondin e vet, veç fjalorëve shpjegues, edhe dhjetëra fjalorë dygjuhësh, në të cilët ajo del si gjuhë e parë apo e dytë. Kjo është një nga arritjet më të vlerësuara, edhe pse vështirësitë hartuese kanë qenë nga më të shumtat. Shqipja numëron qindra vepra të tilla. Me fjalorë me tipologji të ndryshme, ajo e vendos leksikun e saj (sidomos atë të përgjithshmin) në përqasje me gjuhë me spektër gjeografik shumë të larmishëm, gati me të gjitha gjuhët kryesore të botës”⁸⁸.

⁸⁷ V. Memisha, *Shqipja standarde dhe fjalorët shqip – gjuhë e huaj*, në “Studime për fjalën shqipe”, vëllimi 2, Tiranë, 2015, f. 70-71

⁸⁸ V. Memisha jep në artikullin *Shqipja standarde dhe fjalorët shqip – gjuhë e huaj* disa fjalorë dygjuhësh, duke ruajtur kronologjinë e botimit pas vitit 1972: Mikel Ndreca, *Fjalor shqip-serbokroatisht [Albansko-srpskohrvatski rečnik]*, Prishtinë, 1976, 377 f. (1980, 377 f.; 2004, 507 f.); Vedat Kokona, *Fjalor shqip-frëngjisht [Dictionnaire albanais-français]* (25 000 fjalë), Tiranë, 1977, 591 f.; *Fjalor i shkurtër shqip-kinezisht*, 1979, 718 f.; Ilo Duro, Ramazan Hysa, *Fjalor shqip-anglisht* (20 000 fjalë), Tiranë, 1981, 510 f. (Tiranë, 1988, 511 f., Prishtinë, 1988, 511 f.; Tiranë, 1996, 466+XI f.; botim i përmirësuar; Tiranë, 1999, 466+XI f.); Abdullah Zajmi, Mehdi Bardhi, Sulejman Drini, Latif Mulaku, Gani Luboteni, Sitki Imami, *Fjalor shqip-serbokroatisht*, Prishtinë, 1981, 1065 f. (Prishtinë, 1982); Gaspër Kiçi, Hysni Aliko, *Albanian-English Dictionary [Fjalor shqip - anglisht]*, Romë, 1991; Armin Hetzer *Albanisch-Deutsch und Deutsch-Albanisches Taschenörterbuch [Fjalor shqip-gjermanisht dhe gjermanisht-shqip]*, Hamburg, 1991, -XIX f., 682 f.; Marek Jeziorski, Jerzy Ęisnieński, *Fjalor shqip-polonisht, polonisht-shqip*, Varshavë, 1992, 231 f.; C. B. Massolini, U. Buttafava, *Vocabolario albanese-italiano [Fjalor shqip-italisht]* (25 000 fjalë), Itali, 1979 (1992, 2001); Oda Buchhölz, Ęilfried Fiedler, Gerda Uhlisch, *Ęörterbuch Albanisch-Deutsch [Fjalor shqip-gjermanisht]*, Leipzig, 1977, 739 f. (1992); Fatmir Toçi, *Fjalor italisht-shqip, shqip-italisht*, Tiranë, 1993, 350 f.; Paola Guerra, Alberto Spagnoli, *Fjalor italisht-shqip, shqip-italisht*, (12 000 fjalë), Milano, 1993, 221 f.; Ramazan Hysa, *Fjalor shqip-anglisht [Albanian-English Dictionary]*, Nju Jork, 1993, 510 f.; Kristofor Noçka, Spiro Filo, *Fjalor shqip-greqisht (me shkronja latine)*, Tiranë, 1993, 200 f.; Rian Disçi, *Fjalor shqip-turqisht-anglisht*, Stamboll, 1994, 520 f.; Liliana S. Verdha, *Fjalor shqip-finlandisht, finlandisht -shqip*, Helsinki, 1995, 357 f.; Ramazan Çadri, *Fjalor shqip-maqedonisht [Albansko-makedonski razgovornik]*, Tiranë, 1995, 152 f.; Haki Ymeri, Petar Astanasov, Zihni Osmani, *Fjalor maqedonisht-shqip dhe shqip-maqedonisht*, Kumanovë, 1996; Ilo Stefanllari, *Fjalor shqip-anglisht dhe anglisht-shqip*, Tiranë, 1996, 235 f.; Olimbi Vito, *Fjalor shqip-gjermanisht* (20 mijë fjalë dhe shprehje), Tiranë, 1996, 460 f.; Abedin Preza *Fjalor shqip-italisht* (27 mijë fjalë), Tiranë, 1996, 532 f. (botim i ripunuar, 2000, 548 f.); Adnan Agai, Kimete Agai, *Fjalor shqip-maqedonisht* (me 40 000 fjalë),

Ky studiuues, duke cituar edhe gjuhëtarin Ali Dhrimo shkruan se “Nga këta fjalorë dygjuhësh, përfitimi është i shumëfishtë, sepse ata kanë ndihmuar e ndihmojnë për të mësuar shqiptarët gjuhë të huaja dhe të huajt gjuhën shqipe, por kanë ndihmuar, pa mëdyshje drejtpërsëdrejti, edhe për pasurimin e shqipes e të fjalorëve të saj njëgjuhësh me shumë fjalë dhe shprehje që janë mbledhur me mundim dhe janë pasqyruar në ta për t’iu përgjigjur fjalëve dhe shprehjeve të gjuhëve të huaja”⁸⁹.

Kurse akademiku Jani Thomai e sheh problemin e leksikografisë shqipe dygjuhëshe dhe arrijtet e saj në një kuadër më të gjerë dhe më gjithëpërfshirës. Ai thekson se “Edhe në kuadër të leksikografisë evropiane, me gjuhë si italishtja, anglishtja, frëngjishtja e gjermanishtja, për arsye që gjithashtu kuptohen, janë hartuar shumë fjalorë të vëllimeve të ndryshme shqip-gjuhë e huaj e anasjelltas. Shqipja, nëpërmjet fjalorëve dygjuhësh, ka hyrë në lidhje leksikografike thuasj me të gjitha gjuhët indoevropiane dhe, përtej kësaj familjeje gjuhësore, me disa gjuhë joindoevropiane, si hungarishtja, finlandishtja, turqishtja, arabishtja e deri kinezishtja, japonishtja e romishtja.”⁹⁰

Shkup, 1996; Serban Tabacu, *Fjalor shqip-rumanisht, rumanisht-shqip*, Bukuresht, 1996, 367 f.; K. Παπαφίλη, *Λεξικό Αλβανο - Ελληνικό (Fjalor shqip – greqisht)*, Αθήνα, 1997 489 f.; Bislim Pireva, *Fjalor shqip-gjermanisht*, Prishtinë, 1997, 326 f. Niyazi Sulça, *Fjalor shqip-turqisht*, Ankara, 1997, 160 f.; Vedat Kokona, *Fjalor shqip-anglisht*, Tiranë, 1998, 312 f. (2004); Vedat Kokona, *Fjalor shqip-frëngjisht [Dictionnaire albanais-français]* (rreth 35 000 fjalë), Tiranë, 1998, 876 f. Myzafer Kallajxhi, Nimete Karamani, *Fjalor shqip-italisht*, Tiranë, 1998, 488 f.; Leonard Neëmark, *Oxford Albanian-English Dictionary (Fjalor shqip-anglisht i Oksfordit)*, Oxford, 1998; Niko Gjini, *Fjalor shqip greqisht*, Janinë, 1998, 1262 f.; Ramazan Çadri, *Fjalor bisedimor shqip-bullgarisht*, Tiranë, 1999, 134 f.; Enzo Shijaku, *Fjalor finlandisht-shqip dhe shqip-finlandisht*, Helsinki, 1999, 540 f.; Jani Thomai, Xhevat Lloshi, Rusana Hristova, Kosta Qiriazati, Ana Melonashi, *Fjalor frazeologjik ballkanik* (me rreth 5 000 njësi në 5 gjuhë), Tiranë, 1999, 352 f.; Ilo Duro, Ramazan Hysa, *Fjalor shqip-anglisht*, Tiranë, 1999, 466+XI f. (ribotim i përmirësuar i vitit 1981), Pavli Qesku, *Fjalor shqip-anglisht* (45. 500 fjalë), Tiranë, 1999, 1062 f. (2002); Abedin Preza, *Fjalor shqip-italisht* (40 000 fjalë), Tiranë, 1999, 828 f.; Pablo Nieto, *Fjalor shqip-spanjisht dhe anasjelltas*, Barcelonë, 1999, 317 f.; Abedin Preza, *Fjalor shqip-italisht* (27 mijë fjalë) (botim i ripunuar), Tiranë, 2000, 548 f.; *Oxford Albanian-English Dictionary (Fjalor shqip-anglisht i Oksfordit)*, Tiranë, 2000, 982 f.; Ali Ekmkçiu, Nazmie Behushi, *Fjalor shqip-gjermanisht [Albanisch-Deutsches Wörterbuch]* (25 mijë fjalë), Tiranë, 2001, 648 f.; Fatmir Toçi, *Fjalor shqip-italisht*, Tiranë, 2001, 412 f.; Gani Hoxha, *Fjalor shqip-italisht* (fjalor xhepi), Prishtinë, 2001, 310 f.; Vedat Kokona, *Fjalor shqip-frëngjisht [Dictionnaire albanais-français]* (rreth 43 000 fjalë e shprehje), Tiranë, 2002, 654 f.; Pavli Qesku, *Fjalor shqip-anglisht* (35 000 fjalë), Tiranë, 2003, 800 f.; Ferdinand Leka, Zef Simoni, *Fjalor shqip-italisht* (40 mijë fjalë), Tiranë, 2003, XXI+878 f. (botim i përmirësuar i vitit 1996); Renata Topçiu, Ana Mellonashi, Luan Topçiu, *Fjalor shqip-rumanisht*, Bukuresht, 2003, 1245 f.; Hysen Voci, *Fjalor shqip – turqisht (15 fjalë e shprehje)*, Tiranë, 2003, 426 f.; Ali Dhrimo, *Fjalor gjermanisht – shqip* (50.000), Tiranë, 2005, 1766 f.; Abedin Preza, Ervin Preza, *Fjalor shqip – italisht (50.000 fjalë)*, Tiranë, 2005, 1803 f. etj. Shih për këtë V. Memisha, *Shqipja standarde dhe fjalorët shqip – gjuhë e huaj*, në “Studime për fjalën shqipe”, vëllimi 2, Tiranë, 2015, f. 71 -72

⁸⁹ V. Memisha, *Shqipja standarde dhe fjalorët shqip – gjuhë e huaj*, në “Studime për fjalën shqipe”, vëllimi 2, Tiranë, 2015, f. 72

⁹⁰ J. Thomai, *Leksikografia shqiptare – trashëgimi dhe perspektivë*, në “Leksikografia shqiptare – trashëgimi dhe perspektivë”, Tiranë, 2005, f. 18

Ai në referatin *Leksikografia shqiptare - trashëgimi dhe perspektivë*, mbajtur në Konferencën ndërkombëtare “Leksikografia shqiptare – trashëgimi dhe perspektivë” shkruan për të gjithë dukuritë e problemet që shfaqen sot për fjalorët dygjuhësh të shqipes. Ai thekson se “Në rrugën e historisë së zhvillimit të leksikografisë shqipe shohim plotësimin shkallë-shkallë edhe të qëllimeve a të synimeve të fjalorëve që janë hartuar. Synimi kryesor ka qenë ai praktik. Fjalorët dygjuhësh janë hartuar kryesisht për t’u shërbyer të huajve që mësojnë shqipen ose shqiptarëve që mësojnë gjuhë të huaja. Disa nga këta fjalorë, me këtë orientim themelor, janë të vegjël, herë-herë pa mëtime të rrepta shkencore, me trajtim leksikografik të thjeshtë, të përshtatur me natyrën e teksteve mësimore, madje ka edhe fjalorë të hartuar nergut si tekste mësimore. Po synim më shumë praktik kanë edhe ata fjalorë që u përgjigjen kërkesave të specialistëve të fushave të ndryshme, si fjalorët terminologjikë, fjalorët për turistë a për veprimtarë të ndryshëm, për përkthyesit etj. Kjo nuk do të thotë se këta fjalorë nuk janë hartuar domosdo sipas kriteresh shkencore ose nuk kanë vlera shkencore.”⁹¹

Problemet e ngritura nga akademiku kanë një bazë të vërtetë, sepse shqiptarët dhe të huajt kanë në duar me dhjetëra fjalorë dygjuhësh, një pjesë e madhe e të cilëve të hartuar e të botuar nga dashamirës, por jo nga leksikografë të mirëfilltë. Gjuhëtari Ali Dhrimo shkruan për këtë se “këtu të tërheq vëmendjen dukuria se shpesh me hartimin e fjalorëve të këtij lloj merren njerëz që nuk kanë asgjë të përbashkët me leksikografinë, duke hartuar “vepra”, që paraqesin probleme në të gjitha rrafshet. Ky është shkaku që në tregun leksikografik ka dhe vepra me mangësi. Me të drejtë ky gjuhëtar pohonte se “ka shumë autorë fjalorësh dygjuhësh, të cilët fatkeqësisht nuk kanë asnjë formim gjuhësor dhe, gjithë duke u dërrmuar në punë e gjithë duke dhënë njëfarë ndihmese për njohjen e gjuhëve të huaja ndër ne, nuk bëjnë kurrfarë pune kërkimore a krijuese, por bëjnë thjesht përkthim, disa herë edhe të keq, fjalorësh të gatshëm. Duke mos pasur njohuri filologjike as për shqipen, as për gjuhën e huaj përkatëse, duke mos njohur fare teorinë, as të gjuhës e të gjuhësisë në përgjithësi, as të leksikografisë në veçanti, duke mos dalluar dot, fjala vjen, deri edhe kufirin midis sinonimeve dhe kuptimeve të tjera të fjalës, ose përdorimin e drejtpërdrejtë të fjalës nga përdorimi figurativ i saj, shprehjet e qëndrueshme nga ndërtimet e lira, duke mos dalluar dot madje ndajfoljet nga mbiemrat etj.”⁹²

2.4. Sintagmatika dhe struktura kuptimore e fjalës

Gjuhësisht struktura kuptimore e një fjale nënkupton një organizim sintagmatik të lëndës shpjeguese. Gjuhëtari Valter Memisha, duke u mbështetur në konceptin filozofik të sistemit dhe të strukturës, në një vepër leksikografike (fjalor) dallon makrosistemin dhe mikrosistemin, makrostrukturën dhe mikrostrukturën, koncepte të lidhura shumë ngushtë me sintagmatikën, ose me mënyrën lineare të shprehjes së shpjegimit të kuptimit leksikor. Ky autor në veprën *Dukuri*

⁹¹ J. Thomai, *Leksikografia shqiptare – trashëgimi dhe perspektivë*, në “Leksikografia shqiptare – trashëgimi dhe perspektivë”, Tiranë, 2005, f. 19

⁹² A. Dhrimo, *Probleme teorike dhe praktike për hartimin e fjalorëve dygjuhësh*, në “Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë”, Tiranë, 2005, f. 235

semantike gjatë formimit të mbiembrave prejpjesorë në gjuhën shqipe shkruan se në një vepër leksikografike “Makrosistemi të mbiembrat prejpjesorë, ashtu si tek të gjitha njësitë e tjera leksikore, ka të bëjë me tërësinë e elementeve themelore semantike, me tërësinë e kuptimeve kur ata janë shumëkuptimësh. Kurse mikrosistemi ka të bëjë me tërësinë e elementeve minimale semantike, dmth. me tërësinë e përbërësve kuptimorë brenda një kuptimi (kjo nuk kushtëzohet nga polisemantizmi i leksemave). Analiza semantike krahas këtyre dy koncepteve bazore, përdor dhe nocionet makrostrukturë dhe mikrostrukturë.”⁹³

Dhe ai vazhdon më tej se në një fjalor “Me strukturë të njësisve mbiemërore, dhe jo vetëm të këtyre, duhet kuptuar strukturimi, organizimi i brendshëm i njësisve semantike të çdo lloji qofshin ato. Si rrjedhim, termi makrostrukturë ka të bëjë me mënyrën e strukturimit dhe të organizimit të kuptimeve leksikore, si elemente të lidhura e të ndërvarura në mënyrë të ndërsjellë brenda një makrosistemi, d.m.th. të një mbiemër shumëkuptimësh. Ndërsa termi mikrostrukturë ka të bëjë me mënyrën e strukturimit dhe të organizimit të brendshëm të përbërësve kuptimorë brenda një mikrosistemi, d.m.th. të një kuptimi (të mbiembrat njëkuptimësh dhe të secili kuptim i një mbiemri shumëkuptimësh).”⁹⁴

Në punim ne po operojmë me konceptin e strukturës kuptimore të përdorur në studimet shqiptare. Akademiku Jani Thomai shkruan se “Është e kuptueshme që për strukturë kuptimore mund të flasim kur shqyrtojmë kryesisht një fjalor shpjegues. Strukturë kuptimore fjalët kanë edhe në fjalorët dygjuhësh, por ajo është e thjeshtë, nuk ndërlidhet me shpjegimin e kuptimeve, por me fjalët gjegjëse në gjuhë të huaj për çdo kuptim, nëse një fjalë gjegjëse e gjuhës së huaj nuk është e mjaftueshme për të gjitha kuptimet e fjalës shqipe.”⁹⁵

Dhe po ky studiues vazhdon se “*struktura kuptimore* e fjalës përbëhet nga të gjitha kuptimet e saj, të cilat renditen sipas prejardhjes, sipas vlerës në gjuhën e sotme, sipas tipit të kuptimeve etj. Atje kemi shpjeguar gjithashtu se si ndahen e si formësohen kuptimet sipas kriterit të përbërësve kuptimorë dhe sipas tipit të fjalorit (i madh, i mesëm, i vogël...). Nga ana shkencore është e rëndësishme që ndarja e kuptimeve dhe ndërtimi i strukturës kuptimore të fjalëve të jenë të njësuar sipas kategorive a sipas klasave të fjalëve (emra, mbiemra..., emra veprimi, emra cilësorë..., emra bimësh, emra kafshësh..., terma, fjalë krahinore...). Zgjidhja e njësuar është parim themelor në leksikografi. Kuptimet e fjalëve polisemantike në fjalor shënohen zakonisht me numra të veçantë (1..., 2..., 3...). Struktura kuptimore përbëhet nga dy a më shumë kuptime të tilla. Çdo kuptim shpjegohet veçan, por duke mbajtur parasysh kuptimet e tjera të fjalës, madje edhe kuptimet e fjalëve të të njëjtit tip.”⁹⁶

Në vazhdim ne do të japim ilustrime të strukturave kuptimore të fjalëve njëkuptimëshe dhe shumëkuptimëshe dhe në vazhdim se si ndërtohet sintagmatika shpjeguese në fjalorët gjuhësorë, në të dyja gjuhët, në anglishte dhe në shqipe.

⁹³ V. Memisha, *Dukuri semantike gjatë formimit të mbiembrave prejpjesorë në gjuhën shqipe*, ABC, Gjirokastrë, 1999, f. 122

⁹⁴ V. Memisha, *Dukuri semantike gjatë formimit të mbiembrave prejpjesorë në gjuhën shqipe*, ABC, Gjirokastrë, 1999, f. 122

⁹⁵ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 310

⁹⁶ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 310

2.4.1. Sintagmatika dhe struktura kuptimore e një fjale njëkuptimësie

a. Ilustrime të strukturës kuptimore të fjalëve njëkuptimëshe nga anglishtja nga vepra *Oxford, advanced learner's dictionary*, Oxford, 1997

attractive *adj* having the power to attract pleasing or interesting: *attractive prices. The porch is a particularly attractive feature of the building. He's nice, but I don't find him at all attractive physically. The company has made us a highly attractive proposition.* → note at BEAUTIFUL. ► **attractively** *adv*: attractively arranged / displayed / presented. **attractiveness** *n* [U]: the goëing attractiveness of living abroad.

b. Ilustrime të strukturës kuptimore të fjalëve njëkuptimëshe nga shqipja nga vepra *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980

AKULLÓR/E,~JA *f. sh.* ~E, ~ET. Ëmbëlsirë e ngrirë, që bëhet me qumësht, lëng frutash etj. dhe me sheqer. *Akullore me qumësht (me reçel). Kupë (kaush) akulloreje. Makina e akullores.*

AKULLORESHÍTËS,~I *m. sh.* ~, ~IT. Shitës akulloresh, zakonisht shëtítës.

AKULLSÍ,~A *f. libr.* Të qenët shumë i ftohtë, si akull; ftohtësi e madhe. *Akullsia e zemrës.*

2.4.2. Sintagmatika dhe struktura kuptimore e një fjale shumëkuptimëshe

Sintagmatika merret apo ka të bëjë me lidhjet sintagmatike në të gjitha rrafshet, në rastin e sintagmatikës shpjeguese ajo nënkupton se si organizohen / si lidhen përbërësit e kuptimit (semat) njëri pas tjetrit brenda një kuptimi dhe se si organizohen / vendosen kuptimet njëri pas tjetrit në strukturën kuptimore të një fjale shumëkuptimëshe.

a. Ilustrime të strukturës kuptimore të fjalëve shumëkuptimëshe nga anglishtja nga vepra *Oxford, advanced learner's dictionary*, Oxford, 1997

attract *v*

1(a) - sb (to sb/sth) (esp passive) to cause sb to feel interest, pleasure, affection, etc; [Vnpr] *Babies are attracted to bright colours. I was always attracted to the idea of working overseas.* [Vn. Vnpr] *Her shyness was what attracted me (to her) most.* [Vn] *the need for child-care facilities to attract and keep women workers. The light attracted a lot of insects. The dog was attracted by the smell of the meat.*

(b) to cause a particular reaction: [Vn] attract sb's attention / interest / support. *The new play has attracted considerable criticism.*

2 to pull sth by force: [Vn] *A magnet attracts steel.*

attraction *n*

1 [U. sing] the action or poëer of attracting sb / sth: *the secrets of sexual attraction. I can't see the attraction of sitting on the beach all day. They felt a strong mutual attraction. She felt an immediate attraction for / to him.* Compare REPULSION.

2 [C] a person or thing that attracts sb / sth: *Buckingham Palace and other major tourist attractions. One of the main attractions /An added attraction of the job is the chance to travel. City life holds few attractions for me.*⁹⁷

b. Ilustrime të strukturës kuptimore të fjalëve shumëkuptimëshe nga shqipja nga vepra *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980

DAL *jokal.*, **DÓLA**, **DALË**. **1.** Shkoj nga një vend i mbyllur, i rrethuar etj. jashtë tij, duke i kapërcyer caqet e tij; shkoj nga brenda jashtë; largohem përgjithmonë a përkohësisht nga një vend ku kam qenë, nga një mjedis i caktuar ose nga radhët e një kolektivi; *kund.* hyj. *Dal nga shtëpia (nga dhoma, nga çadra, nga zyra, nga fabrika, nga miniera). Dal nga autobusi. Dal nga qyteti (nga fshati). Dal nga deti. Doli nga pylli. Doli nga vatha (nga stalla). Doli nga strofulla (nga vrima, nga shpella). Doli nga Streha (nga hija). Dal nga rreshti (nga radha). Uji (gazi) del me force (me shpejtësi) nga gypi. Tymi del nga oxhaku. Çeta doli nga rrethimi. Dalim nga puna (nga zyra) në orën dy. Nxënësit dolën nga shkolla. Dolëm vonë nga mbledhja. Bëj (marr) të dal.*

2. Shkoj në një vend zakonisht të hapur, lë një vend e shkoj në një vend tjetër me një synim të caktuar; vete në një vend e qëndroj atje ose lëviz nëpër të për të mbaruar një punë; vete e zë vend diku. *Dal shëtitje (rrugëve, fushave). Dolën malit. Dal nëpër ara. Dal në pazar. Dal për gjah. Dal me shërbim. Nuk para del. Dilte çdo mbrëmje. Dolën patrullë. Dal në lundrim (në det të hapur). Dal në punë. Dal në krye (në ballë). Doli te burri u martua.*

3. vet. veta III. Buron nga diçka; vjen jashtë nga një send ose duke u shkëputur prej tij; përhapet; rrezatohet. / *dolën jargë nga goja. I dolën djersët (lotët). Po del tym. I del avull nga trupi. Dalin shkëndija. Del dritë. Del një erë e mirë.*

4. vet. veta III. Shfaqet e duket; lind. *Doli dielli (hëna). Doli drita. Dolën xixëllonjat.*

5. Ndeshem a piqem me dikë, vete ta takoj, ta pres etj.; vete diku për një qëllim të caktuar; paraqitem para dikujt; dukem diku ku me shohin të gjithë; paraqitem. *Doli para gjyqit (në gjyq). Doli para spektatorëve (para kolektivit). I doli përpara të birit. I doli përpara makinës. Doli në skenë (në televizor). I doli një ujk. I doli në pritë. Na doli përpara papritur. Doli ta priste (ta përcillte). Nga na dole kështu?*

6. vet. veta III. Më vjen përpara, ndeshem me të; shfaqet (edhe fig). *Na doli një punë. U doli një vështirësi (një pengesë, një e papritur). Na dolën ca telashe. I doli në ëndërr. Me del para syve e kaluara.*

7. vet. veta III. Shkëputet e largohet diçka nga vendi i vet, hiqet nga vendi ku është futur a është mbërthyer, ikën. / *doli rrota qerres (karrocës, biçikletës, makinës). I doli vida (timoni, doreza). I doli bishti sëpatës (lopatës). I doli pyka (gozhda). Doli dera(dritarja) nga vendi. Doli peri nga gjilpëra. Dolën shtizat nga sythat.*

---

⁹⁷ Oxford advanced learner's dictionary, Oxford, 1997

8. edhe *fig.* Kapërcej kufijtë e zakonshëm, nuk përmbahem brenda caqeve të caktuara, zgjerohem, shtrihem; *vet. veta III* vërshon; shmanget. *Doli nga rruga. Doli treni nga binarët. Doli topi nga fusha. sport. Doli lumi nga shtrati. Guri del pak jashtë (nga vendi). I kanë dalë kockat (mollëzat). Doli nga tema (nga rendi i ditës). Doli përtej caqeve të diçkaje. Del jashtë mundësive (të drejtave) tona.*

9. *vet. veta III.* Priset, shkëputet e bie nga vendi i *vet*; ikën diçka, humbet, nuk është me ose bëhet më e dobët, nuk e ka me forcën e mëparshme; zbeh. *I doli boja tryezës. I doli kallaji enës. I doli fundi kuisë. I doli ngjyra (boja) basmës (murit). I doli shija (lezeti). I doli era.*

10. *vet. veta III.* Zbulohet e duket diçka, pasi i është hequr ose është grisur ajo që e mbulonte a e fshihte (edhe *fig.*). *I doli tabani tokës. I dolën themelet shtëpisë. I dolën gjunjët (bërrylat, gishtërinjtë). Doli e vërteta në shesh.*

11. *vet. veta III* Mbin, rritet a shfaqet diçka; duket, shpërthen; me shfaqet (një sëmundje etj.). *Doli gruri, (misri). Ka dalë bari. Dolën sythat. I dolën dhëmbët (flokët). I doli mjekra. I dolën thinjat. I doli një xhungë (një i thatë). I doli verdhëza. bised. I ka dalë lija. bised.*

12. *vet. veta III bised.* Mbaron, përfundon; ikën. *Doli dimri (janari). Doli kisha (mesha).*

13. Shkëput lidhjet me të tjerët; iki nga një organizatë, nga një lidhje etj.; largohem nga një punë, nga një lojë etj.; lë. *Doli nga organizata. Doli nga Lidhja (nga Traktati). Dal nga loja (nga gara). Doli nga puna. Doli nga lufta (nga beteja). Doli me vete u veçua, u shkëput.*

14. *vet. veta III* (zakon. me një trajtë të shkurtër të përemrit *vetor në r. dhanore*). Më ikën, më largohet, nuk e kam më; nuk është më (edhe *fig.*). *I doli inati (zemërimi). I doli gjumi. I doli pija (rakia). I doli narkoza. I doli frika. I doli kripa e humbi lezetin. Doli nga moda. Doli nga përdorimi (nga qarkullimi). Më doli nga mendja (nga koka) e harrova.*

15. edhe *fig.* Shpëtoj nga një gjendje e vështirë, e kapërcej diçka të keqe, një rrezik etj. *Dolën nga rreziku. Doli nga kurthi. Dolëm nga prapambetja. Doli nga kllapia. Dolëm nga dimri. Nuk del nga kriza.*

16. *vet. veta III fig.* Nuk mbetet diçka e fshehtë a vetëm në një rreth të mbyllur, por bëhet e njohur edhe për të tjerë; përhapet. *Doli e fshehta (sekreti). I doli gënjeshtria (rrëna) sheshit. I dolën të palarat. Doli lajmi anëmbanë. I doli nami për të mirë (për të keq). Doli fjala e morën vesh të gjithë. Doli fjala nga dhëmballa, e merr vesh e gjithë mëhalla. fj. u.*

17. *vet. veta III.* E ka burimin, buron, rrjedh (për lumenjtë etj.); vjen (edhe *fig.*). *Drini i Zi del nga Liqeni i Pogradecit. Doli naftë (ujë). Lajmi ka dalë nga burime të sigurta. Urimi i del nga zemra.*

18. *vet. veta III.* Nxirret, merret prej... ; formohet; është prodhim i dikujt, prodhohet. *Vaji del nga ulliri (nga lulja e diellit). Nga vezët dalin vemjet. Uji del nga bashkimi i hidrogjenit me oksigjenin. Ky motor ka dalë nga duart e punëtorëve tanë. Sapo doli nga fabrika.*

19. *fig.* Kam prejardhjen shoqërore, vij nga një shtresë a klasë shoqërore, rrjedh. *Ka dalë nga gjiri i popullit (i klasës punëtores).*

20. *vet. veta III.* Botohet; shpallet; vihet në shitje, në i qarkullim etj. *Doli një roman i ri. Doli gazeta. Doli vendimi (urdhri). Dolën domatet (portokallet).*

21. vet. veta III edhe *fig.* Vjen si përfundim i diçkaje, vjen si pasojë, si rrjedhim a si rezultat; rrjedh; paraqitet. *Del si përfundim (si pasojë, si rrjedhim) i veprimit të tij. Del e nevojshme (e domosdoshme). Tashti del në plan të parë... Doli ndryshe puna. Prej kësaj del se... S'doli gjë ajo fjalë. S'del gjë prej asaj pune (nga ai njeri). Nga kërkimet s'doli ndonjë gjë e re. S'të del mundimi përfitimi është me i vogël nga puna a nga përpjekjet që bën. Shiko, se s'të del mirë pasta!*

22. vet. veta III *fig.* Vjen në një përfundim, gjen zgjidhjen që kërkohet a që dëshirohet, përfundon; zgjidhet. *Përfundimi doli mirë. S'i dolën llogaritë. Na doli numër i madh. Ushtrimi nuk del nuk zgjidhet.*

23. edhe *fig.* Arrij në një përfundim të caktuar; bie a vij në një gjendje (të mirë a të keqe). *Dal faqebardhë. Doli fitues (fitimtar). Doli i pari. Dolën barabar. Doli i mundur. Doli mirë (keq). Si dole? Doli i pafajshëm. Doli me humbje (deficit). Daltë për mirë! ur. Doli në selamet. bised. Doli në lirim. vjet. u lirua nga shërbimi ushtarak. Dal në pension shkëput për- gjithnjë marrëdhëniet me qendrën e punës me të drejtë pensioni.*

24. fig. Jam i aftë të përballoj a të kryej një punë, një detyrë etj.; e kryej mirë një punë duke kapërcyer pengesa e vështirësi; jam i zoti e i aftë ta kundërshtoj, ta mposht a ta mund dike; mund t'ia kaloj dikujt; mund t'i vihem përballë a të ballafaqohem me dikë në një punë etj. *la doli në krye (mbanë). la doli deri në fund. A ia del dot asaj pune? S'ka njeri që t'ia dalë. S'ia del dot me fjalë (me të keq).*

25. edhe *fig.* Fitoj një profesion, pasi kam kryer një shkollë dhe kam përvetësuar dije e shprehje të caktuara; bëhem, arrij të jem. *Doli inxhinier (mjek). Doli teknik i mesëm.*

26. edhe *fig.* Ia hyj diçkaje ose shkoj diku me vullnetin tim; marr përsipër të bëj diçka. *Doli partizan. Dolën vullnetarë. Doli i pari për në aksion. Doli dëshmitar (dorëzanë). Doli kundër dikujt a diçkaje I del krah dikujt e përkrah, e mbron.*

27. fig. E tregoj veten se ç'njeri jam, me dalin në shesh të mirat a të këqijat që kam nëpërmjet sjelljes e punës sime. *Doli njeri i mirë (i keq). Doli i zoti (trim, burrë i mirë). Doli i pabesë (tradhtar, batakçi).*

28. vet. veta III. Duket si është pasi provohet a pasi kontrollohet diçka. *Pjepri doli i ëmbël. Arra doli fyçkë. Veza doli e prishur. Ura doli e shëndoshë. Kali doli i fortë (zevzek).*

29. vet. veta III. Është i mjaftueshëm, mjafton, arrin. *Del për një fustan (per një bluzë). Del edhe një jelek. S'i dolën paratë. Nuk me del koha. Mezi u dilte për të ngrënë. A na del mielli? Në mos del, tepron. shak. do të bëjmë si do të bëjmë, të mos qahemi.*

30. vet. veta III. E ka drejtimin diku, të nxjerr a të çon në një vend a në një drejtim të caktuar. *Shkallët dalin në kopsht. Kjo rrugë del në sheshin qendror.*

31. vet. veta III *fig.* Bëhet ashtu siç mendohej a parashikohej, vërtetohet; kryhet. / *doli fjala. Do që t'ia dalë e vetja. Ëndrrat nuk dalin.*

32. fig. Kam një qëllim të caktuar, synoj diku; qëlloj. *Ku do të dalësh? Prit, se aty do të dal!*

33. *vet. veta III fig.* I jepet a i caktohet dikujt diçka (një mundësi, një e drejtë, një rast etj.), i shfaqet mundësia për diçka. / *doli bursa (e drejta e studimit). I doli emërimi. I doli fati vajzës. vjet. u fejuua e u martua.*

34. *kal. bised.* Kapërcej, kaloj; përshkoj. *Doli lumin. Doli pragun.*

35. *pavet.* sipas kuptimeve 1, 2, 4, 5, 13, 15, 23-26. *Këtej nuk dilet. Dilet lehtë. Do t'i dilet mbanë edhe kësaj pune. Nuk i dilet përpara.*⁹⁸

* **Doli nga ama shih tek AM/Ë,~A I. Dal (e nxjerr) në anë shih tek AN/Ë,~A I. Me doli asi shih tek AS,~I I. Doli (u ngrit) nga balta shih te BALT/Ë, ~A. I ka dalë (i ka mbirë) bari (në faqe, në sy) shih te BAR,~I I. Ka dalë nga binarët shih te BINAR,~I. I doli boja keq. shih te BOJ/Ë,~A I. Doli (u bë) bollë një punë shih te BOLL/Ë,~A. I doli borxhit (hakut, nga borxhi) dikujt shih te BORXH, ~I. Dal në breg shih te BREG,~U. Dolëm në breg shih te BREG,~U. I doli cifundi diçkaje shih te CIFUND,~I. I doli çika diçkaje shih te ÇIK/Ë, ~AI. Doli çirak edhe iron, shih te ÇIRAK,~U I. I doli dardhë diçka shih te DARDH/Ë,~A. Do t'i dalin dardhat dikujt shih te DARDH/Ë,~A. Ka dalë nga defteri shih te DEFTER,~I. Doli (hyri) nga deriçka shih te DERIÇK/Ë,~A. Doli në diell shih te DIELL,~I. Me doli nga dora (dore, duarsh) shih te DOR/Ë,~A. Doli në dritë shih te DRIT/Ë,~A. S'i kanë dale (ende, akoma) dhëmbët mospërf. shih te DHËMB,~I. I doli emri shih tek EM/ËR,~RI. Doli në faqe shih te FAQ/E,~JA. I doli në faqe shih te FAQ/E,~JA. Ka dalë fare shih te FAR/Ë,~A. Doli (iku, kaloi) nga faza thjeshtligj. shih te FAZ/Ë,~A. Si do t'i dalë (si do t'i vejë, si do t'i shkojë) filli dikujt a diçkaje shih te FILL,~I. I doli nga fjala (fjalë) dikujt nuk e mbajti premtimin a zotimin, e gënjeu. I doli flaka diçkaje shih te FLAK/Ë,~A. I dolën krahë (fletë) shih te KRAH,~U. Dal në fotografi fotografohem. I ka dalë fryma diçkaje shih te FRYM/Ë,~A. I doli shpirti (fryma, xhani) dikujt shih te SHPIRT,~I. I doli në frymë dikujt shih te FRYM/Ë,~A. I kanë dale fulqinjte shih te FULQI,~RI. I doli fundi diçkaje shih te FUND,~I. I doli në fund diçkaje shih te FUND,~I. Del për fushë (në fushë) shih te FUSH/Ë,~A. Më doli gorricë diçka shih te GORRIC/Ë,~A. I doli (iu shqye) gurmazi (zëri) shih te SHQYHEM. I doli gjuha (një pëllëmbë, një pash) shih te GJUH/Ë,~A I. Doli hardall diçka shih te HARDALL,~I. Nuk i dilte hesapi a) nuk kishte mundësi të blinte a të bënte diçka; b) nuk e përballonte dot jetesën, s'kishte të ardhura të mjaftueshme. I doli për hundësh (nga hundët) diçka shih te HUND/Ë,~A. Hëngri sa i doli për hundësh (nga hundët) shih te HUND/Ë,~A. I doli huq (shterpë) nuk u bë siç e kishte menduar, nuk iu plotësuan shpresat e dëshirat; s'i shkoi fjala. I doli içi diçkaje shih tek IÇ,~I. Dal jashtë euf. shih te JASHTË. Del në jetë rritet e është në gjendje të punojë e të jetojë me vete, mund të jetojë me djersën e vet, nuk ka me nevojë që të kujdeset njeri për të. I doli kallaj dikujt a diçkaje shih te KA-LLAJ,~I. Doli kallp shih te KALLP,~I. I doli keq shih te KEQ. Më dolën (me ranë) këmbët shih te KËMB/Ë,~A. I doli kësmeti shih te KËSMET,~I. I kanë dale kockat shih te KOCK/Ë,~A. Nuk i doli në kut shih te KUT,~I. Doli linjës shih te LINJ/Ë,~A I. Doli nga loja shih te LOJ/Ë,~A I. I doli lotaria shih te LOTARI,~A. I doli lyç d i ç k a shih te LYÇ. I doli llapa shih te LLAP/Ë,~A. Doli mendsh u çmend. Më doli mjekra (me dolën thinjat) duke pritur**

⁹⁸ Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

shih te **MJEK/ËR,~RA**. Doli nga mosha nuk e kap ajo moshë, e kaloi moshën; u plak. **Doli në orbitë libr. shih tek ORBIT/Ë,~A**. I dal përpara diçkaje marr masa me përpara që të mos ndodhë një e keqe ose që t'i shmangem një të keqeje. **I dal përpara diku**jt ia mirëpres një kërkesë dhe e përkrah. **Çfarë i del përpara** pa i zgjedhur, mbarë, çdo gjë që i sjell rasti; gjithçka. **Doli puplash dikush shih te PUP/ËL, ~LA**. I dolën puplat (pendët) *diku*jt shih te **PUP/ËL, ~LA**. S'i kanë dalë (ende) puplat shih te **PUP/ËL,~LA**. Doli pushkë (mina) shih te **PUSHK/Ë,~A**. Del (të nxjerr) po në atë (në një) qafë shih te **QAF/Ë,~A**. I ka dalë nga qejfi *diku*jt shih te **QEJF,~I**. Ka dalë (prej) qemerit *dikush* shih te **QEMER,~I**. Doli rruge (nga rruga) shih te **RRUG/Ë,~A**. I dolën sytë shih te **SY,~RI**. I dalshin sytë! *mallk.* u verboftë, i plaçin sytë! Del në shesh (në mejdan) shih te **SHESH, ~I**. I doli në shteg *diku*jt i dha rast *diku*jt që ta godasë e ta sulmojë ose të nxjerrë një përfitim. **Doli shyt shih te SHYT**. I dolën (i plasën) *trutë* shih tek **TRU,~RI**. I dalshin *trutë!* *mallk.* shih tek **TRU,~RI**. I doli tymi (era) *diçkaje* shih tek **TYM,~I**. Tym të dalë! (tymi le t'i dale!) të dalë si të dalë, të bëhet si të bëhet, copë të bëhet! Sapo ka dale nga shpërgënjtë *mospërf.* shih te **SHPARG/ËR,~RI**. Doli udhe (nga udha) shih **Doli rruge (nga rruga) te RRUG/Ë,~A**. Doli mbi ujë shih tek **UJ/Ë,~I**. S'i del (s'i shkon) as në vesh shih te **VEESH,~I**. Del (vjen, kuptohet) vetvetiu (vetiu) shih te **VETVETIU**. S'del yndyrë nga *dikush* shih tek **YNDYR/Ë,~A**. Doli yst shih tek **YST,~I**. Më doli nga zemra shih te **ZEM/ËR,~RA**. I dal (per) zot shih te **ZOT,~I II**. Hyjmë e dalim *m e dikë* shih te **HYJ**. Si hyri doli *dikush* shih te **HYJ**. Të dalë ku të dalë! të bëhet c'të bëhet, le të ndodhë çfarë të dojë (kur *dikush* vendos të bëjë diçka që mund të ketë pasoja jo të mira). Del në pah shih te **PAH**. Doli mbi të tjerët fitoi, doli i parë, ua kaloi të tjerëve. Del si boshti para furkës shih te **BOSHT,~I**. I dalin (i shkojnë, i bien, e mbulojnë) djersë të ftohta shih te **FTOHTË (i, e)**. I doli djersa në lug shih re **LUG, ~U**. I dolën djersët e mortjes (e vdekjes) shih te **MOR-TJ/E,~A**. Doli me faqe të bardhë shih te **BARDHË (i,e)**. Doli si fanti spathi shih te **FANT,~I**. Ka dale fjala në pazar shih te **PAZAR,~I**. Doli me flamur të hapur shih te **HAPUR (i, e)**. I doli fund! i shpuar shih te **FUND,~I**. Dolën (erdhën) gisht pas gishti shih te **GISHT,~I**. I ka dalë gjel kaproll një pane shih te **GJEL,~I**. S'del gjë nga guri shih te **GUR,~L** S'i del gjë prej thonjve shih te **THUA, THOI**. Ka nisur t'i dale gjuha (po e nxjerr gjuhën) shih te **GJUH/Ë,~A I**. I doli kapuç me mëngë shih te **KAPUÇ,~I**. I daltë hithra në vatër! *mallk.* shih te **HITH/ËR,~RA**. Doli me këpucë të kuqe *dikush iron,* shih te **KUQ (i), ~E (e)**. I dolën (iu zbuluan) lakrat lakrorit shih te **LAK/ËR,~RA**. I doli (i erdhi) lepuri në shteg shih te **SHTEG,~U**. Doli luge e larë shih te **LARË (i, e)**. Doli mendje mbi mendje *tall,* shih te **MEN-DJ/E,~A**. S'ka dale jashtë mureve të shtëpisë (të zyrës) shih te **MUR,~I**. I doli puna shtupë shih te **SHTUP/Ë, ~A**. Me dolën qime të bardha shih te **BARDHË (i, e)**. I doli qumështi i nënës *diku*jt shih te **QUMËSHT, ~I**. I ka dale qumështi mbi përshesh *diku*jt shih te **QUMËSHT, ~I**. I dolën sytë nga vendi (jashtë) shih te **SY,~RI**. I dolën sytë dokërr shih te **DOK/ËRR, ~RRA**. Shkëndijat (shkëndijëzat) dalin në maj *fj. u.* shih te **SHKËNDIJ/Ë,~A**. I doli shkumë nga goja shih te **SHKUM/Ë,~A**. I del tym (flake, zjarr) nga koka shih tek **TYM,~I**. I doli ujë i zi *diçkaje* shih tek **UJ/Ë,~I**. S'del vaj nga guri. *fj. u.* shih te **VAJ, ~I**. Del (nëpër) vrimë të gjilpërës shih te **GJILPËR/Ë, ~A**. I dolën zorrët (përjashta) shih te

ZORR/Ë,~A. S'del dhjamë nga pleshti. *fj u. përçm. shih te DHJAM/Ë, ~I.* Del si mëzi para pelës tall, *shih te MËZ,~I.* Këtej i hyri, këtej i doli *mospërf. shih te HYJ.* I hyn në një vesh e i del nga tjetri (nga një vesh i hyn, nga tjetri i del) *mospërf. shih te HYJ.* S'i ka dale (s'i ka djersitur) ende (mirë) mustaqja *shih te DJERSIT.* S'ka dalë ende nga lëvozhga e vezës (nga veza) *mospërf. shih te VEZ/Ë,~A.* E kthen barkun nga del dielli *përçm. shih te KTHEJ.* Hyr e dil e tund peshqirin *mospërf. shih te HYJ.* Hyri mish e doli peshk *mospërf. shih te MISH~,I.* Hyn në pus e del pa u lagur *shih te PUS,~I.* Doli prej vllajës e ra në prush *shih te VLLAJ,Ë,~A.* Hyri në këtë derë, doli në atë derë *shih te DER/Ë,~A.* Mbolli bostan e i dolën kastraveca iron, *shih te MBJELL.* Mbolli thekër e i doli grurë *dikuft shih te MBJELL.* Bleu qen e i doli këlysh *shih te KËLYSH,~I.* I kanë dalë mendtë mbi bishtaleca *keq. shih te BISHTALEC,~I.* Lëshon hije pa dalë dielli *mospërf. shih te HIJ/E,~A.* I doli huri në majë të kokës *shih te HU,~RI.* Hyri (shkoi) shul e doli (erdhi) lloz *shih te SHUL,~I.* Shkoi (vajti) përlesh e doli (u kthye, erdhi) i qethur *fj. u. iron, shih te LESH,~I.* Me mlrë të të dale syri sesa nami *fj.u. shih te SY,~RI.* Hesapi i shtëpisë nuk del në pazar *fj.u. shih te HESAP,~I.* S'dalin dy lëkurë nga një dele (nga një berr) ;*fj u. shih te LËKUR/Ë,~A.*⁹⁹

2.5. Sintagmatika e shpjegimeve kuptimore

Sintagmatika shpjeguese në një vepër leksikografike lidhet drejtpërdrejt me mënyrën si ndërtohet një shpjegim kuptimor brenda një zëri leksikografik. Akademiku Jani Thomai është marrë dherësisht dhe në mënyrë të hollësishme me këtë dukuri e proces njëherazi.

2.5.1. Ndërtimi i një shpjegim kuptimor

Akademiku Jani Thomai shkruan se ndërtimi i shpjegimit të kuptimit është një proces disashkallësh dhe ka karakteristikat dhe vështirësitë e veta. Ai shkruan se “a) Në fillim duhet të kryhen procedurat e nevojshme për të nxjerrë elementet e kuptimit që do të përmblihen në shpjegim. Këto, siç e kemi shpjeguar më parë, nxirren duke u nisur nga treguesit e realies dhe nga leksematika e fjalës për atë kuptim. Prej këtyre do të zgjidhen ato elemente të kuptimit që do të formulohen në shpjegim me fjalë të tjera (në perifrazim, në përshkrim a në përkufizim).”¹⁰⁰

Dhe vazhdon më tej se “b) Si element i parë i shpjegimit vihet ajo fjalë a togfjalësh që i referohet grupit më të afërt ku bën pjesë realia (sendi, tipari, veprimi etj.) e shënuar nga fjala e dhënë; p.sh., *mís/ër-ri m. sh. -ra, -rat* “drithë...”; *spinák-i m.* “perime...”; *dárdh/ë-a f. sh. -a, -at* “pemë...”; *dhi-a f. sh. -, -të* “kafshë shtëpiake...”; *trëndafil-i m. sh. -a, -at* “lule...”; *lëvr/ój kal., -ova, -uar* “punoj tokën...” etj. Pas kësaj renditen përbërësit e tjerë të kuptimit, sipas peshës që kanë.”¹⁰¹

Shpjegimi i kuptimit edhe pse është një proces linear, sintagmatik ai përfshin elemente të ndryshme, madje edhe lidhen me fusha jashtë semantikës leksikore, siç është semantike

⁹⁹ Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

¹⁰⁰ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 313

¹⁰¹ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 313

morfologjike apo ndarjet në kategorialitete morfologjike (duke treguar përkatësinë leksiko-gramatikore të fjalës që shpjegohet. Akademiku shkruan se “c) Në shpjegim mbahet parasysht edhe kuptimi kategorial i fjalës, i cili jep mundësinë për të ndërtuar ndonjëherë edhe një shpjegim tip (ose një pjesë të tij); fjala vjen, shpjegimi i kuptimeve të mbiemrave pronësorë mund të fillojë me sintagmat “që ka...”, “që është ...”, “që bën...” etj.: *bárdhë (i, e) mb.* “që ka ngjyrën e borës...”; *frikacák-e mb.* “që ka frikë”; *zhurmëmádh-e mb.* “që bën shumë zhurmë për diçka...” etj. Shpjegimi i mbiemrave me kuptimin e tiparit sipas lëndës mund të fillojë me sintagmën “që është prej...”, “që bëhet nga...”, “që përbëhet nga...”: *argjéndtë (i, e) mb.* “që është prej argjendi... : *stoli e argjéndtë*”... Emrat abstraktë me kuptimin e cilësisë mund të shpjegohen duke e nisur formulimin me emrin asnjans “të qenët” e duke shtuar pas tij mbiemrin, nga tema e të cilit është formuar emri abstrakt i cilësisë: *bardhësi-a f.* “të qenët i bardhë”; *lumturí-a f.* “të qenët i lumtur”... Emrat me kuptimin e vepruesit mund të shpjegohen me formulën “ai që bën... (që prodhon ..., që qep..., që punon...)”, sipas veprimit që kryhet: *bravatár-i m. sh. -ë, -ët* “ai që bën ose që ndreq brava”; *rrobaqépës-i m. sh. -, -it* “ai që qep rroba”... Mbiemrat me prapashtesën *-shëm* mund të shpjegohen sipas një formulimi që jep së pari kuptimin e tyre kategorial, të mundësisë për të kryer një veprim ose për t’iu nënshtruar një veprimi, pra, “që mund...”: *lexúesh/ëm (i), -me (e) f.* “që mund të lexohet”; *përkúlsh/ëm (i), -me (e) f.* “që mund të përkulet”; *thýesh/ëm (i), -me (e) f.* “që mund të thyhet”... Të tilla formulime tip ka edhe për grupe të tjera paradigmatiche fjalësh e kjo na e lehtëson punën për ndërtimin e shpjegimit.”¹⁰²

2.5.2. Kërkesat për një shpjegim të mirë

Akademiku Jani Thomai parashtron disa kërkesa për një shpjegim të mirë, të cilat mishërojnë vetë dukurinë e sintagmatikës shpjegues në një fjalor, përgjithësisht njëjguësh / në një fjalor shpjegues.

Në radhë të parë, sipas tij “a) Shpjegimi duhet të jetë i barabartë me kuptimin për të cilin bëhet, të mos lërë jashtë asnjë vlerë të tij, pra, të jetë i njëjtë me të.”¹⁰³

Më tej ai parashtron edhe 4 kërkesa të domosdoshme për një shpjegim të tillw:

“b) Shpjegimi, nga ana tjetër, nuk duhet të përmbajë elemente të tepërta, të panevojshme për të identifikuar realien; fjala vjen, për kuptimin e fjalës *pját/ë-a f.* është e domosdoshme të vihet në shpjegim elementi “i cekët” (enë e cekët), përndryshe nuk e dallojmë dot këtë realie nga *tas-i m.*, por nuk vihen elemente të shpjegimit për ngjyrën a për përdorimet e veçanta të pjatave.

c) Shpjegimi duhet t’i përgjigjet plotësisht kuptimit nga ana leksiko-gramatikore, d.m.th. kuptimi i një emri të shpjegohet në mënyrë të tillë që formulimi të ketë gjithashtu vlerë emërore, për mbiemrin vlerë mbiemërore etj. Kështu, *ri (i), re (e)* si mbiemër do ta shpjegojmë “që është në moshën e djalërisë a të vajzërisë, që nuk ka arritur moshën e pjekurisë”, kurse *ri-u (i), re-ja (e)* si emër do ta shpjegojmë “djalë i ri a vajzë e re, djalë a vajzë në moshën e rinisë”. Në këto

¹⁰² J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 313

¹⁰³ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 314

raste, siç vihet re, shpjegimi për mbiemrin nis me përemrin lidhor *që*, kurse shpjegimi për emrin nis me një emër.

ç) Shpjegimi, përveç që duhet të jetë sa më i plotë dhe sa më i shkurtër e i ngjeshur, duhet të jetë gjithashtu sa më i qartë, lehtësisht i kapshëm. Kjo kërkesë lidhet sidomos me rrethin e përdoruesve të fjalorit ose kujt i drejtohem me një shpjegim: nxënësve të shkollave të ulëta a studentëve, shqiptarëve a të huajve, specialistëve të gjuhës a një rrethi tjetër shoqëror etj.

d) Shpjegimi duhet të jetë i formuluar mirë gjuhësisht, në pajtim me standardin gjuhësor, me natyrën e shqipes, pa fjalë të huaja të panevojshme, me fjalë të zgjedhura me kujdes. Po ashtu ai duhet të jetë gjithnjë i vetëmjaftueshëm për të arritur qëllimin.¹⁰⁴

2.5.3. Llojet e shpjegimit të kuptimeve

Shpjegimet e kuptimeve për fjalën si njësi leksikore janë pak a shumë të njëjtë në të gjitha gjuhët. Në vartësi nga natyra e një lloji shpjegimi, përcaktohet dhe sintagmatika e përbërësve kuptimorë / e semave. Pranohen 5 lloje shpjegimi kuptimor: me perifraksim, me përshkrim, me përkufizim, me sinonimi dhe shpjegimi i përzier. Krejt normalisht sintagmatika e vendosjes së elementeve njëri pas tjetrit për çdo lloj shpjegimi kuptimor nuk mund të jetë identik. Në vazhdim po japim përkufizimet e shpjegimeve kuptimore të cilat na orientojnë dhe për lidhjet sintagmatike dhe mënyrën e organizmit të këtyre elementeve. Gjithashtu, për secilin lloj të shpjegimeve kemi dhënë ilustrime me shpjegime kuptimore të fjalëve nga gjuha shqipe, duke menduar se edhe kjo lëndë ilustruese është më se e mjaftueshme për të para sintagmatikën shpjeguese në një vepër leksikografike.

2.5.3.a. Shpjegimi me perifraksim

Akademiku J. Thomai shkruan se “*Shpjegimi me perifraksim*, përdoret kur kuptimin leksikor e japim me disa fjalë të tjera të njohura, të cilat në të vërtetë e zbërthejnë atë kuptim sipas elementeve që e përbëjnë, veçojnë disa nga përbërësit semantikë për ta rrokur atë më mirë.”¹⁰⁵

BES/Ë,-A

1. Fjalë e dhënë për diçka të rëndësishme, premtim që jepet me dëshirën dhe me sigurinë që do të mbahet, fjalë e nderit për të plotësuar me doemos një detyrim që merret përsipër. *Besa shqiptare Besa e burrit. Fjala e besës. I jap besën. Shkeli (theu, ktheu) besën. I doli nga besa. Besa e shqiptarit si purteka e arit. fj. u. Besa e burrit-pesha e gurit. fj. u.*

2. Bindja në çiltërsinë edhe ndershmërinë e dikujt, besim i plotë te dikush a te diçka. *Ka besë mund t'i besohet. I zë besë i besoj. Ia la në besë.*

¹⁰⁴ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 314-315

¹⁰⁵ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 311

3. *vjet*. Zotim që shtëpia e një të vrari i jepte vrasësit ose familjes së tij, që brenda një afati të caktuar të mos e merrte gjakun prej tyre; pezullim i armiqësisë ose i gjakmarrjes ndërmjet fiseve e katundeve në kohë të vështira që arrihej me marrëveshje dhe sigurohej me fjalën e dhënë nga të dy palët; koha që zgjaste ky zotim ose pezullim. *I dha besë. Lidhi besë. Prishi besë. E vrau në besë. Zgjati besën.*

4. *vjet*. Mbrojtja që gëzonte miku nga mikpritësi sa kohë qëndronte tek ai ose gjatë udhëtimit deri në një vend tjetër; ndore; premtim që i jepej dikujt se nuk do të pësonte gjë të keqe gjatë qëndrimit në një vend. *Ishte me besë të dikujt. E mori në besë. I ra në besë. E zuri në besë. E preu (e hëngri, e vrau) në besë.*

5. *vjet*. Marrëveshje për veprime të përbashkëta që arrihej sipas fjalës së dhënë, besëlidhje. *Lidhën besën. Vunë besë kundër dikujt u lidhën kundër dikujt. Kishte besë me dikë.*

2.5.2.b. Shpjegimi me përkufizim

Akademiku J. Thomai shkruan se “*Shpjegimi me përkufizim*, përmban të shprehura gjuhësisht tiparet themelore të konceptit për realien e dhënë, pra, kryesisht ata tregues të realies që janë thelbësorë për natyrën e saj.”¹⁰⁶

ART,-I m. sh. -E, -ET

4. Tërësia e rregullave dhe metodave që kërkohen për të kryer me mjeshtëri e në mënyrë të përsosur një veprimtari; njohja e hollë e një pune dhe aftësia për ta kryer atë si duhet, mjeshtëri. *Arti ushtarak. Arti i të folurit (i të shkruarit). Arti i drejtimit. Arti i luftës. Arti i kuzhinës.*

EPITET,-I m. sh. -E, -ET

1. *let*. Fjalë përcaktuese që i shtohet emrit të një frymori të një sendi etj. për ta cilësuar e për të vënë në dukje një tipar karakteristik të tij ose për t'i dhënë ligjërimin forcë shprehëse e bukuri artistike; emër që i ngjitet dikujt për ta lavdëruar ose për ta fyer. *Epitet i bukur (i goditur, i zgjedhur). Epitet fyes (përbuzës).*

2.5.2.c. Shpjegim me përshkrim

Akademiku J. Thomai shkruan se “*Shpjegimi me përshkrim*, është kur në të pasqyrohen treguesit kryesorë të realies, së cilës i referohet fjala, përshkruhet realia sipas këtyre treguesve... Përshkrimi përdoret rregullisht për kuptime leksikore që u referohen sendeve me tipare të dukshme, pra, për leksikun konkret. Edhe përshkrimi duhet të jetë i qartë, i plotë, i ngjeshur, duke pasqyruar ata tregues të realies që na e sjellin më shpejt e më lehtë ndërmend atë, edhe pse mund të mos jenë thelbësorë për natyrën fizike të sendit.”¹⁰⁷

¹⁰⁶ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 312

¹⁰⁷ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 311

KORAN,-I m. sh. -Ë, -ËT zool.

Peshk i llojit të troftës, me pika të kuqe në trup, që jeton në ujëra të ëmbla (në liqene, në lumenj malorë) dhe që e ka mishin zakonisht në ngjyrë trëndafili e shumë të shijshëm. *Korani i Pogradecit. Korani i verës* lloj korani me mish të shijshëm, që del zakonisht në verë.

KORB,-I m. sh. -A, -AT

1. *zool.* Zog me trup të madh, me pendë të zeza ose të përhimë, me krahë të gjerë, që e bën folenë nëpër drurë zakonisht në vende të vetmuara dhe ushqehet me kërkma. *Pendët (zogjtë) e korbit. Krakëllima e korbave.*

2. *zool.* Peshk i llojit të qefullit që jeton në ujëra të kripura, me trup të madhe të zgjatur në ngjyrë të errët dhe me kokë të zezë, që e ka mishin të majmë, të shijshëm e me pak hala.

MARASK/Ë,-A f. sh. -A, -AT bot.

Bimë barishtore e egër e ngjashme me koprën me gjethe të holla si fije, me lulesë të bardhë në majë të kërcellit e me farëra të helmëta, që rritet nëpër moçale e kullota me lagështirë dhe ka erë të keqe; kopër e egër, kopër qeni, bar uji.

2.5.2.d. Shpjegimi me sinonimi

Akademiku J. Thomai shkruan se “*Shpjegimi me sinonimi*, është kur kuptimi i një fjale më pak të njohur jepet me një fjalë tjetër më të njohur, me një sinonim më të përgjithshëm. Ky tip shpjegimi përdoret rregullisht për fjalë ose për kuptime të kufizuara në përdorim, siç janë fjalët e kuptimet krahinore, të vjetruara, të ligjërimit të thjeshtë, huazimet leksikore që mund të zëvendësohen me një fjalë shqipe etj.”¹⁰⁸

LARË (i, e) mb.

9. I parë, i pastër, i kthjellët, i qëruar. *Qiell i larë. Kohë e larë.*

MARRTË (i, e) mb.

I dobët, i zbehtë, i paqartë (kryesisht për dritën); i patejdukshëm, i veshur, i turbullt (për xhamin etj.); i lëbyrtë. *Dritë e marrtë. Xham i marrtë* xham qorr, xham akull. *Pasqyrë e marrtë* pasqyrë që nuk pasqyron qartë, që duket si e veshur. *Fotografi e marrtë* fotografi e paqartë, e veshur si me mjegull.

2.5.2.e. Shpjegimet e ndërthura (të përzieria)

Shpjegimet e përzieria, në përgjithësi gërshetojnë shpjegimet me perifrazim apo me përshkrim me shpjegimin me sinonimi. Në përgjithësi sinonimi e mbyll vargun sintagmatik të shpjegimit, pra rri në fund të shpjegimit perifrazues, edhe pse ka raste kur sinonimi mund ta nisë

¹⁰⁸ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 312

shpjegimin kuptimor. Nga gjuha shqipe po japim fjalën *gojë*, ku duken shumë qartë të gjitha këto sa parashtruam në planin përgjithësues:

GÓJ/Ë,~A f. sh. ~Ë, ~ËT.

1. Organ në pjesën e poshtme të fytyrës së njeriut, midis hundës e mjekrës, që ka nofullat me zgavrën ndërmjet tyre e faqeve, dhëmbët, gjuhën e buzët nga ana e jashtme dhe që shërben për të ngrënë e për të pirë, për të marrë frymë e për të folur; hapësira e këtij organi nga dhëmbët deri te gryka; organ i ngjashëm në pjesën e përparme të turirit ose të kokës së kafshëve, të shpendëve e të peshqve. *Goja e njeriut. Goja e kalit (e zogut, e peshkut, e bretkosës, e gjarprit). Sëmundjet e gojës. Hap (mbyll) gojën. Mbush gojën. Laj (shpëllaj. pastroj) gojën. E ka gojën plot. Fut (shtie) në gojë. S ka vënë (s'ka futur) gjë në gojë nuk ka ngrënë gjë fare. Të tretet në gojë është ushqim i mirë e i shijshëm. Marr frymë me gojë. Goja llap e shpina dap. fj. u. Mbesh me gojë hapur! mallk. vdeksh! T'u mbylltë goja! mallk. mos u ndjefsh më, vdeksh! Të hëngërt goja mjaltë! ur. Të lumtë goja! ur. (për dikë që flet a këndon bukur, që thotë një fjalë të mirë etj.). T'u thaftë goja! mallk. (për dikë që thotë diçka të keqe, të kobshme etj.).*

2. Buzët; pamja dhe hapësira e tyre. *Gojë e bukur. Gojë e madhe. Cepat e gojës. E shikonte në gojë. Iu nxi goja iu nxinë buzët; vdiq.*

3. *bised.* Dhëmbët (kryesisht të vënë). *E ka gojën të panisur (të pacënuar)* i ka dhëmbët të gjithë të shëndoshë, nuk i ka rënë asnjë dhëmb. *Vë gojën. Ka vënë gojë të re. S'e ka të tijën gojën* i ka të vënë dhëmbët.

4. Sasia e ushqimit sa nxë hapësira e këtij organi; sasi shumë e vogël ushqimi; kafshatë. *Ha një gojë bukë* ha shumë pak. *Viçi (lopa) hëngri një gojë kashtë. Sa të ha një gojë dhe erdha.*

5. *fig. bised.* Ky organ te njeriu si pikënisje e të ushqyerit; gjithçka që duhet për të ngrënë, ushqimi i përditshëm; barku. *Do goja. S'e lë goja të kursejë. Merrte sa për gojën. I jep gojës. E sheh gojën. Goja s'ngopet kurrë. Mos mendo vetëm për gojën! Çfarë ha goja, tregon boja. fj. u.*

6. *bised.* Pjesëtar i familjes, që duhet mbajtur e duhet ushqyer; frymë, vetë (për të ngrënë). *Gojë e tepërt* ai që e ha bukën kot. *Ka gjashtë gojë për të ushqyer. Bëheshin dhjetë gojë.*

7. Organ i të folurit te njeriu, që përbëhet nga gjuha, nofullat, hapësira ndërmjet tyre, buzët, dhëmbët etj.; ky organ i vështruar si shprehës e kumtues i mendimeve e i ndjenjave; gjuha; të folurit (*edhe fig. vet. sh.*) ata që thonë a përhapin diçka. *Gojë (gjuhët) e këqija (e liga). keq. Gojë e botës. Ka gojë të ëmbël* është gojëmbël, fjalëmirë. *Me gojën e vet. Hope gojën! fol! Mbylle (kyçe, qepe) gojën! mos fol! S'e hapi (s'e çeli) gojën fare* nuk tha asnjë fjalë. *I erdhi goja filloitë flasë (fëmija); e mori veten e nisi të flasë. Ia mbylli gojën e bëri të heshtë. Rri me gojë mbyllur* nuk flet fare. *Ia tha me gojë. Folën (thanë, kënduan) të gjithë me një gojë. I merret (i mbahet) goja* është i belbër; flet si i belbër nga frika, nga gëzimi etj. *S'i pushon (s'i mbyllet) goja* flet shumë e s'pushon. *I shpëtoi (i shkau, i rrëshqiti) goja* tha pa dashje diçka që s'duhet ta thoshte. *Me këngë në gojë* duke kënduar. *Është pa gojë (s'ka gojë)* është memec; është fjalëpakë; është i urtë, nuk kthen fjalë. *S'ka gojë vetë të flasë ai?! Mbeti pa gojë* nuk flet dot me (nga një sëmundje). *Vdiq me (pa) gojë. I mbeti (iu pre) fjala në gojë* nuk mundi të fliste (nga tronditja

etj.). *Hyri (ra) në gojë të dikujt* u bë objekt bisedash, fjalësh e thashethemesh, nisën ta përflasin. *Është i zoti i gojës* di të flasë bukur, të mbrojë veten me të folur etj. *I punon goja. E ka gojën brisk* (është brisk nga goja) është i zoti në të folur. *S'ia nxë (s'i bën) goja* nuk dëshiron ta thotë, nuk i bën zemra ta thotë.

8. *bised.* E folmja e një krahine; dialekt; mënyra si flet çdo njeri. *U mësoi gojën. Ata kanë tjetër gojë. (Nuk) ia di gojën. Secili ka gojën e vet.*

9. Hapësirë në pjesën e përparme a të sipërme të një sendi, ku hyn ose nga del diçka; pjesa e përparme a e sipërme e grykës së diçkaje; grykë. *Goja e shpellës (e furrës, tunelit). Goja e vullkanit krateri. Goja e lumit.*

10. Vrimë a hapësirë me trajta të ndryshme ku vendoset diçka; foleja e një vegle, e një mjeti etj. *Goja e sqeparit. Goja e dërrasës. Goja e fishekut. usht.*

11. Syth peri, thyesë; ilik, thile; gojëz. *Çorape me dyzet gojë. E nisi trikon me pesëdhjetë gojë. I bëj gojën.*

12. Hapësira ndërmjet dy radhëve të fijeve në tezgjah, ku kalon drugëza gjatë endjes, gojëz. *U hap goja. Shkon nëpër gojë.*¹⁰⁹

---

¹⁰⁹ Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

KREU III

SINTAGMATIKA DHE FJALORI

Në një fjalor çfarëdo ndeshim dy lloj sintagmatikash:

a. *Sintagmatika shpjeguese* e cila, siç u pa në kreun e dytë, ka të bëjë me linearitetin e shpjegimit të kuptimit të një fjalë njëkuptimëshe dhe të kuptimeve të një fjalë shumëkuptimëshe. Shkencërisht asgjë nuk vendoset rastësisht në shpjegimin kuptimor, por ka një organizim taksonimik shkencor të përbërësve kuptimorë. Le të marrim për shembull fjalën *dardhë* në *Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe*, 1980: në kuptimin e parë, themeloret, fillimisht tregohet gjinia (dru frutor), pastaj, meqenëse është dru gjetherënës, jepet informacion për gjethet, i ndjekur nga informacioni për lulet të cilat në fund lidhin kokrra. Po kështu në sintagmatikën e njëjësive frazeologjike, njësitë nuk vendosen rastësisht, por sipas rendit alfabetik:

DÁRDH/Ë,~A *f. sh.* ~A, ~AT edhe ~Ë, ~ËT. **1.** Dru frutor me gjethe gjatoshe e të ndritshme e me lule të bardha, që bën kokrra të tulta e të ëmbla, të zgjatura nga bishti e zakonisht me ngjyrë të verdhë kur piqen; kokrra e kësaj peme. *Dardhë e butë. Dardhë e egër* gorricë. *Dardhë bishtje* dardhë me bisht të zgjatur. *Dardhë bulbe. Dardhë elbje* dardhë që piqet në një kohë me elbin. *Dardhë brumje* dardhë që kur piqet, bëhet e butë si brumë. *Dardhë dimërore (dimërake)* dardhë që piqet vonë, nga fundi i nëntorit ose që lihet për t'u ndulkur në dimër. *Dardhë gurje* dardhë me tul të fortë. *Dardhë mbytje. Një kokërr dardhë.*

2. Send në formë të zgjatur nga bishti, që i ngjan frytit të këtij druri. *Dardhë gome me ujë. Dardhë prej kauçuku:*

* **Ka rënë në dardhë** *dikush* ka zënë ngushtë, është zënë ngushtë, është në hall. **I doli dardhë** *diçka* nuk i doli mirë një punë, nuk i doli ashtu siç e parashikonte, i doli me e vështirë nga ç'mendonte; nuk i eci. **Do t'i dalin dardhat** *dikujt* do t'i dalin në shesh dallaveret që ka bërë, do t'i dalin të palarat. **Do ta hajë dardhën** *dikush shih te HA. Është rrëzuar (një herë) nga dardha* *dikush* e ka pësuar një herë dhe ka vënë mend, është qen i rrahur; ka përvojë nga jeta, është i rrahur me jetën. **Dardha në shënëndre** gjepura, pallavra, punë boshe. **S'bëjnë dardhat në shënëndre** është e pamundur të bëhet a të ndodhë *diçka*, nuk ka mundësi të ngjasë; çdo punë do kohën e vet dhe kushtet e nevojshme. **Kërkon dardha** (thana, **thanëza, rrush**) **në shënëndre (në dimër)** kërkon të pamundurën, kërkon qiqra në hell. **E shpunë (e çuan) dardhë** u zunë njëri me tjetrin, bënë fjalë, u grindën; i keqësuan, i ashpërsuan marrëdhëniet. **Dardha nën dardhë bie** një njeri do t'u ngjajë pa tjetër të parëve të tij, vetitë e cilësitë e prindit do të shfaqen edhe te fëmijët. **Kërkon dardha nga boriga** *shih te BORIG/Ë ~A. Dardha e ka bishtin prapa*, çdo punë, që mund të duket e lehtë e pa telashe, ka edhe pasoja të paparashikuara (zakonisht kur pasojat janë jo të mira). **Është ende në fund të dardhës** është ende prapa, është ende në bisht. **Ai është në rrëzë të dardhës** është pranë të mirave e përfiton prej tyre, është si veshka në mes të dhjamit. **Sillet kot rreth (rreth e qark) dardhës** *dikush* i vjen rrotull me kot dikujt me shpresë se do ta ndihmojë; i hyn kot një pune e shpreson me kot se do të ketë përfitim prej saj. **Kush rri nën dardhë, i ha kokrrat** *ff. u.* a) ai që bën punën, merr edhe shpërblimin; ai që përpiqet për *diçka* edhe fiton prej saj; b) edhe *iron*, kush rri pranë një njeriu që ka pushtet, pasuri, dituri etj.

përfiton me tepër prej tij nga ata që janë larg. **Nuk i hipën dot dardhës e i bie fikut** fj. u. s'ka ç'i bën gomarit e i bie samarit. **Pemën, kur s'pjell, e presin se i bën hije dardhës** fj. u. shih te PEM/Ë,~A. **Shushunja e dardhës** zool. shih te SHUSHUNJ/Ë,~A.

Por në një fjalor, njëgjuhësh apo dygjuhësh (por sidomos njëgjuhësh / shpjegues) ne ndeshemi dhe me *sintagmatikën ilustruese*, për të cilën do të ndalemi në këtë kapitull.. Në një fjalë / artikull / zë leksikografik në një vepër të tillë jepet shpjegimi i kuptimit, por edhe një numër i caktuar shembuj, thëniesh etj. ku shfaqet minimalisht jeta e fjalës, kuptimi i së cilës shpjegohet. Këta shembuj, thënie etj. krijojnë sintagmatikën në kuptimin e ngushtë apo në kuptimin terminologjik leksikografik (term i përdorur në gjuhën shqipe, siç do të shihet në vazhdim nga Jani Thomai¹¹⁰ dhe më vonë nga Hajri Shehu¹¹¹. Ky përdor dhe termat *shembullsim* dhe *bashkëlidhje leksikore*). Përmes kësaj sintagmatike ilustrohet, saktësohet e plotësohet kuptimi leksikor i një fjale, gjithnjë në vartësi nga lloji, tipi dhe madhësia e fjalorit.

Po japim një shembull nga shqipja, nga *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*, 1980, fjalën *dorë*, e cila sidomos në kuptimin parë ka me dhjetëra ilustrime që jepen me shkronja të pjerrëta (korsive).

DÓR/Ë,~A f. sh. **DÚAR, DÚART**. 1. Secila nga dy gjymtyrët e sipërme të njeriut, që nga supi e deri te gishtat; pjesa e fundit e këtyre gjymtyrëve që nga kyçi, e cila ka pëllëmbën e pesë gishtat dhe shërben për të prekur, për të kapur, për të marrë sendet, për të bërë punë e veprime të tjera. *Dora e djathtë (e majtë). Me duar të mëdha (të vogla, të holla, të trasha, të gjata, të bardha). Me duar të forta (të shkathëta). Me duar të mbledhura grusht. Me duar të lidhura. Me dorë të lirë pa tendosur muskujt e dorës, lirshëm. Me duart plot. Duart lart! urdhër për t'u dorëzuar. Dorë burri dorë e fuqishme. Gishtat e dorës. Pëllëmba (shuplaka) e dorës. Shpina e dorës. Kurri i dorës. Qafa e dorës. Kyçi i dorës. Kockat e dorës. Tund (ngre, ul, shtrin, hap, mbyll) dorën. Lau (fshiu, thau, ngrohu, fërkoi) duart. Përplas duart. Shtrin (kryqëzon) duart. Ngre (çon) duart lart. I shtrëngon dorën dikujt. I puth dorën (duart). I përdredh dorën. I lidh (i zgjidh) duart. I dha (i zgjati) dorën dikujt. I kërkoi (i lypi) dorën. vjet. e kërkoi për grua. I shkau (i vajti) dora padashur. Prek (fërkon, kap, zë, merr, ngre) me dorë. Përsëndet me dorë. E kapi për dore. E shtrëngon (e tërheq) me një dorë. E shtyu me të dyja duart. Ia bën me dorë dikujt e përsëndet me dorë. Ia mori nga duart. I shkoi dorën përsipër. Kap (shtrëngon) kokën me duar. Merr (mban) fëmijën në duar. I shpëtoi (i shkau) pjata nga dora (nga duart). Hedh e pret ndër duar. E ka shkruar me dorën e vet. Ishin kapur (ishin zënë) dorë për dorë (dorë më dorë).*

2. fig. *bised*. Forcë pune, njeri që është i aftë të punojë (në punët bujqësore, në punë me krah etj.), krah pune. *Janë shumë duar në kooperativë. Ka pesë duar që punojnë. Ushqeheshin me duart e tyre.*

¹¹⁰ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 316

¹¹¹ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në Konferencën shkencore ndërkombëtare "Leksikografia shqipe-trashëgimi dhe perspektivë", Tiranë, 2005, f. 168

3. Kjo gjymtyrë si përfaqësuese e njeriut që kryen një veprim, që është nxitës a shkaktar i diçkaje ose si treguese e mënyrës a e mjeshtërisë me të cilën është bërë diçka; përfundimi i punës a pasoja e veprimeve të njeriut, që ka gjurmët e vetive e të cilësive të tij. *Dora gjakatare (tradhtare, mizore)*. *Dora vetë* autori i vërtetë. *Dora e artistit (e mjeshtrit) popullor*. *Është dora e tij*. *E njoh dorën e saj*. *Duket dora e gruas (e bujkut, e punëtorit)*. *Ka dorë të mirë (mjeshtri)*. *Vepron dora e armikut*. *Ka edhe ai dorë në atë punë*. *E kanë trazuar shumë duar*. *Janë futur (janë përzier) lloj-lloj duarsh*. *E ka prishur dorën nuk punon më me atë mjeshtëri që punonte më parë, nuk bën me punë me cilësi aq të mirë si me përpara*. *Nxjerr gështenjat nga zjarri me duart e botës*. fj. u.

4. Kjo gjymtyrë si përfaqësuese e njeriut që zotëron diçka, që ka fuqinë a pushtetin mbi dikë ose mbi diçka; njeriu vetë si zotërues a pronar ose e drejta e tij për të zotëruar, për të urdhëruar, për të vepruar etj. (edhe në disa togje frazeologjike). *Dorë e hekurt (e fortë)*. libr. a) drejtues i aftë a udhëheqje e zonja, që nuk lejon lëshime e çrregullime; pushtet i forte; b) sundim i ashpër a diktaturë e egër, despotizëm. *Dora e drejtësisë* fuqia vepruese e ligjit dhe e organeve të drejtësisë. *Dora e qeverisë*. bised. forca vepruese e pushtetit. *Ndërroi dorë* ndërroi pronar. *Shtrin (zgjat) dorën diku* përpiket të shtrijë sundimin. *E hodhi (e vuri, e shtiu, e futi) në dorë dike a diçka* a) u bë pronar i diçkaje, u bë zot i saj; b) e bëri dikë që t'i jepet. *Shtiu në dorë qytetin (kështjellën)* e pushtoi. *I ra në dorë dikush a d i ç k a a* iu dha, iu dorëzua dikush; b) u bë e tij diçka. *Është në dorë (në duar) të dikujt* varet krejtësisht prej dikujt, është nën urdhrat a nën pushtetin e tij, e ka në dorë ai. *E ka në dorë dike* e ka nën urdhrat e tij, është i varur krejtësisht prej tij, bën si të dojë vetë me të. *I vjen në dorë dikush* e sjell rasti t'ia ketë nevojën, të varet prej tij ose t'i tregojë forcën a aftësitë e tij. *S'e kam në dorë unë diçka* s'varet prej meje, është jashtë mundësive a fuqive të mia. *S'e ka në dorë veten* bën veprime të pandërgjegjshme pa e kuptuar se si; s'e zotëron dot veten, s'përmbahet. *E merr veten (situatën) në dorë*. *I bashkoi (i përqendroi) forcat në një dorë* i përqendroi forcat te një njeri, ne një vend. *I ka dokumentet në dorë*. *I mbeti në dorë tërë pasuria*. *Kaloi nga dora në dorë (nga një dorë në një tjetër)*. *Ka kaluar në shumë duar (duar më duar)*. *Ka rënë në duar të mira (të këqija, të liga, të huaja)*. *E mori punën në duart e veta* filloi të merret vetë me një punë e të vendosë vetë për të. *E mori pushtetin në duart e tij*. *Pushteti kaloi në duart e klasës punëtore*. *Gjithçka është në dorën tonë* gjithçka varet nga ne. *E kemi vetë në dorë ta zgjidhim*.

5. fig. Ndhimë a përkrahje që i jepet dikujt për të bërë diçka që ai nuk e përballon dot vetë; kujdes a mbrojtje për dikë që është më i vogël, më i dobët etj. (edhe në disa togje frazeologjike). *Me dorë të huaj*. *E ndjeva dorën e shoqërisë (e prindërve)*. *I dhanë dorën e ndihmuan, e përkrahën*. *I dhanë një dorë dhe e nxorën nga balta*. *T'i japim të gjithë nga një dorë!* *I ka hedhur dorën dikujt* e ndihmon, kujdeset për dike. *I jep dorë (në punë)* e ndihmon. *E ka lënë dikë a diçka në dorë të dikujt* ia ka lënë a ia ka besuar për t'u kujdesur për të a për ta mbrojtur. *E ka lënë në dorë të fatit dikë a diçka* nuk kujdeset a s'pyet fare për të, e ka braktisur fare.

6. Punë që bën njeriu njëherësh për diçka; njëra nga radhët a ndarjet e një pune ose të një loje, që bëhet pjesë-pjesë. *Dora e pare (e dytë, e tretë...)*. *Punim në dorë të pare, I dha një dorë*. *I dha dorën e fundit* e kreu përfundimisht, e përfundoi. *I ka kaluar dy duar*. *Ka (ndan) dorën*.

Luajti në dorën e dytë (me letra). Bënë një dorë letra. Mbaruan tri duar domino. I humbi të gjitha në dorën e fundit.

7. Tërësi sendesh, prodhimesh, të ardhurash etj. që merren njëherësh, që përdoren a që shfrytëzohen në të njëjtën kohë etj. *Dorë e pasur. Dora e parë e të korrurave (e prodhimit, e grurit, e panxharit). Mbjell (vjell) në dy (tri) duar. Mori një dorë të mirë të hollash.*

8. Sasi afërsisht sa nxë një grusht njeriu, dorëz, grusht; sasi sa mund të kapim a të marrim me të gjithë gishtat. *Një dorë oriz (grurë). Një dorë kripë (sheqer). Nja dy duar lesh. Mbledh një dorë bar.*

9. *përd. përem. (me numërorin themelor një). Pak; shumë pak. Një dorë miell (kripë). Një dorë muhabet.*

10. Doreza e një mjeti, e një vegle etj.; vegjë, vesh; vegël a pjesë vegle në trajtë të pëllëmbës ose të grushtit. *Dorë e metaltë. Dora e shpatës. Dora e kazanit. Dora e havanit shtypësi.*

11. Përdoret si gjymtyrë e dytë, zakonisht në rasën rrjedhore pa parafjalë, në disa togfjalësha që tregojnë diçka të bërë me dorë, një mjet a vegël që vihet në lëvizje me krah, që mbahet në dorë etj. *Punë dore a) punë a sende që bëhen me dorë, jo në fabrikë (sidomos ato që bëjnë gratë me gjilpërë, me shtiza e grep); b) lëndë mësimore në shkollë që u jep nxënësve njohuri për këto punë. Shkrim (shkronjë) dore. Bombë (granatë) dore. Llambë (thikë, pompë, karrocë, sharrë) dore. Frena (levë) dore. Shami (çantë, orë) dore. Penjë dore penjë për të qepur me gjilpërë e jo me makinë. Top dore. Lojnat me dorë. sport. lojna që luhen me top jo me këmbë (si p.sh. basketbolli, volejbolli dhe hendbolli).*

12. *bised. Dëftesë; shënim. Mori një dorë. I dha (i lëshoi) një dorë për të hyrë në klasë.*

13. *fig. Cilësia a vlera e diçkaje; shkalla që zë nga rëndësia, nga vetitë etj. diçka (edhe në disa togje frazeologjike). Miell i dorës së parë miell shumë i mirë, i një cilësie të lartë. Me rëndësi të dorës së parë me rëndësi të madhe, kryesore. Luan rol të dorës së dytë nuk luan rol kryesor. Është i dorës së dytë nuk është i cilësisë së lartë. I dha rëndësi të dorës së fundit.*

14. *bised. Shtresë shoqërore e caktuar ose grup njerëzish që kanë një gjendje shoqërore e ekonomike; tërësi njerëzish me veti, me sjellje etj. pak a shumë të njëjta; shkallë, sërë. Njerëzit e dorës së ulët. Është i dorës sonë. Është nga dora jonë. Janë të një dore.*

15. Pjesa e fundit (putra me gishta) në gjymtyrët e përparme të majmunëve. *Dora e majmunit (e gorillës, e shimpanzesë).¹¹²*

★**Nën dorë keq.** fshehurazi dhe jo sipas rregullave të zakonshme të tregtisë (për shitjen e blerjen e diçkaje). **Këso dore** a) në këtë mënyrë; b) i këtij lloji, i kësaj trajte. **Me të dy (me të dyja) duart** a) pa kufi, shumë; me bujari, pa u kursyer, sa të mundet; b) me gjithë zemër, me gjithë qejf, me shumë dëshirë. **Me armë në dorë shin tek ARM/Ë,~A. Sa i arrin dora** sa të mundet, me sa fuqi që ka. **S'më arrin dora shin tek ARRIJ. Bën dorë** ia fillon punës për diçka, nis një punë. **S'më bën dora** më dhimbset a më vjen keq ta bëj diçka a ta prek; nuk kam dëshirë ta bëj diçka. **I ra në dorë** a) *d i ç k a* e gjeti rastësisht diçka, i erdhi, i qëlloi ta ketë a ta shohë; b) *d i k u s h e* solli rasti që mund të bëjë ç'të dojë me dikë. **I bukuri i dorës (i unazës) bised. shih**

¹¹² *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980

te **BUKUR,~I (i)**. **Me doli nga dora (dore, duarsh)** a) *d i ç k a* nuk e kam më timen diçka, më iku nga dora; b) *dikush* më shpëtoi nga kontrolli, ka marrë rrugë të gabuar, është bërë i keq. **Dorë me dorë** duke kaluar nga njëri tek tjetri varg. **Dorë për (më) dorë** bashkë, krah për krah, të pandarë. **Dorë për dorë** hëpërhë, tani për tani, përkohësisht. **Dorë pas dore** herë pas here. **Dora e djathtë e d i k u j t shih te DJATHTË (i, e)**. **Me dorë të dridhur shih te DRIDHUR (i, e)**. **I dorës së fundit shih te FUNDIT (i, e)**. **Në dorë të fundit shih te FUNDIT (i, e)**. **Me dorën në kobure shih te KOBUR/E,~JA**. **Me dorë të lëshuar shih te LËSHUAR (i, e)**. **Me duar lidhur shih te LIDHUR**. **Me duar të lira shih te LIRË (i, e)**. **Me dorë në qafë shih te QAF/Ë,~A**. **Në dorën tënde** si të duash ti, si të mendosh a si të kesh ti dëshirë. **Dora vetë (shkurt. d.v.)** zyrt. shënim që vihet në kopjet e një shkrese pranë emrit të titullarit, kur ky ka nënshkruar vetëm origjinalin. **Me dorë në zemër (me zemër në dorë)** a) me drejtësi, pa anësi; b) me dhembshuri; me keqardhje; c) bujarisht; me ngrohtësi; çiltërisht; d) me frikë se mos ndodhë a bëhet diçka, me ankth; me padurim; dh) me përlulje. **I dridhet dora** a) nguron, s'është i vendosur, tutet të bëjë diçka; b) lëkundet, nguron, mezi e nxjerr a mezi e jep (kur paguan ose kur fal diçka). **Fërkon duart (barkun) keq. shih te FËRKOJ**. **Fut duart d i k u keq. shih te FUT**. **Hodhi dorë shih te HEDH**. **Heq dorë n g a d i k u s h a n g a d i ç k a shih te HEQ**. **I holloi duart (së fërkuari) iron, shih te HOLLOJ**. **I hyri dorë d i k u j t a d i ç k a je shih te HYJ**. **I iku (i shpëtoi) nga dora (nga duart) shih tek IKI**. **I iku nëpër duar shih tek IKI**. **Jap dorën shih te JAP**. **I dha duart d i k u j t shih te JAP**. **Ia jap në dorë d i ç k a (d i k u j t) shih te JAP**. **Ka dorë keq.** a) e ka zakon të rrahë a të qëllojë të tjerët; b) vjedh. **E kam në (nëpër) duar d i ç k a** po përgatit diçka, po e punoj, po merrem me të, nuk e kam përfunduar. **I kap dora shih te KAP**. **Me këmbë e me duar shih te KËMB/Ë,~A**. **Në këmbë e në dorë (në duar) shih te KËMB/Ë,~A**. **Ia ktheu dorën shih te KTHEJ**. **Nuk kthen dorë edhe poh. shih te KTHEJ**. **I lau (i fshiu) duart n g a d i k u s h a n g a d i ç k a shih te LAJ**. **Me laps (me kalem) në dorë shih te LAPS,~I**. **Larg duart nga... (një vend)! libr. mos ndërhyjni atje, largohuni e mos e prekni (kundër pushtuesve e agresorëve)**. **Ia lehtësoi dorën d i k u j t shih te LEHTËSOJ₂**. **E la dora shih te LË₆**. **E lë në dorë t ë d i k u j t** lë dikë të veprojë si të dojë, e lë të vendosë për diçka. **E lë pas dore** nuk kujdeset a nuk shqetësohet më për të, e lë mënjanë a e lë në harresë. **Lëshoi dorë k u n d ë r d i k u j t shih te LËSHOJ**. **E lëshon dorën shih te LËSHOJ**. **E lëshoi dore d i k ë shih te LËSHOJ**. **E lëshoi në dorë t ë d i k u j t a)** bëri që ta kapë dikush, ia dorëzoi; e tradhtoi dikë; b) ia la dikujt në dorë një çështje, ia besoi atij. **S'e lëshon (s'e lë, s'e heq) nga dora d i ç k a a)** e mban me kujdes, zakonisht për të mos e humbur; e mban përgjithmonë diçka që ka arritur, që ka fituar etj.; b) e mban gjithmonë me vete diçka, e përdor vazhdimisht, merret me të gjithmonë. **Lidh (kryqëzon) duart shih te LIDH**. **Ia ka lidhur duart (krahët) shih te LIDH₁₇**. **Iu lidhën duart (krahët) shih te LIDHEM**. **E liroi dorën shih te LIROJ**. **Luaji duart! shih te LUAJ₈**. **I ka lyer duart në diçka shih te LYEJ**. **Ia leu dorën (duart) d i k u j t keq. shih te LYEJ**. **Ia marr dorën (krahun, anën) një pune shih te MARR**. **I marr dorën d i k u j t shih te MARR**. **Ia mori nga duart d i k u j t** ia rrëmbeu dike a diçka një tjetri para syve. **Mbaj dorën shih te MBAJ**. **Mbaje dorën! shih te MBAJ₄**. **Ia mbaj dorën d i k u j t shih te MBAJ**. **Mbaj në dorë shih te MBAJ**. **Të mbetet (të ngelet) në dorë (ndër duar) d i k u s h a d i ç k a a)** është shumë i dobët, është aq

i sëmurë sa mezi mbahet; b) është i një cilësie aq të keqe sa ke frikë ta përdorësh, mund të dëmtohet a të prishet menjëherë, është shumë i brishtë; c) i bie vlera e s'ke ku ta përdorësh, s'të hyn më në punë. **I mëshoi dorës** *m b i d i k ë shih te MËSHOJ. I ndal dorën shih te NDAL. I ndej dorën shih te NDEJ. Nuk e ndyj (nuk e fëlliq) dorën* *m e d i k ë shih te NDYJ. Ngre (çon) dorë (dorën)* *k u n d ë r d i k u j t a d i ç k a j e shih te NGRE. I ngjit dorën (krahun)* *d i k u j t shih te NGJIT₁. Nxjerr nga dora (nga duart)* prodhoj a krijoj diçka me dorën time. **Ia njomi (ia lagu) dorën** *dikujt shih te NJOM. Ora me dorë (ora me një) shih tek OR/Ë,~A₁. Me para në dorë* duke i paguar të hollat aty për aty. **I plasi në duar (në dorë)** *d i ç k a* i dështoi një plan kur s'e priste, nuk arriti ta vërë në jetë; iu zbuluan papritur qëllimet e synimet. **Të puth dorën!** *iron., tall, shih te PUTH. I puth dorën (pëqirin, gjunjët, këmbët, këmbë e dorë)* *d i k u j t keq. shih te PUTH. I qiti në dorë diçka* i dha a i dërgoi dikujt para, dhurata, ryshfet etj. **E rëndoi dorën** *m b i d i k ë shih te RËNDOJ. I shkau nga duart (nga dora)* *d i k u s h a d i ç k a shih te SHKAS. Ia shkurtoi (ia preu) dorën (duart)* *d i k u j t* nuk e la të veprojë (një vjedhës, një keqbërës etj.), e ndaloi menjëherë. **I shkurtoi (i preu, i thau) duart (dorën, krahët)** a) e dëmtoi rëndë, i prishi shumë punë; b) e la në gjendje shumë të vështirë, pa ndihmë e pa përkrahje. **I shpëlau (i lau) duart** *n g a d i k u s h shih te SHPËLAJ. E shtrëngoi (e rrudhi) dorën shih te SHTRËNGOJ. I shtrëngoj dorën* *d i k u j t shih te SHTRËNGOJ. I shtriu (i zgjati) dorën* *d i k u j t shih te SHTRIJ. Iu thanë duart shih te THAHEM. T'u thaftë dora!* *mallk. shih te THAHEM₅. Me thonjtë e duarve shih te THUA, THOI. Thyej dorën shih te THYEJ. Të thyhet në dorë* është shumë i brishtë, është delikat. **Vë dorë** *m b i d i k ë a m b i d i ç k a* a) ndërhyr për të vënë diçka në rregull, ndihmon që të përmirësohet një gjendje etj.; b) *keq.* e ngacmon dikë; e rreh; c) *keq.* merr diçka që s'është e tij, vjedh; e prek; e trazon. **Me vjen dora** a) fitoj shkathtësi për të përdorur diçka me dorë, për të gjuajtur në shenjë etj.; b) me shkon mbarë (në lojën me letra). **I vjen (i shkon) për dore (ndoresh)** ka aftësi a shprehi ta bëjë mirë e shpejt diçka, e ka të lehtë, i jepet për një punë. **Zunë dorë shih te ZË. S'e zë (s'e kap) me dorë** *d i ç k a* nuk merret fare me një punë; nuk e mëson, s'e përgatit (një mësim), s'e prek fare. **I zgjidh duart** *d i k u j t shih te ZGJIDH. U bë një dorë (një grusht) njeri* u mblodh kruspull, u bë sa një grusht, u rrudh (nga hallet, nga frika, nga të ftohtët etj.); u dobësua shumë, u tret (nga sëmundjet). **S'bëhet dora topanxhë** *ff. u. shih tek TOPANXH/Ë,~A. U bë këmbë e dorë shih te KËMB/Ë,~A. Duket (shihet) si në pëllëmbë të dorës shih te PËLLËMB/Ë,~A. I ka futur duart deri në bërryl* *keq. shih te BËRRYL,~I. Më hanë duart (për punë) shih te HA₇. Ha duart (veten) me dhëmbë shih te DHËMB,~I. I iku (i shpëtoi) zogu nga dora shih te ZOG,~U. Është dora vetë a) është po ai njeri, po i njëjti, jo tjetërkush; b) *p ë r d i ç k a* është shumë i zoti a i aftë për diçka, është i vetmi për të bërë një gjë, s'i gjendet shoku. **Janë si gishtat e dorës shih te GISHT, ~I. I dha (i la) dorë të lirë** *d i k u j t shih te LIRË (i, e). Ia dha këpucët (opingat) në dorë* *mospërf. shih te KËPUC/Ë,~A. Ia dha lekat në dorë* *d i k u j t mospërf. shih te LECK/Ë,~A. Ia dha nderin në dorë (në grusht)* *d i k u j t shih te NDER,~I. Ia dha veshët (flokët, leshrat) në dorë shih te JAP. I ka duart flori* nxjerr punë të një cilësie të lartë; është i zoti për çdo punë, i zë dora çdo gjë. **E ka dorën grusht shih te GRUSHT,~I. E ka dorën të gjatë (i ka duart të gjata)** *keq. shih te GJATË (i, e). I ka duart me kallo shih te**

KALLO,~JA. Ka dorë (e ka dorën) të lehtë *shih te LEHTË* (i, e)₁₀. I ka duart të lidhura (të zëna) *shih te LIDHUR* (i, e). Ka dorë të lirë (i ka duart të lira) *shih te LIRË* (i, e). E ka dorën të lirë *shih te LIRË* (i, e). Ka dorë të mbarë *shih te MBARË* (i, e)₄. Ka dorë (e ka dorën) të rëndë *shih te RËNDË* (i, e). I ka duart të shkurtra *shih te SHKURTËR* (i, e). I ka duart (këmbët) të shpenguara *shih te SHPENGUAR* (i, e). E ka dorën të shpuar *shih te SHPUAR* (i,e). I ka duart të thara *përb. shih te THARË* (i, e)₆. E ka dorën të thatë *shih te THATË* (i, e). Sa të kem këmbë e dorë (e duar) *shih te KËMB/Ë,~A*. E kam (e njoh) në pëllëmbë të dorës *shih te PËLLËMB/Ë,~A*. Ë kapën (e zunë, e gjetën) me presh në dorë (me duar në presh) *shih te PRESH,~I*. S'kapet qielli me dorë *ff. u. shih te QIELL,~I*. Sikur ka kapur (ka zënë, ka rrokur) qiellin me dorë *iron, shih te QIELL,~I*. Kërkoftë murin me dorë! *mallk. shih te MUR,~I*. E la me duar në gji *shih te GJI,~RI*. Ia la lëpendrat në dorë *d i k u j t shih te LËPEND/ËR,~RA*. U lidh këmbë e duar *shih te LIDHEM*. Nuk luan as gishtin e dorës (e këmbës) *shih te LUAJ*. Sa t'i luajë këmba e dora *shih te KËMB/Ë,~A*. I ka lyer (i ka bërë) duart me gjak *shih te GJAK,~U₁*. Mban barkun me dorë *shih te BARK,~U*. Mbjaj barkun (brinjët, ijët) me dorë *shih te BARK,~U*. E mban në pëllëmbë (në shuplakë) të dorës *d i k ë shih te PËLLËMB/Ë,~A*. Mbeti me duar në gji *shih te GJI,~RI*. Ngriti (çoi) duart (lart, përpjetë) *shih te NGRE*. Numërohen me gishtat e dorës *shih te GISHT, ~I*. E nxori (e përcolli, e qiti) me duar thatë (me duar bosh, me duar zbrazur) *shih te THATË₃*. I plasi bomba në duar *shih te BOMB/Ë,~A*. I plasi (i shpërtheu) mina ndër duar *shih te MIN/Ë,~A*. Rri me duar në ijë (në mes, në brez, në bel, në gji, në xhepa) *shih tek IJ/Ë,~A*. Rri me duar kryq rri pa punë, nuk bën asgjë, nuk zë punë me dorë; bën sehir. S'i rrinë duart (rehat) a) s'mund të rrijë pa bërë një punë, pa u marrë me diçka; b) trazon shumë, është trazovaç. I rri me hanxhar në dorë *shih te HANXHAR,~I*. Rri me dorë në xhep *shih te XHEP,~I*. I shpëllau duart nga kazma (nga lopata, nga çekani, nga bishti i lopatës) *iron. shih te SHPËLAJ*. I shpëton shparca nga duart *shih te SHPARC/Ë,~A*. (Si) iu thanë duart dhe (që) s'e bëri *d i ç k a shih te THAHEM*. (Si) s'iu thanë duart, po (kur, që, dhe) e bëri *d i ç k a shih te THAHEM*. Të thyen arrën në dorë *shih te THYEJ*. I ka vënë duart (shkelmin, këmbën) në fyt (në grykë, në gjoks) *dikujt shih te SHKELM,~I*. Për të vënë duart në kokë *shih te KOK/Ë,~A*. Vë dorën (gishtin) në plagë *shih te PLAG/Ë,~A*. Vë dorën në zemër *p ë r d i k ë shih te ZEM/ËR,~RA*. I vë (i lë) zemrën në dorë i jap besim të plotë, i besoj plotësisht për gjithçka. Vë (fut) duart (dorën) në zjarr (në prush) *p ë r d i k ë shih te ZJARR,~I*. Vjen me duar plot *shih te PLOT*. Vjen (shkon) me duar në xhepa *shih te XHEP,~I*. Vjen (kalon) me urë (me pishë) në dorë *shih tek UR/Ë,~A_{II}*. Zë brinjët me duar *shih te BRINJ/Ë,~A*. I zë dora (çdo gjë) *shih te ZË*. Nuk zë gjë me dorë nuk punon fare, është dembel. Zë kokën me dorë *shih te ZË*. S'e zë (s'e kap) njeri me dorë (për bishti) *shih te ZË*. E zunë me pelë për dore *shih te PEL/Ë,~A*. Fug peshën e fsheh dorën *shih Hedh gurin e fsheh dorën te HEDH*. Hedh gurin e fsheh dorën *shih te HEDH*. Po i dhe (po i zgjate) gishtin, të merr (të rrëmben) dorën *shih te GISHT,~I*. Po i dhe dorën, të merr (të rrëmben) krahun *shih Po i dhe (po i zgjate) gishtin, të merr (të rrëmben) dorën te GISHT,~I*. Dy duar për një kokë (janë) secili i del vetë zot vetes së tij, çdo njeri është në gjendje të mbrojë vetveten. T'i lë këmbët e arushës në

dorë *shih tek ARUSH/Ë,~A. Ia merr pula bukën nga dora mospërf. shih te BUK/Ë,~A. Nuk mbahen dy kunguj (dy shalqinj) në një dorë (nën një sqetull) fj. u. shih te KUNGULL,~I. E mban dorën (gishtin) në çark të pushkës shih te ÇARK,~U. Ka në dorë të gjithë gurët shih te GUR,~I. Ka në dorë edhe gurin edhe arrën shih te GUR,~I. Të jep ujë me shpinë të dorës shih Të jep ujë me bisht (me shpinë) të lugës te BISHT,~I. Shkund me duar e shtyp me këmbë bën diçka të dobishme, por vetë e prish menjëherë; e mbush kusinë dhe pastaj e derdh me një shkelm. E jep me dorë dhe e merr me këmbë e jep diçka me bujari dhe e merr me vështirësi të madhe (thuhet kur një njeri s'është mirënjohës e s'ta kthen vetë huan a sendin që i ke dhënë). Syri plot e dora thatë shih te SY,~RI. Ç'i zë (ç'i sheh) syri ia bën (ia zë) dora shih te SY,~RI. Kur ka mashën, pse të djegë dorën? fj. u. shih te MASH/Ë,~A₂. Ka (kërkon të ketë) një dorë në bakllava dhe tjetrën në revani (në mjaltë, në kabuni) keq. ka gjithë të mirat. s'heq dorë nga asnjë e mirë a kënaqësi. Vezët në shportë e shportën në dorë! fj. u. shih te SHPORT/Ë,~A. Vrau veten me dorën e tij shih te VRAS. Njëra dorë lan tjetrën, të dyja lajnë fytyrën (faqet) fj. u. duke ndihmuar njëri-tjetrin bëhen mirë të gjitha punët. Mbaje (ruaje) zogun sa e ke në dorë! fj. u. shih te ZOG,~U. Asnjë s'të kruan si dora jote fj. u. shih te KRUAJ. Për çdo punë puth dorën e tij shih te PUTH. Në një dorë kazmën dhe në tjetrën pushkën shih te KAZM/Ë,~A. Q e r r e d o r e v j e t. shih te QERR/E,~JA.¹¹³*

(FGjSSh, 1980)

3.1. Koncepti i mikrostrukturës dhe i sintagmatikës ilustruese në leksikografi

Mikrostruktura në një fjalor

Për të pasur një konceptim më të plotë për sintagmatikën ilustruese po rimarrim edhe një herë konceptin për mikrostrukturën në një fjalor të konceptuar sipas akademikut Jani Thomai, i cili në *Leksikologjia e gjuhës shqipe* shkruan se: “Mikrostruktura e fjalorit është ndërtimi i çdo njësie leksikografike veças, ç’përmban ai që quhet “zë leksikografik” a “paragrafi i fjalës”, d.m.th. paragrafi për një fjalë a për një njësi frazeologjike. *Edhe mikrostruktura varet nga tipi e nga synimi kryesor i fjalorit*: në një fjalor të madh, që ka shumë fjalë, ka edhe zberthim më të imët të përmbajtjes leksikore për çdo fjalë, shpjegime më të gjera për çdo kuptim, më shumë shënime plotësuese, më shumë thënie a shembuj etj.; në një fjalor të vogël, përkundrazi, që ka më pak fjalë, ka edhe më pak kuptime për çdo fjalë, shpjegimet janë më të shkurtra, *jepen më pak shënime plotësuese, thënie e shembuj etj.*”¹¹⁴

Pra mikrostruktura nënkupton, përveç fjalës titull e shënimeve gramatikore e stilistikore, shpjegimin kuptimor të fjalës dhe shembujt apo thëniet që ilustrojnë këtë shpjegim në përputhje me tipin e llojin e fjalorit.

Në *Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe* shkruhet se “Kuptimet e fjalëve dëshmohen me thënie, që plotësojmë a sqarojnë më mirë shpjegimet e fjalëve, tregojnë lidhjet e mënyrën e

¹¹³ Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

¹¹⁴ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 308

përdorimit të tyre etj. Ato renditen sipas kuptimit e ndërtimit: p.sh. tek emrat më parë vihen thëniet që shënojnë llojet e sendit a të dukurisë dhe që janë zakonisht **emër + mbiemër** (si *bota bimore, çorape të leshta, bar i njomë, pjatë e nderë, fill i dredhur* etj.), thëniet **emër + emër** (si *qumësht lope, fletë nderi, mish viçi, vaj ulliri, fole milingonash, gotë rakië, kripë gjelle, sapun rrobash* etj.) dhe thëniet **emër + parafjale + emër** (si *gjalpë pa kripë, këpucë me qafa, rrobaqepësi për gra* etj.). Pastaj vijnë thëniet për pjesët e sendit ose për veprimet që lidhen me të dhe që zakonisht përbëhen nga **emër + fjala e shpjeguar** (si *dorëza e parmendës, halat e grurit, gryka e pusit* etj.), thëniet me marrëdhënie kundrinore që përbëhen nga **folje + emër** (si *preu dru, ndez zjarrin* etj.). Si thënie janë vënë edhe disa njësi frazeologjike ose fjalë të urta që lidhen drejtpërdrejt me kuptimin përkatës. Në raste të tilla shpjegimi i kuptimit plotësohet zakonisht me shënimin (edhe në një varg njësisish frazeologjike). Më rrallë janë vënë si thënie fjali të plota, vargje të shkëputura ose pjesë nga dialogë, që jepen në mes dy katrorësh: p.sh. *Kriza është bashkudhëtare e pashmangshme e kapitalizmit* (te **bashkudhëtar/e, ~ja**). *Ky i bekuar shi i prishi të lashtat* (te **bekuar (i,e)**). - *Nesër do të shkosh?* - *E, nesër.* - *Japim gjithçka për mbrojtjen e vendit tonë socialist. Dhe jetën.*¹¹⁵

Gjymtyrët e një tipi, me të cilat mund të lidhet një fjalë për të formuar thënie të ndryshme, vihen në kllapa, pa përsëritur fjalën kryesore: p.sh. *Ana e mbarë* (e *prapme, e pasme*). *Ajka e qumështit* (e *gjellës, e kafesë*). *Raki* (*verë*) e *ashpër*. *Mollë* (*dardhë*) e *ëmbël*. *Era e malit* (e *fushës*) etj. Nuk bashkohen në këtë mënyrë gjymtyrët që kanë përmbajtje e ngjyrim krejt të kundërt, si: *Njeri i mirë* (i *ndershëm, i drejtë*). *Njeri i keq* (i *lig, i poshtër, gënjeshtar ...*). *Klasa punëtore* (*fshatare*). *Klasë sunduese* (*shfrytëzuese*) etj. ose që formojnë emërtime të pathjeshta (*Brumbull i murrmë. Brumbulli i gjelbër. Brumbulli i miellit* etj.).¹¹⁶

Ne do të ndalemi më gjerë në vazhdimësi në këtë konceptim, sepse të gjithë fjalorët shpjegues të shqipes të botuar pas këtij fjalori ndjekin të njëjtin model për dhënien e sintagmatikës ilustruese, dukuri që transmetohet edhe te hartimi i fjalorëve dy gjuhësh nga autorë shqiptarë e veçanërisht kur shqipja është gjuhë e parë.

a. A. Kostallari për sintagmatikën leksikografike

Një nga studiuesit shqiptar që është marrë me problemin e sintagmatikës ilustruese në një fjalor shpjegues është edhe Akademiku Androkli Kostallari. Ai, në artikullin *Parimet themelore për hartimin e "Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe"*, parashtrohet problemet që mund / do të dilnin në hartimin e një vepre të tillë, si: *zgjedhja e fjalëve (përbërja e fjalësit); frazeologjia dhe ilustrimet në fjalor; struktura e fjalorit dhe struktura e artikullit për çdo fjalë; homonimet; zbërthimi e shpjegimi i kuptimeve të fjalëve; pasqyrimi i veçorive stilistikore të fjalëve;*

¹¹⁵ *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980

¹¹⁶ *Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980

karakteristika gramatikore të fjalëve; njohuritë etimologjike në fjalor; çështje të drejtshkrimit; problemi i theksit”¹¹⁷.

Kurse kur ky studiues ndalet te *Struktura e artikullit për çdo fjalë*, ndër të tjera shkruan se “3. Pas shënimeve gramatikore e stilistikore jepet shpjegimi i kuptimit ai i kuptimeve të fjalës, bashkë me shembujt ilustrues, thinjet e bashkimet frazeologjike që lidhen pak a shumë me njërin apo tjetrin kuptim.”¹¹⁸

Në vazhdim në mënyrë shumë të hollësishme në këtë artikull, ky studiues ndalet te ilustrimi në fjalorin që do të hartohet, një proces që e shohim të zbatuar në fjalorët e tjerë shpjegues kombëtarë.

Në artikullin *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, ai jep 12 raste të përdorimit të mundshëm të ilustrimeve. Po i japim duke bërë ndonjë përmbledhje të thjeshtë të këtyre rasteve:

Sipas akademikut te sythi “Ilustrimi”, “1. Përkufizimet e kuptimeve dhe të ngjyrymeve kuptimore të fjalëve shoqërohen rregullisht e vërtetohen me material ilustrues (citate dhe thënie)”¹¹⁹.

Ky gjuhëtar, në fund të faqes ose me footnote shpjegon konceptin *thënie*. Sipas tij, “Me termin *thënie* kuptojmë shembujt ilustrues tipikë që kanë një përdorim të gjerë në kohën tonë e që përpilohen nga hartuesit e redaktorët e “fjalorit” në bazë të materialeve të “Kartotekës së leksikut të shqipes”, si dhe të vetë njohurive të përpikta të përvojës së tyre gjuhësore”¹²⁰.

2. *Shembujt ilustrues ndihmojnë për zbulimin më të plotë të kuptimit dhe shërbejnë si mjet plotësues për karakterizimin e fjalës*, duke treguar sferën e përdorimit, rrethimin tipik leksiko–gramatikor, vërtetojnë vlerësimin stilistikor dhe karakteristikën gramatikore që i jepet fjalës. Këtij parimi të përgjithshëm duhet t’i nënshtrohet edhe frazeologjia, kur ajo mund të kryejë funksione të tilla.”¹²¹

Sipas akademikut Androkli Kostallari, “kështu materiali ilustrues në artikujt për çdo fjalë do të përbëhet kryesisht nga këto citate (shembuj):

a. Citate, konteksti i të cilave ndihmon për thellimin e njohjes së këtij ose të atij kuptimi të fjalës ose të një nuance të caktuar kuptimore.

b. Citate, të cilat vërtetojnë shënimin stilistikor që i është vënë fjalës. Këto citate janë të domosdoshme.

---

¹¹⁷ A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi...”, II, Tiranë, 1972, f. 16

¹¹⁸ A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi...”, II, Tiranë, 1972, f. 51

¹¹⁹ A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi...”, II, Tiranë, 1972, f. 45

¹²⁰ A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi...”, II, Tiranë, 1972, f. 45

¹²¹ A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi...”, II, Tiranë, 1972, f. 45-46

c. Citate që përmbajnë një përkufizim të përpiktë shkencor të një fjale - term ose të një kuptimi terminologjik të fjalës, si edhe citate që japin edhe tipare plotësuese, të cilat nuk përfshihen në përkufizim.”¹²²

Studiuesi te pika 8 na thotë se si do të ruhet autorësia e citateve. Ai pranon ndërhyrjen në to, para se të pasqyrohen në fjalor. Për këtë shkruan se “3. Citatet duhet të jenë sa më të shkurtra, por ato duhet të jenë fjali të plota (e jo pjesë fjalish) dhe të kenë një përmbajtje të mjaftueshme për të kryer ilustrimin përkatës të kuptimit e të përdorimit të fjalës. Fjalitë e gjata mund të shkurtohen, duke lënë jashtë pjesë që nuk lidhen drejtpërsëdrejti me fjalën që ilustron.”¹²³

Gjithashtu, për të qenë sa konkret dhe sa i përpiktë akademiku Androkli Kostallari parashtron se sa thënien mund të zënë vend në një zë leksikografik, edhe kur ky është njëkuptimësh, apo shumëkuptimësh. Sipas tij, “4. Për çdo fjalë ose kuptim të një fjale polisemantike do të përdoren një ose dy shembuj ilustrues. Por numri i citateve ilustruese mund të jetë edhe më i madh (tre ore katër) në këto raste: kur kemi të bëjmë me një fjalë të re, të panjohur nga fjalorët e tjerë e nga lexuesi i mesëm ose kur kemi të bëjmë me një kuptim të ri, të panjohur; kur një kuptim nga pikëpamja sintaksore lejon mundësi të ndryshme shprehjeje; kur ekzistojnë togje tipike fjalësh, të cilat duhet të jepen tek një kuptim i caktuar, për ta bërë më të plotë sqarimin e përdorimit të fjalës në këtë kuptim.”¹²⁴

Në pikat 5, 6, 7, studiuesi tregon se nga do të merren shembujt, citatete. Ai shkruan se “5. Është e këshillueshme që citatet merren nga autorë të ndryshëm e nga periudha të ndryshme. Ndër to vendin e parë duhet ta zënë citatet nga letërsia e pasçlirimit, nga gjuha e kohës sonë – d.m.th. nga gjuha letrare e periudhës së ndërtimit të socializmit.

6. Citatet merren zakonisht nga letërsia artistike (prozë e poezi), nga veprat publicistike, politiko–shoqërore, shkencore e shkencore–popullore. Si rregull, citatet merren nga veprat e autorëve shqiptarë. Ato mund të merren edhe nga përkthime të goditura, por këto raste duhet të jenë sa më të pakta. Citatet mund të nxirren nga krijimtaria gojore popullore (folklori), por vetëm atëherë kur nuk bien në kundërshtim me normën leksikore e gramatikore të pranuar nga “Fjalori i gjuhës së sotme shqipe”.

7. Nuk do të përdoren si shembuj ilustrues: a) citatet që përmbajnë fjalë, të cilat nuk përfshihen në fjalor (si vulgarizma, zhargonizma, fjalë tepër speciale etj.), megjithëse mund ta japin qartë kuptimin e fjalës; b) citatet që përmbajnë fjalë në trajta të tilla që nuk përputhen me normat e sotme gramatikore e fjalëformuese.”¹²⁵

“8. Pranë çdo citati shënohet vepra e autorit, titulli i veprës ose i botimit periodik nga është marrë citati dhe viti i botimit.

---

¹²² A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi...”, II, Tiranë, 1972, f. 46

¹²³ A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi...”, II, Tiranë, 1972, f. 46

¹²⁴ A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi...”, II, Tiranë, 1972, f. 46

¹²⁵ A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi...”, II, Tiranë, 1972, f. 46

9. Citatet vendosen në rend kronologjik. Ky parim mund të priset në qoftë se rendi kronologjik bie në kundërshtim me rendin e shembujve ilustrues që kërkohet nga vetë karakteri i shpjegimit të kuptimit.”¹²⁶

Duhet të themi se në asnjë fjalor të botuar deri më sot në shqipë, nuk janë zbatuar këto kërkesa për citatet. Edhe ndonjë fjalor që ka shembuj (citate) për ilustrim, si *Fjalori sinonimik i gjuhës shqipe*, 2004, në to nuk shënohet as autori, as titulli i veprës, periodike apo viti i botimit, ashtu si nuk jepen në rendin kronologjik.

Në vazhdim të sythit “Ilustrimi”, akademiku Androkli Kostallari ndalet te *thëniet*. Sipas tij “10. Krahas civateve në “Fjalor” do të përdoren edhe *thënje* të krijuara nga vetë hartuesit e redaktorët në bazë të materialeve të Kartotekës së leksikut të shqipes e të plotësimeve që bëhen posaçërisht për nevojat e “Fjalorit” gjatë procesit të punës.” Dhe vazhdon se “Thëniet më të përdorshme, do të jenë zakonisht togjet prej dy – tri fjalësh, si p.sh.:

Emër + mbiemër: *cilësi racore, shoqëri sportive, marrëdhënie shtetërore, gjalpë i njomë, vend malor, marrëdhënie bashkëshortore, bota bimore, rrugë pyjore, qëndrim parimor, luftë e drejtë, pritje e ngrohtë* etj.

Emër + emër: *flluskë sapuni, lëng portokalli, qumësht lope, mish viçi, dhjam derri, dru ahu, lugë gjelle, gotë uji, filxhan çaji* etj.

Emër + emër të prirë nga një parafjalë: *sallatë me ullinj, byrekë me petë, lakror me presh, mish me patate, gjalpë pa kripë, rregullore mbi të drejtat e autorit, karamelë me mjaltë rrobaqepësi për gra (për burra)* etj.

Folje + emër: *pres gishtin, pres dru, pres biletën, pres miq, pres vëllanë; shkel gazin, shkel rregullat; vras dorën, vras një lepur* etj.;

Folje + ndajfolje ose lokucion ndajfoljor: *shkoj shpejt, shkruaj bukur, flas shtruar, sillem mirë, vij rrotull, shkoj kaluar, , shkoj më këmbë, bie në fund, punoj me zell, ha me (pa) shije.*

Folje + folje: *bie të fle, filloj të flas, i jap të kuptojë, e bëj të dërsijë* etj. etj.”¹²⁷

Në vazhdim autori ndalet te mënyra se si do të përzgjidhen këto thënie. Ai nënvizon se “11. Hartuesit dhe redaktorët, duke u mbështetur në vetë karakterin e fjalës a të kuptimit që shpjegohet e ilustron dhe në materialin ilustrues që ka Kartoteka vendoset për çdo rast se ç’duhet të përdorin për ilustrim – citate apo thënie. Megjithatë duhen pasur parasysh këto kritere bazë:

a. *Thëniet* do të përdoren kryesisht për të ilustruar: kuptimet themelore, më të zakonshme të fjalëve dhe emërtimet e sendeve të përdorimit të zakonshëm (p.sh: *bukë gruri, raki rrushi, ujë i pijshëm, mal i lartë, këpucë grash, gotë uji, gotë vere, gotë rakie, pjatë e thellë, pjatë e nderme, magje buke, sapun rrobash* etj.), emrat abstraktë të cilësisë e të veprimtimit (*punimi i tokës, rrezikshmëri shoqërore, ndjenja e epërsisë* etj.), mbiemrat relativë me një kuptim relativ të

¹²⁶ A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi...”, II, Tiranë, 1972, f. 46

¹²⁷ A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi...”, II, Tiranë, 1972, f. 46-47

kulluar (*bukë e grunjtë, kryq i drunjtë, kulaç i misërt, çorape të leshta* etj.), si dhe në terminologjinë speciale.

b. Citatet do të përdoren kryesisht për të ilustruar: kuptimet e figurshme, kuptimet e reja të panjohura që dalin te ky ose ai autor e kuptimet që largohen shumë nga kuptimi themelor, fillestar; fjalët kuptimet e fjalëve dhe idiomat e njësitë frazeologjike që shoqërohen me shënime stilistikore, me qëllim që citati të vërtetojë plotësisht karakteristikën stilistikore.

Në raste të caktuara mund të përdoren të dyja mënyrat e ilustrimit të cilat do të plotësojnë njëra – tjetrën. Kjo do të zbatohet atëherë kur ilustrimi i plotë i fjalës a i kuptimeve të saj nuk mund të bëhet në mënyrë të kënaqshme, as vetëm me citate as vetëm me thënie.¹²⁸

Ne do të ndalemi veçanërisht në fjalorë frazeologjikë dhe do ta shohim sintagmatikën ilustruese. Por akademiku përmend edhe shpjegimin e ilustrimit e frazeologjisë në një fjalor shpjegues dhe jo tematik. Ai shkruan se “12. Frazeologjia nuk ilustron vetëm shpjegohet shkurt. Si përjashtim, frazeologjia do të ilustron vetëm në këto raste: Kur frazeologjizmi ka dy ose më shumë kuptime; p.sh. s’ka kokë: a) s’ka mend, s’ka tru; b) s’ka fuqi, nuk qëndron shumë, gjatë (p.sh. “ s’ka kokë dëborë në maj”); ose: ka dorë: a) vjedh; b) godet, rreh, përdor rrahjen: “ nuk mjafton që shan e thërret, por ka edhe dorë”; kur kuptimi i frazeologjizmit është i kufizuar, d.m.th kushtëzohet nga marrëdhënie të caktuara leksiko–gramatikore, p.sh. luaj një rol: a) (në diçka) kam rëndësi, bëj një punë të rëndësishme; “ shtypi luan një rol të madh në shoqërinë e sotme”; b) (të dikujt) “ ai gjithnjë luan rolin e të pakënaqurit”; c) të diçkaje “ ujët në këtë rast luan rolin e katalizatorit”. Qëllimi i ilustrimit qoftë me citate, qoftë me thënie duhet të jetë që të mos lejohet asnjë vlerësim e shtrembërim subjektiv i kuptimeve të fjalëve dhe të paraqiten këto mbi një bazë sa më objektive.”¹²⁹

b. J. Thomai për sintagmatikën leksikografike

Akademiku Jani Thomai në sythin “Ilustrimet në fjalor” në veprën *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, shkruan se “Ilustrimet në fjalorë janë dy llojesh: *grafike*, si fotografi, harta e skica (kryesisht në fjalorët enciklopedikë, ideografikë etj.) dhe *gjuhësore*, si thënie (togje fjalësh) dhe shembuj të plotë (fjali). Në fjalorët shpjegues përdoren zakonisht ilustrimet e llojit të dytë.”¹³⁰

Pra në fjalorët gjuhësorë sipas këtij studiuesi përdoren *thënie* si togje fjalësh, si sintagma të vetëqëndrueshme, por të shkëputura nga përdorimi konkret. Ato më shumë janë ndërtime modelore nga hartuesit sipas mundësive valencore të fjalës që ilustron. Akademiku shkruan se “*Thëniet* janë togje të shkurtra fjalësh, që vihen pas shpjegimit të një kuptimi, për ta plotësuar atë me elemente e nuanca më të imëta të atij kuptimi, të cilat nuk mund të jepen të gjitha në shpjegim. Por thëniet kanë edhe vlera të tjera plotësuese në nuancat shprehëse, emocionuese e stilistike, në llojet e lidhjeve sintaksore të fjalës që shpjegohet, në fushën leksikore dhe në gjithë

¹²⁸ A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi...”, II, Tiranë, 1972, f. 47

¹²⁹ A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi...”, II, Tiranë, 1972, f. 47

¹³⁰ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 315

leksematikën a sintagmatikën e saj. Thëniet tregojnë që kjo fjalë në këtë kuptim është reale në gjuhë dhe ka këtë fushë e këto veçori përdorimi. Po japim vetëm dy shembuj:

dru-ja f. sh. -, -të “1. trung ose degë druri; pjesë e prerë nga druri, që përdoret për t’u djegur, për ndërtim etj.; hu, dajak, kopaçe (edhe fig.): *dru i thatë (i njomë)*; *dru të prera (të thata, të çara, të shkurtra)*; *dru dushku (shkoze, ahu)*; *një krah (një barrë) dru*; *stavë drush*; *hëngri dru* e rrahu keq dikush; *e shtroi në dru* e rrahu shumë...”.

kuq (i), -e (e) mb. “... 3. pjesë e dytë e emërtimeve të pathjeshta të disa bimëve, të kafshëve etj., që e kanë ngjyrën si ajo e gjakut: *krimbi i kuq (zool.)*; *morri i kuq (zool.)*; *merimanga e kuqe (zool.)*; *trëndafili i kuq (bot.)*; *panxhari i kuq (bot.)*; *kumbulla e kuqe (bot.)...*”¹³¹

Në përgjithësi thëniet, si togfjalësha a si sintagma të ndërtuara me një numër të kufizuar gjymtyrësh janë karakteristike për fjalorë shpjegues të tipit të mesëm dhe të vogël, si dhe për fjalorët dygjuhësh.

Gjithashtu akademiku shkruan se sintagmatikën e krijojnë edhe shembujt. Por këta shembuj janë fjali të plota të identifikuar, sepse shkëputen nga vepra a ligjërime të ndryshme dhe e pasqyrojnë zakonisht në kllapa burimin nga janë shkëputur. Shembujt i gjejmë zakonisht në fjalorët e tipit të madh, shumëvëllimësh, si dhe në fjalorë tematikë (në fjalorë autorësh, veprash, konkordancash etj.) akademiku shkruan se “Shembujt gjithashtu shërbejnë për të plotësuar shpjegimin e kuptimit me nuanca të holla semantike, emocionuese, shprehëse, stilistike, të përdorimit etj., por, më shumë se thëniet, ato japin edhe bukurinë e shprehjeve me këtë fjalë, jetën e saj të gjallë në ligjërime të ndryshme. Shembujt nxirren nga të gjitha gjinitë e gjuhës së shkruar e të folur: nga letërsia artistike, shkencore, mësimore, nga publicistika, nga folklori, nga ligjërimet e folura popullore etj. Me këtë funksion vihen edhe proverbat e fjalët e urta. Janë fjali të zgjedhura mirë, nga shkrime të mjeshtërive të gjuhës, sa më të rregullta jo vetëm nga ana e ndërtimit gjuhësor, në përputhje me natyrën e shqipes, por edhe nga përmbajtja e nga “estetika” e shprehjes, nëpërmjet të cilave lexuesi fiton vlera të reja për fjalën dhe ndien bukurinë e forcën e gjuhës. Shembujt shoqërohen me burimin e tyre (autori, vepra, gazeta etj.) për të krijuar ndjenjën e sigurisë së përdorimit të fjalës në kontekstin e dhënë. Shembujt vihen zakonisht në fjalorë shpjegues të mëdhenj, por edhe në fjalorë të mesëm.”¹³²

Për këtë studiues, sintagmatika përfshin edhe njësitë frazeologjike, por jo rrallë edhe fjalë të urta, fjalë fluturake e proverba. Ai shkruan se “Me vlerë shënuese e ilustruese njëherazi në fjalorët shpjegues vihet edhe *frazeologjia gjuhësore*, e grupuar në një kuptim të veçantë, kur lidhet në elementet themelore të kuptimit, ose në fund të strukturës kuptimore të fjalës, pas një shenje të posaçme (yllth, katrorth...); p.sh

bíe jokal., ráshë, rënë “... 13. edhe fig., ndodhem papritur në disa rrethana a në një gjendje të caktuar; hyj, futem; ... (edhe në njësi frazeologjike): *ra në grackë (në kurth)*; *ra në hall (në bela)*; *ra ngushtë (keq)*; *ra në thonjtë (e dikujt)*; *ra në mendime (të thella)*; *ra në gjumë (në kllapi)*; *ra në dashuri*; *më ranë veshët rehat (bised.)*; *ra në familje të mirë... *bjeri t’i biem;*

¹³¹ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 315-316

¹³² J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 316

ra brenda; i ra bretku; i ra në bri; ka rënë nga dega; më ra në dorë; ra nga fiku; i kanë rënë dhëmbët; i ra në gjurmë; më ra gjuha (përtokë); ra nga kali; më ranë këmbët; i ra mendjes; i ranë pendët; i ra pikës; më ra në qafë; ka rënë nga qielli; bie në sy; i ra me top; ku rafsha mos u vrafsha....”¹³³

Gjithmonë sipas tij, frazeologjia e kryen rolin në sintagmatikën ilustruese, sepse “Siç shihet, frazeologjia ka edhe nuanca të tjera kuptimore, që hyjnë në vlerat e saj shënuese, si edhe ngjyrimet të ndryshme të mbishtresuara, që nuk i kanë fjalët sinonime me to. Prandaj në shumë raste njësitë frazeologjike shoqërohen me shpjegime plotësuese për kuptimet dhe, kur është e nevojshme, me shënime për ngjyresat e ndryshme a për veçoritë e përdorimit, ndërsa në fjalorët frazeologjikë jepen si njësi kryesore, me shpjegime të plota e me ilustrimet e nevojshme.”¹³⁴

c. Hajri Shehu për sintagmatikën

Hajri Shehu është leksikografi i parë shqiptar që përdor në mënyrë sistemore dhe shkencore termin *sintagmatikë*, duke filluar, saktësuar, zgjeruar dhe plotësuar konceptin e paraqitur nga akademiku Jani Thomai. Në artikullin “Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes”, paraqitur së pari si kumtesë në Konferencën shkencore ndërkombëtare “*Leksikografia shqipe-trashëgimi dhe perspektivë*”, që i zhvilloi punimet në Tiranë, 3 dhjetor 2004, ai jep një pamje të plotë të problemit. Madje ai përdor tre terma për nocionin e sintagmatikës leksikografike ilustruese: *sintagmatikë*, *shembullsim*, *bashkëlidhje leksikore e fjalëve*.¹³⁵

Në këtë artikull ky studiues, ndër të tjera shkruan për rëndësinë e sintagmatikës në një fjalor dhe përpiqet të tërheq vëmendjen për rolin e funksionin e saj. Ai thekson se thëniet ilustruese në një fjalor janë nocion leksikologjik e leksikografik dhe nuk duhen ngatërruar me përdorimin e tyre në një thënie të shkëputur nga një ligjërimit i caktuar. Ato kanë karakter përgjithësues. Ai shkruan se “Sintagmatika në një fjalor mund të kalohet si pa u vënë re, sepse, duket, konsiderohet si më pak e rëndësishme se shpjegimet a përkufizimet ose se barasvlerësit (kur fjalori është dygjuhësh), çka mund të jetë e vërtetë, ose sepse mund të mendohet që puna e leksikografit zë më pak vend në të, çka nuk është e vërtetë. Natyrisht, sintagmat a togfjalëshat, si një nga llojet e frazës, sipas kuptimit sosyrian, ose thëniet, sipas metagjuhës sonë leksikografike, nuk mund të zënë vendin e analizës semantike në një fjalor; leksikografi nuk mund të kërkojë nga përdoruesi i fjalorit që t’i analizojë thëniet dhe të mësojë prej tyre atë që nuk përshtatet, nuk shpjegohet a nuk përkufizohet qartë. Por, nëse, p. sh., nuk thuhet dot në shpjegim se aksh folje a mbiemër mund të lidhet me fjalë që shënojnë objekte të gjalla ose të pagjalla, atëherë përdoruesi mund të shohë shembujt ilustrues (*u ftoh moti / u ftoh nga shokët; dhomë e ftohtë / njeri i ftohtë; ecën njeriu (kali) / ecën koha (ecën puna)*). Sigurisht, thëniet nuk mund të konsiderohen nivel i pavarur i gjuhës; ato janë njësi ndërtimore të ligjërimit, lëndë ilustruese për

¹³³ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 316-317

¹³⁴ J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008, f. 317

¹³⁵ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*”, në Konferencën shkencore ndërkombëtare “*Leksikografia shqipe-trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005

fjalorin e brenda kësaj hullie ato janë nocion gjuhësor, dhe veçmas nocion leksikologjik e leksikografik.”¹³⁶

Në vazhdim ai, pasi ffillon me sinonimi konceptin *sintagmatikë ilustruese leksikografike* ose sipas tij *shembullsimi në fjalor, ilustrimi i glosës me shembull, fjala bashkë me fjalën*, e shikon këtë sintagmatikë si një nga tri teknikat moderne në botimet leksikografike. Ai shkruan se “Shembullsimi në fjalor, ilustrimi i glosës me shembull, fjala bashkë me fjalën është njëra nga tri teknikat leksikografike (të tjerat janë: shpjegimi, në kuptimin e gjerë të fjalës në leksikografi, dhe barasvlerësimi në fjalorë dygjuhësh). Ne e kuptojmë gjerë ilustrimin: *fjalorët kanë nevojë për ekologjinë e fjalëve, domethënë, për ndërlihdjet kontekstuale, për bashkëlihdjet e zakonshme të fjalëve*.”¹³⁷

Në këtë artikull, ku ne do të ndalemi në mënyrë shteruese, ai parashtron dhe argumenton shkencërisht shumë çështje që lidhen me këtë *sintagmatikë / shembullsim / bashkëlihdje leksikore*. Ai jep në vazhdim shkurt disa argumente.

Së pari sipas këtij studiuesi, bashkëlihdja është më se e domosdoshme dhe ka natyrë jashtëgjuhësore. Ai shkruan se “*Bashkëlihdja leksikore e fjalëve* përcaktohet nga faktorë jashtëgjuhësorë, nga lihdjet sendore-logjike që ekzistojnë në veprimtarinë reale ndërmjet sendeve dhe dukurive që shënohen nga fjalët (shih p. sh. togfjalësha që kanë të bëjnë me grupin tematik të njerëzve sipas dukës a tipareve morale: thuhet *i ka sytë të larmë*, por jo *i ka vetullat të larme*; thuhet *ka gojë të ëmbël*, por nuk thuhet *ka dhëmbë të ëmbël*). Kjo rregullsi mund të quhej ligji i valencës dhe leksikografi nuk mund t’u shmanget ligjeve.”¹³⁸

Ne kemi bërë shumë ilustrime për lihdjen e fjalëve apo ligjit të valencës. Mjafton të përmendim ilustrimin me fjalën *dorë* që dhamë pak më lart, ku në të gjithë strukturën kuptimore të saj gjen qindra shembuj ilustrues. Sipas studiuesit Hajri Shehu “Valenca është bashkëlihdje potenciale e njësive gjuhësore, domethënë mundësi e tyre për t’u bashkëlihdhur në ligjërim sipas sistemit të gjuhës...Gramatikisht, mundësia për të krijuar bashkëlihdje kushtëzohet nga valenca e pjesëve të ligjëratës. Përkatësia në këtë a atë pjesë të ligjëratës kushtëzon mundësinë, gjerësinë dhe strukturën e bashkëlihdjeve të fjalëve; p. sh., siç dihet, folja bashkëlihdhet thujse pa kufizim me ndajfolje; emri, me emër dhe me mbiemër etj.”¹³⁹

Ne në kapituj të veçantë, por dhe në disa sytha të këtij kapitulli do të ndalemi te sintagmatika ilustruese leksikografike që ndërtohet sipas ligjit të valencës por edhe sipas përkatësisë leksiko – gramatikore të fjalës që ilustron në fjalor. Por studiuesi Hajri Shehu na e jep në mënyrë shumë të hollësishme pasqyrën e këtyre valencave.

Ai shkruan se “Në trajtë pasqyre, valenca e pjesëve të ligjëratës është si më pas:

---

¹³⁶ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*”, në Konferencën shkencore ndërkombëtare “*Leksikografia shqipe-trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 167

¹³⁷ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 168

¹³⁸ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 168

¹³⁹ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 188-169

Valenca e emrit:

emër + emër (*vend banimi, fundi i javës, bërës vozash, gjë pa rëndësi, zell për punë etj.*)
emër + mbiemër (*flok i verdhë, fjalë e ëmbël*)
emër + ndajfolje (*me kokë poshtë*)
numëror + emër (*dy kate*)
emër + përemër / përemër + emër (*me dashjen e vet, disa ballë*)
folje + emër (*shkruaj letër, i shkruaj vëllait*)
emër + folje (paskajore) (*dëshira për të fituar*)

Valenca e mbiemrit:

mbiemër + mbiemër (*ekonomik e shoqëror*)
mbiemër + emër (*i madh nga mosha; i drejtë si plep; i paaftë për punë*)
emër + mbiemër (*gjethe e verdhë*)
ndajfolje + mbiemër (*shumë i madh*)
mbiemër + folje (paskajore) (*i paaftë për të punuar*)
përemër + mbiemër (*diçka rastësore*)

Valenca e numërorit:

numëror + emër (*dy anë; tre nga shokët*)

Valenca e përemrit:

përemër + emër / emër + përemër (*diçka me vlerë; me bindjen e vet*)
përemër + përemër (*secila nga ju*)
përemër + mbiemër (*ka diçka të mirë*)
përemër + folje (paskajore) (*diçka për të ngrënë*)

Valenca e foljes:

folje + emër (*shoh fushën, ngul këmbë*)
emër + folje (paskajore) (*zell për të punuar*)
folje + folje : paskajore, përcjellore, formë e pashtjelluar mohore (*erdhi për të pyetur; ecte duke fishkëllyer; hyri pa trokitur*)
folje + ndajfolje (*flet qartë, çoj tej, hedh poshtë etj.*)

Valenca e ndajfoljes:

folje + ndajfolje (*pres mirë, flas shkurt*)
ndajfolje + ndajfolje (*mjaft larg, shumë bukur*)
ndajfolje + mbiemër (*mjaft i dobët*)
emër + ndajfolje (*malit përtpjetë*)¹⁴⁰

---

¹⁴⁰ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 168-169

Krejt natyrshëm që valencat, aftësitë e mundësitë lidhëse të fjalëve me një tjetër, varen, së pari, nga veçoritë e tyre kuptimore. Sipas këtij studiuesi “Valenca kushtëzohet edhe nga veçoritë kuptimore që ka aksh pjesë e ligjëratës. Emri e folja, p. sh. kanë frymorësi. Sipas kësaj rregullsie ndërtohen skema bashkëlidhesh metaforike: 1. në vend të një emri frymor të një grupi tematik zë vend një emër frymor i një grupi tjetër tematik : *skithet qeni / skithet njeriu*; 2. në vend të një emri jofrymor të një grupi tematik zë vend një emër jofrymor i një grupi tjetër tematik : *pagur i plumbtë / qiell i plumbtë*; 3. në vend të një emri frymor zë vend një emër jofrymor : *e hëngri qeni / e hëngri meraku*; 4. në vend të një emri jofrymor zë vend një emër frymor : *degë e thantë (e thatë) / burrë i thantë (i thatë)*.”¹⁴¹

Dhe ai në linjën e argumentimit vazhdon më tej, duke e parë sintagmatikën leksikografike ilustruese si pasqyrim të dikotomosë *gjuhë – ligjërim* dhe shkruan se “Kur mundësia bëhet realitet, valenca kthehet në bashkëlidhje reale njësisish. Kjo do të thotë që raporti valencë (bashkëlidhje) si mundësi gjuhësore dhe si aktualizim pasqyron dikotominë gjuhë-ligjërim, gjuhë - veprimtari ligjërimore (p. sh. *i mirë* mund të ketë bashkëlidhje të pakufi, por në ligjërim, në kuptimin “i djathtë” lidhet pothuajse vetëm me *dorë / këmbë / sy*). E, leksikografi nuk mund t’i shmanget veprimtarisë ligjërimore.”¹⁴²

Sipas studiuesit, dhënia e sintagmatikës ilustruese në fjalor është e përligjur shkencërisht, sepse informacionin fjala e transmeton vetëm në lidhje me fjalët e tjera, në thënie e në përdorime të caktuara. Për të argumentuar këtë, ai sjell dhe mendimin e studiuesve të njohur botërorë. Ai shkruan se “Jashtë kontekstit, jashtë përkatësisë sendore-nocionore konkrete fjala sjell informacion të papërcaktuar dhe ka vetëm kuptim potencial. Ajo e merr plotësisht kuptimin e saj real, si të thuash semantizohet në një kontekst a situatë të caktuar, ku asnjansohen disa përbërës të saj kuptimorë e aktualizohen disa të tjerë. Në këtë aspekt, kuptimi është rezultat i bashkëlidhjes së fjalës me mjedisin rrethues [shih, p. sh., **mjegull dyshimi, zemra e tokës, shpatulla e malit, njeri i shkueshëm, dhomë e errët, mendim i errët / regjim i errët**; krahaso: **shartoj mollën dhe shartoj çorapet; të nxehtë mbërriti 37 shkallë dhe shkalla e lartë do këmbë të forta** etj.; në qoftë se *u çmend / u tërbua / u marros / u ndërkrue / shkalloi* nuk do të vihej pas *saj / pas tij*, nuk do të kishim kuptimin “e do jashtë mase dikë a diçka”, por kuptimin konkret “humbi aftësinë për të menduar, u sëmur nga mendja”; te mbiemrat marrëdhëniesorë, tipari cilësor mund të dallohet vetëm (ose kryesisht) nga konteksti; krahaso p. sh. *fustan i mëndafshhtë dhe flokë i mëndafshhtë*: 1. “i butë si mëndafshi” dhe 2. “i ndritshëm si mëndafshi”]. Në mënyrë të veçantë, kuptimet e foljes shumëkuptimëshe varen nga mjedisi rrethues, nga emrat me të cilët bashkëlidhen; krahaso: **shtroj drekën/ shtroi një drekë/ shtroi të shoqen në spital/ e shtroi për diskutim/ shtroj makinën / shtroi dy pula** “vuri kllçoça dy pula” / **shtroi specë (domate)** “vuri turshi specë (domate)” etj. Midis përmbajtjes së brendshme të fjalës (në këta shembuj) dhe përdorimit të saj në ligjërim, domethënë, midis kuptimit të saj dhe ndajshimit të saj te fjala

¹⁴¹ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 169-170

¹⁴² H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 169

tjetër, në togfjalësh ka një lidhje ligjësore të domosdoshme. Kjo lidhje tregon pa dykuptimësi se cila është përmbajtja e fjalës ose, siç thotë L. Vitgenshtein, *ajo që nuk mund të shprehet në shenjë, shfaqet në përdorimin e saj*. E, leksikografi është i detyruar ta japë përmbajtjen e fjalës pa dykuptimësi, ta pasqyrojë atë që quhet aktualizim i njërive leksikore.”¹⁴³

Në linjën e argumentimit të domosdoshmërisë së dhënies së sintagmatikës ilustruese leksikografike përmes thënieve, studiuesi Hajri Shehu sqaron dhe natyrën e kësaj sintagmtike të lidhur me llojin e fjalorëve. Ai shkruan se “Thëniet kanë të bëjnë me aspektin aktiv të leksikut, në kuptimin e gjerë të fjalës. Si në gramatikë, edhe në leksikologji e leksikografi mund të flitet për dy rrafsh leksikore të gjuhës – rrafshi semasiologjik dhe rrafshi onomasiologjik. I pari ka të bëjë me tingëllimin, formën dhe kuptimin e fjalës. I dyti ka të bëjë me fjalët dhe shprehjet që janë në gjuhë, për të përcjellë këtë a atë nocion. E thënë ndryshe, kjo ka të bëjë me informacionin që jep folësi a shkruesi dhe me marrjen e informacionit nga dëgjuesi a lexuesi në procesin e kodifikimit dhe të dekodifikimit të kumtimit. Pa e shkëputur kursesi ciklin folës-dëgjues a shkrues-lexues, duhet thënë se të dy e gjejnë veten në fjalorë (të tipave të ndryshëm). Një fjalor shpjegues, p. sh., ua plotëson kërkesën për të marrë informacion. Por, sa ua plotëson kërkesën një fjalor i tillë a aksh fjalor në përgjithësi, për të zgjedhur fjalët e nevojshme për ligjërim? Këtë detyrë mund ta plotësojë fjalori i thënieve (edhe i sinonimeve etj.), domethënë, një fjalor, i nevojshëm, kur kodojmë, kur kryhet kalimi i shenjtar – shenjë. Detyra themelore e këtyre fjalorëve është përshkrimi i mjeteve gjuhësore efektive për shprehjen e nocioneve (paradigma semantike, mikrofusha semantike etj.) ose *përshkrimi i përdorimit të fjalëve dhe i lidhjeve të tyre me njëra-tjetrën* (sintagmatika formale dhe semantike), ose të dyja njëherësh. Njëra nga këto detyra, e dyta, ka të bëjë thelbësisht me togfjalëshat ilustrues në fjalor.”¹⁴⁴

Në tërësinë e argumentimeve, ai veçon se sintagmatika është e lidhur me kontekstin dhe distribucionin e përdorimit të fjalës së dhënë. Ai shkruan në artikull se “Thëniet kanë të bëjnë me fjalorin e tipit aktiv. Kuptimi leksiko-semantik shihet, siç dihet, para së gjithash, si sistem i përdorimit të tij, i konteksteve gjuhësore (Me *kontekst* kemi parasysh kushtet e caktuara gjuhësore që i japin mundësi një njësie gjuhësore për t’u bashkëlidhur). Mundësitë semantike të fjalës, siç u cek edhe më lart, shfaqen jo duke treguar (vetëm) përmbajtjen nocionore, por para së gjithash, duke paraqitur mundësisht të plotë distribucionin tipik (*Distribucioni* është shuma e të gjitha konteksteve ku del një njësi e caktuar e gjuhës), normativ të fjalës së dhënë (shih, p. sh.: *besa jepet (mbahet / shkelet / thyhet / kthehet)*, kurse *detyra kryhet (mbarohet / përfundohet / lihet ...)*; *jam me ethe* dallon kuptimisht nga *jam ndër ethe / në ethe* – këto me kuptim të figurshëm; *në tryezën e bukës* hahet, kurse *në tryezën e bisedimeve* nuk hahet; ka *bisedime zyrtare*, por jo *biseda zyrtare* etj.). Ky distribucion gjen shprehjen e vet më të qartë në fjalorin aktiv: përmbajtja kuptimore e fjalës shfaqet në një varg të gjerë përdorimesh, sipas tipave të konteksteve, që *pasqyrojnë jetën e fjalës në gjuhë*. Këto kontekste bëjnë që të rroket e plotë

¹⁴³ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 170

¹⁴⁴ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 170 - 171

semantika e fjalës dhe të përdoret drejt ajo (krahaso, p. sh., *kreh flokët / kreh leshin / kreh kalin / kreh tekstin* etj.)¹⁴⁵.

Interesante është në këtë artikull marrëdhënia leksikore e semantike e *pranueshme / e papranueshme, e mundshme e pamundshme* në fjalor. Studiuesi shkruan se: “Thëniet në fjalor tregojnë ç’është e mundshme ose e pranueshme, sepse, siç dihet ka një ligj leksikografik: konstruktet dhe format e pamundshme ose të papranueshme nuk jepen në një fjalor. Në këtë mënyrë, ato shërbejnë për të normativizuar, për të treguar gjedhen normative (gramatikore etj.; p. sh., sipas gjedhes *rrymë elektrike / dritë elektrike* etj., përdoruesi i fjalorit ndërton edhe vetë : *shtrydhëse frutash elektrike e rrahëse vezësh elektrike*), ose siç thotë Patrick Honks, “*normat gjuhësore mund të identifikohen duke analizuar gjedhet e korpusit të fjalorit*”. (*The Syntaxmatics of Metaphor and Idiom*, “Lexicography”, 3, Oxford, 2004, f. 247-248).¹⁴⁶

Dihe se fjalorët janë vepra integrale, ata jo vetëm shpjegojnë kuptimin e fjalëve apo japin barasvlerësit e këtyre fjalëve në një gjuhë tjetër, por ata japin dhe informacion gramatikor të domosdoshëm. Studiuesi Hajri Shehu shkruan për këtë çështje se “Sintagmat a thëniet në fjalor ilustronjë sjelljen gramatikore (fonologjike, morfologjike, sintaksore) të fjalës (p. sh., tipin e objektit: *shkroi letër* dhe *i shkroi të vëllait*, llojin e mbiemrit: *tryezë e gjerë / tryezë katrore* etj.). Është detyrë e fjalorit që ta bëjë këtë, që t’i japë përdoruesit kontekste të gjalla, që ai të kuptojë rregullat e ligjëroritë semantike e edhe gramatikore të fjalëve. Ndryshe, shpjegimi leksikografik mund të tingëllojë si një deklaratë semantike ose gramatikore, ngaqë ai (shpjegimi) nuk mund të shkojë deri te formulimi eksplisit për arsye të ekonomisë së gjuhës.”¹⁴⁷

Në leksikologji flitet për leksik real dhe për leksik potencial, për leksik të përgjithshëm dhe për leksik me mundësi të mëdha pasurimi. Hajri Shehu, kur ndalet te sintagmatika në fjalor, i mëshon edhe çështjes së bashkëlidhjeve sintagmatike me fjalë nga leksiku popullor dhe mundësitë që një pjesë e mirë e këtij leksiku të zërë vend në leksikon e standardit. Ai shkruan se “Siç dihet, në leksikografinë shqipe zë vend të veçantë pasqyrimi i leksikut popullor me vlerë letrare potenciale (për arsye që njihen), ose edhe i fjalëkrijimeve me vlerë letrare potenciale. Bashkëlidhja me fjalë të tjera të gjuhës, sikur u tregon udhën a vendin për të fituar statusin e vlerës letrare reale, sepse pakësohet shumë entropia (pasiguria) e kuptimit a e kuptimeve të tyre (shih p. sh. *parëse: parsja e shpisë duhet suvatue; të vdjerrët / euf. “të vdekurit”: duhet me i kujtue të vdjerrët; vrugoj : mos e vrugo mikun në shtëpi* etj.). Kjo, duket, është edhe një ndër arsyet që fjalë të tilla pasqyrohen me thënie e njëherazi, është një ndër vlerat, që sjellin jo vetëm fjalorët kombëtarë të shqipes, por edhe fjalorët me fjalë e shprehje popullore nga krahinat.”¹⁴⁸

¹⁴⁵ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*”, në Konferencën shkencore ndërkombëtare “*Leksikografia shqipe-trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 171-172

¹⁴⁶ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 172

¹⁴⁷ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 173

¹⁴⁸ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 173

Mendojmë se thelbin e artikullit e përbëjnë vlerat dhe funksioni i thënieve si përbërëse të sintagmatikës ilustruese leksikografike. Këto vlera kanë vlerë të jashtëzakonshme edhe për punimin tonë. Studiuesi Hajri Shehu thekson se “Në një vështrim gjuhësor e veçmas leksikologjik e leksikografik më specifik përmendim: thëniet **kanë vlerë denotative** (*elektrodë pozitive* është “anodë”, *elektrodë negative* është “katodë”, *puçërr e zezë* është “plasja”; në anglishte *gërshërë delesh* është “shears” e të *kuq buzësh* është “lipstick”); **kanë vlerë konotative**¹⁴⁹ (shih p. sh. kuptimet e kushtëzuara sintaksore, që lindin veçse në një kontekst të caktuar: tipi *është dhëlpër ai* etj.); **thëniet diferencojnë kuptimet e fjalëve shumëkuptimshe** (*rini entuziaste* është “rini që punon me entuziazëm” / *këngë entuziaste* është “këngë që shpreh entuziazëm”; *zë i frikshëm* “të shtie frikën” / *njeri i frikshëm* është “njeri frikacak”); **saktësojnë kuptimet e kryehershme** (nxit *zjarrin* “i fryj që të ndizet”¹⁵⁰; kallëzuan *grunjërat* “nxorën kallëzit”; *kur shporta ka fiq, gjithë jetën e ke miq*); **saktësojnë ngjyrimet kuptimore të sinonimeve** (krahaso ndajfoljet *shumë* e *tepër*); **plotësojnë informacionin që jepet në shpjegimin e glosës** (*zvarranikët pjellin vezë*); **motivojnë regjistrat shkencorë të njësive leksikore a të kuptimeve të tyre** (krahaso *pika e vlimit* dhe *vëmë pikë në fund të fjalisë*); **ilustrojnë njësitë e çerdhes fjalëformuese** (krahaso *mish pa kocka s’ka* dhe *ind kockor*; mbuloj *supet me shall* dhe *mbulesa e tryezës / me fytyrë* të mbuluar; *natë* e pagjumë dhe *vuan nga pagjumësia*; pluhur *qymyri* dhe pluhurzojnë *qymyrin* etj.); **tek emrat prejfoljorë, thëniet shërbejnë për të dalluar veprimin, gjendjen, rezultatin** (*gjetje* te *gjetja e xeherorit* është veprim; *tek është një gjetje e bukur* “zgjedhje e mirë” e te *gjetje të reja arkeologjike* “sendet që zbulohen gjatë gërmimeve” *gjetje* shënon rezultat; te *gjelbërim i rrugëve* shënohet veprimi; te *u mbush me gjelbërim* shënohet rezultati, “bimësia”; *tek tërheqja dhe sulmi* (si taktikë ushtarake) *tërheqja* është veprim dhe rrjedhim; *therje* te *bagëti për therje* është veprim; te *kam therje në shpatull* është rezultat, “thermë”); **motivojnë vlerat stilistike të fjalëve a të kuptimeve të tyre** (krahaso *njom pambukun* dhe *e njomi me pështymë* / për dikë, që i dalin cërkat e pështymës kur flet; *e hëngri bukën* dhe *e hëngri të shkretën vajzë*; *ka sy të sormë* dhe *ka sy sorrush* etj.) dhe **tregojnë nivelin stilistik të përdorimit** (dhe fjalori e ka për detyrë të japë informacion stilistik); **veçojnë homonimet** (*erë_I e butë* është “juga” / *erë_{II} e mirë* është “ajo që ndihet me hundë”; te *ndizte zjarr me erëza*, “erëzat” janë “bajga të thata”; te *gatesat duan erëza*, *erëzat* janë “bimë të merme” etj.); **dallojnë paronimet** (krahaso *kryetari i bashkisë* dhe *kryetari i bashkësisë*; *njeri i ndershëm* dhe *njeri i nderuar*); **veçojnë njësitë paronomazike** (krahaso *muzikë shekullare* dhe *muzikë shekullore*; *mëshiroj të varfrit* dhe *dashurinë për të varfrit e mishëron në poezinë e tij*);

¹⁴⁹ Duket sikur ligji i valencës priset kur metaforizohet njëra gjymtyrë e togfjalëshit. Në të vërtetë, nuk është kështu. Siç dihet, kuptimet e figurshme të fjalëve janë po aq reale dhe objektive sa edhe ato të drejtpërdrejta. Këto kuptime, domethënë, këto njësi leksiko-semantike “aktualizohen”, gjithashtu, objektivisht në bashkëlidhjet e tyre leksikore, pra në togfjalësha (krahaso, p. sh. *fëmijë i uritur* dhe *me sy të uritur*; *i ka çarçafët borë* dhe *e ka shpirtin borë* etj.).

¹⁵⁰ E ka edhe P. Budi: “...sikur zjarrë me sa dru e thingjij tue nxitunë”. Shih: E. Çabej, *Studime gjuhësore*, I, Prishtinë, 1976, f. 385.

mbështesin dhe plotësojnë barasvlerësit në një fjalor dygjuhësh (krahaso, p. sh. *sapun i butë* “soft soap” dhe *klimë e butë* “mild climate”) etj.”¹⁵¹

Por fjalor nuk harton kushdo. Ai është një vepër shumë komplekse dhe shumëplanëshe. Vështirësia e hartimit zbulohet edhe te sintagmatika. Ajo nuk krijohet rastësisht dhe sipas pëlqimve vetjake, sidomos në vepra kolektive dhe kombëtare. Sipas Hajri Shehut, “Paraqitja e bashkëlidhjeve në një fjalor nuk mund të bëhet pa një klasifikim paraprak sipas disa kriterëve të përcaktuara gjuhësore-leksikografike. Mënyrat konkrete të paraqitjes së tyre, gjithashtu, kanë të bëjnë me parime dhe kriterë të përcaktuara leksikografike sintaksoro-semantike. Jo pa rëndësi janë edhe kriteret që kanë të bëjnë me renditjen e tyre. Sigurisht, ka edhe probleme të tjera sintagmatike.”¹⁵²

Dhe studiuesi vazhdon më tej se “Nga vëzhgimet tona, na duket se në leksikografinë shqipe ka një traditë mjaft të vyer në punë të pasqyrimin të thënieve, sigurisht, brenda kornizës së (për)zgjedhur teorike e praktike, kohës, mundësive etj. (shih p. sh. fjalorët e mëdhenj të gjuhës shqipe: “Fjalor shqip-greqisht”, i Kristoforidhit, 1904¹⁵³; “Fjalor i gjuhës shqipe”, 1954; “Fjalor i gjuhës së sotme shqipe”, 1980; “Fjalor i shqipes së sotme”, 1984; “Fjalor i Arbëreshvet t’Italisë” i E. Xhordanos, 1963; “Fjalor rusisht-shqip”, 1954; “Fjalor serbo-kroatisht-shqip”, 1974 e “Fjalor shqip-serbo-kroatisht”, 1981; “Fjalor italisht-shqip”, 1986, i F. Lekës e Z. Simonit; “Fjalor anglisht-shqip”, 1966 i I. Stefanllarit; “Fjalor anglisht-shqip”, 2002 e “Fjalor shqip-anglisht”, 2002, të P. Qeskut; “Fjalor shqip-anglisht”, 1995 i L. Njumarkut; “Fjalor gjermanisht-shqip”, 2002, i A. Dhrimos; “Fjalor shqip-gjermanisht”, 2001, i A. Ekmek(1981), të Prishtinës (1982), të A. Zymberit (1979), të N. Mustakës (1989), të Q. Muratit (1998), të A. Sulës (2000), të P. Zenelit (1999), të S. Pepës, të P. Haxhillazit e S. Ahmetit (2004) etj.]¹⁵⁴ e edhe nga glosaristët, në glosarët e tyre, gjithashtu, me fjalë të rralla ose të panjohura popullore (shih, p. sh. nga N. Gazulli: *prijë,-a: atij i përket prija; atij i mbet prija q’atë ditë e sod; shdredhue: s’muja*

¹⁵¹ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 174-175

¹⁵² H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 175

¹⁵³ Shih te K. Kristoforidhi, *Fjalor shqip-greqisht*, 1904, Çekosllovakia, 1961:

bëj: bëj pëlhurë; bëj ujëtë; bëj dyshë, trishë, katrëshë etj.

bie: bie shi, borë, breshër; bie poshtë; bie fjalësë; i bie rrotullë; i bie prapa punësë; i bie prapa kartësë; i bie era lulesë; s’i bie fjala poshtë; i bie ndër sy; ra ndër gjumë; i rashë malit për së drejti; i ra ana kalit; më ra udha të shkoj; i ra hunda; i ra puna; më ra për sysh; më bie ndër ment;

ve: ve dorë; ve re; ve gisht; ve ndër mend; e ve mbë be; e ve mbë sy; i ve kambënë; i ve vesh; i ve synë;

besë: asht’ i besësë; za besë; ap besënë; më vrau me besë; a ke besë?

¹⁵⁴ Shih: D. Nikollë Gazulli, *Fjalorth i ri / Fjalë të rralla të mbledhuna në Veri të Shqipnis*, Tiranë, 1941; P. Tase, *Fjalorth i Ri / Fjalë të rralla të përdorura në Jug të Shqipnis*, Tiranë, 1941; S. Drini, I. Goçi, M. Halimi, S. Gashi, *Fjalor fjalësh dhe shprehjesh popullore*, Prishtinë, 1982; A. Zymberi, *Fjalorth i fjalëve të rralla*, Prishtinë, 1979; J. Nushi, *Fjalë popullore nga Myzeqeja*, Tiranë, 1991; N. Mustaka, *Shprehje popullore nga rrethi i Korçës*, Tiranë, 1989; Q. Murati, *Fjalor i shqipes truallsore*, Tetovë, 1998; P. Zeneli, *Fjalor me shprehje dhe fjalë të rralla*, Tiranë, 1999; A. Sula, *Visare gjuhësore-kulturore nga Malësia e Gjakovës*, I, Tiranë, 2000 / II, Tiranë, 2003; S. Pepa, *Tradita bujqësore nëpërmjet thesarit gjuhësor*, Shkodër, 2002; P. Haxhillazi, S. Ahmeti, *Fjalor i shqipes së Plavës dhe të Gucisë*, Tiranë, 2004 etj.

*m'e shdredhë punën, çashtjen; vetmak: grue vetmake; veshti: ec me veshti; ngarue: kam me ngarue m'e thanë këtë uratë; mujshi: kush sundon me mujshi, ka me pasë mbrapa breshën e shi etj.).*¹⁵⁵

Në një syth të veçantë ne do të ndalemi te sintagmatika te fjalorët shpjegues të shqipes. Por po përmendim këtu, vëzhgimet shkencore të këtij studiuesi. Ai thekson se “Ne nuk marrim përsipër të recensiojmë fjalorët e shqipes e as të bëjmë përpunim statistikor të thënieve. Por, në këtë vlerësim pozitiv në punë të pasqyrimin të thënieve, do të donim të përveçonim “Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe”, 1980. Ai jep shembullin e një fjalori me shumë thënie. “Fjalori i gjuhës së sotme shqipe”, 1980 ka e domosdo duhej të kishte më shumë thënie në krahasim me, bie fjala, “Fjalorin e gjuhës shqipe”, 1954. Arsyet? Fjalori ka një rritje që pasqyrohet së jashtmi – në fjalës. Por, ai ka edhe një rritje që nuk pasqyrohet së jashtmi, por së brendshmi – në trajtimin e përpunimin leksikografik të fjalësit, në numrin e kuptimeve e të ngjyimeve kuptimore (p. sh., në shkronjën V ka 101 kuptime më shumë se në *Fjalorin e gjuhës shqipe*, 1954). E, siç dihet, numri i thënieve në një fjalor varet edhe nga numri i glosave, edhe nga numri i kuptimeve të tyre (p. sh., *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*, 1980, ka 219 thënie me fjalët *besë, bëj, bie, vë*, kurse “Fjalori i gjuhës shqipe”, 1954, ka 182 e ai i Kristoforidhit, 34). Vlerat e thënieve në aspektin gjuhësor - leksikografik, që u përmendën edhe më sipër, besojmë se shihen dukshëm në këtë Fjalor. Trajtimi leksikografik i bashkëlidhjeve të fjalëve është bërë mjaft i plotë, duke zbatuar kështu thellë teorinë e veprimtarisë ligjërimore. Thëniet janë pasqyruar sipas shkallës semantiko-sintaksore: janë mënjeluar thëniet e dobëta, fakultative, periferike e janë pëlqyer ato të fuqishmet, qendrore, themelore, të domosdoshme, ato që përbëjnë në vetvete konstruktin e detyrueshëm për të realizuar kuptimin e dhënë (shih p. sh. te *ballë, barut, biçikletë, brumë, bukë, fajtor, faktoj, gjellë, gjyqësor, kauçuk, mik* etj.). Kjo, besojmë, është shumë e rëndësishme, si për të dhënë karakteristikat kuptimore dhe sintagmatike të çdo fjale, ashtu dhe për të përcaktuar ligjëroritë themelore të formimit të fjalive nga “togfjalëshat e parapërgatitur”, pra, për të futur elemente të fjalorit gjenerativ. Janë zbatuar kriteret e njohura: a) denduria e fjalës; b) vlera tematike dhe situative e fjalës; c) gjerësia e lidhjeve leksiko-sintagmatike të fjalës me fjalë të çiuat e N. Behushit, “Fjalor frëngjisht-shqip”, 2001 e “Fjalor shqip-frëngjisht”, 1998, të V. Kokonës etj.)¹⁵⁶. Me të njëjtën vëmendje janë parë e shihen thëniet nga hartuesit e fjalorëve me fjalë të

¹⁵⁵ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 176-177

¹⁵⁶ Shih: K. Kristoforidhi, *Fjalor shqip-greqisht, 1904*, botuar në Çekosllovakia më 1961; K. Cipo etj., *Fjalori i gjuhës shqipe*, Tiranë, 1954; A. Kostallari etj., *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980; A. Kostallari etj., *Fjalori i shqipes së sotme*, Tiranë, 1984 (ribotuar, Tiranë, 2002); E. Giordano, *Fjalori i Arbëreshvet t'Italisë*, Bari, 1963; *Fjalor rusisht-shqip*, Moskë, 1954; grup autorësh, *Fjalor shqip-serbo-kroatisht*, Prishtinë, 1981; grup autorësh, *Fjalor serbo-kroatisht-shqip*, Prishtinë, 1974; F. Leka, Z. Simoni, *Fjalor italisht-shqip*, Tiranë, 1986; I. Stefanllari, *Fjalor anglisht-shqip*, Tiranë, 1966; V. Kokona, *Fjalor frëngjisht-shqip*, Tiranë, 2001; V. Kokona, *Fjalor shqip-frëngjisht*, Tiranë, 1998; A. Dhrimo, *Fjalor gjermanisht-shqip*, Tiranë, 2002; L. Neëmark, *Oxford Albanian-English Dictionary*, Oxford, 1998; P. Qesku, *Fjalor shqip-anglisht*, Tiranë, 2002; P. Qesku, *Fjalor anglisht-shqip*, Tiranë, 2002; A. Ekmeçiu, N. Behushi, *Fjalor shqip-gjermanisht*, Tiranë, 2001 etj.

rralla ose të panjohura popullore [veçojmë Fjalorin e N. Gazullit (1941), të P. Tases (1941), të J. Nushit

tjera të gjuhës, duke pasur parasysh faktorët jashtëgjuhësorë, sendorë-logjikë dhe faktorët brendagjuhësorë-strukturën e vetë gjuhës, që përcaktojnë këto a ato bashkëlidhje fjalësh [kujtojmë bashkëlidhje karakteristike sipas strukturës së gjuhës shqipe: tipi *emër + emër* (*bukë misri / gruri / thekre, tryezë buke / shkrimi, mish lope / viçi, punimi i tokës*), *emër + mbiemër* (*çorape të leshta, hov djaloshar*), *folje + emër* (*shtroj tryezën, i lau gabimet*), bashkëlidhje të leksikalizuara, tipi *kopsht fëmijësh, materializëm dialektik*, klishe të qëndrueshme ligjërimore, tipi *vë në dijeni, vë në diskutim, nxjerr faqebardhë, dal faqebardhë* etj.], valencën e pjesëve të ligjëratës, veçoritë dhe mënyrat e bashkëlidhjeve të pjesëve të ligjëratës, veçoritë kuptimore që ka aksh pjesë e ligjëratës etj.”¹⁵⁷

Dhe ai më të drejtë thekson vlerat e pamata sintagmatike të Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe, 1980, duke shkruar se “Tani për tani, “Fjalori i gjuhës së sotme shqipe” (1980) mund të konsiderohet brenda prerjes së tij, mirëfilli edhe si një fjalor i fjalëpërdorimit. Por, besojmë të ketë një problem të pritshëm e ndoshta një detyrë a punë të ardhshme. Si një dukuri specifike, me bashkëlidhjet e fjalëve mund të merret një disiplinë e veçantë – kontekstologjia, që studion ndërvarësinë përmbajtje-strukturë në rrafshin e sistemit të gjuhës (por edhe në rrafshin e faktorëve socialë, historiko-kulturorë etj.). Në këtë kuptim, një fjalor drejtligjërimit, ortologjik i gjuhës shqipe mund të konsiderohej si një ndër tipat e fjalorëve kontekstologjikë e si një ndër punët e ardhshme, shto këtu, në mënyrë të veçantë kërkesat gjithnjë në rritje të praktikës së mësimdhënies së gjuhës shqipe e të leksikografisë dygjuhëshe.”¹⁵⁸

3.2. Sintagmatika ilustruese

3.2.1. Llojet e ilustrimeve

Siç jemi shprehur, sintagmatika ilustruese, së pari, ka të bëjë me ilustrimin e kuptimeve me thënie (me togfjalësha, sintagma dy-, tregjymtyrëshe, me fjali të përgjithësuara, me fjalë të urta, me njësi frazeologjike apo edhe me emërtime të pathjeshta). Si sintagma ilustruese përdoren dhe fjali me kontekst të përcaktuar (të shkëputura nga një tekst i dhënë), përdoren diagrama, fotografi, skica, vizatime etj. le t’i shohim konkretisht.

---

¹⁵⁷ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 178

¹⁵⁸ H. Shehu, *Çështje të sintagmatikës në fjalorë të shqipes*, në “Konferenca shkencore *Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë*”, Tiranë, 2005, f. 178

3.2.1.1. Ilustrime më thënie / sintagma

a. Sintagma me emra

Po japim nga *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe* ilustrim nga një zë leksikografik emër, gjë që nënkupton se ky emër do të jetë qendra e thënies ilustruese.

GJÛH/Ë, ~A f sh. ~Ë, ~ËT. 1. Sistem i veçantë tingujsh, fjalësh, trajtash e rregullash për formimin e fjalëve e për lidhjen e tyre në fjali, i cili është mjete themelor e me i rëndësishëm që u shërben njerëzve për të mbrytur e për të shprehur mendimet dhe për t'u marrë vesh njëri me tjetrin në shoqëri. *Gjuha si dukuri shoqërore. Lindja (prejardhja) e gjuhës. Zhvillimi i gjuhës. Sistemi i gjuhës. Struktura e gjuhës. Mjetet e gjuhës. Funkzioni shoqëror i gjuhës.*

2. Një sistem i tillë, që është krijuar e zhvilluar historikisht nga një popull dhe që përbën një nga tiparet themelore të një kombësie a të një kombi. *Gjuha shqipe. Gjuha frënge (greke, angleze). Gjuha amtare. Gjuha letrare kombëtare. Gjuhë e huaj. Gjuhë e gjallë (e vdekur). Gjuhët e lashta. Gjuha e sotme. Gjuhët indoevropiane. Gjuhë të afërta. Familje (grup) gjuhësh. Pastërtia e gjuhës. Fjalori i gjuhës shqipe.*

Gramatika e një gjuhe. Historia e një gjuhe. Di (flas, zotëroj) një (dy) gjuhë.

3 Tërësia e fjalëve, e mjeteve gramatikore etj., që përdoren në të folur e në të shkruar sipas kërkesave e veçorive të një norme, të një fushe a të një gjinie; ligjërim, stil. *Gjuhë e shkruar (e folur, bisedore, popullore). Gjuhë poetike. Gjuha e fëmijëve. Gjuhë gazete. Gjuhë akademike.*

4 Mënyra karakteristike e shprehjes së dikujt në të folur ose në të shkruar; tërësia e veçorive të përdorimit të mjeteve gjuhësore nga dikush a në një vepër të caktuar, stil. *Gjuhë e zhdërvjellët (e zgjedhur, e qartë). Gjuhë e rëndë (e trashë). Gjuhë e thatë (e errët). Gjuha e shkrimtarit. Gjuha e romanit (e dramës, e veprës).*

5 edhe fig. Tërësia e mjeteve për të kumtuar ide, mendime ose ndjenja duke përdorur shenja të caktuara, tinguj, lëvizje ose mjete të tjera shprehëse, që marrin një kuptim konvencional. *Gjuha e gjesteve (e gishtave). Gjuha e pikturës (e muzikës). Gjuha e shkencës (e aritmetikës). Gjuha e formulave. Me gjuhën e shifrave.*

6 Tërësia e tingujve ose e lëvizjeve që përdorin disa kafshë dhe shpendë për komunikimin e thjeshtë instinktiv ndërmjet tyre. *Gjuha e kafshëve. Gjuha e shpendëve (e zogjve). Gjuha e bletëve.*

7. bised. E folme, dialekt; të folurit. *E ka thyer gjuhën nuk flet më në të folmen e fshatit a të krahinës së vet.*

8. bised. Gjuha shqipe si lëndë mësimore në shko-llën tetëvjeçare e të mesme; teksti i kësaj lënde. *Mësuesi i gjuhës. Libri i gjuhës. Ushtrimet e gjuhës. Mori dhjetë në gjuhë.*

Në gjuhën e ... libr. nga pikëpamja e . . ., sipas ..., duke e shprehur sipas mënyrës së... **Në (me) gjuhën e Ezopit** duke i shprehur mendimet në mënyrë të tërthortë e të figurshme. **la di gjuhën d i k u j t** e njoh mirë, e di mirë ç'mendon, ç'qëllime ka etj. **E ktheu gjuhën shih te**

KTHEJ. Flasin gjuhë të ndrysh-me shih te FLAS. Gjejnë gjuhë të përbashkët arrijnë të merren vesh njëri me tjetrin, pajtohen në mendime e në veprime.¹⁵⁹

b. Sintagma me folje

Po japim nga *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe* ilustrim nga një zë leksikografik *folje*, gjë që nënkupton se kjo folje do të jetë qendra e thënies ilustruese.

GJE/J kal., ~TA, ~TUR. 1. Zbuloj diçka a dikë që ka humbur ose është zhdukur, fshehur a mbuluar; *kund. humb, humbas. E gjeti librin. E gjetën fëmijën. E gjeti poshtë shtratit (pas raftit). Mezi e gjeta. E kërkova, po s'e gjeta. Gjej rrugën nëpër errësirë.*

2. Ndesh rastësisht diçka a dikë; shtie në dorë rastësisht. *Gjeti ca të holla (një kuletë). Gjeti një letër mbi tryezë. Nuk i kam gjetur në rrugë i kam siguruar me punë e me mundim.*

3. Ndeshem, has me diçka a me dikë që po e kërkoi; shoh, vë re diçka a dikë që më duhet ose diçka që duhet ndrequr a rregulluar. *Gjej emrin në listë. Gjej faqen në libër. Gjeti një shembull (një citat). Gjen gabimet e shtypit. Gjej të metat. E dërgoi të gjente mjekun. Rrallë e gjen. Nuk gjej fjalë ta shpreh.*

4. Siguroj ose arrij të kem diçka a dikë që më duhet pas kërkimesh ose me përpjekje; shtie në dorë diçka që më duhet. *Gjeti punë. I gjeta biletë (makinë). Gjen treg. Gjej forca. Gjej mjetet (fondet) e nevojshme. Gjeti një burrë (një grua) të mirë. bised. E gjeti mundësinë. Gjeti strehë. Kush kërkon, gjen. fj. u. Gjej një- herë bari, pastaj shko e bli dhi! fj. u.*

5. Përcaktoj duke e menduar diçka; arrij përfundimin që kërkohet duke bërë veprime me mend, zgjidh me mend; i bie në të pasi e mendoj. *Gjej shumën (përfundimin). Gjej zgjidhjen. Gjej pjesët e një fjale. Gjej rrënjën katrore të një numri. Gjej një gjëgjëzë. Gjeje sa janë (sa bëjnë)! Gjeje kush ma ka thënë!*

6. Zbuloj diçka pas kërkimesh e studimesh të veçanta; bëj një zbulim; shpik. *Gjetën naftë (mineral). Gjej një mënyrë (metodë) të re prodhimi. E gjetën burimin e lumit. Gjej të vërtetën.*

7 Zgjedh diçka që përputhet a që shkon me diçka tjetër. *I gjej drynit një çelës. I gjej ngjyrën që i përshtatet. Ia ka gjetur si duhet.*

8. Zbuloj rrugën, mjetin, mënyrën a anën për të bërë diçka, për të dale nga një gjendje ose për të si-guruar përkrahjen e dikujt (edhe në një varg njësisish frazeologjike). *Gjej rrugën. Gjej mënyrën (mjetin). Ia gjeti veglën. Ia gjeti anën (shtegun, vaun). Ia gjeti vjegën (verigën, rrëfanën). Ia gjetën ilaçin (dermanin). Ia gjeti vidhat (burgjitë, burmat) dikujt.*

9. Shkëput një pjesë kohe nga koha e punës a e veprimtarisë së zakonshme për të bërë diçka tjetër a për të shkuar diku. *Gjeti pak kohë. Gjej ndonjë ditë dhe eja nga ne! S'gjen dot një minutë edhe për këtë?*

10. E zë në një vend ku ishte, e kap diku; e zë dikë a diçka në një gjendje të caktuar; kap. *E gjeta në shtëpi. Lufta e gjeti në fshat. Mirë që të gjeta. Ku të të gjej? E gjeti sëmurë. E gjeti të*

¹⁵⁹ Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

papërgatitur. E gjeti në befasi. E gjeti derën hapur. E gjeti në gjumë edhe fig. E gjeta shëndoshë e mirë. E gjeti shtëpinë rrëmujë. Mirë ju gjetsha! përshëndetje kur ndahemi e largohemi nga një vend, ku do të kthehemi përsëri. *Mirë se ju gjejmë!* përshëndetje kur vijmë a hyjmë diku.

11. Me ndodh një e keqe, më bie në kokë, pësoj (edhe në një varg njësisish frazeologjike). *E gjeti një e keqe (një fatkeqësi). Ç'më gjeti! Mirë na gjeti! E gjeti belaja. Ku të gjeti edhe ty! Ç'të ka gjetur sot kështu? çfarë ke sot kështu? E gjeti si breshka te nallbani. I gjeti mushka drutë. E gjeti kokën e kandilit.*

12. Shpreh një pikëpamje për diçka, vlerësoj diçka, shfaq një mendim a gjykim për diçka, e quaj. *E gjetëm të drejtë (të arsyeshme, të nevojshme, të tepërt, të gabuar). E gjeti me vend. E gjeti të udhës.*

13. Has një qëndrim a një pritje të caktuar; kam. *Gjeti miratim. Nuk gjeti kundërshtim. Gjen pengesa (vështirësi). Gjeti një pritje të ngrohtë. Gjeti mbështetje (përkrahje). Gjeti jehonë.*

14. E kam në vetvete si veti ose si aftësi dhe e shfaq e vë në veprim; i lejoj vetes ta shfaq a ta vë në veprim. *Gjen guxim. Gjen forca në vetvete. Ku e gjen ai këtë të drejtë?*

15. Kërkoj diçka për t'u përligjur, zakonisht për diçka të padrejtë a të parregullt; nxjerr. *Gjen shkak. Gjen arsyetime.*

16. Ruaj dikë për t'i bërë diçka të keqe, për ta kapur a për t'i zbuluar anën e dobët. *I gjeti rastin. I gjeti ditën. Ia gjeti vaun dikujt. I gjeti pikën e dobët.*

17. Ndiej a provoj diçka; bie në një gjendje të caktuar; kam dëshirë, dëshiroj shumë; më pëlqen më vjen mirë të jetë. *Ku ta gjej të vij edhe unë! Ku ta gjej të jetë ashtu! Gjej kënaqësi (gëzim, lumturi, qetësi). Gjeti karar. Gjeti rehat u rehatua. Nuk gjen vend lëviz, nuk rri në një vend.*

18. I shkoj pas shijes a ëndjes dikujt; pajtohem me dikë në mendime e në shije, merrem vesh me dikë, bie në ujdë (edhe në një varg njësisish frazeologjike). *E gjeti fjalën me dikë, ia gjeti zemrën. I gjeti midenë. Ia gjeti telat dikujt. I kanë gjetur telat bashkë. I kanë gjetur pipëzat. Kanë gjetur një gjuhë të përbashkët. Kanë gjetur shoku-shokun. Gjeti mendja mendjen. Ka gjetur rrasa vegshin (vorbën). keq. Ka gjetur tenxherja kapakun (u rrokullis tenxherja, gjeti kapakun). keq. Ka gjetur shkopi doçen. keq.*

19. I drejtohem dikujt për të ngritur një dollë së bashku, duke thënë një urim për dikë tjetër. *Të kam gjetur me dy dollë. Ti që më ke gjetur mua, të gjettë e mira!*

20. iron. Përdoret për të shprehur mospëlqim e ironi për diçka që është thënë a është bërë pa vend, që nuk e vlen ose për një njeri, tek i cili nuk kemi besim a i cili nuk është i përshtatshëm për atë që kërkohet. *Gjete çfarë të thuash! Gjete me se të merresh! Gjete kujt t'ia japësh. Gjeti si të arsyetohet! Gjeti kishë (xhami) ku të falet!*

21. vet. veta III. Përdoret së bashku me emra prej-foljorë dhe formon togje të qëndrueshme, që kanë kuptimin e foljeve, me të cilat lidhen gjymtyrët e dyta të këtyre togjeve nga pikëpamja fjalëformuese. *Gjen zbatim zbatohet. Gjen zgjidhje zgjidhet. Gjen përhapje përhapet. Gjen shtrirje shtrihet. Gjen miratim miratohet. Gjen pëlqim pëlqehet. Gjen mbështetje mbështetet. Gjen përkrahje përkrahet. Gjen mishërim mishërohet. Gjen shpëtim shpëton. Gjen strehim strehohet. Gjen vdekjen vdes.*

Gjeti belanë *me dikë a me diçka* u ngatërrua keq me dikë a me diçka, i ndezi me të. **la gjej fillin** *shih te FILL,~I* **Gjen** (bën, ngre, zë) **fole** *shih te FOL E ,~JA* **I gjeti** (i nxori ,i qiti) **fundin** *d i ç k a j e shih te FUND,~I*. **Gjeti hazinenë** *shih te HAZINE,~JA* **Gjen jetë** zbatohet, vihet në jetë. **Nuk ia gjen dot këmbët** *d i k u j t a d i ç k a j e shih te KËMB/Ë, ~A*. **E gjeti për kollaj** zgjodhi rrugën me të lehtë. **E gjeti** (e zuri, e kapi) **ndër lakra** *shih te LAK/ËR, ~RA*. **E gjen rrugën** (udhën) *për diku* nis të hyjë diku, fillon të përhapet, depërton diku. **Gjeti talën** *shih tek TAL/Ë,~A*. **Gjeti ustanë** (ra në usta) *shih tek USTA, ~I*. **Gjej vend** *shih te VEND,~I*. **Gjen vend** *d i ç k a shih te VEND,~I*. **Gjeti vendin** *shih te VEND,~I*. **Gjen verigë** *për d i ç k a shih te VERIG/Ë,~A*. **E gjeti veten libr.** *shih te VET/E,~JA*. **Gjejmë një emërues të përbashkët** *shih tek EMËRUES,~I*. **E gjeti guri vendin** *shih te VEND,~I*. **E gjeti lëmë të shirë** *shih te SHIRË (i,e)*. **E gjeti lëmin shtruar** *shih te LË-M/Ë,~I*. **E gjeti lugën në pilaf** *keq. shih te LUG/Ë, ~AL* **S'i gjen majë vetes** *shih te MAJ/Ë,~A*. **E gjen e mira vetë** *shih te MÍR/Ë,~A(e)*. **Ka gjetur pelena të buta** *shih te PELEN/Ë,~A*. **E gjetën** (e kapën, e zunë) *me presh në dorë (me: duar në presh)* *shih te PRESH, ~I*. **Gjen** (shikon) **qimen në vezë** (në të bardhën e vezës) *shih te VEZ/Ë,~A*. **E gjeti sofrën shtruar** *shih te SOF/Ë,R,~R*. **Gjeti shesh** (fushë) *të lirë d i-k u s h shih te LIRË(i,e)*. **S'gjen vend ku të futet** (s'i gjen dot vend vetes) *shih te VEND,~I*. **Gjeti vezët e thëllëzës** *shih te THËLLËZ/Ë,~A* **S'ka ku të gjejë** (të nxjerrë) **qime** *shih te QIM/E,~JA*. **Gjen shesh e bën përshesh** *shih te SHESH, ~I*.¹⁶⁰

c. Sintagma me mbiemra

Po japim nga *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe* ilustrim nga një zë leksikografik mbiemër, gjë që nënkupton se ky mbiemër do të jetë qendra e thënies ilustruese.

FTOHTË (i,e) *mb.*

1. Që ka temperaturë të ulët, që ka ftohtësi; *kund. i ngrohtë; i nxehtë. Ujë (ajër) i ftohtë. Rrymë e ftohtë. Tokë e ftohtë. Është i ftohtë.*

2. Që e mban temperaturën të ulët, i tillë ku njeriu mërdhin. *Dhomë (sallë, zyrë, shtëpi) e ftohtë. Vend i ftohtë.*

3. Që ka dalë prej kohe nga furra, që ka kohë që është zier ose është pjekur dhe nuk është me i ngrohtë (për bukën, gjellën etj.) *Bukë (gjellë) e ftohtë. Byrek (mish) i ftohtë.*

4. Që është me ngrica e me acar (për motin); që ka klimë me temperaturë shumë të ulët gjatë gjithë vitit (për vendet); që bën ftohtë. *Mot (dimër) i ftohtë. Ditë (klimë) e ftohtë. Vende të ftohta.*

5. Që e ka temperaturën e zakonshme më të ulët sesa trupi i njeriut (për gjakun e disa kafshëve). *Kafshë me gjak të ftohtë.*

6. *fig.* Që nuk tregohet i dashur a i përzemërt me njerëzit e tjerë, që nuk është i afrueshëm me të tjerët; që është shumë i përmbajtur në shfaqjen e ndjenjave; që sillet a vepron me mospërfillje ndaj dikujt a diçkaje, mospërfillës. *Njeri i ftohtë.*

¹⁶⁰ Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

7. *fig.* Që nuk ka a nuk shpreh ndjenja të ngrohta e miqësore; që bëhet pa dashuri e pa përzemërsi ose me mospërfillje. *Pritje (sjellje) e ftohtë. Qëndrim (vështrim) i ftohtë. Mjedis i ftohtë. Letër (bisedë, përgjigje) e ftohtë. Takim i ftohtë.*

8. *fig.* Që nuk të tërheq e nuk të ngjall ndonjë ndjenjë, që nuk të prek shqisat a ndjenjat. *Ngjyra të ftohta. Përshkrim i ftohtë.*

9. *tek.* Që bëhet në temperaturë të ulët. *Përpunimi i ftohtë i metaleve.*

Armë e ftohtë (e bardhë) armë që pret ose shpon dhe që përdoret zakonisht në luftimet trup me trup (si shpata, bajoneta, thika etj.). **Hallvë e ftohtë** *keq. shih te HALLV/Ë,~A.* **Luftë e ftohtë** *shih te LUFT/Ë,~A3.* **Sëmundja e ftohtë** *euf. tifoja.* **Me gjak (me gjykim) të ftohtë** me gjakftohtësi. **E pafsha të ftohtë!** *mallk. vdektë!* **Si ujët e ftohtë** me dëshirë të madhe; me padurim; si ujët e pakët. **E bëri për ujë të ftohtë** *dikë shih tek UJ/Ë,~I.* **I bien (i shkojnë, i dalin, e mbulojnë) djersë të ftohta** është në gjendje shumë të vështirë, e ndien veten shumë ngushtë (kur dikë e qortojnë ose e dënojnë për një gabim a faj, kur e vëmë përpara përgjegjësisë etj.). **E ka barkun (zemrën) të ftohtë** ka shpresa të pakta, nuk beson shumë se do të bëhet diçka. **I ka qiqrat të ftohta** *me dikë* ka marrëdhënie të këqija me dikë, nuk shkon mirë me të.¹⁶¹

d. Sintagma ndajfoljore

Po japim nga *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe* ilustrim nga një zë leksikografik *ndajfolje*, gjë që nënkupton se kjo ndajfolje do të jetë qendra e thënies ilustruese.

BÛTË *ndajf.*

1. Pa e vrarë e pa e gërvishtur, ngadalë e lehtë; ëmbël, si me përkëdheli, pa e përplasur me forcë; pa kundërveprim të fortë, si në gjë të butë; lehtë e pa u thyer; *kund. ashpër; fort. Prek (fërkoj) butë. Godit (qëlloj) butë. Bie butë (dëbora). Shkruan butë (lapsi). E bluan butë (miellin). Shkel butë (në baltë) shkel në të butë. Bie butë bie në të butë (në krevat a në dyshek të butë).*

2. Pa të vrarë veshin a syrin, duke dhënë një ndjesi të këndshme; me të mirë, ëmbël, këndshëm; pak, jo rëndë; *kund. ashpër; fort. Tingëllon butë. Flas (pyes) butë. Qorton (kritikon) butë. Urtë e butë.*

3. Në mënyrë jo shumë të pjerrët, jo thikë, jo menjëherë; pak e nga pak, jo ashpër. *Ngrihet butë (një kodër). Merr (ngjitet, zbret) butë (një e pjerrët, një shpat etj.).*

4. Ngrohtë, pa të ftohtë (për dimrin); pa thatësira (për verën); *kund. ashpër; ftohtë. Bën (mban) butë.*

★ **Bie butë** jam mirë, bie në rehati.¹⁶²

e. Sintagma parafjalore

¹⁶¹ Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

¹⁶² Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

Po japim nga *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe* ilustrim nga një zë leksikografik *parafjalë*, gjë që nënkupton se kjo parafjalë do të jetë qendra e thënies ilustruese.

ME. I. parafj. Përdoret me një emër ose me një përemër në rasën kallëzore për të treguar:

1. Praninë e dy a më shumë vetave a sendeve së bashku në një vend, qenien e tyre së bashku në një gjendje të caktuar ose pjesëmarrjen e tyre të përbashkët në një veprim; shoqërimin e dikujt a të diçkaje nga dikush a diçka tjetër kur ndodhet në një gjendje të caktuar ose kur kryen një veprim. *Motra me vëllanë janë në një klasë. Rri gjithnjë me të. Jetonte me fëmijët. Është i një mendjeje me shokët. Luan me shokët e klasës. Shkon mirë me të gjithë. Foli (bisedoi) me miqtë. U takua me miqtë. U zu (u pajtua) me të tjerët. Marrin e japin me njëri-tjetrin. E mori me vete. Doli shëtitje me prindërit. Eja me mua! E shoqërojnë misrin me fa-sule. Ra me zhurmë të madhe.*

2. Afrinë a takimin në hapësirë ose lidhjen e dikujt a të diçkaje me dikë a me diçka tjetër. *Kufizohet me det. Janë fqinjë me Agronin. Është i rrethuar me male të larta. Të gjitha fshatrat janë lidhur (me telefon) me qytetet. E shkrijnë bakrin me kallajin. Populli është i lidhur ngushtë me Partinë. U fejua (u martua) me një djalë (me një vajzë) të mirë. U përqaftua me të.*

3. Praninë e një pjese a të një shtese ose qenien e një tipari të jashtëm a të brendshëm, e një vetie a cilësie te dikush a te diçka. *Opinga me xhufka. Këpucë me qafa. Drapër me dhëmbëza. Shtëpi me oborr (me ballkon). Fletore me vija (me katrorë). Yll me bisht. Plak me flokë të thinjur. Vajzë me gërsheta. Lopë me balë në ballë. Djalë me vullnet (me talent). Burrë me mend. Punëtor me duar të arta. Njeri me zemër të gjerë. Kalë me huqe. Dokument me vlerë. Punë me rëndësi.*

4. Lëndën a diçka tjetër, me të cilën është bërë, është mbushur a është lyer diçka ose është mbështjellë, veshur a mbuluar dikush a diçka. *Mur me tulla. Tavan me dërrasa. Akullore me qumësht (me lëng pemësh). Tufë me lule. Gjellë me mish. Byrek me djathë. Lakror me lëpjetë. Çaj me limon. Dyshek me pambuk (me lesh). Shportë me fiq. Qyp me mjaltë. Gropë me ujë. Ara me misër (me grurë). Një koshere me bletë. Bukë me gjalpë. E mbështolli me letër. E mbuloi me tjegulla (me kashtë). E shtroi me dërrasa (me qilima). E leu me bojë (me baltë). U mbulua me borë. U zu qielli me re. U vesh mali me gjelbërim.*

5. Një dukuri, gjendje a tipar, që shoqëron një veprim dhe përcakton mënyrën si bëhet ose si shfaqet diçka, si vepron dikush etj. *E priti me kënaqësi (me gëzim, me padurim, me dyshim, me gjakftohtësi, me mirënjohje). E merrte me të mirë. E donte me gjithë shpirt. Bërtiti me sa kishte në kokë bërtiti me të gjitha forcat. I merr punët me gjithë mend (me të qeshur). Punon me kujdes (me mend në kokë). Lexon me vëmendje. Flet me zjarr. Doli me kokë jashtë. Iku me të katra (me zemër të thyer). Hyri me vrap (me të shpejtë). Vijnë me radhë. E gjetën me shumë vështirësi. E arritën me përpjekje të mëdha. E ngriti me forcë. E pa me inat. Erdhi me kohë erdhi në kohën e duhur e shpejt. Shkruhet me shkronjë të madhe. Mbledhja u bë me dyer të mbyllura.*

6. Mjetin me të cilin a nëpërmjet të cilit kryhet një veprim a një punë. *E preu me thikë. E çau me sëpatë. Korrin me drapër. E punoi me shut (me traktor). Ha me lugë. E piu me gotë. Shkruan me laps. Iku me biçikletë. Udhëtuan me tren (me avion). E mbartën me kalë. E nisi*

letrën me postë (me një shok). Dërgoi lajm me djalin. E bleu me para. Rronte me punën (me djersën) e vet.

7. Njeriun, sendin a dukurinë, që i nënshtrohet një veprimi a gjendjeje; qenien, gjënë a çështjen me të cilën kemi të bëjmë. *Ngjau një fatkeqësi (një e papritur) me të. Ç'ndodhi më tej me djalin? Si sillet me ju? Sillet shumë mirë me nxënësit. Ç'u bë me perimet? E ka keg me zemrën (me mëlçinë e zezë). S'i ka punët mirë me mësimet. Me planin jemi mirë. U vonuan pak me të mbjellat (me korrjet). Luftojmë me vështirësitë (me thatësirën, me ngricën, me shfaqjet e huaja). Do ia dalim mbanë edhe me zotimet e reja. U mësua me punën e re (me vapën).*

8. Kufizim për dikë a për diçka, përcaktimin se nga ç'anë e shohim a e vlerësojmë atë etj. *I vogël me trup, por i madh me zemër. Sheh vetëm me njërin sy. Shitej me peshë (me copë). Me shtëpi (me banesë) është në Shkodër. Me sa thuhet (dihet)... Me sa më kujtohet...*

9. Gjendjen në të cilën ndodhet ose vihet dikush a diçka. *Është me leje (me pushime). Është me barrë. Ishte me ethe (me grip). U mbulua me lavdi. E bëri me turp. E vuri me shpatulla në mur. E la me gisht në gojë. Ishte me kokë në torbë. Qëndroi me shpirt ndër dhëmbë.*

10. Shkakun ose arsyen e një veprimi a të një gjendjeje ose llojin e veprimeve që kryejmë për t'ia arritur një qëllimi. *Me atë shi që ra s'ka se si të mos rritet bari. Me ato pengesa që u dolën s'kishin si të mos vonoheshin. Me atë mendje që ka do ta pësojë keq. Me shpenzimet që bënte do të shkatërrohej një ditë. Me atë sëmundje që kishte do të vdiste shpejt. Me atë vullnet që ka (me ato përpjekje që bën) do t'ia dale mbanë pa tjetër.*

11. Qëllimin a synimin e një veprimi. *Erdhi me qëllime të mira (të këqija). U paraqit me kërkesa të reja. E bëri (u nis) me shpresë se do të fitonte.*

12. Kohën a diçka tjetër, nga e cila nis një veprim ose së bashku me të cilën zhvillohet një veprim, shfaqet një dukuri etj. *Që me ditët e para (me fëmijërinë). Vajti e u kthye me diell. U zgjua me natë. Fjeti me pulat ra për të fjetur shumë herët. E zgjati (e shtyu) me sot me nesër. Me dimrin vjen të ftohtët. Me pranverën kthehen dallëndyshet. Me çlirimin e Shqipërisë filloi një epokë e re. Shkoi vapa me gushtin. fj.u. Me pleqërinë i erdhën edhe sëmundjet. Me kohë do të kalojë. Është me moshë çdo gjë. Puna është me ditë (me orë).*

13. (edhe me numërorë) Sasi ose masë të caktuar a të pacaktuar, të përafërt, të madhe etj. *Klasë me tridhjetë nxënës. Dhomë me dy dritare. Ndërtesë me shtatë kate. Shtëpi me tri ndarje. Familje me pesë veta. Punonin me qindra të rinj. Erdhën me dhjetëra punëtorë. Kafë me shumë sheqer. Ka atje me okë (me thasë, me kuintalë, me qerre) ka shumë.*

14. Krahësimin e një numërori themelor, që vihet në një marrëdhënie të caktuar me një tjetër. *Në përpjesëtimin dy me tre. E shumëzujmë (e pjesëtojmë) me shtatë.*

15. Kohë, mënyrë etj., në togje që formohen nga përsëritja e një fjale ose nga dy fjale të afërta. *E prisnin dita me ditë (me sot me nesër). U ndeshën trup me trup.¹⁶³*

3.2.1.2. Ilustrime me fjali

---

¹⁶³ Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

Në fjalorët shpjegues që ka shqipja në përdorim nuk mungojnë shembujt me fjali. Por këto fjali nuk janë shkëputur nga tekste të ndryshme ose nga ligjërime të folura. Ato janë ndërtime sintagmatike me vlerë të përgjithshme, duke nënkuptuar marrëdhënien gjuhë – ligjërim, por jo një akt i vërtetë komunikimi, me folës e dëgjues konkret. Në këtë rast marrësi i mesazhit është secili prej përdoruesit të fjalorit. Studiuesi Hajri Shehu shkruan se “Shembulli mund të jetë togfjalësh, kur vlera semantike dhe gramatikore e fjalës kufizohet te fraza (rasti i ndajfoljeve të sasisë: **shumë** i madh, ose i përcaktorëve: *vëllai im* etj.).

Por, nëse vlera semantike dhe gramatikore e fjalës del në një fjali të plotë (rasti i foljeve: **vuri** librin në tryezë; i ndajfoljeve të fjalisë: **fatmirësisht**, *ai u kthye*; i fjalëve të urta a i fjalëve fluturake: *besa e shqiptarit, si purteka e arit; macja që fle, nuk zë minj; ka gjetur tenxherja kapakun; si bleta, edhe mjalti; fjalëshumi-punëlumi*; kur nevojitet të zërthehet nocioni: *argjila e thatë është shkëmb i butë*), atëherë, duhet të jepen fjali si shembuj.”

Në vazhdim po ilustruam sintagmatikën ilustruese leksikografike me thënie si fjali. Theksojmë këtu se në përgjithësi foljet ilustrohen me fjali, thjesht edhe nga fakti se folja shpreh kallëzuesinë / predikativitetin në fjali. Kjo do të thotë se çfarëdo shembulli të japësh me folje, çdo thënie e krijuar merr krejt natyrshëm e normalisht formën e fjalisë.

Nga *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*, 1980:

MEND/ÓJ *jokal.*, **~ÓVA**, **~ÚAR**. **1.** Kam aftë-sinë të gjykoj, të arsyetoj, të formoj një mendim etj.; bie në mendime, vras mendjen, mendohem; edhe *kal.* rrah diçka me mend, arsyetoj për një gjë dhe përpiqem me mend të zbuloj thelbin e lidhjet e saj, ta kuptoj, ta zgjidh etj.; gjykoj. *Njeriu mendon. Kur nuk flet, mendon. E mendoj thellë punën. Mendon drejt. Mendo mirë! Mendo për këto që të thashë. Rri e mendoj... S'mendoj më gjatë. Na ka bërë të mendojmë. Mendo dhjetë herë e fol një herë. fj. u. Të mendojmë, të punojmë, të jetojmë si revolucionarë!*

2. kryes. *kal.* Kam një mendim të caktuar për diçka a për dikë, e di a e vlerësoj si të tillë. *Mendon mirë (keq) për të tjerët. Ç'mendoni ju për sjelljen (për punën) e tij?*

3. edhe *kal.* E çoj mendjen te dikush a te diçka, e shkoj nëpër mend; e sjell në mend, e kujtoj gjatë; e marr parasys, e llogarit me mend. *Mendoj për nënën (për djalin, për vajzën). Mendoj (për) shokët e mi. Mendoj për qytetin (për fshatin, për shtëpinë) ku kam lindur. Mendoj për vendlindjen. Mendon për pasojat. Nuk mendon për vështirësitë. S'mendonin fare për rreziqet që i prisnin. Për kë (për se) po mendon?*

4. kryes. *kal.* Ringjall në kujtesë dikë a diçka të kaluar; kujtoj. *Mendoj të kaluarën (vitet e luftës). Mendoj shokët e rënë. Mendoj kohën e rinisë. Mendonte për vuajtjet që kishte hequr. Mendoj për vendet që kam parë.*

5. edhe *kal.* I kushtoj vëmendje dikujt a diçkaje, shqetësohem dhe kujdesem për të; e vras mendjen, e kam mendjen atje. *Partia mendon për të mirën e popullit. Mendonte për familjen (për fëmijët) e tij. Më shumë mendon për të tjerët se për vete. Mendojmë edhe për të tashmen edhe për të ardhmen. Ka menduar për gjithçka. Ka kush mendon për të.*

6. edhe *kal.* Kam ndër mend, e kam si synim, matem për të bërë diçka, them. *Mendoj të nisem nesër. Mendojmë të shkojmë në shfaqje. Mendoj të shkruaj një artikull. Çfarë mendoni të bëni? Nuk më doli ashtu si e mendova. Mendonte ta njoftonte më vonë.*

7. edhe *kal*. Ma merr mendja, më shkon nëpër mend, më duket, besoj se..., kujtoj; kam përshtypjen, pandeh; kam mendimin, jam i mendimit, them se... *Mendoj se ka nevojë për ndihmë. Mendoj se nuk është fajtor. Mendoj se nuk varet vetëm nga ai. Mendoni se kam frikë? Si e mendoni ju këtë? Unë mendoj se keni të drejtë. Mendoja se e dinte. Kurrë s'do ta mendoja një gjë të tillë. Mendon se i di të gjitha. Ashtu mendoni? Mendoni se ai mund ta bëjë?*

8. *kal*. E përfytyroj diçka në një mënyrë të caktuar, e gjykoj, e quaj; arsyetoj. *Idealistët e mendonin lëvizjen pa materien. Pa Mendoni ç'dobi do të kishim! Po si s'e mendoni që ai është ende i ri? Kështu e mendoni ju, po s'është ashtu.*¹⁶⁴

***

Thënie me fjali, jashtë kontekstit të përdorimit, gjejmë edhe në ilustrimet e shpjegimeve të kuptimeve për pjesët e tjera të ligjëratës. Nga *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*, 1980, po japim disa njësi që kanë lidhje fjalëformuese me njëra-tjetrën dhe që sintagmatika e tyre ilustruese është ndërtuar përgjithësisht me fjali. Kjo dukuri që lidhet me fjalëformimin në çerdhe do të shihet nga afër te *Fjalori i gjuhës shqipe*, 2006.

ZHYT, ~I m. 1. Zhytje. *Bie në zhyt. V fut në zhyt.*

2. *si ndajf.* Zhytas. *Bie zhyt. E kaloi lumin zhyt. U krodh zhyt. Bëj not zhyt.*

3. *si ndajf. fig.* Pa u kthjelluar, pa u sqaruar a pa u zgjidhur; mbytur; pa u marrë vesh mirë. *Mbeti puna zhyt. E la zhyt.*

ZHYT (ZHYS) kal., ~A, ~UR.

1. Fut dikë a diçka në ujë ose në një lëng tjetër aq sa të mbulohet i tëri; e kredh në det, në liqen etj.; e fut në baltë etj., sa të mos duket, e kredh. *E zhyti në det (në liqen). E zhyti fytyrën në legen. I zhyti rrobat në kazan. Zhyti këmbët në baltë.*

2. *fig.* E fut dike në një gjendje të vështirë, nga ku nuk mund të dale dot lehtë; bëj që të bjerë në një gjendje të caktuar, të pushtohet nga një ndjenjë, nga mendimet, dëshirat, ëndërrimet etj.; kredh. *E zhyti në borxhe. E zhytën vendin në mjerim. E zhyti në mendime (në ëndërrime). E zhyti në pesimizëm.*

3. *sport.* I bie topit me force dhe e bëj që të përplasat vrullshëm në fushën kundërshtare (në lojën e volejbollit). *E zhyti mirë këtë top.*

ZHYTEM vetv.

1. Futem në ujë a në një lëng tjetër aq sa të mbulohem i tëri; kridhem në det, në liqen etj.; futem në baltë etj. sa të mos dukem me, kridhem, fundosem; kridhem diku sa gati nuk dukem. *Zhytem në ujë (në det, në lumë). U zhyt në baltë. U ishin zhytur këmbët deri në gjunjë. Ishte zhytur i tëri në kolltuk. U zhyt në errësi.*

---

¹⁶⁴ Fjalori i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

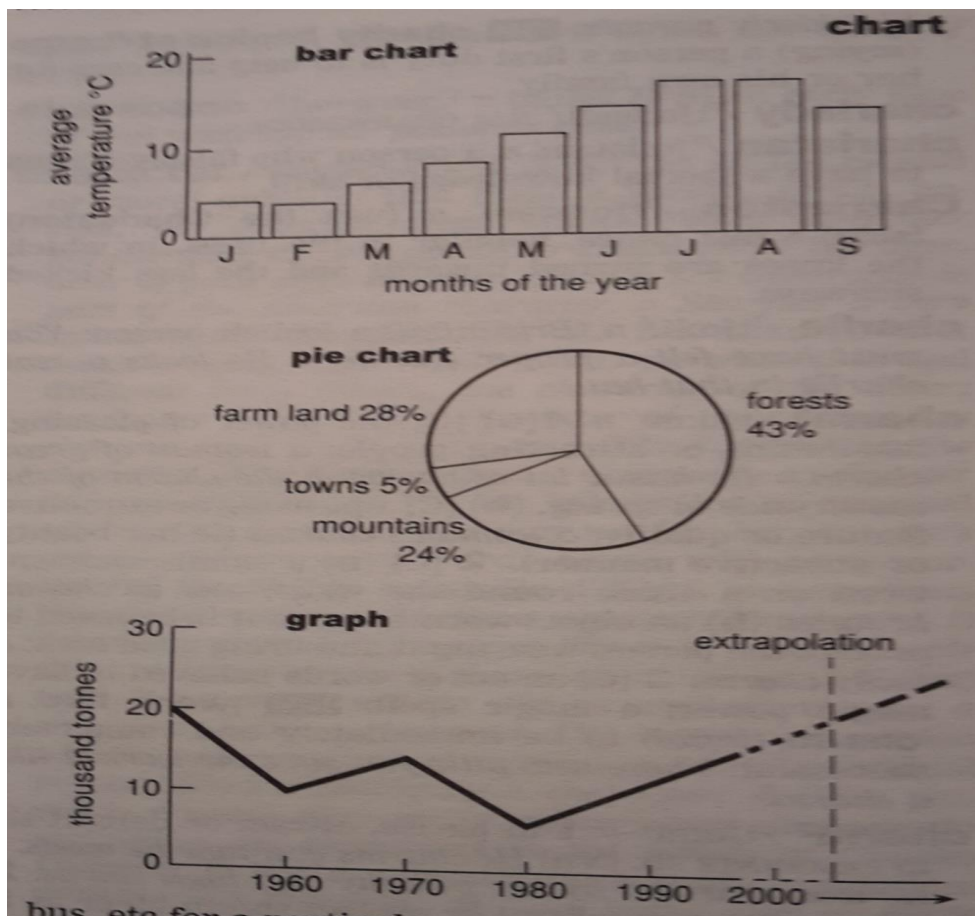
2. fig. Bie në një gjendje të vështirë, nga ku nuk mund të dal dot lehtë; pushtohem i tëri nga një ndjenjë, nga mendimet, dëshirat, ëndërrimet etj.; kridhem. *U zhyt në borxhe. U zhyt në mendime (në heshtje). U zhyt në lexim.*

ZHYTUR (i, e) mb.

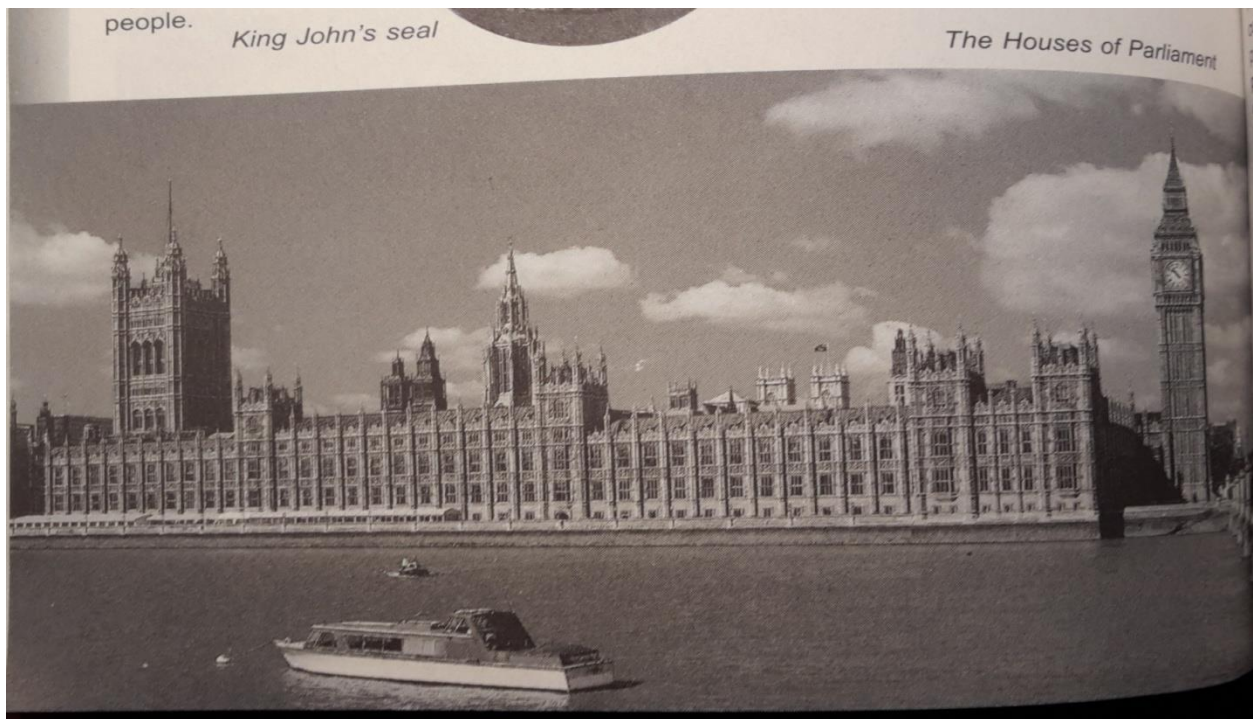
1. Që është zhytur në diçka, që është kredhur; që është fundosur diku.
2. *Përd. em.* sipas kuptimit të mbiemrit. *I zhyturi s'është larg nga i mbyturi. fj.*

3.2.1.3. Ilustrime me diagrama

Mjet tjetër për ilustrimet janë dhe diagramat, fotot, hartat, skicat etj. Në përgjithësi këto përdoren kur hartohen fjalorë enciklopedikë. Por nuk mungojnë dhe në fjalorët e përgjithshëm. Në anglishte, në frëngjisht, në italishte etj., kjo është një dukuri e njohur dhe teknikat leksikografike gërshetohen me ato enciklopedike.

3.2.1.4. Ilustrime me foto

3.2.1.5. Ilustrime me harta dhe grafika

KREU IV
DUKURI TË SINTAGMATIKËS
NË FJALORË NJËGJUHËSH TË ANGLISHTES DHE SHQIPES

Në këtë kapitull do të shohim më konkretisht, në mënyrë të organizuar se si realizohet sintagmatika shpjeguese e ilustruese në fjalorët shpjegues të shqipes e anglishtes.

4.1. Sintagmatika shpjeguese në fjalorë njëgjuhësh të anglishtes

Në këtë syth kemi marrë vetëm fjalën *cup* në disa fjalorë nga të cilët tre janë të tipit të mesëm. Megjithatë ndryshimi në sintagmatikën shpjeguese bie në sy qoftë edhe nga një krahasim i thjeshtë midis strukturave të kësaj fjalë në këta fjalorë:

4.1.1. Sintagmatika shpjeguese në Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English, A. S. Hornby

Fjalori është botuar në vitin 1948, kurse shembulli është nga ribotimi i vitit 1974.

cup¹ /kʌp/ *n* 1 small porcelain bowl, usu. with a handle used with a saucer, for tea, coffee or cocoa; contents of a cup: *a teacup; a cup and saucer; a cup of coffee; two cups of flour* (used as a measure in cooking), *not my cup of tea* (colloq) not what I like, not what suits me. 2 = chalice. 3 (*fig*) that which comes to a person; experience: *His cup of happiness was full*. 4 vessel (usu of gold or silver) given as a prize in competitions. **cup-final** (football) final match to decide a competition, **cup-tie** (football) match to eliminate teams competing for a cup. 5 (from *wine cup*) wine. *in his cups* partly or wholly intoxicated. **cup-bearer** official of a royal or nobleman's household who serves wine at banquets. 6 sth shaped like a cup; *the cup of a flower; an egg-cup; acorn-cups; the cups of a bra*. 7 iced drink of wine, etc, usu flavoured: *claret-cup; cider-cup*; **cup-ful** /kʌpful/ *n* (*pl* cupfuls) as much as a cup will hold.¹⁶⁵

4.1.2. Sintagmatika shpjeguese në Oxford Advanced Learner's Dictionary, Oxford

cup¹ /kʌp/ *n* 1 [0] **(a)** a small container shaped like a bowl, usu. with a handle, used for drinking tea, coffee, etc: a teacup • a cup and saucer • a piper cup, → picture. **(b)** its contents; the amount it will hold: *She drank the whole cup.* • *Come and have a cup of coffee.* • Use two cups of flour for the cake (ie as a measure in cooking). 2 [C] **(a)** a cup, usu. gold or silver and often with two handles, awarded as a prize in a competition: *teams competing for the World Cup* (eg in

---

¹⁶⁵ Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English, A. S. Hornby, 1974

football) • He's won several cups for shooting. **(b)** (usu. **Cup**) such a competition: *We got knocked out of the Cup in the first round.* 3 [C] a thing shaped like a cup: *an egg-cup • the cup in which an acorn grows • the cups of a bra.* 4 [C, U] a drink made from wine, CIDER, etc mixed with other ingredients, eg. fruit juice, and usu. served cold: a claret-cup. Compare PUNCH³. IDM (not) sb's cup of 'tea (infml) (not) what sb likes, is interested in, etc: *Skiing isn't really my cup of tea.* **In one's cups** (dated or rhet) drunk.¹⁶⁶

4.1.3. Sintagmatika shpjeguese në Dictionary of contemporary English, Longman

cup¹ /kʌp/ n 1 [C] a small round container, usu. with a handle, from which liquids are drunk, esp. hot liquids such as tea or coffee: *a cup and saucer* - compare MUG¹ (1). 2 [C] also **cup ful** /-ful/- **a** the amount a cup will hold: *two cupfuls of sugar* b an exact measure of quantity used in cooking, equal to 0.3 pints or 0.28 litres. 3 [C] something shaped like a cup: *the cup of a flower / brassiere cups.* 4 [C] (a specially shaped usu. silver container given as a prize in) a competition, esp. in sport: *We won the cup for the first time this year. | She's been picked to play in the Wightman Cup.* 5 [C;U] a mixed alcoholic drink: *cider cup* 6 AmE for HOLE¹. (5) 7 one's cup of tea the sort of thing one likes: *Jazz isn't really my cup of tea -I prefer disco music.* 8 in one's cups *old-fash euph* drunk¹⁶⁷

4.1.4. Sintagmatika shpjeguese në The new Oxford Dictionary of English (me 350.000 fjalë e shprehje)

cup. noun 1 a small bowl-shaped container for drinking from, typically having a handle and used with a matching saucer for hot drinks, ■ the contents of such a container: *a strong cup of tea.*

chiefly N. Amer. a measure of capacity used in cookery, equal to half a US pint (0.237 litre): *a cup of butter*

■ (in church use) a chalice used at the Eucharist.

■ an ornamental trophy in the form of a cup, usually made of gold or silver and having a stem and two handles, awarded as a prize in a sports contest.

■ (Cup) such a contest: *playing in the Cup is the best thing ever* ■ (cups) one of the suits in a tarot pack.

2. a cup-shaped thing, in particular:

■ either of the two parts of a bra shaped to contain or support one breast. ■ this as a measure of breast size: *she had grown from an A to a C cup in just six months.*

■ *Golf* the hole on a putting green or the metal container in it. ■ *Canadian* a receptacle forming part of a liquidizer.

3. [mass noun] a mixed drink served at parties, typically flavoured with fruit juices and containing wine or cider.

¹⁶⁶ The new Oxford Dictionary of English, New York Press, 1999

¹⁶⁷ The new Oxford Dictionary of English, New York Press, 1999

4.2. Sintagmatika shpjeguese në fjalorë njëgjuhësh kombëtarë të shqipes

Për të parë sintagmatikën shpjeguese në fjalorët shpjegues të shqipe, ne jemi ndalur vetëm në fjalorët që lidhen me shqipen standarde. Fjalorët janë të gjithë të tipit të mesëm nga vëllimi i fjalëve, por *Fjalori i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë 1980, për nga shpjegimet kuptimore është thuajse fjalor tipit të madh. Duke krahasuar fjalën *kupë* në këta fjalorë shohim se elementet përbërëse të sintagmatikës ndryshojnë, ashtu si te fjalorët e anglishtes, nga ana e vëllimit të përbërësve kuptimorë dhe të numrit të kuptimeve.

Gjithashtu, kemi sjellë këtë fjalë edhe nga *Fjalori frazeologjik i gjuhës shqipe*, hartuar nga akademik Jani Thomai dhe nga *Fjalori sinonimik i gjuhës shqipe*, 2004, vepër e Institutit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë.

4.2.1. Sintagmatika shpjeguese në Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe, 1980

KUP/Ë,~A f. sh. ~A, ~AT. 1. Enë e thellë prej qelqi, prej metali etj., e rrumbullakët e zakonisht pa dorezë, që përdoret për të pirë ujë ose pije të ndryshme (verë, raki etj.); gotë uji; sasia e ujit a e pijes sa nxë kjo enë, *Kupë kristali (ari, argjendi). Kupa pijesh (vere). Me jep një kupë ujë! Piu dy kupa.*

2. Tas prej balte për të ngrënë gjellë, kupore. *Hanë kupë.*

3. Kupac. *Mori një kupë me ullinj. I shtypin hudhurat në kupë.*

4. kryes. sh. Gota të posaçme qelqi, me buzë të trasha, të cilat i hidhen zakonisht në shpinë dikujt që ka marrë të ftohtë a që ka dhembje në trup. *Hedh kupa. Heq kupat. I zunë mirë kupat.*

5. sport. Vazo e bukur prej qelqi a prej metali, që i jepet ekipit ose lojtarit fitues në një kampionat, në një garë a në një ndeshje. *Kupa e Republikës. Kupa ballkanike. Kupa e kupave. Ndeshje për kupën. Fituesja e kupës. Mori kupën.*

6. anat. Eshtë rrotullore ose në trajtë gjysmë rruzulli në gju ose në kokë. *Kupa e gjurit eshtra rrotullore dhe e lëvizshme e gjurit. Kupa e kokës kafka. E goditi në kupë të gjurit.*

7. Diçka që vjen a që duket si gjysmërruzull i zgavërt. *Kupa e qiellit hapësira e qiellit e kufizuar nga horizonti, qielli. Kupa e tavanit. Kupa e liqenit. Është mbushur kupa e rezervuarit me llum.*

8. bot. Fletë të vogla të gjelbra, të vendosura në trajtë hinke, që mbështjellin dhe mbrojnë burbuqen e lules. *Kupa e lules (e karafililit, e trëndafililit).*

9. fig. bised., keq, Vesi i të pirit alkool; rakia. *Ishte dhënë pas kupës. Nuk e la kupa. E mori me qafë (e shkatërroi, e rrënoi) kupa.*

10. Një nga katër llojet e letrave të bixhozit, me shenjë si zemër në ngjyrë të kuqe; letra me këtë shenjë; në sh. lojë me letra, në të cilën vlerën kryesore e kanë letrat me këtë shenjë. *Kam dy kupa. Hedh kupën. Luajnë kupat.*

★E derdhi kupën e ka kaluar masën (në sjellje e në veprime të këqija), e ka tepruar, nuk durohet me. **E mbushi kupën (gotën) shih te MBUSH. U mbush kupa shih te MBUSHEM. Ngre (çoj) kupën (gotën, dollinë, shëndetin) shih te NGRE. Për ta pirë në kupë shih te PI. Ia**

thau kupën shih te THAJ. Të than kupën shih te THAJ. Çirret (bërtet, thërret) në kupë të qiellit shih te QIELL,~I. Ha bukën e përmbys kupën shih te HA. E piu (gjithë) kupën (e hidhërimit, e mjerimit) libr. pësoi një fatkeqësi të madhe, u dëmtua dhe u hidhërua shumë. Ka pirë kupën e hidhur libr. shih te H1DHUR (i,e).¹⁶⁸

4.2.2. Sintagmatika shpjeguese në Fjalorin e shqipes së sotme, 1984 / 2002

Në këtë fjalor mbartet më disa shkurtime sintagmatike brenda shpjegimeve, por dhe me ngjeshjen e kuptimeve, madje duke përfshirë brenda një kuptimi dy të tillë nga *fjalori i gjuhës së sotme shqipe*, 1980 (si p.sh., këtu kuptimi 6 përfshin kuptimin 7 e 8 të fjalorit të mëparshëm.

KÚP/Ë,~A f. sh. ~A, ~AT. 1. Enë e thellë prej qelqi etj. zakonisht pa dorezë, që përdoret për të pirë ujë, verë etj.; gotë uji. *Kupë kristali (argjendi). Piu dy kupa verë.*

2. Kupore; kupac.

3. *kryes. sh.* Gota të posaçme qelqi, që i hidhen në shpinë dikujt që ka marrë të ftohtë.

4. *sport.* Vazo e bukur që i jepet fituesit në një kampionat etj. *Kupa ballkanike. Kupa e Republikës. Kupa e kupave.*

5. *anat.* Eshtë rrotullore ose në trajtë gjysmërruzulli në gju ose në kokë. *Kupa e gjurit. Kupa e kokës kafa.*

6. Diçka që vjen a që duket si gjysmërruzull i zgavërt; *bot.* nënpetla të bashkuara në trajtë hinke, që mbështjellin kurorën e lules. *Kupa e qiellit. Kupa e tërfilit (e jonxhës).*

7. Një nga katër llojet e letrave të bixhozit, me shenjë si zemër në ngjyrë të kuqe (edhe *përd. mb.*); në *sh.* lojë me letra, në të cilën vlerën kryesore e kanë letrat me këtë shenjë. *Hodhi kupën. Luajnë kupat.*

★Ha bukën* e përmbys kupën. U mbush kupa kaloi çdo kufi, nuk durohet më. **Për ta pirë në kupë** shumë i mirë nga pamja dhe nga sjelljet; shumë i bukur (zakonisht për vajza e për djem të rinj). **I thau kupën** e la në varfëri, ia la shtëpinë trokë. **Ta than kupën** është shumë i shkathët, ta rrëmben kafshatën nga goja.

4.2.3. Sintagmatika shpjeguese në Fjalorin e gjuhës shqipe, Tiranë, 2006

kúp/ ë,-a f. sh. -a(t) 1. enë e rrumbullakët dhe e thellë prej qelqi, prej balte etj., zakonisht pa vegsh, që përdoret për të pirë ujë, verë etj.; gotë: *kupë e drunjtë; piu dy kupa verë; / kryes. sh.* gota prej qelqi që i hidhen në shpinë të sëmurit nga të ftohurit: *hodhi kupa.* 2. kupac, kupore. 3. *sport.* vazo e zbukuruar që i jepet fituesit në një kampionat: *kupa e Republikës (e botës).* 4. *spec.* diçka në trajtën e një ene të tillë: *kupa e gjurit (anat.)* kocka e rrumbullakët e gjurit; *kupa e qiellit (gjeogr., astr.)* hapësira qiellore që shohim mbi horizont. 5. edhe si *mb.*, një ndër letrat e bixhozit, me shenjën si zemër në ngjyrë të kuqe: *dhjeta kupë; / lojë në të cilën kjo letër ka vlerën kryesore.* **★(çirret, bërtet) në kupë të qiellit** bërtet shumë; **u mbush kupa** kaloi çdo kufi; nuk

¹⁶⁸ Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

mund të durohet më; (është) **për ta pirë në kupë** është shumë i mirë; është shumë i bukur; **të than kupën** është shumë i shkathët.

4.2.4. Sintagmatika shpjeguese në Fjalorin frazeologjik të gjuhës shqipe, 2010

E derdhi kupën (dikush) e ka kaluar masën (në sjellje e në veprime të këqija), e ka tepruar, nuk durohet më; **e mbushi kupën; e kaloi (e kapërceu) kufirin**. - *Deri aty e solle mirë muhabetin, po me ato fjalët e fundit e derdhe kupën. (Ligj. fol.).*

U derdh kupa kaloi çdo masë e kufi; nuk mund të durohet më; **u mbush kupa**. *Jo, s'vetë më tutje kështu. U derdh kupa dhe tashti, në vend të merremi me kryesoten, na duhet të shlyejntë çdo gjurmë dëmi. (Pub.).*

I jep kupës (dikush) është i dhënë pas pijes, i pëlqen të pijë; **e nget gotën**. *Ka plot që i japin kupës, / Halle e derte për t'i mbytur / Tash ia kam frikën edhe çupës, / Tek e shoh duke u rritur (Let. art.).*

(Bërtet) **në kupë të qiellit** (dikush) bërtet fort, thërret me zë shumë të lartë, sa ka fuqi; (bërtet) sa **i ha gurmazi**; (bërtet) **sa i ha zëri**. - *Poshtë tradhtari! - thirrën të gjithë gjer në kupë të qiellit. (Let. art. p.). - Të tjerëve çirriu deri në kupë të qiellit, por unë nuk lejoj të më bërtasësh. Dëgjoj edhe pa më thirrur (Let. art.).*

E mbushi kupën (dikush) ka bërë aq shumë veprime të këqija a sa nuk mund të durohet më, e ka tepruar e është bërë i padurueshëm; **e derdhi kupën; e kaloi (e kapërceu) kufirin; e mbushi thesin; e mbushi qindin**. *Tani e mbushe kupën, - tha mis Dafni. - Nuk kam ndërmend të duroj akoma budallallëqet e tua. (Let. art. p.).*

U mbush kupa u teprua, kaloi çdo kufi e nuk mund të durohet më; **u derdh kupa; nuk mban më ujë pilafi (orizi, vera)**. *S'dua ta prish gjakun me ju. Mjaft kam vuajtur e kam duruar. Tani u mbush kupa. (Let. art. p.).*

Ngre kupën sh. ngre (çoj) gotën. *Majori ngriti kupën për shëndetin e mysafirëve, diçka desh të thoshte më tej, por e mbajti veten. (Let. art.).*

(Është) **për ta pirë në kupë** (dikush) është shumë i bukur (kryesisht për vajza e për djem të rinj); është shumë i mirë nga pamja e nga sjelljet; (është) **për t'i prerë (për t'i rrëmbyer) kokën; të merr më qafë**. *Nuk qe njëzet vjeç djalë, / Mustaqja s'i kish dhe dalë, / Ish i bukur si çupë / Dhe për ta pirë në kupë. (Let. art.). - Ju e njihni Evedorën kuqalashë, me ata flokë ala Ticiani. Vajzë për ta pirë në kupë. (Let. art.).*

Ka pirë kupën (e hidhur) (dikush) *libr.* ka provuar shumë vuajtje e hidhërimi, ka bërë një jetë plot vuajtje e mundime; ka vuajtur fatkeqësi të mëdha. *Është shumë e thinjur, por, për çudi, mbahet mirë, megjithëse e ka pirë gjer në fund kupën e hidhur të asaj të mallkuare të kaluar (Pub.). Mihali lindi pas disa muajsh dhe u rrit në mes të vuajtjeve. E piu gjer në fund kupën e hidhur të mjerimit. (Let. polit. -shoq.).*

Më thau kupën (dikush). 1. Më la pa gjë; m'i mori a m'i prishi të gjitha, më varfëroi krejt; **më la trokë; më la gisht**. 2. U tregua shumë i shkathët dhe ma hodhi lehtë. - *Na thau kupën ai me ligatish tën. Na mori më qafë, se s'prodhon asgjë. (Ligj. fol.). - U thonë trima atyre, ore! - tha Hekri. - Të thajnë kupën. Hajdutëve u ka hyrë frika në palcë. (Let. art.).*

4.2.5. Sintagmatika shpjeguese në Fjalorin sinonimik të gjuhës shqipe, 2004

Jemi ndalur edhe tek kjo vepër, sepse ajo është edhe fjalor, sinonimik edhe fjalor shpjegues, sepse jep sinonimet për çdo kuptim. Në hyrjen e fjalorit theksohet se “Fjalori titullohet *Fjalor sinonimik i gjuhës shqipe*. Ai përmban rreth 10 000 çifte e grupe sinonimike, me rreth 29.000 fjalë. Kjo do të thotë që ky fjalor rrok sinonimet e shumë shtresave leksikore, deri në nivelin e një fjalori të tipit të mesëm. Nga mundësitë e sotme shkencore, nga tipi i fjalorit, nga disa kufizime teknike etj., është bërë edhe shfrytëzimi i burimit të lëndës dhe përvijimi i kufijve maksimalë të sinonimisë në përputhje me konceptin teorik të pranuar.

Për të cilësuar lidhjet sinonimike të fjalëve dhe shkallën e afri së kuptimore janë vlerësuar këto kritere kryesore:

- a. Fjalët të shënojnë të njëjtën realie (send, tipar, veprim etj.).
- b. Fjalët të kenë përputhje në shumicën e elementeve (e semave) ose në elementet (semat) themelore të kuptimeve.
- c. Fjalët të kenë sintagmatikë (fjalëformuese e sintaksore) të përbashkët ose shumë të ngjashme.
- d. Fjalët mund të jenë të ndryshme nga pikëpamja etimologjike e fjalëformuese.”¹⁶⁹

Te ky fjalor përdoret një lloj i veçantë i sintagmatikës shpjeguese të kuptimit / të kuptimeve të fjalës, një sintagmatikë e ndërtuar me referim ose me paradigmatikë (sepse jep fjalën tjetër si sinonim të fjalës së dhënë me shigjetë). Në Hyrje shkruhet se “Referimi i një fjale te sinonimi kryesor shoqërohet me numrin përkatës të kuptimit (a me numrat përkatës të kuptimeve), kur përputhja nuk është në të gjitha kuptimet. Në raste të përputhjeve të plota a në numrin më të madh të kuptimeve referimi bëhet pa numër.

Numrat e kuptimeve të fjala e referuar ka qenë e domosdoshme të shënohen veçanërisht kur lidhja është vetëm me një kuptim dhe kur ajo fjalë është vënë si sinonim edhe në kuptime të tjera të fjalës kryesore (në një grup sinonimik); p.sh.

THEM kal. dhe **jokal.** 1. Shpreh diçka me fjalë. **Flas. Shqiptoj. Shpreh...** 2. → **Flas₂ kal.** dhe **jokal.** ... 3. (zakonisht me trajtë të shkurtër përemërore). I jap a i çoj dikujt një fjalë (një porosi, një urdhër etj.). **Njoftoj. Flas. Bëzaj bised.** ... 6. kryes. v. III (zakonisht sh.). Përhap fjalë; marr nëpër gojë. **Flasin. Përflasin.**

Referimi është përdorur edhe kur në fjalor synohet që të cilësohet çdo njësi e standardit gjuhësor përkundrejt njësisive jonormë, sinonime me të, veçanërisht kur synohet njëherazi që të mbliidhen njësitë e një grupi sinonimik të njësia (a njësitë) kryesore të këtij grupi; p. sh.

ARÁR,-I m. → **Bujk,-u₁ m.**

BUKËTÁR,-I m. vjet. 1. → **Bukëpjekës,-i m.** 2. → **Bujk,-u₁ m.**

¹⁶⁹ AShSh, IGjL, *Fjalor sinonimik i gjuhës shqipe*, Tiranë, 2004

BUQÁR,-I *m. vjet.* → **Bujk,-u₁** *m.*
ÇAPËTÓR,-I *m. ... 2. krahin.* → **Bujk,-u₁** *m.*
QYMYRXHÍ,-U *m.* → **Qymyrbërës,-i** *m.*¹⁷⁰

Po japim fjalën *kupë* për të ilustruar:

KÚP/Ë,-A *f.* 1. → **Got/ë,-a₁** *f.* 2. → **Tas,-i** *m.* 3. *kryes. sh. mjek.* Gota të posaçme qelqi, të cilat i hidhen në shpinë dikujt që ka marrë të ftohur. **Kupëz.** – *I hodhi nëna kupëza, se ishte ftohur. (Ligj. fol.).* **Ventuzë.** 4. *fig. bised. keq.* Vesi i të pirit raki. **Raki. Gotë.** – *Ka qenë burrë i mirë, zemërbardhë e i dashur, por e mori gota më qafë. (Ligj. fol.).* 5. *anat.* Eshtër rrotullore në gju. **Gashtë. Gashtellë.**

4.3. Sintagmatika ilustruese në fjalorë njëgjuhësh të anglishtes

4.3.1. Sintagmatika ilustruese në Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English, A. S. Hornby

throw¹ *vt.vi (pt threw, pp thrown)* (For special uses with *adverbial particles* and *preps.* → below) 1 [VP2A, 6A, 15A, B,12A. 13A] cause (sth) to go through the air, usu. with force, by a movement of the arm or by mechanical mean: *He ~s well. He can ~ a hundred yards. Don't ~ stones at my dog! He threw the ball to his sister. Please ~ me that towel. He threw the ball up and caught it. He seized the man and threw him to the ground. The drunken man was thrown out. He threw an angry look at me/me an angry look.* 2 [VP15A,B] put (articles of clothing) (on, off, over, etc) quickly or carelessly: *~ off one's clothes/ disguise; ~ a scarf over one's shoulders.* 3 [VP15A, B] move (one's arms, legs, etc) (out, up, down, about) violently: *~ one's chest out; ~ up one's arms; ~ one's head back. You'll never learn to swim properly while you ~ your legs and arms about so wildly.* 4 [VP6A] (a) (of a horse) cause the rider to fall to the ground: *Two of the jockeys were ~n in the second race,* (b) (of a wrestler) force (an opponent) to the floor, (c) (of a snake) cast (its skin), (d) (of animals) bring forth (young). 5 [VP6A] (of dice) ~ on to the table (after shaking them in sth); get by doing this: *~ three sixes.* 6 [VP6A] twist (silk) into threads. 7 [VP6A] shape (round pottery on a potter's wheel. 8 (sl) ~ **a party**, give a (dinner, cocktail, etc) party, ~ **a fit** have a fit. → fit³(2). 9 ~ **sth open (to)**, [VP221] (a) make (eg a competition) open to all persons, (b) allow the general public to enter (eg gardens which are usually closed). 10 [VP6A] (with nn, to which cross-references are given): ~ **cold water** (on...), → cold¹(1). ~ **doubt upon**, →doubt (1). ~ **light (up)on**, → light f(6). **dust in sb's eyes**, → dust¹ (1). ~ **down the gauntlet**, → gauntlet, ~ **sop to Cerberus**, → sop. ~ **one's weight about** → weight. 11 [VP15B.3C] (special uses with *adverbial particles* and *preps*) etc.¹⁷¹

4.3.2. Sintagmatika ilustruese në Oxford Advanced Learner's Dictionary, Oxford

throw¹ *v (pt threw, pp thrown)* 1. to send sth from one's hand through the air with some force by moving the arm: [Vadv] *How far can you throw?* [Vn.Vnpr] *Stop throwing stones (at*

¹⁷⁰ ASHSh, IGjL, *Fjalor sinonimik i gjuhës shqipe*, Tiranë, 2004

¹⁷¹ Oxford Advanced Learner's Dictionary of current English, A. S. Hornby

the dog)! [Vnp] *She threw the ball up and caught it again.* [Vnn] *Please throw me that towel.* • [Vnpr] *She threw it to me.* • (fig) *She threw (ie gave) me an angry look.* 2. to make sb/sth move suddenly and forcefully in the specified direction or manner: [Vnpr] *The boat was thrown onto the rocks.* • *She threw herself into his arms.* [Vnp] *The waves threw up a drenching spray.* [Vn-adj] *I threw open the windows to let the smoke out.* 3. to turn or move a part of the body quickly or violently in the specified direction: [Vnp] *He threw back his head and roared with laughter.* • *She threw up her hands in horror at the idea.* [Vnpr] *I ran up and threw my arms round him.* • (fig) *The party threw its weight behind (ie supported) the proposal.* 4. ~ **sth around/over sb/sth**; ~ **sth on/off** to put clothes, etc on or take them off quickly or carelessly. [Vnpr] *He threw a blanket over the injured man.* [Vnp] *He threw on his uniform.* • *She threw off her coat.* 5. to make sb fall quickly or violently to the ground: [Vn] *Two jockeys were thrown in the second race.* [Vn,Vnpr] *The wrestler succeeded in throwing his opponent (to the floor).* 6. [Vn] **a** to let a DICE (la) fall after shaking it. (b) to obtain a number by doing this: *He threw three sixes in a row.* 7. (*techn*) to shape a clay pot, dish, etc on a potter's wheel (POTTER²): [Vn] a hand-thrown vase. 8. (*infml*) to disturb or confuse sb: [Vn] *The news of her death really threw me.* • *The speaker was completely thrown by the interruption.* 9 (esp. passive) to cause sb sth to be in a certain state: [Vnpr] *Hundreds were thrown out of work.* • *We were thrown into confusion by the news* • *The problem was suddenly thrown into sharp focus.* 10 to direct sth at sb/sth: [Vnpr] *throw doubt on the verdict* • *throw the blame on sb* • *throw threats/insults/accusations at sb* [Vnp] *He threw the question back at me* (ie expected me to answer it myself), [also Vn]. 11. (a) to project or cast light shade, etc: [Vn, Vnpr] *The trees threw long shadows (across the lawn).* (b) to project one's voice firmly and clearly in a particular direction: [Vnpr] *She threw her voice to the crowd of onlookers.* 12. to deliver a punch: [Vn] *In the struggle several punches were thrown.* 13. [Vn] to move a switch, etc so as to operate it. 14. to have a sudden fit of bad temper, violent emotion, etc: [Vn] *She regularly throws tantrums.* 15. (*infml*) to give a party: [Vn] *throw a graduation party.* IDM Idioms containing throw are at the entries for the nouns or adjectives in the idioms, eg **throw the book at sb** → BOOK¹. PHR V throw sth about/around 1 to scatter sth *Don't throw litter about like that.* 2 to spend money very freely. Etc.

4.3.3. Sintagmatika ilustruese në Dictionary of contemporary English, Longman

throw¹ *v* **threw, thrown.** 1 [I;T (**at, to**)] to cause (something) to move rapidly through the air by a sudden movement or straightening of the arm: *It's my turn to throw.* / *He threw the ball 100 metres.* / *Someone threw a stone at me.* / *Throw the ball to me.* [+obj(i) + obj(d)] *Throw me the ball.* / (fig). *She threw me an angry look.* (= looked angrily at me) / (fig.) We can't solve this problem simply by **throwing money at it.** (= by no other method except spending a lot of money) 2 [T+obj+adv/prep] to move or put suddenly or forcefully into a particular position or state: *If you keep breaking the club rules you'll get thrown out.* (= you'll be forced to leave). / *The general threw a ring of soldiers around the area to prevent the riots from spreading.* / *She threw herself down on the bed.* / *This new system has thrown us all into confusion.* / *The unexpected attack momentarily threw her off balance* (= disturbed her), *but she quickly regained control.* 3

[T+obj+adv/prep, esp. OFF, ON] to put on or take off (a garment) hastily: *She threw off her clothes and jumped into the water.* / *She threw a shawl over her shoulders.* 4 [T] to move (a switch, handle, etc.) in order to connect or disconnect parts of a machine, apparatus, etc. 5 [T] to send out or direct: *The sun threw shadows on the grass.* / *The single light bulb threw a dim light.* / (fig.) *I wonder if this new clue will **throw** any further light on the mystery.* / (fig.) *This new evidence **throws doubt on** his explanation.* (= suggests that it is not true). 6 [T] to hit (someone) with (a blow, stroke, etc.): *He was disqualified for throwing an illegal punch.* 7 [T] to roll (a DICE). 8 [T] to get (a particular number) by rolling a die: *I threw a six.* 9 [T] to cause to fall to the ground: *His horse threw him.* 10 [T] *infml* to arrange or give (a party, dinner, etc.) 11 [T] *infml* to confuse; shock: *His unexpected answer threw me for a moment.* 12 [T] to shape (an object) on a potter's wheel 13 [T] to make (one's voice) appear to be coming from somewhere other than its actual place of origin: *Ventriloquists have to be able to throw their voice.* 14 [T] *infml* to lose (a fight) on purpose 15 [T] *infml* to have a sudden attack of (usu. violent feelings): *I can't tell my parents — they'd throw a fit!* / *The little girl threw a tantrum / scene when she was told to stay behind.* 16 **throw something (back) in someone's face** *infml* to mention to someone in a blaming way something bad they have done; REPROACH someone with something: *But all that happened years ago; why do you throw it (back) in my face now?* 17 **throw caution to the winds** to behave intentionally in a way that shows no concern for the possible (bad) results of one's actions; take risks on purpose. 18 **throw cold water on** to speak discouragingly about (a plan, suggestion, etc.) 19 **throw good money after bad** to waste money by spending it on something that has already failed or is certain to bring no good result. 20 **throw oneself at: a** to rush violently towards (someone); **b** to attempt forcefully to win the love of (someone). 21 **throw oneself into** to do or take part in eagerly and actively. 22 **throw one's hat into the ring** to (declare one's intention to) join in and compete. 23 **throw one's weight about/around** *derog* to give orders to others, because one thinks one is important. 24 **throw the book at** *infml* (esp. of the police or a judge) to make all possible charges against (someone).

4.3.4. Sintagmatika ilustruese në The new Oxford Dictionary of English (me 350.000 fjalë e shprehje) New York Press, 1999

throw ► verb (past **threw**; past participle **thrown**) 1 [with obj. and usu. with adverbial] propel (something) with force through the air by a movement of the arm and hand: *I threw a brick through the window,*

■ [with obj. and adverbial or complement] push or force (someone or something) violently and suddenly into a particular physical position or state: *the pilot and one passenger were thrown clear and survived* / *the door was thrown open and a uniformed guard entered the room.*

■ put in place or erect quickly: *the stewards had thrown a cordon across the fairway.* ■ move (a part of the body) quickly or suddenly in a particular direction: *she threw her head back and laughed.* ■ project or cast (light or shadow) in a particular direction: *a chandelier threw its bright light over the walls.* ■ deliver (a punch). ■ direct a particular kind of look or facial

expression: *she threw a withering glance at him*. ■ project (one's voice) so that it appears to come from someone or something else, as in ventriloquism. ■ **(throw something off/on)** put on or take off (a garment) hastily: *I tumbled out of bed, threw on my tracksuit, and joined the others*. ■ move (a switch or lever) so as to operate a device. ■ roll (dice). ■ obtain (a specified number) by rolling dice. ■ [with obj.] informal lose (a race or contest) intentionally, especially in return for a bribe. ■ Cricket bowl (the ball) with an illegitimate bent arm action.

2. [with obj. and adverbial] cause to enter suddenly a particular state or condition: *he threw all her emotions into turmoil | the bond market was thrown into confusion*.

■ put (someone) in a particular place or state in a rough, abrupt, or summary fashion: *these guys should be thrown in jail* ■ [with obj.] disconcert; confuse: *she frowned, thrown by this apparent change of tack*.

3. ■ [with obj.] send (one's opponent) to the ground in wrestling, judo, or similar activity. ■ (of a horse) unseat (its rider). ■ (of a horse) lose (a shoe). ■ (of an animal) give birth to (young, especially of a specified kind): *sometimes a completely black calf is thrown*.

4. [with obj.] form (ceramic ware) on a potter's wheel: *further on a potter was throwing pots*.

■ turn (wood or other material) on a lathe. ■ twist (silk or other fabrics) into thread or yarn.

5. [with obj.] have (a fit or tantrum).

6. [with obj] give or hold (a party).¹⁷²

4.4. Sintagmatika ilustruese me thënie në fjalorë njëgjuhësh të shqipes

4.4.1. Sintagmatika ilustruese në Fjalorin e gjuhës së sotme shqipe, 1980

HEDH *kal*, **HÓDHA**, **HÉDHUR**. 1. E lëshoj diçka me forcë a me shpejtësi larg vetes ose në një drejtim të: caktuar, flak tutje, poshtë a përpjetë diçka që kam në duar. *Hedh gurin (shkopin, topin). Hedh granatën, Hedh shigjetën (shtizën, diskun). Hodhi kapelën në erë. E hedh larg (afër, lart, përpjetë).*

2. I jap dikujt diçka duke e flakur drejt tij, ia vër-vit për t'ia dhënë; i shtie, i jap. *I hedh mollën. I hedh lapsin (fletoren, librin). I hedh kutinë e duhanit (një cigare). U hedh pulave misër. I hedh qenit kocka. U hedh kafshëve bar.*

3. edhe *fig*. E flak tutje si gjë të panevojshme dhe pa vlerë; e përzë dhe e braktis dikë *Hedh mbeturinat (plehrat). E hedh poshtë diçka. E hedh në kosh (në shportë, në pleh). E hedh në zjarr. E hodhi në rrugë të madhe (në mes të katër rrugëve).*

4. E shtyj dikë a diçka për ta rrëzuar ose e lë të bjerë, e bëj të bjerë; e lëshoj nga lart poshtë, nuk e mbaj; e lëshoj për tokë. *E hodhi nga shkallët. E hodhi jashtë dritares. E hodhi në gropë (në greminë, në hendek, në batak). E hedh për tokë. E hedh poshtë. E hodhi në ujë (në pus, në det, në fund të detit). Hodhën bomba (parashutistë, ushqime) nga aeroplani. I hodhi era*

¹⁷² The new Oxford Dictionary of English, New York Press, 1999

tjegullat nga çatia. Hedh farën në arë. Hedh grurë (misër, fasule) mbjell. Po i hedhin fiqtë kokrrat. I hodhën gjethet (lulet) pemët. Kanë hedhur pemët. Hedh grepat për të peshkuar.

5. edhe *fig.* E shtyj në një drejtim të caktuar, e çoj drejt një vendi të caktuar, e nxjerr diku. *E hodhi vala në breg. E hodhi era d i k u . Atje e hodhi fati.*

6. Bëj që të bjerë diçka që është me këmbë, e rrëzoj përdhe. *E hodhi tërmeti shtëpinë. E hodhi lisin për tokë. E hedh poshtë dikë e rrëzoj përtokë; e mund.*

7. Vërvit drithin përpjetë në erë, e ngre në ajër me lopatë a me një enë dhe e lëshoj për të ndarë kokrrat nga kashta a nga byku. *Hedh drithin (grurin, misrin, orizin, fasulet).*

8. E marr dhe e vë diçka në një vend për një qëllim të caktuar, e vendos; e shtrij mbi diçka a mbi dikë për ta mbuluar. *Hedh pushkën në krah. Hedh gunën. Hedh pallton krahëve. Hedh shallin në qafë. I hedh jorganin përsipër. I hedh mbulesën krevatit. I hedh kalit një velenxë. U hedh shuaj këpucëve. I hedh kupat (ventuzat) një të sëmuri.*

9. E lë diçka pa kujdes e pa rregull, nuk e vë në vendin e vet, e vë ku mund andej-këtej. *I ka hedhur rrobat nëpër dhomë. I ka hedhur lodrat nëpër shtëpi. I hodhi librat andej-këtej. I hodhi drutë grumbull.*

10. edhe *fig.* E fut diku, e shtie brenda diçkaje; shtie një lëng në një enë a në një vend ose ia shtoj një lëngu tjetër; e lyej a e spërkat diçka me një lëng. *Hedh ujë në gotë. Hedh raki (verë). U hedh ujë luleve ujit lulet. Hedh gjellën në pjatë. Hedh drutë në sobë. Hedh grurin në thes. Hedh bukën në furrë. I hedh kripë (salcë, gjalpë) gjellës. I hedh vaj (uthull) sallatës. I hedh ujë verës. Hedh votën votoj. Hedh letrën në kuti (në postë). Hedh d i ç k a në shportë. E hodhën në burg, bised. e burgosën.*

11. *bised.* Pi, kthej. *Hodhi një gotë raki (verë, birra). Hodhi një teke.*

12. Vë a shtie diçka mënjane për ta ruajtur për një kohë tjetër; mbledh, grumbulloj diçka. *Hedh zahire (dru) për dimër. Hedhin pastërma. E kanë hedhur bereqetin sivjet. Hedh gjethe (bar, dushk) për bagëtinë.*

13. edhe *fig.* Lëshoj a nxjerr diçka; nxjerr, shtroj, parashtroj. *Gjarpri hodhi helmin. Ka hedhur lastarë (gjethe). Hedh rrënjë bima. Hedh shkëndija (xixa). Dielli hedh rreze. Hedh shkelma qëllon me shkelma. Hedh një mendim. Hodhi idenë. Hedh parullën. I hedh një fjalë i them diçka, bëj fjalë për diçka. I hedh romuze d i k u j t.*

14. Bëj të lëvizë shpejt, e çoj në një drejtim të caktuar (për një pjesë të trupit). *Hedh hapin (këmbët, çapat). Hedh kokën mënjane. Hedh flokët prapa. Hedh këmbën mbi këmbë. I hedh krahët në qafë. Hedh valle kërcëj.*

15. edhe *fig.* E çoj dikë a diçka me shumicë e me vrull në një vend të caktuar; e drejtoj diku, e bëj që të veprojë; e nxjerr dhe e përhap; e vë. *I hedh trupat në luftë. I hedh të gjitha forcat në beteje. Hedh forcat rezervë. Hedh mallrat në treg. Hedh librin në qarkullim. E hedh në aksion.*

16. edhe *fig.* I vë diçka për një qëllim të caktuar (për ta kapur, për ta penguar a ndaluar, për ta mbyllur, për të marrë diçka prej dikujt etj.). *I hodhën prangat (hekurat, zinxhirët). I hedh lakun (kapistrën, frerin, litarin). I hedh llozin (shulin) derës. I hodhën gjobë.*

17. *bised.* Ndërtoj diçka në një vend, bëj; vë. *Hedh themelet e shtëpisë. Hedh një urë. Hedh një kat të ri (në një ndërtesë). I hedh çatinë shtëpisë. I hedh trarët (tjegullat).*

18. E shkruaj një mendim a e rishkruaj diçka në një vend tjetër; vë (nënshkrimin etj.). *I hedh mendimet në letër. E hedh në regjistër (në fletore) I hedh shënimet në të pastër. Hedh nënshkrimin.*

19. edhe *fig.* E drejtoj diku, e përqendroj. *Hedh sytë d i k u . I hodhi një vështrim. E hedh mendjen di-ku . I hodhi shpresat tek ai.*

20. edhe *fig. bised.* E kaloj diçka, i dal matanë; e kapërcej. E hodhi lumin (përruan, vaun, hendekun) i kaloi vështirësitë, e kapërceu pengesën. *E hodhi gardhin. E hodhi klasën (provimin). Do ta hedhë edhe këtë herë sëmundjen. E hodhën dimrin. E hodhi lehtë.*

21. *fig. bised.* E çoj me punë në një vend tjetër; e emëroj, e caktoj. *E kanë hedhur me punë në Elbasan. Ku e kanë hedhur?*

22. edhe *jokal.* Bëj një fall, një lotari etj. për të provuar diçka; përpiqem të mësoj a të provoj diçka me anë të fallit (sipas paragjykimeve); shtie. *Hedh shortin. Hidhte fall (me letra). E hodhi në lotari. Hodhi zaret provoi fatin. Hodhi qiqrat. bised.* shtiu fall. *Hodhi në yll shtiu fall.*

23. *fig.* E shtroj diçka para të tjerëve për ta gjykuar a për ta vendosur. *E hedh në diskutim. E hedh për gjykim. E hedh në votë. E hedh në provë. E hedh para masës. E hedh në gjyq e ngre në gjyq, e padit.*

24. *fig.* Krijoj për dikë një gjendje të caktuar, zakonisht të rëndë. *E hodhën në dëshpërim. I hodhën në mjerim (në varfëri, në skamje).*

25. *fig.* Ia ngarkoj dikujt, ia vë përsipër (një faj, një gabim etj.). *Ia hodhi fajin një tjetri. Ia hedh përgjegjësinë d i k u j t . Ua hedh gabimet të tjerëve.*

26. *fig. bised.* E gënjej dikë, e mashtraj me dre-dhi, ia shkoj ujët nën vete. *U përpoq t'ia hidhte. Atij s'ia hedh dot. Kujt do t'ia hedhësh?*

27. *jokal. bised.* Roit, shtie (për bletën). *Hodhi bleta.*

28. *bised.* Dështoj; shtie (për njerëzit e kafshët). *Hodhi delja (dhia). Ka hedhur dy fëmijë.*

29. *jokal.* Bie me shumicë (për borën e shiun). *Po hedh borë. Po hedh shi.*

Hodhi (dorëzoi, la, lëshoi, dha, uli) armët shih tek ARM/Ë,~A. I hedh baltë d i k u j t (hedh baltë mbi dikë) e poshtëron dikë duke shpifur, e përlyen, e njollo; ia nxin emrin. **Hedh në baltë shih te BALT/Ë, ~A. Hedh bazat (themelet) e d i ç k a j e** themeloj. **I hodhi një brez (rakisë)** hëngri pak meze kur pinte raki. **I hedh çakëll** ndërhyt me fjalë në një bisedë për të ngatërruar sqarimin e diçkaje. **I hedh çeçen vjet. shih te ÇEÇ/E,~JA. Hodhi çengelini (grepini)** bëri përpjekjen e parë për të arritur diçka. **Ka hedhur çengelat d i -k u s h a d i ç k a** ka lëshuar rrënjë, ka zënë vend të qëndrueshëm e për një kohë të gjatë. **Ka hedhur (ka shtënë) dashuri** është dhënë shumë pas dikujt, është lidhur fort me të, e dashuron, e do. **Hedh (shpie) dëm d i ç k a** e prish kot. **Hodhi dorë** a) *d i k u* vodhi; b) mbi diçka e pushtoi, e zaptoi. **I hedh dorën d i k u j t** i jap ndihmë, e ndihmoj, e përkrah. **E hodhi (e vuri, e shtiu, e futi) në dorë d i k ë a d i ç k a** shih te **DOR/Ë, ~A 4. Hedh dritë** e ndriçon, e bën më të qartë, e sqaron. **Hedh në erë d i ç k a** shih tek **ER/Ë,~A I. E hodhi (e rrëzoi) me një gisht shih te GISHT,~I. E hodhi në greminë d i k ë shih te GRE-MIN/Ë,~A. E hodhi grepini d i k u shih te GREP,~I. Ia hodhi grepini d i k u j t**

shih te **GREP**,~I. **Ia hodhi grykës** e hëngri a e piu vetë të gjithë, s'la gjë për të tjerët. **I hodhi (i vuri) gunën** *d i ç k a j e* e mbuloi, e mbylli pa e zgjidhur. **Hodhi gurë** *m b i d i k ë* e qortoi a e shau rëndë dikë. **E hodhi në hava** *shih te* **HAVA**,~JA. **E hodhi në hendek** *d i k ë shih te* **HENDEK**,~U. **I hodhi** hapëset u dorëzua. **Hedh hije** *d i ç - k a* rritet, zhvillohet; lartësohet, hedh shtat. **I hedh hije** *d i ç k a j e a*) e mbulon një punë a një çështje, e bën të errët, e bën të paqartë; b) e bën të dyshimtë diçka a dikë, e paraqit në një dritë jo të mirë. **Hodhi kanxhat** u vendos përgjithnjë diku, zuri rrënjë, hodhi çengelat. **I hodhi kanxhat** *d i k u j t* e zuri dhe e bëri për vete. **E hodhi kapërcyellin** e kapërceu një vështirësi, doli nga një gjendje e vështirë. **Ia hodhi kapistrën** *d i k u j t* e kapi dhe e përdori për të plotësuar dëshirat e qëllimet e veta, e hodhi në grackë. **Hedh krahë** rritet, forcohet, zhvillohet. **E hedh pas (prapa) krahëve (shpinës, kurrizit)** *d i ç k a shih te* **KRAH**,~U. **I hedh kripë** (*b i s e d ë s , m u h a b e t i t*) *shih te* **KRIP/Ë**,~A. **Hodhi kurorë** *vjet.* u martua me dikë. **S'i hedh dot ledh** *p u n ë s* edhe *poh.* *shih te* **LEDH**,~I. **I hedh lule** *d i k u j t* i thur lëvdata, të cilat zakonisht nuk i meriton. **Hedh ndyrësira** *m b i d i k ë shih te* **NDY-RËSIR/Ë**,~A. **Ia hodhi potkonjtë (në erë)** *d i k u j t* përçm. e la në vend të vdekur. **E hodhi (e rrëzoi) në pluhur** *d i k ë a d i ç k a shih te* **PLUHUR**,~I. **E hedh poshtë** *d i ç k a* nuk e pranoj, e rrëzoj si të rreme a si të padrejtë; e mohoj, e përgënjeshtroj. **E hodhi poshtë d i k ë** ia uli vlerat, nuk i dha vlerën që ka. **I hodhi prangat** e arrestoi, e lidhi. **Hodhi një pushkë** a) qëllloi një herë me pushkë; b) luftoi pak. **Hedh (lëshon, zë, ngul) rrënjë** *shih te* **RRËNJ/Ë**,~A. **I hodhi një sy** *d i ç k a j e* e shikoi a e lexoi shpejt e shpejt. **Hedh (qit, shtie) shkelma** *shih te* **SHKELM**,~I. **E hodhi nga shkallët** *d i k ë* përçm. *shih te* **SHKALLË**,~A. **Ka hedhur (ka lëshuar) shtat** *shih te* **SHTAT**,~I. **E hedh (e flak) tej (tutje)** *d i ç k a shih tek* **TEJ**. **I ka hedhur thonjtë (kthetrat)** e ka vënë nën sundim, e ka mposhtur, e shtyp dhe e shfrytëzon në mënyrë të egër. **I hedh thumba** *d i k u j t* e ngacmoj dikë me fjalë, e shpotit. **E hodhi (e flaku, e nxori, e la) në udhë (në mes të udhës, në udhë të madhe, në mes të katër udhëve)** *shih tek* **UDH/Ë**,~A. **I hedh benzinë (vajguri) zjarrit** *shih te* **BENZIN/Ë**,~A. **Hodhi cipën e zezë** *shih te* **ZI (i) ZEZË (e)**. Të hedh (të shpie, të çon) degë me degë *shih te* **DEG/Ë**,~A. **I hodhi dru zjarrit** *shih te* **DRU**,~JA. **Më hedh (më ngre) dheu përpjetë** *shih te* **DHE**,~U. **E hodhi (e fugu, e vuri, e ktheu) kësulën (festën, qeleshën, kapelën, takijen) mbi sy (mënjandë)** *shih te* **SY**,~RI. **Hedh farë në ujë (në lumë, në det, në shkëmb)** *shih te* **FAR/Ë**,~A. **Ia hedh (ia sjell, ia bie) fjalën rrotull (larg e larg)** *shih te* **RROTULL**. **Hodhi gurë prapa** *d i k u s h shih te* **GUR**,~I. **Hedh (vë) gurë nën rrota** *shih te* **GUR**,~I. **I hodhi (i futi) një gur në shollë (në opingë, në këpucë)** *d i k u j t shih te* **GUR**,~I. **Hodhi një gur në ujë (në lumë, në ferrë)** *shih tek* **UJ/Ë**,~I. **Hedh (bëj) hapin e parë** *shih te* **HAP**,~I. **I hodhi hi (pluhur) syve** *d i k u j t shih te* **HI**,~RI. **I hodhi kashtë syve** *d i k u j t shih te* **KASHT/Ë**,~A. **Hedh këmbën sipas valles** *shih te* **VALL/E**,~JA. **E hodhi (e ktheu, e ngriti) me këmbë përpjetë** *mospërf. shih te* **KËMB/Ë**,~A. **Të hedh kodër me kodër** *shih te* **KOD/ËR**,~RA. **E hodhi në koshin (në shportën) e plehrave** *shih te* **KOSH**,~I. **Ta hedh (ta vë) kopilin (dobiçin) në prehër thjeshtligj.** *shih te* **KOPIL**,~I. **I hodhi (i vuri) lakun (litarin) në fyt (në qafë, në grykë)** *d i k u j t shih te* **LAK**,~U. **Ia hodhi leckat në erë** *d i k u j t* përçm. *shih te* **LECK/Ë**,~A. **Hedh (luaj, përdor) letrën (kartën, gurin, zarin) e fundit** *shih te* **FUNDIT (i,e)**. **I hedh paratë në erë** *shih*

tek ER/Ë,~A I. Nuk i hedh pluhur faqes shih te PLUHUR,~I. I hodhi (i vuri) rezen derës (shtëpisë) shih te REZ/E,~JA. E hodhi (e la) në shportën e lugëve *d i ç k a* shih te SHPORT/Ë,~A. I hodhi trutë në erë keq. shih tek ER/Ë,~A I. I kanë hedhur (i kanë shtënë) trutë e gomarit shih te GOMAR-I- Í hedh ujë verës shih tek UJ/Ë,~I. I hedh ujë zjarrit shih tek UJ/Ë,~I. Është për t'ua hedhur qenve është shumë i keq (për ushqimet). Është për t'i hedhur telat është shumë e bukur, është si nuse e re. **Hidh (qit) farë, nxirr (merr) farë!** shih te FAR/Ë,~A. E hodhi (e kaloi, e kapërceu) lumin pa u lagur (pa lagur këmbët) shih te LAGEM. S'ke ku të hedhësh mollën (majën e gjilpërës) ka shumë njerëz të ngjeshur njëri pranë tjetrit, s'ka asnjë vend të lirë E bëri të hedhë valle (të kërcjë, të luajë) në tepsi shih tek TEPSI,~A. Hedh gurin e fsheh dorën është tinzar; e bën të keqen dhe e mbulon. Hedh këmbët (hedh vallen, luan këmbët, kërcen) siç bie daullja (si-pas daulles, siç bie lodra) keq. shih te DAULL/E,~JÁ. Hedh skortin të zërë troftën shih te SKORT,~I. Ku i bie daulles unë e ku e hedh vallen ti! shih te DAULL/E, ~JA.¹⁷³

4.4.2. Sintagmatika ilustruese në Fjalorin e shqipes së sotme, 1984/2002

Ky fjalor ka vetëm 35.000 fjalë e 2.000 njësi frazeologjike. Fjala *hedh* ka 14 kuptime më pak se në fjalorin e mëparshëm, me dhjetëra ilustrime më pak si dhe me dhjetëra njësi frazeologjike më pak. Pra sintagmatika ilustruese këtu është reduktuar shumë.

HEDH kal., HÓDHA, HÉDHUR. 1. E flak diçka menjëherë e me vrull në një drejtim të caktuar; e vërvit; jap, shtie; edhe *fig.* e flak diçka tutje si të panevojshme ose pa vlerë; e lë pa kujdes e pa rregull andej-këtej; e përzë dhe e braktis dikë. *Hedh gurin (shkopin, topin). Hedh granatën (shtizën, diskun). I hodhi një mollë. Hedh mbeturinat. E hedh poshtë d i ç k a. I hodhi kutinë e duhanit (një cigare). U hodhi pulave misër. U hodhi kafshëve bar. Hedh grurin (misrin, fasulet) në erë vërvit grurin etj. përpjetë në erë për ta pastruar nga byku. I ka hedhur rrobat nëpër dhomë. E hodhi në zjarr. E hodhi në rrugë të madhe (në mes të katër rrugëve).* **2.** E shtyj dikë a diçka dhe e rrëzoj; e lëshoj poshtë a përtokë; edhe *fig.* e shtyj në një drejtim të caktuar, e nxjerr diku. *E hodhi nga shkallët (jashtë dritares). E hodhi në gropë (në greminë, në pus, në det). Hodhën bomba nga aeroplani. Hedh grurë (misër, fasule) mbjell. I hodhën gjethet (lulet) pemët. E hodhi lisin përtokë. Hodhi grepat për të peshkuar. E hodhi vala në breg. Atje ku e hodhi era (fati).* **3.** E marr dhe e vë diçka në një vend për një qëllim të caktuar; vë mënjanë, mbledh, grumbulloj; e shtrij mbi diçka a mbi dikë për ta mbuluar; edhe *fig.* i vë diçka për ta penguar, për ta mbyllur etj. *Hodhi pushkën në sup. Hodhi pallton krahëve. Hodhi shallin në qafë. I hedh jorganin (mbulesën) përsipër. Hedh zahire për dimër. Hodhën dushk për bagëtinë. U hedh shuaj këpucëve. I hodhën prangat (hekurat) i vunë prangat. I hodhi lakun (kapistrën). I hodhi shulin derës. E hodhi kësulën mbi sy/fig.* e vuri në vijë punën dhe u qetësua. *I hodhën gjobë e gjobitën.* **4.** E derdh diku a e shtie brenda, fut; ia shtoj diçkaje tjetër; e lyej, e lag a e spërkat me një lëng; pi, kthej (edhe *fig.*). *Hedh verë në gotë. U hedh ujë luleve. Hedh gjellën në pjatë. Hedh grurin në*

¹⁷³ Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

thes. I hedh kripë gjellës. Hedh votën votoj. I hedh vaj (uthull) sallatës. Hodhi një gotë raki (një teke). 5. Lëshoj a nxjerr diçka; jap; edhe fig. e drejtoj diku, e përqendroj; vë përpara, parashtroj, paraqit. Gjarpri hodhi helmin. Ka hedhur lastarë. Hedh rreze (shkëndija). Hedh shkëlma qëllon me shkëlma. Hodhi një mendim (një ide). I hedh një fjalë i them diçka. Hedh sytë (vështrimin). E hedh në diskutim (në votë). E hodhi në gjyq e paditi. 6. E çoj në një drejtim të caktuar (për një pjesë të trupit); edhe fig. shpie njerëz a sende me shumicë e me vrull në një vend të caktuar; e drejtoj diku, e bëj të veprojnë; e nxjerr dhe e përhap; e vë. I hodhi krahët në qafë. Hedh kokën (flokët) mënjanë. Hodhi këmbën mbi këmbë. Hedh valle kërcëj. I hodhi trupat (forcat) në luftë. Hedh mallrat në treg. 7. edhe fig. bised. Ndërtoj diçka në një vend, bëj; vë. I hodhën një kat të ri ndërtesës. Hedh themelet (çatinë) e shtëpisë. Hedh bazat (themelet) e diçkaje themeloj. 8. E shkruaj një mendim a e rishkruaj diçka në një vend tjetër; vë. I hedh mendimet në letër. E hedh në regjistër (në fletore). Hedh nënshkrimin. 9. edhe fig. bised. E kaloj diçka, i dal matanë; e kapërcej. E hodhi lumin (hendekun). E hodhi kapërcyellin. E hodhi provimin. E hodhi dimrin (sëmundjen). 10. fig. bised. E çoj me punë në një vend tjetër; e emëroj, e caktoj; e vë në një gjendje të caktuar, zakonisht të rëndë. E kanë hedhur me punë në Elbasan. I hodhën në mjerim (në dëshpërim). 11. edhe jokal. Shtie fall, bëj një lotari etj.; përpiqem të mësoj a të provoj diçka me anë të fallit. Hodhi shortin. Hodhi zaret provoi fatin. Hodhi qiçrat/bised. shtiu fall. Hodhi në yll shtiu fall. 12. fig. Ia ngarkoj dikujt, ia vë përsipër (një faj, një gabim etj.); bised. e gënjej, e mashtroj dikë. Ia hodhi fajin (përgjegjësinë) dikujt. Ua hedh gabimet të tjerëve. Atij s'ia hedh dot. 13. jokal., bised. Luzmon, shtie (për bletën). Hodhi bleta. 14. bised. Dështoj; vet. veta III shtie (zakonisht për kafshët); i lëshon kokrrat para kohe (për pemët). Hodhi delja (dhia). Ka hedhur dy fëmijë. 15. jokal. Bie me shumicë (për borën e shiun). Po hedh borë (shi).

Hodhi armët*. **I hodhi baltë* dikujt (hodhi baltë mbi dikë).** **I hodhi një brez* (rakisë).** **Hodhi çengelini*.** **Të hedh degë* më degë.** **I ka hedhur dorën* dikujt.** **Më hedh dheu* përpjete.** **Hedh në erë* diçka.** **Ia hodhi fjalën* rrotull.** **I hodhi gunën* diçkaje.** **Hodhi gurë* mbi dikë.** **E hodhi hendekun (lumin*).** **Hedh hije* diçka.** **Hodhi kanxhat*.** **I hodhi kanxhat* dikujt.** **Ia hodhi kapistrën* dikujt.** **E hedh poshtë* diçka.** **E hodhi prapa krahëve* diçka.** **Hodhi një pushkë*.** **Është për t'ua hedhur qenve*.** **Hodhi rrënjë*.** **E hodhi në shportë* diçka.** **Ka hedhur shtat*.** **I hedh thumbat* dikujt.** **S'ke ku të hedhësh mollën*.¹⁷⁴**

4.4.3. Sintagmatika ilustruese në Fjalorin e gjuhës shqipe, Tiranë, 2006

Në këtë fjalor numri i kuptimeve reduktohet nga 29 në fjalorin e 1980-s në 10, pra është reduktuar sintagmatika shpjeguese ndjeshëm, mbi 60 %. Po kështu ndjeshëm është reduktuar sintagmatika ilustruese dhe njësitë frazeologjike (kemi vetëm 2 njësi frazeologjike):

¹⁷⁴ Fjalor i gjuhës së sotme shqipe, Tiranë, 1980

hedh kal., hódha, hédhur 1. flak dikë a diçka ose e shtyj në një drejtim të caktuar; lëshoj poshtë; e rrëzoi përtokë; përhap, shpërndaj; e flak si pa vlerë; e përzë, e braktis, e lë pa kujdes: *hedh gurin (gjylen, diskun); e hodha nga dritarja; e hedh në erë; hedh në det (në pus); hedh mbeturinat; pema hodhi lulet (kokrrat); avioni hodhi fletushka; i hodhën fëmijët në rrugë*. 2. e marr dhe e vë në një vend të caktuar; e vesh në trup; vë a shtoj diçka tjetër mbi një gjë; vë: *hedh pallton krahëve; hodha jorganin përsipër; u hedh gjysma këpucëve; hedh çatinë (edhe një kat tjetër); i hedh kapistrën (lakun); i hodhën gjobë e gjobitën*. 3. derdh, shtie a fut brenda; e lag ose e spërkat me diçka; pi: *hedh verë në gotë; i hedh ujë (kripë) gjellës; hedh votën votoj; hedh një gotë raki*. 4. edhe *fig.*, çoj a kaloj dorën diku; drejtoj vështrimin ose vëmendjen diku; bëj ose ushtroj një veprim; shkruaj diçka në letër: *ia hedh dorën në qafë; hedh këmbën mbi këmbë; hodhi tërë skuadrën në sulm; hedh mallra të reja në treg; hodhi të gjitha forcat (aftësitë); hedh në gjyq padit; hedh valle kërcëj; hedh themelet themeloj; hedh emrin në regjistër; hedh mendimet në letër; ç'të hedhësh, do të presësh (fj. u.) si të sillësh, do të të sillen*. 5. edhe *fig.*, *bised.* kapërcej; kaloj një provë a përballoj një vështirësi: *hedh lumin; e hodha sëmundjen*. 6. edhe *jokal.*, shtie fall ose short: *hidhte fall*. 7. *fig. bised.* ia ngarkoj një gabim dikujt; e mashtroj: *ia hodhi fajin të vëllait; s'ia hedh dot asaj*. 8. *jokal. v. III* luzmon: *hodhi bleta*. 9. edhe *jokal.*, kryes. *v. III* dështon, shtie: *ajo ka hedhur dy fëmijë*. 10. *pavet.* bie borë etj. me shumicë: *po hedh borë*. • **hídhem** *vetv.* 1. kërcëj ose shkoj me vrull diku; kërcëj në vend; i vërsulem dikujt; ngrihem ose ngjitem përpjetë: *hidhem lart pa frikë; hidhem në det; hidhem përtej lumit; po hidhem deri te fqinji; iu hodh në grykë; / edhe fig., shkoj përpara shpejt; përparoj; reagoj shpejt: u hodh në klasën e pestë; u hodh (kërceu) përpjetë reagoi duke kundërshtuar; u habit shumë*. 2. *v. III* harliset: *është hedhur gruri. / pës. hídhem*. • **hédhj/e,-a** *f. sh. -e(t)* 1. veprimi sipas foljeve. 2. *krahin.* shami koke. • **hédhur,-a** *(e) f. sh. -a(t) (të)* 1. kërcim, hedhje: *me disa të hedhura*. 2. fjalë ose shprehje e tërthortë; shpoti: *flet me të hedhur*. 3. sasi ushqimi për një vakt, vakt: *një e hedhur fasule*. 4. hedhurinë. • **hédhur (i, e) mb.** 1. që është hedhur; i kërcyer: *dhe i hedhur; sende të hedhura hedhurina; me shtat të hedhur shtathedhur; me gjoks të hedhur me gjoks të kërcyer; me mollëza të hedhura*. 2. *fig.* i shkathët dhe i guximshëm: *djalë i hedhur*. ★ **e hodhi poshtë** nuk e pranoi (një propozim etj.), e rrëzoi si të padrejtë; ia uli vlerat; **e hodhi tej (tutje)** e hodhi poshtë.

4.4.4. Sintagmatika ilustruese në Fjalorin frazeologjik të gjuhës shqipe, 2010

Ky fjalor ashtu si dhe fjalori i 2006-s, nuk e ka bërë foljen vatër kryesore të njësive frazeologjike, por ka bërë emrin. Ndaj dhe te folja *hedh* gjetëm vetëm 2 grupe njësish:

E hodhi në hendek (dikë) e braktisi; **e hodhi tutje**; **e hodhi poshtë**. *Majku ishte aq i pamëshirshëm me bashkëpunëtorët e tij, sa me të parën nuk ngurronte ta hidhte në hendek këdo me dyshimin më të vogël. (Let. art. p.).*

E hodhi (e kapërceu) hendekun (dikush) e përballoi një vështirësi të madhe a e kapërceu një pengesë; doli nga një gjendje e vështirë, shpëtoi nga një e keqe; **e hodhi lumin**; **e kapërceu (e hodhi) gardhin**; **e hodhi kapërcyellin**; **e kapërceu murin**; **e kapërceu ledhin**¹⁷⁵

¹⁷⁵ Fjalori frazeologjik i gjuhës shqipe, 2010

4.4.5. Sintagmatika ilustruese në Fjalorin sinonimik të gjuhës shqipe, AShSh, 2004

Në këtë vepër, për herë të parë në fjalorët kombëtarë, të hartuar institucionalisht nga leksikografë profesionistë, kemi sintagmatikë të marrë nga tekste të ndryshme dhe jo të përgjithësuara nga hartuesit. Në Hyrjen e veprës trajtohen dhe shembujt si ndërtues të sintagmatikës ilustruese. Aty theksohet se “Shumë fjalë ilustrohen me shembuj nga letërsia artistike (shqiptare dhe e përkthyer), nga folklori, nga ligjërimi i folur popullor, nga publicistika, nga letërsia politiko-shoqërore, nga letërsia shkencore etj. Burimi kryesor i shembujve ka qenë Kartoteka e leksikut të shqipes, si edhe vjeljet e reja leksikore.”¹⁷⁶

Në Hyrje bëhet një sqarimi i qëllimit të pajisjes me shembuj në këtë vepër leksikografike të llojit të veçantë, duke theksuar se “Pajisja me shembuj ka për qëllim të dëshmojë jetën e fjalës, të plotësojë kuptimin e të zbulojë vlerat e tjera të saj, valencat kuptimore e sintaksore dhe trajtat e kushtëzuara nga konteksti. Por shembujt janë struktura që provojnë edhe vërtetësinë e lidhjeve sinonimike: Si rregull, në të njëjtat struktura sintaksore, me të njëjtin kuptim, hyjnë edhe fjalët e tjera të të njëjtit grup sinonimik (pavarësisht nga trajtat e valencat sintaksore specifike). Kur fjala ka nuanca kuptimore a lidhje të ndryshme sintaksore, janë dhënë për të edhe dy (më rrallë tre) shembuj.”¹⁷⁷

Gjithashtu, në Hyrjen e *fjalorit* theksohet se jo të gjitha fjalët dhe jo të gjitha kuptimet pajisen me shembuj si sintagmatikë ilustruese. Në të theksohet se “Me shembuj shoqërohen jo fjalët kryesore dhe zakonisht jo kuptimet konkrete a të drejtpëdrejta, por fjalët me përdorim më të kufizuar a më të rrallë (krahinore, të vjetruara, të reja, të huazuara etj.) dhe kuptimet e prejardhura, abstrakte, të figurshme a me ngjyresa emocionuese, me kufizime ligjërimore a stilistike etj., sepse për to ndihet më shumë nevoja për dëshmim, për plotësime të karakterit semantik dhe për zbulimin e vlerave të tjera, që nuk i jep (e nuk mund t’i japë) të gjitha shpjegimi i fjalës kryesore, përfshirë edhe veçoritë e përdorimit në struktura gjuhësore më të gjera; p.sh.

BLLACÓR/E,-JA *f. gjell*. Lakror me miell misri, me vezë, gjalpë e qumësht. Bllacë. – *Bllaca është gjellë furre, me miell misri, spinaq a lakër të egër, qumësht, gjalpë e vezë. (Ligj. fol.).*

BAXHANÁK,-U *m.* I shoqi i motrës së gruas. Mjeshtak. *Asht ma e përshtatshme me u përdorë fjala “mjeshtak” në vend të “baxhanak”, që asht fjalë e huej dhe gati e vjetrueme. (Let. shkenc.).*

ÇIKRÍK,-U *m.* Mjet me një rrotëz e me litar a me tel, që përdoret për të ngritur diçka, për të mbështjellë fillin etj. ... Rrodhan çikrik i madh për të mbështjellë fillin e leshit etj. *Rrodhani ka një bosht me disa fije kallamash si tambur dhe i tëri rrotullohet me këmbë. (Let. shkenc.).*

LLÓPËS,-I *m.* Fik i bardhë kokërrmadh. Bajun. – *Bajuni piqet në shtator, është i pari i fijeve të vjeshtës dhe është shumë i ëmbël. (Ligj. fol.).*

¹⁷⁶ AShSh, *Fjalor sinonimik i gjuhës shqipe*, Tiranë, 2004

¹⁷⁷ AShSh, *Fjalor sinonimik i gjuhës shqipe*, Tiranë, 2004

QÁJK/Ë,-A f. Shkopi a kunji që mbërthen zgjedhën me shtizën e qerres ose të parmendës. Kunj. Kulajkë. – *Kulajka është prej hekuri, kunji është prej druri, po një punë bëjnë. (Ligj. fol.).*¹⁷⁸

Megjithatë, edhe pse shembujt në rolin e sintagmatikës ilustruese janë marrë nga tekste reale, hartuesit e kanë parë të arsyeshme të bëjnë ndërhyrje, sipas tyre, të nevojshme. Aty theksohet se “Shembujt janë zgjedhur sipas vlerës që kanë për të përmbushur synimet e mësipërme, por hartuesit i kanë dhënë rëndësi edhe rregullsisë së ndërtimit të tyre, stilistikisht të përshtatur sipas kërkesave të përdorimit në fusha e situata të ndryshme ligjërimore etj. Prandaj mbi disa shembuj është vënë dorë pikërisht për t’i bërë më të qarta këto vlera.”¹⁷⁹

Dhe më tej vazhdohet se “Shembujt janë dhënë rregullisht në standardin gjuhësor të përgjithshëm ose në variantin letrar të dialektit, në struktura të plota e të vetëqëndrueshme, duke ruajtur çdo ngjyrim mbishtresor, edhe kur nuk ka arsye letrare. Kur ka qenë e nevojshme, ata janë ndrequr nga ana drejtshkimore, e rregullave të lidhjeve, e saktësisë së shprehjes, e pastërtisë së gjuhës dhe e njësimimit në pajtim me normën letrare të standardit ose të dialektit letrar. Këto ndryshime e disa ndreqje të tjera, që lidhen me nomën fonetike e gramatikore edhe dialektore, me ndonjë shtesë a shkurtim funksional të tekstit etj. (pa prekur përmbajtjen dhe elementet themelore të ndërtimit, karakteristike të autorit a të krijuesit), kanë si qëllim rritjen e vlerave e të funksioneve të fjalorit edhe nëpërmjet shembujve.”¹⁸⁰

Por në *Fjalor* nuk mungojnë edhe shembuj përgjithësues, jashtë konteksteve të përdorimit, të hartuar nga vetë autorët e veprës. Në Hyrje shkruhet se “Ka edhe pak shembuj të krijuar nga autorët e fjalorit, sipas strukturave sintaksore që jep Kartoteka e leksikut të shqipes dhe *FGjSSH* (sipas thënieve a togfjalëshave, kryesisht foljorë), më shumë për fjalë të ligjërimimit të folur popullor (bisedore, të ligjërimimit të thjeshtë, krahinore etj.). Ndërtimi i shembujve të tillë më të plotë e funksionalë nuk prek as kuptimin, as veçoritë e përdorimit dhe asnjë vlerë tjetër të fjalëve përkatëse, pra, nuk thyen ndonjë parim a synim të fjalorit. Kjo zgjidhje është pranuar në teori dhe është e njohur në praktikën leksikografike, si edhe në kodifikime të tjera gjuhësore (gramatika, tekste universitare, madje edhe në studime shkencore). Meqë shembujt nuk janë qëllim në vetvete, por në funksion të fjalëve e të kuptimeve që vihen në lidhje sinonimike, edhe përpunimi i tyre, edhe dëshmimi me fusha (jo me autorë) për ligjet parimisht.”¹⁸¹

Edhe nga ky fjalor po japim foljen *hedh* me sintagmatikën e vet ku duken gjithë dukuritë për të cilat folëm deri tani:

HEDH kal. 1. E flak diçka tutje menjëherë. **Flak.** *Si i çmenduri që flak një margaritar në lumë dhe një mijë të mençur nuk e nxjerrin dot, ata e shpunë Turqinë dhe Shqipërinë buzë*

¹⁷⁸ AShSh, *Fjalor sinonimik i gjuhës shqipe*, Tiranë, 2004

¹⁷⁹ AShSh, *Fjalor sinonimik i gjuhës shqipe*, Tiranë, 2004

¹⁸⁰ AShSh, *Fjalor sinonimik i gjuhës shqipe*, Tiranë, 2004

¹⁸¹ AShSh, *Fjalor sinonimik i gjuhës shqipe*, Tiranë, 2004

greminës. (Pub.). **Nxjerr** (nga dritarja). **Lëshoj. Vërvit.** *Ashtu, i shkujdesur, e vërviti gurin, i cili ra matanë lumit. (Let. art.). Hoqi kutinë e bomboneve dhe e vërviti në det. (Let. art.).* **Flug.** – *Mori një gur dhe e flugu në ajër me tërë forcën. (Ligj. fol.).* **Fug** krahin. *Nji budall e fug një gur në ujë e nuk e qesin njëqind të mençëm. (Prov.).* **Shtjell** hedh tej me fuqi. **Shtëlloj** arb. **Përflak** përf. **Përflakoj. Përhedh** përf. **Tërhedh** përf. **Hardhoj** krahin. **Harakuq** krahin. 2. (zakonisht me trajtë të shkurtër përemërore). I jap ushqim të hajë (bagëtisë). **Shtie.** – *Shkoi në ahur për t'u shtënë bagëtive të hanë. (Ligj. fol.).* 3. fig. Dëboj dikë a diçka; e flak tutje si të panevojshëm. **Flak** (në rrugë). **Dëboj. Përflak** përf. 4. E hedh poshtë, e shtyj dikë të rrëzohet. **Rrëzoj. Shtie** (përtokë). **Shtyj** (në greminë). 5. edhe fig. E marr diçka (zakonisht të panevojshme) dhe e vë në një vend të caktuar. **Vë** (në vendin e caktuar). **Grumbulloj. Mbledh.** *Mblodhi letrat në qoshe dhe po priste që t'i merrte karroca e plehrave. (Let. art. përkth.).* 6. edhe fig. Fut a shtie diçka brenda. **Derdh.** – *Qumështin e derdha në shishe që të mos priset. (Ligj. fol.).* **Fut. Shtoj** (kripë në gjellë). **Shtie** (kripë). **Qit** (në dollap). **Kthej** (gotën) pi menjëherë. 7. → **Caktoj**₂ kal. 8. fig. → **Parashtroj**₁ kal. 9. → **Vë**₈ kal. 10. edhe fig. Kaloj një vend, një etapë ose diçka tjetër dhe dal matanë. **Kapërcej** (lumin). **Kaloj.** 11. (me trajtë të shkurtër përemërore) fig. Ia ngarkoj dikujt (një faj etj.). **Ngarkoj. Ngjesh. Kaloj.** *Dënimin ia kaloi palës së paditur. (Pub.).* 12. Kaloj një gjendje (një sëmundje etj.). **Kaloj** (sëmundjen etj.). **Nxjerr. Qit** (dimrin). 13. E drejtoj vështrimin diku. **Përqendroj** (vështrimin). **Ngul** (shikimin). **Shtie** (sytë). **Shpie.** 14. (me trajtë të shkurtër përemërore) fig. bised. E gënjej bukur dikë. **Gënjej. Mashtroj. Punoj** fig. **Fut. Ngop.** 15. jokal. Përpiqem të provoj diçka me anë të fallit. **Shtie** (fall). 16. jokal. v. III bised. → **Luzmon**₁ jokal. v. III blet. 17. jokal. zakon. v. III bised. → **Dështoj**_{1,2} jokal. në v. III.

KREU V

FJALORËT DYGJUHËSH

DHE SINTAGMATIKA ILUSTRUESE

(jo shqip anglisht apo anglisht – shqip)

Për të dhënë të plotë pamjen e sintagmatiksës në fjalorë, ne fillimisht po ndalemi në fjalorët dygjuhësh. Përgjithësisht në këta fjalorë synohet të jepet barasvlerësi i fjalës titull, ndaj dhe shpjegimet kuptimore (sintagmatika e brendshme) mungojnë dhe numri i thënieve apo ilustrimeve reduktohet në maksimum, madje mund të themi se shkojnë drejt zeros. Megjithatë pasqyrimi i tyre lidhet dhe me gjendjen e leksikografisë dygjuhëshe, shqipe apo gjuhë tjetër, me qëllimin e hartimit të fjalorit (kujt i shërben dhe në cilën kohë i shërben), me vëllimin e fjalorit, me kohën kur është hartuar vepra, me teknikat moderne leksikografike, me zotërimin e gjuhëve e të strukturave leksiko-gramatikore të tyre nga hartuesit etj.

Në këtë kapitull, që mund të qëndronte edhe si nënkaptull, po ilustrojmë sintagmatikën në disa fjalorë dygjuhësh, ku shqipja është gjuhë e parë apo e dytë, por jo në fjalorët anglisht - shqip dhe shqip - anglisht.

5.1. Sintagmatika në fjalorët dygjuhësh shqip - italisht

Leksikografia shqip – italisht dhe italisht – shqip është me hershmja dhe më e pasura me vepra. Në grupin e fjalorëve dygjuhësh shqip – italisht na ka tërhequr vëmendjen e për pasurinë jashtëzakonshme sintagmatike ilustruese nga vepra *Dizionario Albanese – italiano*, i hartuar nga Angelo Leotti, në vitin 1937 dhe me një vëllim rreth 1750 faqe¹⁸².

Po japim në vazhdi fjalën *zemër* dhe fjalën *njeri*. Në strukturën e tyre kemi me dhjetëra e dhjetëra shembuj me këto fjalë, kemi me dhjetëra njësi frazeologjike e shumë fjalë të urta. Ato kanë pasur dhe kanë vlerë të jashtëzakonshme për të njohur shqipen nga italishtfolësit.

1. Zëmërë - s. f. cuore, corpo, desiderio, volonta; coraggio; *sëmúndje zëmëre*, malattia di cuore; *kardiák është ay që pësón (vuan) nga zëmra*, cardiaco è chi soffre di cuore; *ay djálë që përqesh të mjerët ë të váfërit e ka zëmren t'áshpër*, chi deride i miseri ed i poveri ha il cuore crudele, è di cuore crudele: *aqë m'a dërmói zëmren fatkeqësiia jóte, sa nuk munt që të gjenj fjálë që të të ngushëllónj*, la tua disgrazia mi ha talmente spezzato il cuore, che non posso trovare parole di conforto per te; *tingëlli i zëmërës*, il battito del cuore; *të rráhurat e zëmërës*, le pulsazioni del cuore; *godínat e zëmërës*, i battiti del cuore; *zónjë e kësáj zëmre jesíre*, o signora di questo cuore prigioniero; *zëmërë luáni*, cuore da leone; *ap, jap -*, (col dat.) far coraggio, incoraggiare, far cuore; *s'm'a jëp zëmra t'ia ha hisën që është háka e tij*, non ho il coraggio di mangiare la parte

¹⁸² Angelo Leotti *Dizionario Albanese – italiano*, Roma, 1937

che spetta a lui; *s'më bën zëmra t'a shes*, non mi da cuore di venderlo; ma *bëhet zëmra mal, kur shóhim se*, ci si gonfia il cuore dalla gioia quando vediamo che; *mun në mest ma çáve zembrën*, il cuore in due mi hai infranto; *kësisój trimërrira më dëshëron zëmra*, a tali prodezze è il mio cuore inclinato; *më do zëmëra (dëshirónj, dua)*, voglio, desidero; *çë ke për të ngrënë?*; *çë të do zëmra*, che cosa hai da mangiare?; tutto quello che vuoi, che desideri; *sepsë dëshi të bënte zëmërën e túrmës*, or Pilato, volendo contentare il popolo (Marco, XV-15); *dúhet* - ci vuol coraggio; *m'u-fry zëmëra*, mi si gonfiò, strinse il cuore; *më ha zëmra*, sospetto; *më ha zëmra mb'atë njerí*, ho sospetto, sospetto di costui; *më hánte zëmra që*, sospettavo che; *hap zëmërën*, confessare; *i hyri shúmë në* - gli entro molto nel cuore, guadagno il suo favore; *këpús zëmërën*, spezzare il cuore; *më këpútet zëmra*, mi si spezza il cuore (dal dolore); *zemra m'u-mbloth, pushóí së rráhuri, pastáj trokíti përsëri me ngadále dhe rëndë si çekán*, il mio cuore si strinse, si arrestò improvvisamente e poi si rimise a battere, come un martello; *mos e merr për zëmre*, non ti accorare; *më nakatóset zëmra*, ho la nausea, il disgusto; *pra t'i ngrihim zëmrat nalt!*, In alto i cuori!; *m'a nxive zëmërën, m'a bëre qymyyr*, mi hai addolorato (reso nero) il cuore, me lo hai fatto carbone (mi hai angosciato); *të përgëzónj nga zëmra*, mi congratulo con te di cuore; *lájmi na pikëlloi zëmërën*, la notizia al addoloró; *më plasi zëmra*, mi scoppió il cuore; *i prishi zëmërën*, ebbe compassione; *nuk dëshi t'i prish zëmërën*, non volle contrariarla (Marco, VI-26); *më thëu zëmërën*, mi ha ingannato, offeso; *m'a do zemra*, sono appassionato di lei; *në' zëmërën e dímërit*, nel cuore dell'inverno; *me gjithë zëmërë*, con tutto il cuore, volentieri; *e dua me gjithë-*, l'amo con tutto il cuore; *me tërë zëmërën*, cordialmente; *pa-*, mal volentieri; *me një-*, sicuro, stabile, fermo; *pa-*, pusillanime; *jëmi me një-*, siamo di accordo, dello stesso parere; *me dy-*, mutabile, incostante; *marr-*, farsi animo, coraggio; *zëmëra ime!*, cuor mio! anima mia ! viscere mie! (vezzeggiativo); *pregatitni kráhun dhë zëmërën, sepsë kur t'ju thërrësë Atdhëu, jú dúhet të jëni gatí t'a mpróni*, preparate il braccio e il cuore, perché quando la Patria chiamerà, voi siate pronti a difenderla (Mussolini); *zëmra e atíj që me të vërtët dashurón është një parajjs mbi tokë*, il cuore di colui che ama veramente è un paradiso in terra (Lammenais); *nga gjithë muzíkat që prodhóhen mbi dhë vëtëm të rráhurit e një zemrë që me të vërtëtë dashurón, arrín në qiell*, di tutte le musiche che si producono sulla terra soltanto il battito di un cuore, che ama veramente, arriva al cielo (Bëcher); *mëndímet e mëdhá vijnë nga zëmra*, i grandi pensieri vengono dal cuore (Vauvenargues); *vëtëm në zëmrat fisnike jetón e vërtëta dashurí*, il vero amore vive soltanto nei cuori nobili (Guinicelli); *zëmra e njeriut është kurdohërë e re: munt të gjaksóhet gjithëmónë*, il cuore dell'uomo è sempre giovane; puo sempre insaguinarsi (V. Hugo); *múndim të çëlim zëmrat e të tjërëve vëtëm kur e çëlim t'ónën*, possiamo aprire il cuore degli altri soltanto quando apriamo il nostro (Quesnel); *shpësh hërë njëh zëmërën e njeriut dúke lëçítur në bállin e tij*, spesso conosci il cuore dell'uomo leggendo nella sua fronte (Petrarca); prov.: *ngushtím'i zëmres është më keq se ngushtim'i dorës*, lett. la ristrettezza del cuore è peggiore della ristrettezza della mano [e peggio essere stretti di cuore (cioè non aver compassione della gente) che essere stretti di mano (che avari)]; - *zëmra që është e qërúarë kurdohërë është e gëzúarë*, lett. il cuore che è puro, e sempre contento (chi ha il cuore puro è sempre felice); - *e ngrëna shúmë të nxín zëmërën*, lett. il troppo mangiare ti fa nera la pancia (ti fa male allo stomaco); - *i húaji s'të shkrúan dot të zëmres*, lett. lo straniero non ti scrive quello del

cuore (una persona estranea non può rendersi conto di qualche hai nel cuore; i gua'i dell'asino li conosce il basto); - *ffjala tregón ç'ka njeriu në zëmërë*, lett. la parola esprime quello che si ha nel cuore (la parola è l'espressione del cuore); - *më mirë të stolísç zemrën se sa të stolísç lëkúrën*. lett. è meglio che tu abbellisca, orni il cuore, anzichè la pelle (il corpo); - *gója behár, zëmëra hambár*, lett. la bocca primavera, il cuore granaio (il corpo vuoto), (si dice di colui che non esprime i propri affanni, le proprie pene); - *e kam shëmër ë jó zëmër(ë)*, lett. l'ho nemico, non cuore amico; - *më mirë ta kesh zëmërën zbrázur se sa ta kesh qesën plot*, lett. è meglio che tu abbia il cuore vuoto, che la borsa piena; - *kush ka zëmërë të gëzúar, fle i prëjtur s'ka të mejtúar*, lett. chi ha il cuore contento, dorme tranquillo e non ha pensieri (e senza preoccupazioni); - *fëmíja i mirë t'a ha zëmërën me të bútë*, lett. il figlio buono te lo mangia il cuore colle buone (i padri possono ben sperare dai figli quando questi sono buoni); - *mos ver kúrrë nakár, të djëk zëmërën, ësht zjárr*, lett. non mettere mai invidia (non essere mai invidioso), perche l'odio ti brucia cuore, e foco; - *zëmra e njeriut ësht një árké, búzët janë kyyçi, gjúha ësht çëlësi*, lett. il cuore dell'uomo e una cassa, le labbra sono la serratura, la lingua e la chiave.

Njerí - s. m. det. *njeriu*, pl. *njërës*; pl. det. *njërëzit*, gen. *njërësvet*, uomo, individuo, persona; essere umano; parente (generalmente al plurale); - *i húmbur*, uomo perduto; - *i lígjës, i kanúnit*, uomo di legge, giurista, giureconsulto; *trup njeriu*, corpo umano; *i martúar*, sposo; *i math*, magnate; *njërës të mëdhënj*, magnati; *me dy fáqe*, persona doppia, ipocrita, finta; - *me tregëti*, commerciante, uomo di commercio; - *me mënt*, una peraona intelligente; *i mjërë*, povero diavolo; - *pa fuqi trúpi osë trúsh*, persona debole di corpo e di mente; - *i póshtër*, persona ignobile, triviale; - *i sterës*, persona che vive in terra ferma; - *i shkúrtër e i tráshë*, persona tozza; - *që merr porosi*, commissionario; - *që i pëlqëjnë zihjet*, persona rissosa; *zëra njeriu*, voci umane; *njerí prift*, un prete, un uomo che è prete; *dy a tre njërës hajdúte*, due o tre ladroni; *një grusht njërës*, un gruppo di persone; *grumbuj njërëzish*, gruppi di persone; *njërëzit e dëtit*, i marinai; *njërëzit që dëgjójnë*, l'uditorio; *njërëzit e mësúar*, letterati; *o arí, o arí, mos më vráj se jám njerí, kështu ke qënë edhë ti, o orso, o orso, non mi uocidere, poichè sono un uomo, e cosí (tale) sei stato anohe tu* (parole che, secondo una leggenda popolare si devono pronunziare quando ci si imbatte in un orso per salvarsi da esso); *njerí vetë*, individuo; *ç'njerí ësht Anna? njeri i Perëndisë*, che persona è Anna? una creatura divina; *ishte fukará edhë i pā njerí*, era povero e senza parenti; *njërëzit e shtëpisë*, i parenti, il parentado; *njërëzit e núses*, i parenti della sposa; *ç'njërës kē në shtëpi? ke mëmë a kē bába a kē vëllëzër á mótra a ç'kē?*, quanti parenti hai in casa? hai la mamma, il babbo, fratelli, sorelle?; *s'jám i shkrëtë, jám njerí me njërës*, non sono solo, ho famiglia, parenti; *që një hërë një vájzë e martuar ndë një vënt të húaj, pā vájturë ndë njërës të sáj pësë vjetë*, c'era una volta una ragazza, che si era sposata in terra straniera (all'estero) e non era andata da cinque anni dai suoi parenti (genitori); *vájza rëkónte për njërës e sáj*, la ragazza sospirava, gemeva per i suoi genitori (bramava di rivederli); traduce l'italiano: si, dinanzi ad un verbo usato alla terza pers. sing. o pl.; *nuk munt njeriu të bënë llogarí*, non ci si può contare; *nuk e vlen mundímin që të riu mërret njeriu me pallávra pā themël*, non val la pena di ócuparsi di fandonie; *ç'do të bëjë njeriu?*, che cosa bisogna fare?; *mezí e besón njeriu*, a stento si credere; *dúhet të jëtë njeriu i çmëndur që të besójë një gjë të tíllë*, bisogna essere pazzi per

credere ad una cosa simile; *si të rrójë njeríu me ty?*, come si può vivere con te?; *nuk sheh njeríu gjë tjetërë veç pregatítje kudó*, dappertutto non si vedono che preparativi; *munt të thótë njeríu se si puo dire che*; *ngadó që të vëjë njeríu hajdút gjën*, dovunque si vada, ci si imbatte in ladroni; *kudó nuk dëgjón njeríu veç vajtíme ë ankíme*, dappertutto non si sentono, non si sentono altro che lamenti e lagnanze; pron. indefinito, alcuno, qualouno; colla negazione, nessuno; *kur vlónet njeríu*, quando qualouno si fidanza; *ti kē njerí brēnda*, tu hai qualcuno dentro, qui dentro ci deve essere qualcuno; *pa kupētúar njerí*, senza che nessuno se ne accorgesse; *mos iá thúaj njeríut*, non lo dire a nessuno; *nuk páshë njerí*, non vidi nessuno; *s'kā njerí që të mos të díjë*, non v'è chi non sappia; *vájza e mjërë nuk kishte më njëri në bótë që të jëptë për të ngrënë*, la povera ragazza non aveva più nessuno al mondo che le desse da mangiare; *s'kā njerí që të thótë*, non v'è chi non dica; *për këtë s'thotë jo njerí*, su ciò non disse no nessuno; *kush ërdhi?njerí*, *hiç njerí*, chi e venuto? nessuno; *vështró të mos thúash ndonjëjt*); *njerí s'kupētón fájete e tij*, nessuno comprende i propri difetti; *nuk kam më njerí*, *jám vëtëm*, non ho più nessuno al mondo, sono solo; composti: *asnjerí*, nessuno; *mosnjerí*, nessuna (colla negazione); *çdo njerí*, ognuno; *ndonjë njerí*, qualcuno; *cilidó njerí*, ognuno; *ákë njerí*, *ákë ç'njerí*, tale uomo; *këtú nuk njoh as njerí*, qui non conosco nessuno; *asnjerí nuk e dī të vërtëtën*, la verità non la sa nessuno; *mos i bëni dēm asnjeríu*, non arrecate danno a nessuno, non danneggiate nessuno; *asnjerí s'i u-qás*, nessuno si avvicinò; *asnjerí nuk rron për vëtēhen e tij*, nessuno vive per se; *asnjeríu s'i epet lejë të të sjëllë gjësēndi*, a nessuno è permesso di portarti qualcosa; *mos të të shóhë njerí*, che nessuno ti veda; *anjëri tjetër nuk e kã bërë këtë púnë veç se ay*, nessuno, all'infuori di lui, ha fatto ciò; *gíthë njërëzit dúan të rrójnë sã bóta*, *as njerí s'do të jëtë plak*, tutti vogliono vivere in eterno (quanto il mondo), nessuno vuol essere vecchio (Swift); *atdhetarízma është për çdo njerí një detýrë e shēnjtë*, l'amor di patria è per ogniuno un dovere santo; *çdo njerí munt t'i shóhë*, ognuno può vederli; *t'a dínja s'ia thóshte asnjeríut do t'i kërkonja një napalón húa*, se sapessi che non lo dicesse a nessuno, gli domanderei in prestito un napoleone; *atje këtë shíhej ndonjë njerí*, qua e là si vedeva qualche persona; *i këtëllë është fátí i çdo njeríu*, questa è la sorte, il destino di ognuno; *s'që ndonjë njerí që ta njëhte*, non c'era nessuno che lo conoscesse; *cilidó njerí ka dy vëshë*, ogni persona ha due orecchi, tutti abbiamo due orecchi; *s'kā frikë njerí*, non ha paura di nessuno; *sikúndër që është një enë njëhet nga zëri n'është çarë a jó*, *dhe njeríu njëhet nga gjúha që përdór n'është i mēnçēm ose i marrë*, come un vaso si conosce dal suono per sentire se è rotto o no, così l'uomo si conosce (dalla lingua) dal linguaggio che adopera per giudicare se è sano di mente o pazzo (Demostene); *kúrrë mos thuaj se e njëh një njerí dëri sã të mos kesh ndarë një pasurí me të*, non dire di conoscere una persona finché non hai con essa divisa una ricchezza (Lavater); prov.: *máli me mal s'píqen (me málë s'píqet)*, *po njeríu me njerínë píqen (píqet)*, lett. il monte con monte non si incontrano (col monte non si incontra), ma l'uomo con l'uomo si incontrano (si incontra), cioè: le montagne stanno ferme, ma gli uomini camminano (quando si incontra persona lontana che non si sarebbe creduto di trovare); ...a trovar si vanno gli uomini spesso, e i monti fermi stanno (Ariosto); - *ay është një njerí që s'trubullon újët*, lett. e un uomo (una persona) che non intorbida l'acqua (si dice di chi è incapace di far male a chicchessia); - *lum njeriu që pret hërën e mírë*, lett. beato quell'uomo (quella persona) che aspetta la volta buona (beato colui che non ha fretta negli affari,

ma che aspetta il tempo opportuno per intraprenderli); - *kush s'kã njeri, s'ka as Perëndi* lett. chi non ha nessuno, non ha neppure Dio (chi non ha persona come compagno o aiuto, non ha neppure Dio; l'isolato è abbandonato da Dio, anche: *po s'ke njeri, nuk ke as Perëndi, s'ke njeri, s'ke as Perëndi*); - *njeriu pã njeri si zógu pa shtëpi*, lett. l'uomo senza uomo, (è) come l'uccello senza casa (infelice è l'uomo che non ha nessuno cui accompagnarsi e da cui essere aiutato nei bisogni della vita); soli non si starebbe nemmeno in Paradiso; - *njeriu po s'pat shóqnë pëlçet*, lett. l'uomo se non avesse il compagno, creperebbe (l'uomo non può vivere isolato, senza compagnia, perché la solitudine lo ucciderebbe); - *njeriu sã rron, më shumë mësón (pson)*, lett. l'uomo finché vive, più impara (quanto più l'uomo vive, tanto più impara, può imparare); - *njeriu s'është lúle t'i marrç erë*, lett. l'uomo non è fiore che puoi odorare, cioè: l'uomo è nato per lavorare e non per stare in ozio, per perdere il tempo; - *Perëndiea na ruajtë nga njeriu me cen (nga njeriu me cen Zóti të ruajtë-ikë nga njeriu me cen)*, lett. Iddio ti guardi dall'uomo con segno, segnato (dall'uomo segnato Iddio ti guardi, fuggi dall'uomo segnato); guardati dai segnati o dai segnati da Dio (segnato o segnato da Dio, spregiativo di qualche zoppo, guercio o persona marcata che si mostri cattiva); - *njeriu më mirë të rrjër vëtëm se sã të rrjër me të líknë*, lett. l'uomo (è) meglio che stia solo che stia col cattivo; è meglio soli che male aocompagnati; - *mos ikë nga njeriu i lik, po nga vendi i lik*, lett. non fuggire dall'uomo cattivo, ma dal luogo cattivo [dall'uomo cattivo, infatti ci si può guardare, mentre dalle località malsane (malariche ad es.) no]; - *gjënë e vë njeriu*, lett. la roba la mette l'uomo (gli uomini fanno la roba, non la roba gli uomini); - *koha e mësón njerinë*, lett. il tempo ammaestra l'uomo (il tempo è maestro all'uomo); - *njeriun e bëjnë petkat*, lett. l'uomo lo fanno gli abiti (i pauni rifanno le stanghe; gli ornamenti conferiscono molto alla bellezza; vesti un ciocco, pare un fiocco); - *túrpi të lë gjysmë njeriu*, lett. la vergogna ti lascia mezzo uomo (si dice di chi è timido, e a causa della sua timidezza appare che sappia la metà di quello che realmente sa, al contrario dello sfacciato, dello sfrontato); - *të tjera jánë dëshírat e njeriut, të tjera vendímet e Zótit*, lett. altri sono i desideri dell'uomo, altre le deliberazioni, le decisioni di Dio (l'uomo propone e Dio dispone); - *parája vete e vjen, po njeriu vete dheë s'këthehet*, lett. il denaro va e viene, ma l'uomo va (muore) e non ritorna; - *njeriu sã të ketë áqë i hyn djalli*, lett. l'uomo quanto più ha tanto più gli entra il diavolo (più uno ha e più diventa avaro, spilocio); - *gúri háhet, njeriu s'háhet*, lett. la pietra si consuma, l'uomo no; - *gúri pëlçet, njeriu s'pëlçet*, lett. la pietra sóppia, l'uomo non scopia (l'uomo è forte e può sopportare tutte le disgrazie, è tetragono ai colpi di ventura); - *njeriu dúke vúar, çdo gjë e ka mësúar* **lett.** l'uomo soffrendo (colle sofference) ogni cosa ha imparato (l'esperienza è madre di scienza, e maestra mùtola); - *pã pásur dituri, s'quíhet njeriu njeri*, lett. - senza avere istruzione, non si chiama l'uomo uomo (l'uomo senza istruzione non è uomo); - *gomári rrihet me drù, njeriu me gjú (për "gjúhë")*, lett. il somaro si batte col bastone, l'uomo colla lingua; - *me njerinë t'ënt ha dhë pì, po dhënëmárrje mos ki*, lett. col tuo parente mangia e bevi, ma non avere (con lui) relazioni di affari (vedi *mik*); - *óra punón, njeriu vrapón*, lett. l'ora lavora e l'uomo galoppa (a chi è fortunato tutto gli va bene); fortuna e dormi; a chi ha fortuna il bue gli fa un vitello; (ora è un essere mitologico, e lo spirito benefico e tutelare o angelo custode di una persona o di una famiglia, di un villaggio, di una tribù, di una montagna. Quando muore l' "Ora" di uno, muore anche il protetto; vedi

orë);- *mos iu mbështët as njeríu as lísit, pse i pári i vdes dhë i dyti tháhet; mos iú mburr me pasurínë e këjó dígjet, lett.* non ti appoggiare në all'uomo në all'albero, perchë il primo muore e il secondo si secca; non vantarti della ricchezza, perchë questa svanisce, cioe: non dobbiamo mai fare affidamento sugli altri, non dobbiamo vantarci delle ricchezze dei nostri genitori, perche queste svaniscono (quanti e quanti figli di signori non soffrono la fame!), ma dobbiamo invece fare affidamento sulle nostre forze e sul nostro lavoro, del quale soltanto dobbiamo gloriarci; - *besa e njeríut është shóku i tij, lett.* la fede dell'uomo e il suo compagno; - *njeríu që s'mban bësën dhë fjálën që thótë, është shúm'i pandërçim dhë i frikshim në bótë, lett.* l'uomo che non mantiene il giuramento e la parola data, è un disonesto e un pauroso (dal quale bisogna star lontani); - *njeriu që vëtëm për vëthe punón, është si një drú që pemë s'lëshon, lett.* l'uomo che lavora soltanto per se, e come un albero che non da frutto; - *njeríu q'është i pamësúar, nga káfshët s'është i çquár, lett.* l'uomo che e ignorante, dalle bestie nonn e distinto (l'uomo ignorante e simile alle bestie).

5.2. Sintagmatika në fjalorët dygjuhësh italisht - shqip

Në vazhdim, për të parë sintagmatikën ilustruese në fjalorët dygjuhësh **italisht – shqip**, po japim fjalën òcchio / sy nga *Fjalor italisht-shqip*, Tiranë, 1986, i hartuar nga F. Leka, Z. Simoni. Kuptohet që sintagmatika shonon një ndërthurje të shembujve nga italishtja, duke iu referuar sintagmatikës së fjalorëve të kësaj gjuhe, me shembuj nga shqipja, duke iu dhënë përparësi atyre që janë tepër të njohur për shqipfolësit.

òcchio m. 1) (*anat.*) sy - **occhi neri (azzurri)** sy të zinj (të kaltër) - **occhio di ventre** sy xhami - **la coda dell'occhio** bishti i syrit - **guardare con la coda dell'occhio** shikoj me bisht të syrit - **cieco di un occhio** i verbër me një sy; pa një sy - **a occhio asciutto** pa nxjerrë pikë loti - **a occhi chiusi** me sy të mbyllur; symbyllazi - **a occhio nudo** me sy të zhveshur (pa mjet shikimi) - **a quttr'occhi** sy për sy, vetëm për vetëm - **comme il fumo negli occhi** si kripën në sy - **comme un pugno in un occhio** halë (plagë, ferrë) në sy - **con gli occhi in fuori** me sy të dalë përjashta; me sy të zgurdulluar - **in un batter d'occhio** sa çel e mbyll sytë, në çast - (*fig.*) **fino agli occhi** deri në grykë - (*fig.*) **nei debiti fino agli occhi** i zhytur në borxhe deri në grykë - (*fig.*) **infangato fino agli occhi** i bërë me llucë deri në fyt - **dove hai gli occhi?** ku i ke sytë? a i ke sytë në ballë? **chiudere gli occhi** a) mbyll sytë b) (*fig.*) mbyll (err) sytë përgjithmonë - (*fig.*) **chiudere un occhio su qc.** mbyll një sy (qorroj njërin sy) për diçka - **non ho chiuso (un) occhio tutta la notte** s'kam mbyllur sy (s'kam vënë gjumë në sy) tërë natën - **non batter occhio** s'më bën syri tërr - **cavare gli occhi a qu.** i nxjerr sytë dikujt, verboj dikë - **si caverebbero gli occhi** janë gati t'i nxjerrin sytë njëri-tjetrit - **dare (ose fare) d'occhio a qu.** ia bëj me sy (i shkel syrin) dikujt - **guardare sott'occhio** shikoj me bisht të syrit - **sbarrare (ose spalancare) gli occhi** zgurdulloj (shqyej) sytë - **strizzar l'occhio** shkel (luaj) syrin, bëj me sy - (*fig.*) **aprire gli occhi a qu.** i hap sytë dikujt - (*fig.*) **cavarsi gli occhi** nxjerr sytë, më dalin sytë (nga drita e dobët etj.) - (*fig.*) **guardare con tanto d'occhi** i hap sytë na - (*fig. bised.*) **ha gli occhi foderati di panno (ose di prosciutto)** i kanë zënë sytë lesh; është syplasur (sylesh); 2) sy, shikim - **un colpo d'occhio** shikim i shpejtë, një sy - **a occhio** me sy, me tahmin; me për afërsi - **con occhio distratto** si i

hutar; pa e pasur mendjen - **con gli occhi a terra** me sytë përdhe - **a perdita d'occhio** sa të rrok syri - **a vista d'occhio** me shpejtësi, ndër sy - **crebbe a vista d'occhio (të)** rritet ndër sy (para syve) - **abassare gli occhi** ul sytë - **alzare gli occhi** ngre sytë, shikoj lart - **calcolare a occhio** mat me sy - **dare nell'occhio** bie në sy - **essere tutt'occhi e tutt'orecchi** i bëj sytë katër e veshët bigë, jam tërë sy e veshë - **fare l'occhio a...** stërvit syrin me... - **fare gli occhi dolci** perëndoj sytë (për dikë që dua) - **non fate quegli occhi!** mos më shikoni ashtu! - **fissare gli occhi** ngul sytë, mbërthej sytë (diku) - **gettar l'occhio a...** i hedh një sy... - **non levare gli occhi di dosso** nuk (ia) ndaj (nuk ia shqit) sytë - **mettere gli occhi addosso** (i) vë syrin, lakmoj me sy - **piantare gli occhi in faccia a qu.** ia ngul sytë dikujt; shikoj dikë drejt në sy - **salta agli occhi** e sheh edhe qorri - (*fig.*) **aguzzare gli occhi** i bëj sytë katër - (*fig.*) **buttare (ose gettare) la polvere negli occhi** hedh hi syve - (*fig.*) **pascere d'occhio** kullot sytë - (*ff. u.*) **lontan dagli occhi, lontan dal cuore** larg sysh, larg zemre; 3) (*fig.*) sy (shprehje e syve) - **occhi feroci** sy të egër - **occhi gioiosi** sy të gëzuar - **occhi ridenti** sy të qeshur; 4) (*fig.*) sy (aftësi për të kuptuar diçka) - **gli occhi della mente** sytë e mendjes - **agli occhi del mondo** në sytë e botës - (*mjek.*) **occhio clinico** sy klinik (mjeku) - **avere la benda agli occhi** më kanë plasur (më janë veshur) sytë (nga një pasion etj.) - **perdere il lume degli occhi** verbohem (nga inati etj.) - **vedere di buon occhio (di mal occhio) qu.** shoh me sy të mirë (me sy të keq) dikë; 5) (*fig.*) dritë e syrit (gjë e çmuar) - **è il suo occhio destro** e ka (e ruan) si dritën e syve (si syrin e vetëm) - **mi è caro come la luce degli occhi** e dua si dritën e syve - **costare un occhio della testa** kushton qimet e kokës (pikë e gjak); 6) (*fig.*) sy (kujdes, vëmendje) - **occhi alle curve!** hap sytë mirë në kthesa! - **aver l'occhio a tutto** s'më shpëton gjë (pa e parë) - **non aveva gli occhi in capo** nuk i kishte sytë në ballë; 7) (*spec.*) sy, vrimë - **l'occhio del martello** vrima e çekiçit (ku hyn bishti) - **gli occhi del framaggio** vrimat e djathit; 8) (*shtypshkr.*) sy (i shkronjës); 9) (*bot.*) syth, bulë - **innesto a occhio** shartim me syth - **occhio di pernice** lulemerimangë - **occhio di diavolo** sydjall; 10) (*arkit.*) **occhio di bue** dritare e rrumbullakët (*ose vezake*); 11) (*miner.*) **occhio di gatto (ose di tigre)** xhevahir kuarci; 12) (*entom.*) **occhio di pavone** sy palloi.¹⁸³

5.2. Sintagmatika në fjalorë dygjuhësh shqip - frëngjisht

Leksikografia shqip – frëngjisht dhe frëngjisht shqip është nga më të suksesshmet. Ajo ka në fondin e vet shumë vepra cilësore, që dallojnë jo vetëm për përzgjedhjen e fjalëve, por edhe për shembujt që jepen për të ilustruar jetën e tyre apo për të plotësuar strukturën e tyre semantike në. Vend të posaçëm në këtë fond zënë fjalorët e hartuar nga i mirënjohuri Vedat Kokona.

Dhe në këtë syth po ndalemi te fjala **sy** nga *Fjalor shqip – frëngjisht* (V. Kokona).

sy,-u, syri *m.sh.* -**sy, -sytë** 1. *œil m.;* **gropa e syrit** *orbite f.;* **bebja e syrit** *prunelle f.* **pupille f.; **sy të futur** *yeux enfoncés, creusés;* **sy të kërcyer** *yeux saillant, à fleur de tête;* **sy të këputur** *yeux battus;* **sy të shqyer** *yeux écarquillés;* **sy të zgurdulluar** *yeux exorbités;* **sy me sklepa** *yeux chassieux;* **sy i nxirë** *œil poché;* **sy që lotojnë** *yeux larmoyants;* **sytë shkëlqejnë,****

¹⁸³ F. Leka, Z. Simoni, *Fjalor italisht-shqip*, Tiranë, 1986

vetëtijnë les yeux brillent, pétillent; **shoh mirë nga sytë** (*jam mirë me sytë*) avoir de bons yeux; **s'jam mirë me sytë** avoir de mauvais yeux; **ngre, ul sytë** lever, baisser les yeux; **kthej sytë nga ana tjetër** détourner les yeux; **shqyej sytë** ouvrir de grands yeux, écarquiller les yeux; **hap sytë** ouvrir les yeux; *fig.* ouvrir l'œil *fam.*; **po më mbyllen sytë** sentir ses yeux se fermer; **s'myll sytë gjithë natën** ne pas fermer l'œil de la nuit; **pulis sytë** ciller les yeux; **shkel syrin** cligner l'œil, de l'œil; **ia bëj me sy** faire de l'œil; **ma bën me sy** allécher, séduire, tenter, reluquer; **e shikoj diçka me sytë e mi** voir une chose de ses yeux, de ses propres yeux; **e shoh diçka me një sy tjetër** j'envisage le problème d'un autre œil; **diçka që shihet me sy** objet visible à l'œil nu; **e vështroj dikë në sy** regarder qqn dans les yeux, dans le blanc des yeux; **e mas largësinë me sy** mesurer la distance à la vue; **vështror me bishtin e syrit** regarder du coin d'œil, lorgner, surveiller du coin de l'œil; **s'u zë besë syve** je n'en crois pas mes yeux; **kërkoj me sy** chercher des yeux; **s'më punojnë sytë** voir trouble, ma vue baisse; **më vret sytë** (*një dritë e fortë*) éblouir, aveugler; **i ngul sytë** fixer, braquer les yeux. 2. (*vështrim*) **hedh, shtie sytë** jeter les yeux; **kërkoj, ndjek me sy** (*dikë*) chercher, suivre qqn des yeux; **mbërthej sytë** (*te diçka*) fixer les yeux (sur qqch); **s'i heq sytë** (*nga dikush*) ne pouvoir détacher ses yeux (de qqn); **përpjij me sy** dévorer des yeux; **befas më shkuan sytë te letra** brusquement mes yeux tombèrent sur la lettre; **para syve të mi** sous mes yeux; **në sy të të gjithëve** aux yeux de tous; **syri i keq** le mauvais œil; **hedh një sy** jeter un coup d'œil; **më bie në sy** attirer les regards; **që bie në sy** qui attire l'œil, frappant; **që bie në sy përnjëherësh** (*që bën mu*) qui saute aux yeux, crève les yeux; **më bie dielli në sy** avoir le soleil, la lumière dans les yeux; **i hedh një sy** (*një libri etj.*) parcourir des yeux (un livre, etc.); **sa të ha syri** aussi loin que la vue peut s'étendre, à perte de vue; **s'më gënjen syri** avoir le coup de l'œil sûr; **atij ç'i sheh syri ia zë dora** c'est un homme à toutes mains. -*Lok.* **i bëj sytë katër** être tout yeux, redoubler de vigilance; **sytë në ballë i kam** n'avoir pas les yeux dans sa poche, j'ai encore mes yeux; **më mbeten sytë** (*te dikush*) n'avoir d'yeux que pour qqn; **s'ka si syri i të zot** il n'est pour voir que l'œil du maître; **e ruaj diçka si sytë e ballit** tenir à une chose comme à la prunelle de ses yeux; **kulloj sytë** repaître ses yeux, se rincer l'œil *pop.*; **s'më trembet syri** n'avoir pas froid aux yeux; **s'më hyn në sy** (*diçka*) ne pas attacher du prix (à qqn); **s'më ngopet syri** avoir les yeux plus grands que le ventre; **bëj diçka me sy të mbyllur** faire qqch les yeux fermés; **mbyll një sy** (*ndaj një gabimi etj.*) fermer les yeux (sur une erreur, etc.); **më erren sytë** voir trouble; **për sytë e tij të bukur** pour ses beaux yeux; **ndër sy** en face, ouvertement, franchement; **ia thashë sy ndër sy, sy më sy** je lui ai dit en face, crûment, carrément; **ia përplas në sy** dire à qqn ses quatre vérités; **sa hap e mbyll sytë** en un clin d'œil; **mbyll sytë** (*vdes*) fermer la paupière; (*dikujt*) fermer les paupières (à qqn); **s'më bën bër syri** n'avoir pas froid aux yeux; **bëj syrin e verbër** fermer les yeux sur qqch; **ma mbush syrin** taper dans l'œil; **s'ma mbush syrin** ça ne paie pas de mine, ça n'a l'air de rien; **shkoj nga sytë këmbët** aller à l'aventure; **gënjej sy ndër sy** mentir effrontément, comme un arracheur de dents; **i hap sytë** (*dikujt*) ouvrir les yeux (à qqn), dessiller les yeux (de, à qqn); **ia vë syrin** (*një nëpunësie etj.*) convoiter, guigner, lorgner *fig.* et *fam.* (une place, etc.); (*një njeriu*) jeter son dévolu (sur qqn); **më qan syri** (*për diçka*) désirer ardemment (qqch de précieux qu'on ne possède pas); **bie në sy** attirer l'œil, l'attention, se signaler à l'attention *tape-à-l'œil*, **asgjë s'më**

hyn në sy rien ne me tente; **për të mos rënë në sy** pour ne pas attirer l'attention, à fin de passer inaperçu; **mungesa e tij ra në sy** son absence fut remarquée, il brilla par son absence; **nuk ma ka zënë syri** je ne l'ai pas aperçu, cela ne m'est pas tombé sous les yeux; **s'kam sy e faqe** je n'ose pas, j'ai honte de; **në sy të gjithë botës** aux yeux de tous; **ka sy e faqe** il a le toupet, le culot, l'aplomb; **sa për sy e faqe, për sytë e botës** pour sauver les apparences, de façade, spectaculaire, pour la montre; **marr një sy gjumë** faire un petit somme, faire (piquer) un roupillon; **i hap syrin fëmijës** gâter, choyer un enfant; **e marr më sysh** (*dikë*) maléficier, jeter un sort (à qqn); **më kanë me sy të mirë** être bien vu, être en grâce, être bien auprès de qqn, se faire bien voir, être bien en cœur; **përpiqet që ta marrin me sy të mirë** il cherche à entrer dans les bonnes grâces (de qqn); **më marrin me sy të keq** s'attirer, mériter la disgrâce (de qqn); **e marr në sy rrezikun** oser, faire fi du danger, braver le danger; **i nxjerr sytë** (*një pune*) bâcler, torchonner (un travail), le faire par-dessous la jambe; **na i bëre sytë ujë** il nous tardait de te voir, tu nous a manqué beaucoup; **s'e shoh dot me sy** (*dikë*) prendre qqn en haine, le haïr à l'égal de la peste; **për këta sy (të ballit)!** sur mes yeux! **i nxjerr sytë** (*diku*) crever les yeux (à qqn); *fig.* ne plus se préoccuper (de qqn qu'on affectionnait auparavant); **një ngjyrë që bie në sy** une couleur voyante; **shoh me sytë e mendjes** (*dicka*) voir qqch en imagination, en idée, s'imaginer très bien qqch, l'évoquer; **e vështroj me syrin politik** (*dicka*) regarder (qqch) sous l'angle politique, en peintre; **shoh vdekjen me sy** être entre la vie et la mort, voir la mort de près; **e kam halë në sy** (*dikë*) ne pouvoir souffrir qqn, le fuir comme la peste, avoir qqn en horreur; **më duket sikur e kam përpara syve** je vois encore la scène en ce moment; **ku i ke sytë?** est-ce que tu as tes yeux dans la poche? **e kam vënë kapelën mbi sy** avoir le vent en poupe; **si e ke syun?** quelles sont tes intentions? **s'ka sy për Qabe** ses jours sont comptés. - *Prov.* **më mirë të dalë syri se nami** mieux vaut avoir un œil crevé que mauvaise renommée; **shih me sy e plas me zemër** les yeux admirent et le cœur soupire; **sy për sy e dhëmb për dhëmb** œil pour œil et dent pour dent.¹⁸⁴

5.4. Ilustrime sintagmatike me shembuj nga fjalorë frëngjisht - shqip

Po japim për ilustrim nga V. Kokona, *Fjalor shqip, frëngjisht* –Tiranë, 2006, pwrswri fjalwn *oeil* / sy:

oeil [oej] pl. **yeux** [jo] n.m. **1. sy**; le globe de l'œil **kokërdhoku, kokrra e syrit**: avoir de bons, de mauvais yeux jam **mirë, s'jam mirë me sytë**; des yeux chassieux larmoyants **sy me sklepa, sy lotues**; perdre un œil, les deux yeux **humbas një sy, të dy sytë, verbohem**; de grands, de petits yeux **sy të mëdhenj, të vegjël**; ses yeux brillent pétillent **sytë e tij (e saj) shkëlqejnë shkreprijnë**; ce n'est pas pour ses beaux yeux jo **për sytë e tij (e saj) të bukur**; lever, baisser les yeux **ngre, ul** sytë. -Loc. faire les yeux doux à quelqu'un **shkrihem së vështuari dikë, e vështroj me dashuri të madhe**; faire les gros yeux à quelqu'un **e vështroj me zemërim dikë**; avoir, tenir les yeux grands ouverts **i mbaj sytë hapur**; ouvrir de grands yeux, des yeux ronds, écarquiller les yeux **hap sytë, i shqyej, çuditëm shumë**; ouvrir l'œil

¹⁸⁴ V. Kokona *Fjalor shqip – frëngjisht*, Tiranë, 2005, f. 687-689

(Fam. l'œil est le bon) **hap sytë, tregohem shumë i vëmendshëm**; il m'a ouvert, dessillé les yeux **ai m'i hapi sytë**; sentir ses yeux se fermer **më mbyllen sytë (nga gjumi)**; ne pas fermer l'œil de la nuit **s'mbyll sytë gjithë** natën, fermer les yeux sur quelque chose **mbyll një sy**; accepter quelque chose les yeux fermés **pranoj diçka me sy mbyllur** cligner l'œil, les yeux, de l'œil, des yeux **shkel syrin**; voir une chose de, ses yeux des ses propres yeux **shoh diçka me sytë e mi**; objet visible à l'œil nu **send që duket me sy të lirë, të zhveshur**; à vue d'œil **shumë shpejt (thuhet për diçka që rritet shumë shpejt)**; regarder quelqu'un dans les yeux, dans le blanc des yeux **vështroj dikë në dritë të syrit**; lorgner, surveiller du coin de l'œil **vështroj, ruaj, përgjoj me bisht të syrit**; je n'en crois pas mes yeux **nuk u besoj, s'u zë besë syve**. 2. **sy. vështrim**; chercher, suivre quelqu'un des yeux **kërkoj, ndjek dikë me sy**; **jetez un peu les yeux de ce côté** hidhni pak sytë nga kjo anë; **brusquement ses yeux tombèrent sur la lettre** befas sytë i shkuan te letra; **sous mes yeux** përpara syve të mi; **aux yeux de tous** në sytë e të gjithëve; **obëir au doigt et à l'œil** bindem menjëherë; **mauvais œil** sy i keq. 3. **coup d'œil** vështrim i shpejtë, një sy; **jeter un coup d'œil sur quelque chose** i hedh një sy diçkaje; **remarquer une chose du premier coup d'œil** vë re diçka që në vështrim të parë. -Loc. **avoir le coup d'œil juste** kam një sy që s'gabon; **avoir du coup d'œil** kam intuitë. 4. pamje; **le coup d'œil sur la ville est merveilleux** pamja e qytetit është e mrekullueshme. -Loc. **sauter aux yeux, crever les yeux** bie në sy menjëherë, bën mu; **être tout yeux, tout oreilles** i bëj sytë katër; **n'avoir pas les yeux dans sa poche** i kam sytë në ballë; **n'avoir d'yeux que pour quelqu'un** më mbeten sytë te dikush, e kam mendjen vetëm tek ai. - Fam. **avoir, tenir quelqu'un à l'œil** nuk ia heq, nuk ia shqit sytë dikujt; **avoir l'œil à tout** kam kujdes për çdo gjë, asnjë nuk i shpëton syrit tim; 5. **l'œil du maître** kujdes i madh (ashtu siç e shikon i zoti mallin e vet); **voir quelque chose d'un bon œil, d'un mauvais œil** e shoh diçka me sy të mirë, me sy të keq; **considérer une chose d'un œil critique** e shoh diçka me sy kritik. 6. **œil d'une porte** sy (dere), vrimë në derë (për të parë). 7. **(d'une aiguille)** vrimë (gjilpëre). 8. syth. 9. Loc. Fig. **tenir à une chose comme à la prune de ses yeux** e ruaj diçka si dritën e syrit; **coûter les yeux de la tête** kushton shumë shtrenjtë; **n'avoir plus que les yeux pour pleurer** kam mbetur në pikë të hallit, i kam humbur të gjitha; je **m'en bats l'œil** s'më prishet puna, s'më prishet gjiza; **taper dans l'œil** ia vë syrin (diçkaje); **faire de l'œil** ia bëj me sy; **se rincer l'œil** kullos sytë; **n'avoir pas froid aux yeux** nuk më trembet syri; **tourner de l'œil** më bie të fikët; **avoir les yeux plus grands que le ventre** jam lakmitar i madh, s'më ngopet syri; **se mettre le doigt dans l'œil** gabohem rëndë; **entre quatre yeux** sy për sy, sy më sy; **œil pour œil, dent pour dent** sy për sy e dhëmb për dhëmb. -Loc. **adv. à l'œil falas**. - Loc. **exclam. Fam. mon œil!** mos more! kujt do t'ia hedhësh?¹⁸⁵

¹⁸⁵ V. Kokona, *Fjalor shqip - frëngjisht* –Tiranë, 2006

5.5. Ilustrime sintagmatike me thënie nga fjalorë shqip - gjermanisht

Po japim për ilustrim fjalën zemër, nga *Fjalori shqip – gjermanisht*, Tiranë, 2005, hartuar nga Ali Dhrimo, që është një nga fjalorët më të mirë dygjuhësh që është hartuar deri tani, ku gjuha shqipe del si gjuhë e parë (autori e pohon vetë këtë, duke thënë se ky është deri më tani) fjalori më i pasur shqip - gjermanisht.

zem/ër, -ra *f. pl. -ra, -rat* **1.** *Anat. Herz n., poet. Herze n.; -ër artificiale Herz-Maschine f.; bar (ilaç) për -ër Herzmittel n.; barkushe e -rës Herzkammer f., bllok -re Herzblock m., cen në -ër Herzfehler m., dëshirë e -rës Herzenswunsch f., dobësi -re Herz/insuffizienz f., -schäche f., dhembje -re Herzëh n., dhjamosje -e Herzverfettung f., goditje në -ër Herzanfall m., gropë e -rës Herz-, Magengrube f., infarkt në -ër Herz(muskel)infarkt m., kirurg -re Herzchirurg m., kirurgji e -rës Herzchirurgie f., muskul -re Herzmuskel m., neurozë -re Herzneurose f., operacion -re Herzoperation f., i operuar nga -ra Herzoperierte (am Herzen Operierte) m., paralizë -re Herzlähmung f., punë -re Herzensangelegenheit f., pushim -re Herz/schlag m., - versagen n., (Med. auchr.) Sekundenherztod m., rrahje (regëtimë) -re Herz/klopfen n., -schlag m., rrahje e shpeshtë (e shpejtë) e -rës Herjagen n., sëmbim (therje) në -ër Herz/stechen n., -stich m., sëmundje -re Herz/krankheit f., -leiden n., i sëmurë nga -ra herz/krank, -leidend; spazmë -re Herzkrampf m., shqetësime -re (në -ër) Herz/ beschwerden Pl., -Störungen Pl., shtrëngim -re Herz/beklemmung f., -drücken n., transplantim -re Herz / transplantation f., -Verpflanzung f., thelb i -rës Herzensgrund m., të falënderoj nga thelbi i -rës ich danke dir aus (von) Herzensgrund (aus tiefstem Herzen); valvul -re Herzklappe f., veprimtari e -rës (punim -re) Herztätigkeit f., zgjerim (zmadhim) -re Herz/erweiterung f., -Vergrößerung /.; -ër e zmadhuar ereitertes/ vergrößertes Herz (Ochsenherz) n., zhurmë në -ër Herzgeräusch n. (Aftergeräusche Pl.), në formë -re herzförmig; -ër e shëndoshë (e fortë, e dobët) ein gesundes (kräftiges, schwaches) Herz; e godas mu në -ër me plumb (thikë) jn mit einer Kugel (einem Messer) mitten ins Herz treffen; i pushoi -ra sein (ihr) Herz hat versagt; gati (desh) më pushoi -ra mir stand beinahe das Herz still; më rreh -ra nga frika mein Herz klopft (hämmert, pocht, schlägt) vor Angst; i hidhet -ra përjetë nga gëzimi sein (ihr) Herz schlägt höher vor Freude; më luajti -ra mir schlug das Her zum Hals (hinauf); kjo ma këputi -rën das zerriß mir das Herz; vuaj nga -ra mit dem Herzen zu tun haben (an Herz leiden); heq më -ër schnupfen (seufzen); vë dorën në -ër auch fig. die Hand aufs Herz legen; me -ër në dorë (me dorë në -ër)! fig. a) Hand aufs Herz!; b) ängstlich; c) unterwürfig; flas me -ër në dorë fig. das Herz auf der Zunge haben (reden, äie (es) einem ums Herz ist, offen (frei von der Leber) sprechen); të falënderoj nga thelbi i -rës ich danke dir aus dem Herzensgrund; gati (desh) m'u ça -ra (sa s'm'u ça -ra) fig. mein Herz schlug zum Zerspringen; më rrahu -ra fort das Herz schlug mir zum Hals herauf; ma thotë -ra etwas vorahnen; bëj si më thotë -ra dem wink meines Herzens folgen; më ftohet -ra nga dikush fig. das Herz von jm abëenden; më rëndon diçka në -ër fig. etëas drückt mir das Herz ab; i fitoj -rën dikujt jn für sich einnehmen (geëinnen); ia rrëmbej -rën dikujt jm das Herz stehlen; m'u ngroh -ra fig. mir ëurde ëarm ums Herz; ruaj*

(**ndryj**) **diçka brenda në -ër** *fig.* etwas im Schrein des Herzens bewahren; **ushqej (mbaj të ndrydhur) një ndjenjë në -ër** ein Gefühl im Busen hegen (verschließen); **bëj si më thotë -ra** dem Gebot meines Herzens folgen; 2. *fig. Koseë.* **Liebling m., Schatz m., mos, -ra ime!** nicht doch, mein Schatz!; **të kam -ër** du bist mein Schatz; **Liebling m., -ra ime (e vogël)!** mein (kleiner) Liebling (mein Herz(chen), mein Herzblatt!); 3. *fig.* **Herz n., mik i -rës** Busenfreund *m.*, **jemi të një -re** einer Meinung sein; **jemi një -ër e një mendje** wir sind ein Herz und eine Saele; **grua me -ër** eine Frau *f.* mit Herz; **ajo (nuk) ka -ër** sie hat (kein) Herz; **ajo ka -ër to mirë** sie hat ein gutes Herz (sie hat das Herz am rechten Fleck); **askujt nuk mund t'ia çash -rën** man kann keinem ins Herz sehen; **vuajtje -re** *fig.* **Liebes/kummer m., -schmerz m., e dua megjithë -ër** jm von Herzen gut sein; **e shijoj megjithë -ër** etwas voll und ganz genießen; **e marr megjithë -ër** etwas sehr ernsf nehmen (für sehr wichtig halten); **e kam ahumë për -ër** das ist mir sehr eichtig (das liegt mir sehr am Herzen, daran ist mir sehr viel gelegen); **më ka dalë nga -ra** ich liebe es (ihn, sie) nicht mehr (ich habe es (ihn, sie) nicht mehr gern); **ma do -ra** etëas gern haben wollen; **në thelbin e -rës** im tiefsten Inneren; **me gjithë -ër** von Herzen gern (sehr (herzlich) gern, herzinniglich); **qesh me gjithë -ër** herzlich lachen; **me -ër jam aty (te ju)** in Gedanken bin ich ganz bei Ihnen; **këndoj pa -ër** herzlos singen; **kjo të vete në -ër** das geht einerri ans Herz; **i vete (e prek) në -ër** das geht (dringt) ihm (ihr) zu Herzen (das beëegt sein/ihr Herz, berührt ihn/sie tief); **janë fjalë që të prekin në -ër** es sind zu Herzen gehende Eorte; **më shtrëngon në -ër nga pikëllimi** der Kummer drückt mir das Herz; **kam -ër të butë (të ndjeshme)** ein eiches (mitfühlendes) Herz (ein eiches Gemüt) haben (eichherzig sein); **ka -ër të artë** er (sie) hat em Herz von Gold (ein goldenes Herz); **ka -ër të pastër** er (sie) hat ein reines Merz haben; **ajo ka -ër të çiltër** sie hat ein offenes Gemüt; **ajo ka -ër të mirë** sie hat ein gütiges Herz; **e ka -rën gur** er (sie) hat ein Herz aus (von) Stein; **e ka -rën hambar** er (sie) ist großherzig; **-rën s'ia çan dot njeriut** man kann (du kannst) keinem in Herz schauen; **e bëj me -ër të plasur (të plagosur) diçka** etëas schëeren Herzens tun; **e kishte -rën të vrarë** das Herz ëar ihm (ihr) schëer; **më ngrohet -ra** mir ëird ëarm ums Herz; **s'mi ngroh -rën kjo punë** ich kann mich nicht dafür erëärmen; **më gufonte -ra (më hidhaj -ra si zog) nga gëzimi** mir hüpfte (tanzte) das Herz vor Freude; **më bëhot -ra mal** da lacht mir das Herz Im Leibe (es ëird mir ëeit ums Herz, mir geht das Herz auf); **iu bë -ra mal nga gëzimi** das Herz schëoll ihm (ihr) vor Freude (Freude schëoll ihm/ihr die Brust); **ia këpus (copëtoj) -rën dikujt** jm das Herz zerreißen (brechen); **më këputet (copëtohet) -ra (më pikon në -ër), kur e shoh aq të trishtuar** es bricht mir das Herz (das Herz bricht mir, es schneidet mir ins Herz), ihn so betrübt zu sehen; **e prek në -ër dikë** js Herz rühren; **ia plas -rën dikujt** jm das Herz schëer machen; **hidhërimi po ia bren (ha) -rën** Kummer nagt ihm (ihr) am Herzen; **hap (zbraz*) -rën; -ra kullon gjak** das Herz verblutet; **më pikon -ra gjak** das Herz blutet mir; **kjo më ka pikuar në -ër** das hat mir das Herz gebrochen; **kjo më ther (sëmbon) në -ër** das gibt mir einen Stich ins Herz (es dringt mir durchs Herz); **më ha -ra me atë njeri** jenem Menschen gegenüber bin ich mißtrauisch; **ma hëngri -rën a** er (sie) ist mir auf die Nieren gegangen; **b** er (sie) hat mich für sich geëonnen; **ia fal -rën dikujt** jm das Herz schenken (sein Herz an jn hängen); **ia marr (fitoj, rrëmbej) -rën (i hyj në -ër) dikujt** js Herz erobern; **ajo u hyn në -ër të gjithëve** alle Herzen fliegen ihr zu; **kjo këngë më hyn në -ër** das Lied dringt mir zu Herzen; **ai ma ka rrëmbyer** er hat mir das Herz gestohlen; **dëgjoj -rën (i vë veshin -rës)** auf mein Herz hören (meinem Herzen

folgen); **ma ndien (ndjell, thotë) -ra** ich ahne es **nje burre siç ma do -ra mua** ein Mann ganz nach meinem Herzen; **ma do -ra të bëj diçka** etwas tun wollen; **jo se s'ma ka dashur -ra** nicht daß ich (es) nicht geöollt habe; **s'më ndjell -ra për mirë** mir ahnt (es ahnt mir) nichts Gutes; **ia lëndoj -ër dikujt** jn schmerzen (jm in der Seele äehtun); **flas me -ër të hapur (në dorë)** offen (freimütig, frei/frisch von der Leber äeg) sprechen (jm aus der Seele sprechen/reden); **e kam shumë (fort) për -ër diçka** es liegt mir sehr am Herzen (ich habe ihn in mein Herz geschlossen); **ai s'e ka fort për -ër atë** er hat ihn (sie) nicht (gerade) ins Herz geschlossen (er/sie ist ihm/ihr nicht geöogen (nicht grün), er/sie hat keine besondere Vorliebe für ihn/ sie); **ai s'e ka megjithë -ër këtë punë** er ist nicht mit dem Herzen bei der Sache (dabei); **e ka me gjysmë -re punën** er (sie) ist nur mit halbem Herzen bei seiner (ihrer) Arbeit; **i marr për -ër qortimet e dikujt** sich (D) js Vorwürfe zu Herzen nehmen (schëernehmen); **mos e marr kaq për -ër!** nimm es nicht so schëer!; **s'më hiqte -ra** es kam mir nicht von Herzen; **më vjen keq me gjithë -ër** ich bedauere es von Herzen; **të uroj nga -ra** ich äünsche es dir von (ganzem) Herzen; **mbetem i ri nga -ra** im Herzen Jung bleiben; **buron (dal, vjen) nga -ra** von Herzen kommen; **ia bëj -rën** jm den Gefallen tun; **tjetër thotë me gojë e tjetër mendon me -ër** das Herz denkt oft anders, als der Mund redet; **e thotë me gojë, po jo më -ër** der Mund sagt's, aber das Herz weiß nichts davon; **ajo i ka hyrë në -ër** sie ist Ihm ans Herz geäachsen; **-ra nuk gënjen** das Herz lügt nicht; **-ra nuk gabon** das Auge des Herzens betrügt nicht; **ma prishe -rën** a) du hast mich enttäuscht; b) du hast mir die Laune verdorben; **larg syve, larg -rës** *Spw.* aus den Augen, aus dem Sinn (äas die Augen nicht sehen, beschëert das Herz nicht); **si goja, -ra** *Spw.* wie Mund, so Herz; **4. fig. Mut m., Courage f., Herz n., Seele f. i jap -ër dikujt** jm Mut machen / geben / zusprechen (jn aufpulvern, jm Antrieb geben); **s'kam -ër** es nicht übers Herz bringen; keinen Mut haben; **shembulli i të vëllait i dha -ër** das Beispiel seines (ihres) machte ihm (ihr) Mut; **i jap përsëri -ër dikujt** jn mit neuem Mut erfüllen; **marr (bëj) -ër** meir Herz in beide Händen nehmen; **marr -ër** sich ein Herz fassen (mein Herz in beide Hände nehmen, Mut fassen/bekommen); **marr përsëri -ër** neunten Mut finden; **më lëshon -ra** verzagen (den Mut verlieren, mutlos äerden); **atë e lëshoi -ra, kur...** ei (sie) verlor den Mut (sein/ihr Mut schëand, sank), als ...; **nga kjo më lëshoj -ra** das nahm mir den Mut (mir äurde bang ums Herz davon); **atë e lëshon -ra kollaj (menjëharë)** er (sie) läßt sich leicht entmutigen; **të s'ke -ër të shkosh vetëm** du host keinen Mut, allein hinzugehen; **i vate -ra ta thembra** ihm (ihr) fällt (rutscht) das Her/ In die Hose; **nuk më bën -ra ta fal** ich bekomme es nicht fertig, ihm (ihr) zu vergeben; **a'më bën -ra të qesh** mir ist nicht nach Lachen zumute; **nuk më bëri -ra (nuk pata -ër) të...** ich hatte nicht das Herz (Ich habe es nicht übers Herz gebracht, nicht fertig gebracht) zu...; **me -ër të lehtë** leichten Herzens; **5. Mitte f., Kern m., Kern-, Mittelpunkt m., Herz n.; në -ër të qytetit** mitten in der Stadt (im Herzen der Stadt); **në -ër të dimrit** mitten im Winter (im tiefsten Winter); **në -ër të verës** mitten im Sommer; **6. Herz n., Innere n. (von Kohl), Kern m., Kernstück n.; -ër druri** Kern eines Baums; **7. Herz n., Mitte f., Zentrum n.; në -ër të Shqipërisë** im Herzen Albaniens; **ai është -ra e kësaj çështjeje** er ist das Herz und die Seele dieser Sacha; **8. Bot. Kerngehäuse Griebes m., Grotzen m. (eines) Apfels, einer Birne); 9. Region. Anat. Herz-, magengrubef.**¹⁸⁶

¹⁸⁶ A. Dhrimo, *Fjalor shqip – gjermanisht*, me 50.000 fjalë, Tiranë, 2005

5.6. Ilustrime sintagmatike me thënie nga fjalorë gjermanisht - shqip

Gjithashtu, Ali Dhrimo, ka hartuar edhe fjalorë gjermanisht – shqip. Ne jemi ndalur te *Fjalori gjermanisht – shqip*, Toena, Tiranë, 2002, me rreth 45.000 fjalë (botimi dytë i rishikuar), edhe kjo një vepër e arrirë cilësisht. Përsëri kemi marrë fjalën Herz / zemër. Bie menjëherë në sy se sintagmatika e shembujve është dhënë nga dora e të njëjtit autor.

Herz as. -ens, -en 1. *anat.* zemër; **das - hämmert (klopft, pocht, schlägt)** zemra rreh; **mit dem -en zu tun haben** *mjek.* vuaj nga zemra; **mir stand beinahe das - still** desh me pushoi zemra; **ein Kind unter dem -en tragen** jam me barrë; 2. *fig.* zemër, shpirt; **sie sind ein - und eine Seele** ata janë një zemër e një mendje; **meinem -en Luft machen** shfrej; **meinem -en einen Stoß geben** mbledh veten; **der Kummer drückt mir das - ab** më shtrëngon zemra nga pikëllimi; **mein - ausschütten** hap zemrën; **alles, was das - begehrt** gjithë ç'të do zemra; **das - blutet mir, wenn...** më pikon zemra gjak, kur...; **das hat mir das - gebrochen** *fig.* kjo më pikoi në zemër; **js - erobern** i hyj në zemër dikujt; **mir ein - fassen** marr zemër; **mir gehört sein ganzes** - ai me do me gjithë shpirt; **sie hat - ajo** ka zemër (shpirt); **ich habe nicht das** s'më bën zemra...; **das - hüpf** mir vor... me gufon zemra nga...; **da lacht mir das - im Leibe** *fig.* me bëhet zemra mal; **js - rühren** prek në zemër dikë; **mein - sprechen lassen** *fig.* bej siç ma do zemra; **jm sein - stehlen** *fig.* i rrëmbej zemrën dikujt; **es zerreißt mir das wenn...** më këputet shpirti (zemra),...; **ein gutes (weiches) - haben** jam zemërmirë (zemërbutë); **mein - !** o shpirt (zemra ime)!; **etwas schweren -ens tun** bëj diçka me zemër të plasur; **das - ist mir schwer** jam zemërvrarë; **jn ans - drücken** përqafoj dikë; **mein - an jn hängen** i fal zemrën dikujt; **es liegt mir sehr am -en** e kam shumë për zemër; **jm das - schwer machen** ia plas shpirtin dikujt; **an gebrochenem -en sterben** vdes zemërplasur; **Hand aufs -!** me zemër në dorë (me dorë në zemër)!; **jn auf - und Nieren prüfen** *fig.* kontrolloj me imtësi dikë; **das - auf dem rechten Fleck haben** *fig.* e kam mendjen në vend; **das - auf der Zunge haben (tragen)** flas hapur; **das gibt mir einen Stich ins -** *fig.* kjo më ther në zemër; **jn in mein - geschlossen haben** e kam në zemër dikë; **im tiefsten -en** fshehtas; **mein - in beide Hände nehmen** marr zemër; **ihm fiel das - in die Hosen** atij i vajti zemra te thembra; **etwas nicht übers - bringen können** s'më bën zemra për diçka; **es wird mir warm ums - wenn...** më ngrohet zemra, kur...; **seine Freude kommt von -en** gëzimi i tij buron nga zemra; **von (ganzem) -en** me gjithë zemër; **das geht mir (sehr) zu -en** kjo më prek në zemër; **jm von -en gut sein** e dua me gjithë zemër dikë; **er sprach einige zu -en gehende Worte** ai tha disa fjalë që të prekin në zemër; **mir etwas zu -en nehmen** e marr për zemër diçka; **mein - schlug zum Zerspringen** sa s'm'u ça zemra; 3. *bot.* zemër; 4. qendër, zemër; **im -en des Landes** në zemër të vendit; 5. *letra.* kupë.¹⁸⁷

¹⁸⁷ A. Dhrimo, *Fjalori gjermanisht – shqip*, me rreth 45.000 fjalë (botimi dytë i rishikuar), Toena, Tiranë, 2002,

KREU VI

SINTAGMATIKA NË FJALORËT FJALORËT ANGLISHT - SHQIP

Sintagmatika ilustruese edhe në fjalorë të këtij lloji, siç kemi thënë, varet nga koha kur është hartuar vepra, por në radhë nga synimi i përdorimit. Më poshtë kemi sjellë ilustrime të bollshme, duke u ndalur sidomos te sintagmatika e thënieve dhe e shembujve tek emra, te folje dhe te mbiemra te vepra tepër të njohura dhe me përdorues e përdorim të gjerë.

6.1. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori anglisht -shqip i K. Çekrezi

Në Boston të Amerikës, në vitin 1923, Kostë A. Çekrezi, emigrant me origjinë ngë Korça boton English-Albanian dictionary [Fjalor anglisht-shqip], një fjalor i vogël me gjithsej 191 faqe. Edhe ky fjalor ka pasur karakter praktikë, që fëmijët e emigrantëve shqipatrë në SHBA (por jo vetëm këtë fëmijë, por edhe të rriturit), të mësonin anglishten. Tipi i fjalorit dhe vëllimi i vogël kanë redaktuar shumë sintagmatikën. Po japim për ilustrim:

Waste (ueist), prish më kot; shkretënj; shkretinë; i kottë; fishkem; **-basket**, koshi i plerave; **-ful**, që prish më kot.

Watch (uacc), ruajtje; ruajtës; të ndenjurit pa gjumë; saat (i xhepit); **-ful**, syhapët; **-man**, pasvan; **-word**, parollë.

Water (uoter), ujë; vadit.¹⁸⁸

6.2. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori anglisht - shqip i H. Shehut

hot [hot] *mb.* 1. i nxehtë (për motin): - *weather* mot i nxehtë; *a ~ day*; *~ air*; // i nxehtë (për ushqimin): - *soup* supë e nxehtë; *~ water / milk / tea* ujë / qumësht / i nxehtë; - *food* ushqim i nxehtë; *~ breakfast* mëngjes me haje e pije të nxehta; *~ plate* pjatë me gatesë të nxehtë; - **potato** patate e nxehtë; *fig. bis ed.* punë me spec, gështje a gjendje e ndërlikuar; // i nxehtë (për vend): *~ place* vend i nxehtë; *~ room* dhomë e nxehtë; *I'm ~* kam vapë; *feel ~* kam vapë; 2. djegës; që ka piper ose erëza (për një gatesë; *kund.* mild): *-pepper* piper djegës; 3. *fig.* i zjarrtë; i fuqishëm: *the ~test part of the election campaign* pjesa më e nxehtë e fushatës zgjedhëse; 4. i nxehtë, i vështirë (për një situatë); 5. i nxehtë, që mund të shkaktojë zemërim etj.; 6. *bised.* shumë i zoti (për një garues etj.): *one of the test players* një nga lojtarët më të zotë; 7. *bised.* i ri e shumë i kërkuar: *one of the ~test discos in the town* një nga diskot më të reja e më të kërkuara në qytet; 8. I (për një lajm) i freskët, i ri (e zakonisht emocionues); 9. i nxehtë, shumë i fuqishëm (për ndjenjat); 10. (për muzikën, sidomos xhazin) me ritëm të fuqishëm e emocionues; **-bed** ['-bed] *em.* 1. *bujq.* shtrat i nxehtë; 2. *fig. keq.* shtrat: *-bed of war* shtrat lufte; **-blooded** *mb.* 1. gjaknxehtë (për një njeri); *kund.* cool-headed; 2. pasionant; **-dog** *em.* sanduiç me salciçe të pjekura; **-head** [-

¹⁸⁸ Kostë A. Çekrezi, *English-Albanian dictionary* [Fjalor anglisht-shqip], Boston, 1923

hed] *em.* kryekërcyer, hoparash; **-headed** [-hedid] *mb.* kryekërcyer; hoparash; -house [-haus] *em.* bujq. serrë; **-line** [-lain] *em.* linjë e vetme e drejtpërdrejtë komunikimi, sidomos për ngutësi (me telefon a me teletajp) ; **-pot** [-pot] *em.* gjell. tavë mishi me perime, e pjekur ne furrë; **-tempered** [temped] *mb.* i rrëmbyer; gjaknxehtë (për i një njeri); *kund.* good-tempered; **-water-bottle's** [-wo:fobotl] *em.* mjek. borse me ujë të nxehtë.

6.3. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori anglisht - shqip (45.000 fjalë) i P. Qeskut

Head¹ {hed} *I em* ♦ Kokë, krye. **Head down** kokëposhtë; kokëvårur; kokúlur. **Head first (foremost)** me kokë poshtë; kokëposhtë; kryengúlthi; picingúl. **From head to foot (to toe)** kokë e këmbë; këmbë e krye; nga mája e kokës në fund të këmbëve. **To bow the head ul** (var) kokën; fig ul qáfën; nënshtrohem. **To fall head over heels in love with s.o.** bía kokë e këmbë në dashuri me dikë. **To go (to turn) head over heels** bëj laradaash (kollotúmba). **To knock s.o. head over heels** e hedh kokëposhtë dikë. **To shake one's head** tund kokën (në shenjë mohimi). **To stand on one's head** bëj vertikálen; rri kokëposhtë (këmbëpërpjetë). **To strike s.o.'s head off** iá pres kokën dikújt. **Ruin is hanging over his head** ai është në rrezík të márrë fund keq. ♦ *fig.* Kokë; mendje; bis rradáke. **Empty head** kokëbosh; mendjefýell. **Hot head** kokëndezur; gjaknxehtë. **Soft head** qullesh; kokëtúl. **Off one's head** i lúajtur mendsh. **A young head on old shoulders** plak me mendje të ríu. **To get sth. into one's head** më hyn në kokë; më mbúshet mendja. **To go off one's head** lajthit; lúaj mendsh. **To reckon un one's head** llogarít me mend. **To have a good head for business** ma pret mendja për tregtí. **He is off his head (am out of his head)** aí ka dálë mendsh; ai s'është në të. **He is not quite right in his head** ai s'është në rregull nga trútë e kokës; aí i ka trútë në bark. **I can't get it into his head** s'ía shtë dot në kokë; s'ía mbush dot rradáken. **We laid (put) our heads together** u mblohdhëm kokë më kokë. **Who put it into his head?** Kush iá shtiu në mendje? ♦ *fig* Qetësi; gjakftohtësi; torrúa. **To keep one's head** nuk e humb torrúan. **To lose one's head** e humb torrúan (fillin). ♦ *bis* Dhembje koke. **To have a head on one** kam dhembje koke. **To have a bad head after drinking** më dhemb koka nga píja. ♦ *art.* Kokë portret koke. **Young man's head** portret i një djaloshi. ♦ Kokë (masë gjátësie). **To be head and shoulders over s.o.** jam ku e ku më i gjatë se dikúsh; *fig* jam ku e ku më i mírë se dikúsh; *bis* e lë në bisht dikë. **To win by a head** sport fitoj me një kokë (në vrapimet me kuaj). **To win by a short head** me zí fitoj. **He is a head taller than me** aí vjen një kokë më i gjatë se únë. ♦ gjell Kokë; mish koke. ♦ *bot* Kokë (e lakrës etj.); boçe (e lules); kállëz (i grurit). ♦ Májë (e heshtës); kapitel (i shtyllës). **Circular head of a window** hark gjysmërrethor i dritáres. ♦ Kokë (e shkresës); títull. ♦ Turí (i automobilít). ♦ Krýe (i shkallëve). ♦ *min* Galerí. ♦ *usht* Mbúshje. **Dummy (practice) head** mbúshje mësimore. **Torpedo head** mbúshje (luftaráke) e silúrit. **War head** mbúshje (e predhës, e reaktës). **Nuclear war head** mbúshje bërthamore. ♦ Ballëzínë; bállë; kokë (e shtratit); krye; bash (i tryezës). ♦ Burim; krye (i lumit) ♦ mjek Májë; kokë (e abcesit). **To come to a head; to gather a head** (lunga) zë májë; majíset. ♦ Shkúmë; ájkë. **Head of beer** shkúmë e bírrës. **Beer with no head** bírrë pa shkúmë. **Bottle of milk with plenty of head** shíshe qúmështi me shúmë ájkë. ♦ Kategorí; grup; zë; artikull. **Under separate heads** në zëra të veçantë. ♦ det Húndë; bash; plor (i anijes). **To be head to the sea** (anija) níset drejt detit

të hapur. **To go by the head** (anija) fundoset me bash. **How is her head?** Nga e ka drejtímin anijja? **Ship too much by the head** aníje e rëndúar në bash. ♦ *det* Nevojtoe (e anijes). ♦ *det* Majë (e velit). ♦ *gjeog* Húndë; kep. ♦ Krýe; fillím. **At the head of a column** në fillím të një shtýlle. **To be at the head of the list** jam në krýe të listës; jam i pári në listë. ♦ Krýe; kryetár; drejtúes; kokë. **Head of a department** kryetár zýre. **Head of state** kryetár i shtetit. **The head of the family** kryefamiljári. **To be at the head of a party** jam në krýe të një partíe; jam kryetár i një partíe. ♦ Shtresë gjeologjike. ♦ (njësi matëse; shumësi nuk ndryshon Frýmë (popullsie); krerë; kokë (bagëti). **Per head** për frýmë; për kokë. **Six head of cattle** gjashtë krerë lopë. **Forest with a large head of deer** pyll me túfa të mëdhá drerësh. ♦ Kokë (e monedhës). **To toss head or tails** shtíe kokë a pílë. **Heads win, tails lose** sido që të bjerë (monedha në short) únë fítoj. ♦ *tek* Kokë regjistrúese (e magnetofonit). ♦ *hidr* Shtýllë; lartësi. **Head of water** lartësi e rënies së újit. **Loss of head** rënie e presionit; úlje e nivelit (të ujërave në liqenin e hidrocentralit). **The waters are gathering head** niveli i ujërave po ngríhet. ♦ Liqen hidroelektrík. ♦ Presion. **Head of steam** presion i ávullit. ♦ gjuh Kryefjálë. ♦ Përparim (në punimet e minierës).

II mb ♦ Krýe. **Head workman** kryepunëtor. ♦ Qendror. **Head post-office** postë qendrore. ♦ (në kompozita): **Headscarf** shamí koke. ♦ I kreut; që ndodhet në krýe. ♦ *det* I báshit (të anijes). ► **Head or tails** kokë e pílë. **Off the top of one's head** pa u mendúar (gjátë); pa u përgatítur. **Out of his own head** me kokë të vet; pa pýetur njerí. **Over one's head** përmbí mundësitë e mía. **To be over head and ears in debts** jam i mbýtur në borxhe. **To bite s.o.'s head off** ía shtyp kokën dikújt; ía skuq mírë dikújt. **To bring sth. to a head** e çoj në zgrip púnën. **To do sth. of one's head** bëj me kokën tíme diçká; bëj si më thotë koka. **To gather head** (pakënaqësia etj.) rritet. **To get it into one's head** më hípën në kokë. **To give s.o. his head (to let s.o. have his head)** e lë dikë të bëjë si të dojë, e lë të livadhísë (të shíjë) dikë. **To go to one's head** (pija etj.) Më bíte në kokë; më zë. **To keep one's head above water** i rri larg telásheve; shpëtoj pa borxhe. **To talk over the head of the audience** flas pa më kuptúar dëgjúesit. **To talk s.o.'s head off** ía bëj kokën (trútë) dhállë dikujt. **To turn s.o.'s head** ía prish mendjen dikújt. **He has a good head on his shoulders (his head is screwed on the right way)** aí e ka kokën në vend; aí e ka mendjen në kokë. **I could do it standing on my head bis** e bëj me sy mbýllur. **Not to make head or tail of sth.** s'e kuptoj fáre diçká; s'di nga ta zë diçká. **Things are coming to a head** po acarohen púnët; po afron kríza. **Upon my head!** Për kokën tíme!¹⁸⁹

6.4. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori anglisht - shqip (125.000 fjalë) i P. Qeskut

heart¹ {ha:t} *em* ♦ *anat* Zemër. **Fatty heart** zemër e dhjamosur. **To have a weak heart** kam zemër të dobët; vuaj nga zemër. ♦ *dhe fig* Zemër; shpirt. **Heart of gold** zemërflori; shpirt njeriu. **Heart of marble** zemërgur; dashalig. **Heart of oak** zemërtrim. **Heart of steel** zemërhekur. **After one's own heart** si ma do zemra. **From the bottom of my heart** nga thelbi i zemrës. **In my heart of hearts** thellë-thellë në shpirt. **To one's heart's content** sa më (si ma) do e bardha zemër. **With heart and hand; with heart and soul** me mish e me shpirt. **With open heart** me zemër të hapur. **To break**

¹⁸⁹ Fjalori anglisht – shqip, P. Qesku,

s.o.'s heart ia këput shpirtin (ia sflit zemrën) dikujt. **To do one's heart good; to rejoice one's heart** (ma) kënaq shpirtin; (ma) gëzon zemrën. **To love s.o. with all one's heart** e dua me gjithë zemër dikë. **To win s.o.'s heart** ia rrëmbej (ia fitoj) zemrën dikujt. **He died of a broken heart** ai vdiq zemërplasur. **It cuts me to the heart to think...** me pikon në zemër kur mendoj... **It goes against my heart to do sth.** s'më bën zemra të bëj diçka. **Set your heart at rest!** flije mendjen! **Sight that makes one's heart ache** pamje që të ther në zemër. ♦ *fig* Gji; kraharor. **To press (to clasp) s.o. to one's heart** shtrëngoje në gji dikë. ♦ *fig.* Zemër; guxim. **To be of good heart** jam me orë të mira. **To lose heart** ligështohem; më lë zemra. **To pluck up (to take) heart** marr zemër; trimërohem. ♦ Zemër; gjendje shpirtërore; humor. **Out of heart** qejfprishur. **To be in good heart** jam me orë të mira. ♦ Zemër, nyjë, palcë (e drusë), zemër (e lakrës) ♦ *fig.* Thellësi, yemër, mes, palcë, nyjë, **In the heart of winter** në mes (në pikë) të dimrit. ♦ Kupë (në letra). **Queen of hearts** damë kupë. ♦ *bujq.* Pjellori e tokës. **Out of heart** (tokë) e shtrydhur. ► **Out of heart** qejfprishur. **By heart** përmendësh. **To cry one's heart out** qaj sa më plas zemra. **To do sth. with a light (with a heavy) heart** e bëj diçka me mendje të fjetur (të ngritur). **To have a change of heart** më prishet mendja; ndërroj mendje. **To have a heart of stone** jam zemërgur (shpirtkazmë). **To have one's heart in one's boots** më shkon zemra te thembra. **To have one's heart in one's mouth** më ngrin gjaku. **To have one's heart in the right place** kam zemër të mirë; jam zemërmirë. **To have one's heart set on sth.** më bie në kokë për diçka. **To have sth. at heart** e kam për zemër diçka. **To have sth. dear (near) to one's heart** më bie në kokë për diçka. **To put all one's heart into sth.** bëj me zell (me dëshirë, me gjithë zemër) diçka. **To take (to lay) sth. to heart** e kam për zemër diçka. **To throw one's heart and soul into sth.** i vihem me mish e me shpirt diçkaje. **To wear one's heart on one's sleeve** jam zemërhapur; i kam sahanët pa kapakë. **Have a heart!** ki mëshirë! **Bless your heart!** o zot! **Kind hearts are more than coronets** *fj. u.* zemra e mirë e bën njeriun të fismë.¹⁹⁰

6.6. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori idiomatik anglisht - shqip i I. Stefanllarit

Një nga veprat që meriton vëmendjen e veçantë për pasurinë e jashtëzakonshme të shembujve / të sintagmatikës me shprehje, me fjali të plota, me fjalë të urta, me fjalë fluturake etj., është *Fjalori idiomatik anglisht – shqip*, i hartuar nga leksikografi shqiptar Ilo Stefanllari. Vepra është botuar edhe në SHBA. Po po japim për ilustrim nga kjo vepër foljen do dhe foljen make që në shqipe përkthehen me foljen bëj. Shembujt e shumtë me idioma tregojnë dhe ndryshimin kuptimor midis këtyre dy foljeve në anglishte.

do a bunk largohem menjëherë, ua mbath këmbëve, iki me të katra □ *The cashier has **done a bunk** with the day's takings.* □ *These boys have more cheek than courage. If a policeman appeared they'd soon **do a bunk**.*

do as you would be done by sillu si do të të sillen □ ***Do as you would be done by** is the surest method I know of pleasing.*

¹⁹⁰ Fjalori anglisht – shqip, P. Qesku, Tiranë, 2002

- do all in one's power** bëj ç'është e mundur, bëj gjithçka që kam në dorë □ *I'll do all in my power to help you.*
- do away with** 1. eliminoj, zhduk □ *The death penalty has been done away with in many European countries.* □ *She thinks it's time we did away with the monarchy.* 2. vras, asgjësoj, heq qafe □ *Who on earth would want to do away with a harmless boy like Antonio?* □ *They were prepared to do away with John, and anyone else who stood in the way.*
- do by** trajtoj, sillem □ *His father did well by him, sending him to the best schools.* □ *A humane society always does well by its old people.* □ *Do as you would be done by.*
- do as I say, not as I do** bëj si them unë, mos bëj si bëj unë □ *But despite his mother's well-meaning efforts, Simon comes to the inevitable conclusion that parental guidance is really a case of 'Don 't do as I do – Do as I say'.*
- do better to do sth** bën mirë të □ *'I am revolted by men who don't work,' continued Fiorella. 'You'd do better to work instead of nattering.'* □ *If it's clothes you want, Jimmy, Spencer will let you buy anything you want, although you would do better to wait until we get to the States.*
- do duty for** 1. kryej detyrën e, zëvendësoj □ *In the absence of the chairman of the council one of his assistants does duty for him.* □ *In the absence of the director she does duty for him.* 2. përdoret, shërben □ *This saucer will have to do duty for an ashtray until I get around to buying one.*
- dog eat dog** ha njeriu njerinë □ *He left his job because he couldn't stand the dog eat dog conditions in which he had to work.* □ *Bluff Court was far too large to live in. You needed to keep twenty servants to wait on you and another twenty to wait on them. It was very dog eat dog.*
- do for** 1. bëj punët e shtëpisë, mbaj shtëpinë □ *Old Mrs. Green has done for us for over 20 years.* □ *They can't afford domestic help, so they have to do for themselves.* 2. rrënohet, zhduket, asgjësohet, merr fund □ *Unless the Government provides more money, the steel industry is done for.* □ *There were heavy casualties on the first day. The general nearly did for the lot of us with his plan of attack.* 3. bëj për, siguroj □ *How will the crews do for drinking water when they're afloat in an open raft?* □ *How did you do for coal during the miners' strike?*
- do homage to** nderoj, sillem me nderim (respekt); bëj homazh □ *The Romans did homage to the talents of Virgil by always rising when he entered the theatre.* □ *Many came to do the dead man homage.*
- do honor to sb/do sb an/the honor** nderoj, i bëj nder □ *They did me the honor of asking me to chair the Commission.* □ *He is a very great man and his compatriots don't do him enough honor in my opinion.* □ *Captain Hopkins had washed himself to do honor to so solemn an occasion.*
- do in** 1. vras; vritem □ *These were professional killers who 'did in' John Regan, and they knew more about fingerprints and ballistics than I did.* 2. rrënoj, shkatërroj □ *Mr. Smith's business was done in by fire that burned down his store.* 3. këputem, rraskapitem □ *The boys were*

done in after their long hike. 4. mashtroj □ Mr. James was **done in** by two men who claimed to be collecting money for orphans and widows.

do justice to sb/sth çmoj, vlerësoj si duhet, i jap hakun që meriton □ 'Why Dousy, here's a good supper', he exclaimed, starting out of his silence with a burst, and taking his seat at the table. I shall **do it justice**, for I have come from Yarmouth.' □ Some unkind things have been said about my work, but nothing has yet been written which would have **done justice to** those three paragraphs. □ I only entreat you to believe, my favorite child, that I have meant to do right.' He said it earnestly, and to **do him justice** he had.

done to a turn pjekur tamam sa duhet □ This meat is delicious: it's been **done to a turn**.

don't mention it 1. ju lutem □ 'Thank you very much indeed for your kindness.' **'Don 't mention it.'** 2. s'ka gjë, s'ka përse; ju lutem □ I apologize for what I have said.' **'Don't mention it.'** □ 'You are so kind!' **'Don't mention it.'**

do miracles/wonders bëj çudira (mrekullira) □ Some patients expect their doctors to **do miracles** in the way of instant relief □ 'There Mr. Dick too', said Traddles, 'has been **doing wonders!**' □ 'But help me. **Do the miracle.**'

do more harm than good bën më shumë keq se mirë □ What is needed is a new drug which will relieve and console our suffering species without **doing more harm** in the long run **than** it does **good** in the short.

do/try one's level/very best bëj ç'është e mundur, bëj çmos □ **I did my best** to stop her, but she was in such a state of mind, there was simply nothing I could do. □ Ona understood now that the real reason that Miss Henderson hated her was that she was a decent, married girl and she knew that the Toadies hated her for the same reason, and were **doing their best** to make her life miserable.

do one's bit bëj timen, bëj (kryej) detyrën, jap kontributin tim □ I thought I ought to **do my bit**. I wasn't much use for anything, but they were glad to have anyone then. □ 'Yes, we're going all out for pigs at Condaford. Is Uncle Lawrence doing anything at Lipping hall?' 'No. He invented the plan, so he thinks he's **done his bit....**'

do one's duty bën (kryen) detyrën e vet □ Milly: Do come and **do your duty**. □ Myra: I can't cope with all these people any longer by myself. □ 'In short, you are provided for', observed his sister, 'and will please **do your duty**'. □ Our dad wasn't a particularly loving father but he **did his duty** by us.

do one's part bën (kryen) detyrën e vet □ This work assigned to our group is to be completed by Monday; we must all **do our part**.

do one's share bëj detyrën time, jap kontributin tim □ The delegate explained to him how it depended upon their being able to get every man to join and stand by the organization, and so Jurgis signified that he was willing to **do his share**.

do one's stuff bëj detyrën; tregoj se ç'mund të bëj, tregoj veten □ Some day a war might come again and I would have to leave my peace and go to **do my stuff** as my father had before me. □ It's your turn to sing now, so **do your stuff**.

- one's utmost** bëj ç'është e mundur □ *I did my utmost to stop them.* □ *We did our utmost to fulfil the plan ahead of schedule.*
- do out** fshij, pastroj, rregulloj □ *You must do out your desk drawer: it's full of waste paper and unanswered letters.'* □ *It's time the children's toy cupboard was done out. It looks a mess and they can never find anything they want.*
- do over** pastroj; ripunoj, përpunoj, rizbukuroj □ *'The kitchen's always so messy after we've had guests. Give me a hand to do it over.'*
- do sb a service** i bëj dikujt një shërbim □ *Since he doesn't realize that his arrogance is antagonizing people I think you would be doing him a service if you told him so.* □ *'I've got you in a hole, in a way, and I'd like to get you out of it.'* *'Oh! no; you did me a service. I don't want to put you about telling falsehoods for me.'*
- do sb a bad turn** i bëj keq dikujt, i bëj dikujt një të keqe, i prish punë, i bëj dikujt një shërbim të keq □ *I'm afraid I did you all a bad turn when I introduced you to the Barkers.* □ *Don't trust that man; he will do you a bad turn, if he can.* □ *I think you've done me a bad turn.*
- do sb a favor** i bëj një favor (një nder) dikujt □ *I thought I was doing you a favor by coming to warn you.* □ *'Do me a favor, Baxter,' said Robert, jiggling the cup up and down in his hand.* □ *'Mr Brass,' said Kit, 'do me a favor. Take me to Mr. Witherden's first.'* □ *... if Mr. Copperfield would do them the favor to call upon a certain day they would be happy to hold some conversation on the subject.*
- do sb a good turn** i bëj dikujt një shërbim të mirë (një të mirë, një nder) □ *He 'll go a long way out of his way, a long way to do you a good turn.* □ *If you want to do me a good turn on your trip abroad, could you bring me back some duty-free whisky?* □ *... but as I know you'll do me a good turn another time.*
- do sb a mischief** dëmtoj, i bëj dëm □ *It will be as well to stop that young screamer though in case I should be tempted to do him a mischief.* □ *You could do yourself a mischief on that barbed-wire fence!* □ *'My orders are to bring him in,' went on the corporal. 'Take his sword, Fred, he might do himself a mischief.'*
- do sb an injustice** 1. gjykoj padrejtësisht □ *In saying this you do her an injustice.* 2. i bëj dikujt një padrejtësi □ *'Charity, my dear,' said Mr Pecksniff, 'when I take my chamber candlestick tonight, remind me to be more than usually particular in praying for Mr. Anthony Chuzzlewit, who has done me an injustice.'*
- do sb credit** nderon, i jep emër të mire □ *But his wide-ranging sympathy, though it no doubt did me credit, didn't do anything to make me less uncomfortable.* □ *This exhibition from which many of his best paintings are absent, doesn't do the artist credit.* □ *Traddles and I both expressed, by a feeling of murmur, that this great discovery was no doubt true of Mr. Micawber and that it did him much credit.*
- do sb/sth good** i bën mire □ *Jo: Will you get me a drink of water, Helen? Helen: No, have a dose of this. It'll do you more good.* □ *Harry's been getting much too cocky lately, and it'll do him good to be taken down a peg or two.* □ *Why don't you go to the country? It would do you a lot of good.* □ *'Oh, dear me, dear me, do you think it (the tea) will do me any good?'* cried my

mother in a helpless manner. □ Mrs. Cedarquist and her two daughters declared that the air of Los Muertos must certainly have **done him** a world of **good**. He was stronger.

do sb harm i bën keq, i bën dëm □ A few late nights never **did anyone** any **harm**. □ The books kept alive my fancy, and my hope of something beyond that place and time, they and the Arabian Nights and the Tales of Genti – and **did me** no **harm**. □ You 'd better give up smoking. It's **doing you** a lot of **harm**.

do sb in the eye 1. mashtroj, ia hedh sy për sy □ They were fellows never happy unless they were **doing someone in the eye**. 2. fyej, poshtëroj □ He certainly **did his colleagues in the eye** when he got the boss's approval.

do sb proud nderoj, trajtoj me nderim të madh; bëj të ndjehet krenar □ The college **did us proud** at the centenary dinner. □ 'May I take my soda-water at your table?' 'Sir, you **do me proud**,' said Mr Foker with much courtesy. □ I saw your son's performance in the play last night: I thought he **did you proud**.

do sb's bidding zbatoj urdhërin e □ The soldier **did the captain's bidding** without question. □ She was always gentle with children. The wildest would **do her bidding** – she had a tender way with them, indeed she had! □ No anaesthesia, no theatre, no row of nurses to run to **do his bidding**.

do sb wrong ia bëj me të padrejtë □ I **do him no wrong**, ' she returned.

□ What business had his father to come and upset his wife like this?... but when did a Forsyte ever imagine that his conduct could upset any- body? □ Arul in his thought he **did** old Jolyon **wrong**.

do sth by halves bëj diçka përgjysmë, lë diçka përgjysmë (në mes) □ Now gentlemen, I am not a man who **does things by halves**. Being in for a penny, I am ready, as the saying is for a pound. □ George was not the man to **do things by halves**. He would either refuse to support the venture at all or send us a very handsome cheque.

do the dirty on sb mashtroj; tradhtoj □ I know who **did the dirty on me** and he needn't think he'll get away with it.

do the honors bëj nderet □ How very kind of you to bring me a bottle of my favorite brandy. But, first let me **do the honors** of the house and offer you a drink. □ 'If I am called away this evening before our dinner party,' he told his eldest son, I shall rely on you to **do the honors** of the table for me.'

do the right thing bëj atë që duhet; veproj me maturi (mençuri) □ I never regretted joining up. I felt I **did the right thing**. □ If she took sides in their disputes, as she sometimes did, she never knew if she was **doing the right thing**.

do the spadework bëj punën e vështirë paraprake (përgatitore) □ She got the praise for the job but he **did all the spadework**. □ Theory and exercises are very boring, I know, but you can't be a real musician without **doing the spadework**.

do the trick 1. arrij (realizoj) qëllimin, arrij rezultat (sukses) □ Broadbent. ... I think I've **done the trick** this time. I just gave them a bit of straight talk and it went home. □ Tom was not passing in English, he studied harder and that **did the trick**. 2. bën (kryen) punë □ After you

*have put the glue on the broken toy, you will need to put a weight on it until the glue sets: a heavy book would **do the trick**.*

do time bëj burg □ *George is a well-known drug smuggler. He was **doing time** for illegal possession of drugs.*

do to death vras □ *The few guards soon lost their nerve and simply **did** their charges **to death** in some wood or quarry.*

do up 1. fshij, pastroj, rregulloj, vë në rregull □ *The room was **done up** for the visitors. Working together the children **did up** the kitchen. □ The house needs to be **done up**.* 2. rinovoj, modernizoj, riparoj, ndreq □ *We're getting a professional decorator to **do** the boys' bed room **up**. □ If we decide to buy the cottage we'll have to **do it up**.* 3. mbledh, paketoj, mbështjell □ *Will you **do up** this parcel for me? □ Please **do up** these books and post them to him.* 4. mbërthej; mbërthehet □ *The skirt **does up** at the back. □ He never bothers to do his jacket **up**.*

do violence to sth dhunoj, veproj në kundërshtim me □ *It would **do violence to her principles** to eat meat. □ It would **do violence to her principles** to work on Sunday.*

do well 1. bën mirë □ *You will **do well** to comply with our request.* 2. dal (paraqitem) mirë, kam sukses □ *Our Folk and Dance Ensemble has **done well** at the Festival. □ Andy is **doing** very **well** at school this term.* 3. e marr veten, shërohem shpejt □ *... she had been brought to herself and was expected to **do well**. □ He has had a very hard time of it, ever since he began to recover; but, as you see, he is now **doing well**. □ 'Well, nurse, how is she.' Bessie answered that I was **doing** very **well**.*

do well (badly) by sb trajtoj (sillem) mirë (keq) me dikë □ *He **does well by his friends**.*

do with 1. ka lidhje me, ka të bëjë me □ *Mind your own business; it's got nothing to **do with** you. □ Also, there was an invention of Duane's; Jurgis could not understand it clearly, but it had to **do with** telegraphing.* 2. duroj □ *I can't **do with** his insolence. □ If there's one thing I can't **do with**, it's untidiness. □ I can't **do with** selfishness.* 3. bëj, më mjafton, kënaqem me, dua, kam nevojë □ *You look as if you could **do with** a good night's sleep. □ I could **do with** two weeks away from the children and the washing-up.'*

do without bëj pa □ *'Do you need an umbrella? 'No, I can **do without**.'* □ *'You cannot do without me, and I can **do without** you.'* □ *I can **do without** that kind of advice, thank you.'*¹⁹¹

make a beginning/start filloj, nis, bëj hapin e parë, ia hyj një punë □ *The only practical way is to **make a small beginning** and then try to extend it. □ You've **made a start**, anyway. If your clients are satisfied: they're likely to bring you more business.*

make a beeline for i bie drejt (shkurt) □ *We were very thirsty so, as soon as arrived at the hotel, we **made a beeline for** the bar. □ The path was a regular will-of-the-wisp. He must **make a beeline for** it. □ He was now **making a beeline for** indoors to discover what Steve was doing.*

make a bolt/dash/run for ia mbath, iki me të katra, ia mbath këmbëve □ *I became oblivious of the passage of time and I had to **make a bolt for** it to get the bus. □ The prisoner **made a***

---

¹⁹¹ Fjalori idiomatik anglisht – shqip, I. Stefanllari,

dash for the open window while their guard's attention was distracted. □ *I wanted to ask you about Dartie.* 'Flitted, **made a bolt** to Buenos Aires with the fair Lola.'

make a break for it iki, arratisem nga burgu □ *He was looking at her frequently, perhaps to make sure of catching her if she decided to **make a break for it**.* □ *I'm not so daft as to **make a break for it** on my long-distance running.*

make a call bëj një vizitë të shkurtër □ *He **made a short call** to his medical adviser.* □ *He soon **made a call** at Fieldhead.*

make a change ndryshoj, bëj një ndryshim □ *You haven't half **made a change** here, Mrs. Black. You must have worked very hard to get the place cleaned up like this.* □ *Having checked over the leadership problem and **made the necessary changes**, I was satisfied that I had a team which would collectively handle the task.* □ *We should necessarily **make a change** in our plan.*

make a clean breast of sth hap zemrën, tregoj (rrëfej me sinqeritet, me zemër të hapur) □ *If worst came to the worst, he could **make a clean breast of it** to Butler and receive aid.* □ *'I wonder, Roger never told me.'* 'He never told me either,' said the Squire. 'It was Gibson, who came here and **made a clean breast of it**, like a man of honor.' □ *The criminal **made a clean breast of** everything he had done.*

make a clean sweep spastroj, i vë fshesën □ *We shall have to **make a clean sweep** of all these old books and papers.* □ *Why should you **make a clean sweep** of your old furniture?*

make a day of it kaloj gjithë ditën □ *If we are going to London this morning, we might as well **make a day of it** and go to a show in the evening.*

make a decision marr vendim □ *'Sorry,' he would say in answer to questions about his future, 'but I'm not **making** any major **decision** just now.'* □ *I advise you not to **make** any hasty **decision**.* □ *Have you **made a decision** yet?*

make a difference 1. ka rëndësi; ka efekt (ndikim) □ *A person's appearance **makes a difference** in how others judge him.* □ *It **makes a difference** how you do it.* 2. bën dallim □ *She **makes no difference** between her two sons.*

make a face/faces at sb ngërdheshem, shtrembëroj fytyrën e përdredh buzët □ *The schoolboy **made a face** at his teacher's back.* □ *Joe took a drink of whisky and **made a face**. He was at the stage when alcohol is repulsive and essential at the same time.* □ *Wormold began to **make faces** in the glass. 'What on earth are you doing, Father?'* 'I wanted to make myself laugh.' □ *Mr. Bailey had been trying his cravat, getting on his coat, and **making hideous faces** at himself in the glass.* □ *Miss Shepherd **makes a face** as she goes by and laughs to her companion.*

make a fool of oneself/sb bëhem budalla, sillem si budalla; vë në lojë, bëj budalla □ *Your friend, the Buccaneer has **made a fool of himself**, he will have to pay for it!* □ *I went there, I suppose, to **make a fool of myself** and I am quite sure I did.*

make after sb/sth ndjek □ *The rabbit shot from its burrow and two dogs **made after it** at top speed.* □ *The policeman **made after the burglar**.* □ *They **made after him** in the car.*

make a/one's fortune vë pasuri, bëj para □ *He has made a fortune, bought his family a fabulous house.* □ *He made a small fortune, intent on marriage and settling.*

make a fuss of/over sb/sth 1. bë, zhurmë, bëj potere □ *She said: 'I shall say nothing about it. I don't see any use in making a fuss.'* □ *'Oh!... You make such a fuss over everything,' Uncle Podger would reply.* 2. tregoj vëmendje të veçantë për □ *A lot of fuss was made of the play but it wasn't a success.*

make a go of sth i dal mbanë, i dal në krye, arrij sukses, më vete mbarë □ *We don't know whether it will be successful, but we are going to try to make a go of it anyway.* □ *He undertook the task and has made a go of it.* □ *He was sure he could make a go of the filling station.*

make a hash of sth e bëri çorap, e bën rrëmujë, e bëri lesh e li □ *The clumsy workman made such a hash of the job that it had to be done over.*

make a hit 1. pëlqehet shumë, ka sukses □ *The young playwright made a hit with his first play.* □ *Mary's new dress made a hit at the party.* 2. bë përshtypje të mirë te □ *You've made quite a hit with Bill.*

make a hole/dent in dhjetoj, ha një pjesë të madhe □ *The holiday will make quite a dent in our savings.* □ *The hospital bills made a big hole in his savings.*

make a joke about/of sb/sth qesh me, bëj shaka me □ *I want to be with you, to watch you unfold out of sadness and see you laugh at any silly stupid joke I make.*

make laughing stock of oneself gazi i botës □ *'If you go on behaving like that you'll make a laughing stock of yourself.'* □ *When he talked, he talked nonsense and made himself the laughing stock of his hearers.*

make a/one's living nxjerr bukën e gojës □ *Sarah: Dave is making furniture by hand. Monty: He makes a living?* *Sarah: They live! They're not prosperous but they live.* □ *The outer world is what we wake up to every morning of our lives, is the place where, willy-nilly, we must try to make our living.* □ *He was making a bare living at times...*

make allowance (for) marr parasysh □ *The financing of road improvements is just as much of a burden to one place as another when allowances are made for size and revenue.* □ *The jury were asked to make all allowances for the age of the accused.* □ *Now that I had seen this attitude abroad, I was even less ready to make allowances for it.*

make a long story short/make short of a long story i bie shkurt □ *To make short of a long story, I am afraid I have wanted an object.*

make amends to sb for sth laj, shlyej, shpaguaj, kompensoj □ *The young man made amends for the damage he caused by paying for it out of his wages.* □ *He promised to make amends to her for his carelessness.*

make a mess of sth bëj lëmsh, bëj lesh e h, bëj rrëmujë □ *'Not one man in a hundred can sharpen a quill properly. You must have done it before.'* *'No.'* *'Then you must have good hands. I usually make a mess of them myself.'* □ *I must say you've, certainly, made a mess of things.* □ *I suppose your father had no head for business, and made a mess of it.'* □ *If you interfere in such a matter, you'll make a mess of it.*

make a mountain out of a molehill e bën mizën (pleshtin) buall (ka), e bën qimen tra □ *You are making a mountain out of a molehill. They never have epidemics here. □ I can see you have bruised your knee but don't make mountains out of molehills, you certainly are not badly hurt. □ Mary is still complaining about the trick that Jack played on her last week: she is making a mountain out of a molehill. □ You're not hurt badly, Johnny. Stop trying to make a mountain out of a molehill with crying.*

make a move 1. nisem □ *It's getting dark, we'd better make a move. It was time to go home, but no one made a move. □ Unless we make a move soon, we shall not get there in time. 2. veproj □ We are waiting to see what our competitors do before we make a move.*

make an agreement bëj marrëveshje □ *To Elizabeth it appeared that her family had made an agreement to expose themselves as much as they could during the evening. □ They went and told him that they were ready to make an agreement.*

make a name for oneself bëj emër □ *The Prime Minister favored Gott, who had made a great name for himself in the desert. □ He's made quite a name for himself as an after-dinner speaker.*

make answer/reply përgjigjem □ *'What did you do before?' she asked. I was a student of history, I made answer.*

make an attempt on orvatem të thyej rekordin etj. □ *A fresh attempt is being made on the land speed record later this year. □ The Kenyan runner made two further attempts on the 5000 meters record that summer.*

make an attempt on sb's life orvatem të vras □ *Last night a fresh attempt was made on the life of the Crown Prince. □ Further attempts have since been made on his life.*

make an effort përpjekem, bëj përpjekje □ *He smiled as did the others in the room, who however made some slight effort to conceal their humor. □ Far down the room he saw Elisabeta and Katrina, risen from their seats, staring in fright; he made one effort to go to them. □ James made a great effort and rose to the full height of his stork-like figure. □ Some woe appeared to be weighing her down, though she was clearly making an effort to bear up. □ Ned realized that he had been a fool to start provoking Robert by insinuating that he had no time for his old friends, and he made a lame effort to back out.*

make an end of sth përfundoj, i jap fund □ *'And there is not another word to tell Agnes,' said I when I had made an end of my confidence.*

make an example of sb e bëj shembull dikë □ *The headmistress decided to make an example of the pupil and expel him from the school. □ I shall make an example of any student who misbehaves.*

make an exhibition of oneself tregon se kush është, i nxori bojën vetes, u bë palace □ *'Pull yourself together, man. Don't make an exhibition of yourself in the street.' □ People at the party were embarrassed when Frank got at the party and made an exhibition of himself.*

make an issue (out) of sth bëj problem një çështje të parëndësishme □ *It's only a small disagreement – let's not make an issue of it.*

make a mental note of sth ngulit (fiksoj) në mendje □ *I made a mental note of the phrase.* □ *Here is another point that ought to be made a mental note of.*

make a monkey out of bëj budalla (palaço) □ *Those children have been trying to make a monkey out of me.*

make a noise about sth ankohe me të madhe, bëj zhurmë rreth □ *She made a lot of noise about the poor food.* □ *It can 't be helped, you know. He is not the only one in the same fix. You mustn't make a noise about it!*

make a note of shënoj, mbaj shënim □ *I must make a note of that.*

make a parade of bëj një paradë të □ *He 's always making a parade of his knowledge.*

make a point of doing sth bëj çmos, bëj kujdes të veçantë (të bëj diçka të rëndësishme, të domosdoshme); këmbëngul, e bëj rregull (normë) □ *Do you make a point of being on time for work and social appointments?* □ *She makes a point of having someone around to sort things for her.* □ *He always makes a point of checking that the back door is locked before he leaves the house.* □ *Very good. I'll make a point of clearing this up.* □ *He makes a point of getting up early.*

make a practice/habit of sth e bëj zakon □ *You may occasionally use the emergency exit if you are in a hurry, but don't make a practice of it.* □ *He made a habit of taking a nap after lunch.* □ *'Use my telephone by all means, but don't make a habit of it.'* □ *He made a practice of doing his exercises in front of an open window.*

make a rod for one's own back e kërkoj vetë belanë □ *By putting the former president in prison, the new president may be making a rod for his own back.*

make a scene bëj sherr, bëj potere □ *I could hardly face the thought of seeing Magdalena at once. She would expect me to make a scene and I didn't feel energetic enough to make a scene.* □ *She was terrified she would burst into tears and make a scene.* □ *I thought of complaining about the service in that restaurant, but I didn't want to make a scene.* □ *If they had to part, he would not make a scene.* □ *He lighted his cigarette. After all Irene had not made a scene.*

make a secret of mbaj të fshehtë □ *Uncle Saunders had made no secret of his disapproval and disappointment.* □ *You knew I was doing that at the club. I never made a secret of that.*

make a show of sth bëj sikur, shtirem □ *But he sat perfectly quiet and took his breakfast at his leisure, or made a show of doing so, for he scarcely ate or drank, and frequently lapsed into long intervals of musing.*

make a song and dance about sth bëj shumë zhurmë; shqetësohem pa masë □ *You may be a bit upset, but it's really nothing to make a song and a dance about.* □ *Kay's parents made a dreadful song and dance about her being out after midnight.*

make a spectacle of oneself lë nam; tërheq vëmendjen e të tjerëve □ *He made a spectacle of himself by arguing with the waiter.*

make a splash bën sensación, bën bujë □ *She has made quite a splash in literary circles with her first book.* □ *The big party he threw for his friends made quite a splash in the local newspapers.* □ *He hadn't much appetite for the feast he had insisted on providing. It wasn't*

*simply self indulgence, the wish to compensate himself for the lean times he'd been having; nor was it wholly, the desire to **make a splash** and assert himself.*

make a stand against/for bëj qëndresë □ *'We'd like to have you on our platform.'* Bernard thought that the moment had come to **make a stand**. *'I'm afraid that's quite unlikely,'* he said.

□ *If you only **make affirm stand against** these builder chaps, you'll get them down.* □ *Paul was dreadfully frightened, but still he **made a stand** for the absent Glubb, though he did it trembling.*

make at sb sulmoj; i turrem, i sulem dikujt □ *His attacker **made at** him with a knife.* □ *He **made at** the man with a heavy ruler snatched from the table.* □ *The child **made at** the dog with a stick.*

make away with sb/sth 1. vras, zhduk □ *'You don 't think she had any motive for **making away with** herself, Mother?'* 2. rrëmbej, grabit □ *While we were having coffee two small boys **made off with** our suitcases.*

make believe e zë, hiqem, përfytyroj veten si □ *'Inside me,' she said, 'I've been **making believe** I was a little girl again, I've been acting the part.'* □ *The children **made believe** that they were cowboys and Indians.*

make bold to do sth guxoj, marr guximin; rrezikoj □ *Dobbin **made so bold as to** bring her refreshments.* □ *I **made so bold to** say Bobby Jones's feat of the so-called Grand Slam will not happen again because today golf has turned into a money-making industry.* □ *I **make bold to** give you a piece of advice.*

make both ends meet prish (shpenzoj) me zgrip, e nxjerr muajin me të keq, e shtyj si mundem, bëj hall me ato që kam □ *I have to keep writing if I'm to **make both ends meet** and when I am homeless I can settle down to nothing.* □ *What was it like to be a Roman legionary? Just how did a medieval peasant **make ends meet**?* □ *I also took odd jobs - telephonist, clerk, so on. Eventually, I just couldn't **make both ends meet** and I had to go back home.* □ *'And Con says,' went on Lady Mont, 'that he can't **make two ends meet**.'* □ *I shall probably have enough to do to **make both ends meet**,... now my occupation's gone.*

make bricks without straw bëj diçka pa mjetet e nevojshme, bëj petulla pa vaj □ *Ye shall no more give the people **straw to make bricks**, as heretofore: let them go and gather straw for themselves.* (Exodus, V7) □ *Teaching English with no books is like **making bricks without straw**.* □ *Sheila has lovely hair anyway. The best hairdresser in the world couldn't do much with mine. You can't **make bricks without straw**.*

make capital (out) of sth fitoj kapital nga □ *The opposition parties **made political capital out of** the disagreements within the Cabinet.*

make certain sigurohem; siguroj □ *I think Mr Brown has gone out,' the landlady said, 'but I'll run upstairs and **make certain**.'* □ *It is said that the show begins at seven, but you ought to **make certain**.* □ ***Make certain** he comes at once.* □ *'Simpson has withdrawn.'* *Then that **makes** Edward's election **certain**. Most of our members distrust Bolton's radical views.*

make conversation bëj bisedë (muhabet) □ *He didn't say anything interesting: we were just **making conversation**.*

make (sheep's) eyes at sb perëndoj sytë (për dikë që dua), e ha me sy, shikoj me dashuri □ *The lovers were **making sheep's eyes at** each other over the table.* □ *Do you think I don't know what a woeful day it was for the soft little creature when you first came in her way—smirking and **making great eyes at** her.* □ *I'll be bound, as if you couldn't say boh! To a goose! He was handsome that all the girls **made eyes at** him.*

make for 1. shkoj, drejtohem □ *I can 't listen to anymore of this rubbish!' he said, and **made for** the door.* □ *It's late, we had better turn and **make for** home.* □ *Dinny **made for** Melton Mews and met her sister on the doorsteps.* □ *The clerk **made** resolutely **for** the door.* 2. turrem, sulem □ *Two sentries **made** straight **for** him with drawn swords.* □ *When he was halfway across the field the bull **made for** him and he had to run.* 3. mundëson, kontribuon □ *Does early rising **make for** good health?* □ *Industrial development **makes for** a rapid improvement in agricultural technique and a rise in agricultural production.*

make free with marr (përdor) lirisht, pa pyetur (si gjënë time) □ *He kindly **made free** of his library for my research.* □ *While your friends were here they **made free with** our food supplies, so now there is hardly any food left.* □ *Bob **makes free with** his roommate's clothes.* □ *He seems to have **made free with** my oil while I was away.*

make friends with sb miqësohem, zë miqësi me □ *If you want to **make friends with** them, you must be frank and modest.* □ *David finds it hard to **make friends with** other children.* □ *Jurgis had **make friends with** some men by this time.*

make fun of tallem me, vë në lojë □ *The students **made fun of** the professor's strange way of speaking.* □ *We all **make fun of** him behind his back, of course.* □ *'You're **making fun of** me,' she said in a low voice. 'I'm quite serious.'* □ *His efforts to improve himself are constantly **made fun of**.*

make game of tallem, qesh, vë në lojë □ *She had all the talents which qualified her... to **make game of** his scruples.* □ *There was another boy, Tommy Traddles, who I dreaded would **make game of** me and pretended to be dreadfully frightened to me.* □ *Julia. I couldn't bear it any longer. Oh, to see them sitting there at lunch together, laughing, chatting, **making game of** me.*

make good realizoj, përmbush, mbaj □ *He made many other fine promises that have still to be **made good**.* □ *He **made good** his word and arrived in time.* □ *'You can see that I'm prepared to **make good** my promise.'* 2. plotësoj mungesën e, zëvendësoj, kompensoj; rregulloj □ *Dr. John is much concerned at the underequipment, and regards **making good** the lack of a stretcher as particularly important.* □ *In addition to the fee, any expenses incurred by me really ought to be **made good**.* □ *We'd like to borrow these glasses; if any are broken, we shall **make good** the loss.* □ *We must **make good** the days we lost when rain prevented us from working in the fields.* 3. shkon (ecën) mirë, përparon □ *It is probably due to his protection and advice that I remained at Sanburst, turned over a new leaf, and survived to **make good**.* □ *He was the white-collar one of the family, the one who was going to **make good** and redeem all their fortunes.* □ *He **made good** in high school.*

make good time udhëtoj shpejt □ *We **made good time** in spite of the poor state of the roads.*

make great/rapid etc. strides bëj progres të mirë, të shpejtë; bëj hapa përpara, përparoj □ *Tom has **made** enormous **strides** in his maths this term.* □ *The country is **making** rapid **strides** in the development of its educational system.* □ *I thought Johnny was just stupid but he's **made** such tremendous **strides** since he went to his new school. I'm sure the teaching must have been at fault before.*

make haste nxitoj, shpejtoj □ *I shouted 'Hey!' and Finn came slowly on. He never **makes** **haste**.* □ *'I'm not ready.'* *'Well then you had better **make** **haste** and be ready.'* □ *I wish she'd **make** **haste** to finish it. He said her father had gone and he must **make** **haste** and get himself ready.* □ ***Make** **haste** now, or we shall miss our train.* □ *There's folks **making** **haste** all one way afore the window; I doubt something's happened.*

make havoc prish, dëmton, rrënon, shkatërron □ *She began **making** **havoc** in the old arrangements.* □ *Then I changed and bicycled off down the hill, with the wind **making** **havoc** of my hair.*

make hay of 1. ngatërroj, bëj lesh e li, bëj lëmsh □ *Who has been **making** **hay** of these papers? I left them in a good order and now look at the mess they are in.* □ *Oh! Father, how you are **making** **hay** of my things!* 2. rrah paq □ *The champ has **made** **hay** of every opponent he has faced.* 3. përmbys □ *He **made** **hay** of the careful arguments of opposition speakers.*

make hay while the sun shines hekuri rrihet sa është i nxehët □ ***Make** **hay** while the sun **shines**: enjoy yourself while you are young.* □ *I've heard about **making** **hay** while the sun **shines** but it's a bit mean to start chatting up your brother's girlfriend while he's in hospital.*

make head çaj (eci) përpara □ *They **made** **head** against the wind.*

make head or tail of sth kuptoj, marr vesh, i jap dum □ *Jack's handwriting is terrible: can't **make** **head** or **tail** of this letter he has written.* □ *He was for sometime completely unable to **make** **head** or **tail** of the blotted scrawl.* □ *She'd take some notes, which she subsequently could not **make** **head** or **tail** of.* □ *He spoke so rapidly and in such a confused way that I could **make** neither **head** nor **tail** of his meaning.* □ *Then there are those new styles of barometers, the long straight ones. I never can **make** **head** or **tail** of those.*

make headway përparoj, eci (çaj) përpara; bëj përparime, bëj hapa përpara □ *In the meanwhile we had been **making** **headway** at a good pace for a boat so overloaded.* □ *The ship was **making** **headway** against the heavy seas.* □ *You have been trying to persuade him for three hours. Did you **make** any **headway**?* □ *The police have been working hard on the case, but there are few clues, and so they have not **made** much **headway**.* □ *On some narrow stretches they **made** such feeble **headway** against the current that it saved time to carry the canoes and walk.*

make history hyn në histori □ *'Some people are going to **make** **history** and some aren't,' Taffy said. I think this'll go down in the history books. It deserves so.'* □ *Floyd Patterson **made** boxing **history** at the Polo Grounds here tonight by sensationally defeating Sweden's Ingemar Johansson and becoming the first man to regain the world heavyweight.*

make it arrij, realizoj, përmbush me sukses; kam sukses □ *He's never really **made it** as an actor.*
 □ *I should be up at half past seven tomorrow morning. I'll never **make it**. I'll just have to be late.*

make it hot for sb ndëshkoj, ia rregulloj qejfin; i flas ashpër □ *The teacher said that she would **make it hot for** the next student who wasted her time.*

make it snappy bëj shpejt, luaj duart □ *Micky slapped a pound note down on the counter. 'Make that three,' he ordered. 'And **make it snappy**.'* □ *'May I ask a favor of you?' 'Ask away, but **make it snappy**.'* □ *I should have been out of here five minutes ago.' Two cups of coffee, and **make it snappy**; we're in a hurry.*

make it one's business to do sth ia vë detyrë vetes □ *He **made it his business to** check every day that his elderly neighbours were well.* □ *If Ned had known you were in this kind of state, he'd have **made it his business to** help you.*

make light of nuk i jap rëndësi, e marr lehtë □ *The cut in his finger seemed quite deep to me, but he **made light of** it: 'It's nothing,' he said.* □ *He **makes light of** his illness.* □ *The doctor waved his hand, as if to **make light of** it.* □ *The old woman was so decent and contented, and **made so light of** her infirmities that they both took an interest in her.*

make little of 1. s'i jap rëndësi □ *She **made little of** her troubles.* 2. kuptoj fare pak gjë □ *I studied the letter for a long time, but could **make little of** it.*

make love (to) bëj dashuri □ *He refused to **make love** before they were married.* □ *Casanova was supposed to have made love to dozens of women.*

make mention of përmend, zë ngoje □ *He **made mention of** a book he read recently.* □ *In his letter he **made no mention of** your work.* □ *She **made no mention to** Frank **of** her recent discovery.*

make merry argëtohem, dëfrej, bëj qejf, e kthej përmbys □ *We **made merry** about Dora's wanting to be liked and Dora said I was a goose and she didn't like me at any rate...* □ *Jason: Wake up, make it lively. This is a wedding. Bring out the bunting, **make merry**, look alive, if you can.*

make mincemeat of sb/sth dërrmoj, bëj pluhur e hi □ *He **made mincemeat of** his opponent's arguments.*

make/do mischief ndez sherrin, shtie në grindje, fut spica □ *Don't let her **make mischief** between you, she's only jealous.* □ *He had never in the past hesitated to **make mischief** if it served his curiosity.* □ *She had a tactless tongue, but it came from an honest heart, not from a desire to **do mischief**.*

make money bëj para □ *The way he saw it, Ned was making him a bit of a sermon, to clear his own conscience for being a business man and **making money**.* □ *You are a Templar. You must know ways of **making money**. They all did, didn't they?* □ *I like the way you edit this magazine, but you'll never **make any money**.*

make/earn money hand over fist fitoj para me thes □ *Ever since they opened their shop they have been **making money hand over fist**.*

make much of sth/sb 1. i kushtoj shumë vëmendje, i jap shumë rëndësi, e vlerësoj (respektoj) shumë; theksoj □ *In conversation he **makes much of** his aristocratic connection.* □ *Running has always been **made much of** in our family.* □ *They talk together constantly, and sit long at meals **making much of** their meal.* □ *A child, a little girl, she hoped—for he always liked little girls and **made much of** them—would quiet him. If she could only have a little girl now.*
 2. jam në gjendje të kuptoj □ *I couldn't **make much of** his speech. It was all in Russian.* □ *I listened to his lectures, but I didn't **make much of** them.*

make no bones about nuk hezitohet, nuk më vjen zor; pranoj menjëherë; them hapur (pa hezitim) □ *If only Boudier had been in question, you would have joined and **made no bones about** it.* □ *He **made no bones about** the matter, he despised the captain.* □ *He **made no bones about** how boring he found the meeting; he kept yawning and looking at his watch.* □ *She **made no bones about** telling her husband she wanted a divorce.*

make no difference s'ka rëndësi □ *It **makes no difference** whether you go today or tomorrow.* □ *It **makes no difference** to me what you say; I'm not going.*

make no mistake të jesh i sigurt; pa dyshim □ ***Make no mistake**, swimming is the best all-round exercise you can take.*

make nothing of 1. s'kuptoj gjë fare, s'i jap dum □ *Bella could make nothing of it but that John was in the right.* □ *He heard what was said, but could **make nothing of** it.* 2. kapërcen me lehtësi; e quan gjë lehtë, se ka për gjë □ *'She comes round again to take that fence and of course **makes nothing of** it.'* □ *She **makes nothing of** leaping over a six-bar gate.*

make off ikën, largohet me të shpejtë, ia dha (mbathi) vrapit □ *Suddenly Myrtle slid down from the gate and quietly **made off** beside the hedgerow.* □ *The child **made off** when he saw the dog approaching him.*

make one's adieu(s) përshëndetem, i lë shëndetin, i jap lamtumirën □ *The old man rose and **made his adieus**.*

make one's appearance del, duket shfaqet □ *Already a very ill man, he **made** his last public **appearance** at a Campaign for Nuclear Disarmament.* □ *As Jurgis came in, the first cattle of the morning were just **making their appearance**, and so, with scarcely time to look about him, and none to speak to anyone, he fell to work.* □ *I rang, and my younger brother **made his appearance** at the door.*

make one's bed and lie in it si shtron, ashtu gjen; siç e bëre, hiqe □ *Billy smoked one of his father's cigars and now he's sick. He **made his bed**; now let him **lie in it**.* □ *Don't accuse me. She has **made her own bed**, let her **lie on it**.*

make one's début debutoj, dal për herë të parë në skenë □ *It was not till her father's death that, at the age of eighteen, she **made her début** in a small part at the Lyceum.*

make one's departure iki, largohem, nisem □ *They **made their** cheerful **departure** yesterday.*

make oneself at home rri si në shtëpinë time □ *Take off your hat and **make yourself at home**.' □ It will perhaps seem a matter of no very great wonder that he should have been rather out of sorts and unable to **make himself** quite **at home**.* □ *Will it do? There's a couch. You'll find some washing things. **Make yourself at home**, see!*

make oneself understood kuptohem, merrem vesh, bëj të qartë □ *He doesn't speak much English but he can **make himself understood**.*

make one's exit dal □ *Precisely as Mr. Bobster made his entrance by the street door, he and Noggs **made their exit** by the area gate.*

make one's farewells lë lamtumirën, jap lamtumirën □ *As he was **making his farewells**, a photographer leaped out of what looked like a cupboard in the Senator's office. □ By the evening she had **made all her farewells**, including the most difficult of all. □ He shook hands with them as he **made his farewells**.*

make one's hair stand on end iu drodhën flokët (qimet e kokës, leshrat e kokës); iu ngritën flokët përpjete □ *Steve and Jack gave a talk about their trek across the Polar ice cap. It was very interesting but it **made my hair stand on end** just to hear about the dangers they faced. □ Jane's gone rock climbing with her new boyfriend once or twice. She says that it **makes her stand on end** when she looks down at hundreds of feet of empty air.*

make one's mouth water më lëshon (më shkon) goja lëng □ *That food smells good, it **makes my mouth water**. □ You should see the beautiful jewels she is wearing: they would **make your mouth water**.*

make one's peace with sb pajtohem me, bëj paqe me □ *Meg was **making her peace with him**. □ Johnson had no intention of **making his peace with** his superiors simply to give an impression of harmony within the department. □ 'Have you **made your peace with** your wife yet?' I have certainly tried, but she refuses to talk to me.'*

make one's point sqaroj plotësisht propozimin □ *All right, you 've **made your point**; now keep quiet and let the others say what they think. □ Dr. Bothwick with the air of a debater who has **made his point**, sat back in his chair complacently enough.*

make one's way to/towards sth 1. shkoj, eci □ *He **made his way** quickly to the other end of the hall. □ The morning before I went home I **made my way** once more up the evil-smelling stairs to my friend's garret. □ When he was again told to move on he **made his way to** a 'tough' place in the Lévêe district. □ Tamosziu begins to edge in between the tables, **making his way towards** the head, where sits the bride. 2. çaj (në jetë) □ *After school, you will have to **make your way** in the world, and it will be easier to do that if you have good results.**

make out 1. kuptoj, marr vesh □ *I could never **make out** if they wanted our help or not. □ As well as I could **make out** she had come for good. □ Whenever the story was plain enough for Jurgis to **make out** Antanas would have it repeated to him, and then he would remember it. 2. shquaj, dalloj, lexoj, deshifroj □ *I see something in the distance, but cannot **make it out**. □ I could just **make out** the mountains afar off. □ He could not **make out** my writing. □ We could not **make out** the inscription on the gravestone. 3. plotësoj, shkruaj, mbush, përpiloj □ *Applications have to be **made out** in triplicate. □ He picked up a laundry list **made out** on the back of the envelope. □ He was instructed to **make out** an account of all the sums paid. □ She had **made out** the document in duplicate. □ **Make out** a list of books, please. 4. shkoj, çoj, shpie, kaloj, eci □ *I wonder how John is **making out** in his new practice? □ How are you****

making out with Mary? □ How are things making out? □ I was just asking how you've been making out recently.

make over 1. ndryshoj, konvertoje, transformoj □ *The basement has been made over into a workshop. □ Though you say you've made over your outside in a week, no one can do that with the inside.* 2. kaloj, transferoj □ *The best farming land was made over to the younger son. □ To which of his partners is he making over the residue of his estate?*

make progress përparoj, avancoj, bëj hapa përpara, bëj përparime; përmirësohet □ *The snow here was firm and smooth but not icy and so we made better progress. □ At the hospital, the two survivors were making progress but were not well enough to be questioned. □ Jordan Jules had never been able to make any satisfactory progress in his fight on Cowperwood in connection with the city council. □ Are you making any progress with your report?*

make ready përgatit; përgatitem □ *We must make the hall ready for the conference. □ His companions made ready to fight.*

make room for liroj vend, bëj vend □ *Mr. Owen had made room for me and placed a chair. □ Can you make room for me?*

make sense 1. ka kuptim □ *Often, what a child tries to say at that age makes no sense to anyone but his mother. □ It just doesn't make sense. □ What he says doesn't make sense.* 2. është e arsyeshme, e logjikshme □ *It doesn't make sense to buy that expensive coat when these cheaper ones are just as good. □ They all have their peculiar notions of reward and punishment which never seem to make sense to the outside world.*

make shift bëj si bëj, mbaroj punë, rregullohem □ *We haven't really got enough food for everyone but we'll have to make shift with what we have got.*

make short work of sth/sb heq qafe, i jap fund fët e fët, mbaroj punë shpejt e shpejt □ *'The thing wants tackling,' he grumbled; 'the Chairman's not the man for the job! 'Shades of old Uncle Jolyon. He would have made short work of this! It wanted a masterful hand. □ The children made short work of the trifles and jellies. □ If the Tynes had been an average sociable couple one knows only because leisure must be got through somehow, I would have made short work of that special invitation. □ Harris: 'There's one more charge, Mr. Mayor — poaching. I told them to keep that back till after ' Chantrey: 'Oh, well, we'll make short work of that. I want to get off by eleven.'*

make sb a present of sth i bëj dikujt një dhuratë □ *I'll make you a present of my dictionary. □ I made him a present of it.*

make sb's acquaintance/make the acquaintance of sb njihem me □ *'Your daughter, I presume?' 'No, my niece.' 'Is that so? I am honored to make your acquaintance, Ma 'am.'* □ *I made his acquaintance at the party.*

make sb's blood boil bëj t'i hipë (t'i kërcëjë) gjaku në kokë □ *Trench, it used to make my blood boil to think that such things couldn't be prevented. □ Uncle Rogers has a really terrific manner. Things make his blood boil and then he hardly knows what he is doing. □ When someone calls me a liar it makes my blood boil.*

make sb's flesh creep/crawl bëj t'i ngjethet mishtë □ *I was woken up in the middle of the night by a weird, high-pitched, monotonous wailing that **made my flesh creep**, sent my heartbeat rocketing and caused me to break out into a cold sweat.* □ *He **makes my flesh crawl**. His cat-like walk, his husky voice, his black clothes, his perpetual grin there's something really sinister about him.* □ *'Tom, why didn't you wake me sooner? Oh, Tom, don't! It **makes my flesh crawl** to hear you. Tom, what's the matter?'* □ *Jinny Oates, the cobbler's daughter, being more imaginative, stated not only that she had seen the earrings too, but that they had **made her blood creep**.*

make sb's heart bleed bëj t'i pikojë zemra gjak □ *But you should have seen poor old Jim. It would have **made my heart bleed**, if I hadn't guessed he'd been such a sodding fool, getting wed with a nice tart and then making a mess of it all.* □ *The quiet pain and loneliness he suffered after his wife's death **made** his daughter's **heart bleed**.*

make sport of sb tallem, vë në lojë □ *Don 't **make sport of somebody** who doesn't understand something.*

make sth clear/plain to sb ia bëj të qartë dikujt □ *We **made** it quite **clear** to him that they must include a visit to all or any diamond mines in Liberia.* □ *Once the intention to do no such thing was **made clear**, they gave all the help they could.* □ *He has certainly **made clear** the principles on which the budget had been designed.*

make sure sigurohem □ *I want to **make sure** of the time of his arrival.* □ *After they were through, the carcass was again swung up, and a man with a stick examined the skin, to **make sure** that it had not been cut and another rolled it up and tumbled it through one of the inevitable holes in the floor, and the beef proceeded on its journey.* □ *The old man looked cautiously at the door to **make sure** no one was listening.* □ *I think there's a train at 7:40, but you'd better **make sure**.*

make terms with arrij (bëj) marrëveshje, bie në ujdi, merrem vesh, arrij në mirëkuptim □ *'Steady!' said Soames; 'You're thoroughly upset. I'll go back with you.' 'What's the use?' 'We ought to **make terms with** him.' 'Terms!'*

make the bed shtroj krevatin □ *We **made the beds** for the guests.*

make the best of (a bad bargain/job) bëj ç'është e mundur, bëj maksimumin në një situatë të pafavorshme □ *The living conditions are not very good. I'm afraid you'll just have to **make the best of a bad bargain**.*

make the grade arrij standardin e dëshiruar (në aftësi, arsim etj.) □ *Every year we train about twenty young people to be managers, but only about half of them **make the grade**.*

make the most of shfrytëzoj (përfitoj) në maksimum nga □ *Mr. Bunderby in his desire to **make the most of** it, really seemed mortified by being obliged to reply.* □ *Make the most of your life— because life is a holiday from the dark.* □ *'I never met a girl like you, so I might as well **make the most of** having you here.'* □ *Not many people get a chance to study at university, so **make the most of** it.*

make the/one's round(s) of kaloj për kontroll □ *The night watchman **makes his rounds** every hour* □ *On the contrary a large majority of the boys were visited with similar instances of notice as Mr. Creech **made the round** of the classroom.*

make the running udhëheq garën; udhëheq muhabetin etj. □ *Johnson after having **made** most of **the running** previously had left himself with nothing in reserve for the last sprint.* □ *At dinner he talked little; but he opened up readily if you **made the running**.*

make tracks (for) iki, shkoj, largohem □ *It's getting late; we 'll have to **make tracks**.* □ *He **made tracks** straight for the bar.* □ *As soon as Ed released him, the kid **made tracks** away from there.* □ *It's time we **made tracks** for home.*

make trouble bëj, shkaktoj rrëmujë □ *'You seem to have come here,' the professor said 'with the sole purpose of **making trouble**.'*

make up 1. përgatit (ilaçet etj.) □ *The doctor writes out a prescription and you get it **made up** at the chemist's.* □ *He **made up** a medicine from the juice of berries and applied it to the wound.* □ ***Make up** a bottle of medicine for me, please.* □ *Ask the chemist to **make this up** for you.* 2. mbledh, paketoj, përgatit □ *He **made up** a package of books and sent it off by train.* □ *She **made up** a basket of food for the picnic.* 3. shpik, trilloj, sajoj □ *These entertainers **make** their stories **up** as they go along.* □ *You can't go around **making up** things about being assaulted by people who don't exist.* □ *That story isn't true. You've **made it up**.* □ *There isn't any little girl called Clementine. He's just **made her up**.* 4. grimohem, bëj grim □ *It took Lawrence Oliver more than one hour to **make up** for the part of Othello.* □ *Actors **make up** before going on stage.* □ *Her hair is dyed platinum blonde and she is heavily **made up**.* 5. zëvendësoj, kompensoj, vë në vend □ *I missed several lessons owing to illness so I am trying hard to **make up** for lost time.* □ *By hard work they **made up** for the loss of time.* □ *They hurried on to **make up** for lost time.* □ *Our losses will have to be made up with more loans.* □ *You must **make up** the time you wasted this afternoon by working late tonight.* 6. shtroj, asfaltoj □ *Half the roads in the estate are still to be **made up**.* 7. bëj, formoj □ *What are the qualities that ideally should **make up** a man's character?* □ *Society is **made up** of people with widely differing abilities.* 8. shtroj krevatin □ *Sister sat down on the springs of the bed. I had not had time to **make it up** yet.* □ *I had a bed **made up** for me on the sofa.* 9. plotësoj □ *We still need \$1000 to **make up** the sum required.* □ *We have ten players, so we need one more to **make up** a team.* 10. i hedh dru, qymyr etj. zjarrit □ *The fire needs **making up**.* □ *If the stove isn't **made up**, it'll go out.* 11. faqos □ *He has just **made up** a page of type.* 12. pajtohem □ *After having **made it up** with my mother, she kneeled down by the elbow-chair, to **make it up** with me.*

make up for lost time kompensoj kohën e humbur □ *So, now that we are practically neighbours, we must **make up for lost time**.* □ *We came into this field late, so we must work hard to **make up for lost time**.*

make up one's mind vendos, mbush mendjen □ *'Look, I've **made up my mind**. I want to have the party here.'* □ *They **made up their minds** to sell the house.*

make use of përdor, shfrytëzoj □ *We must **make full use of** every kind of advanced experience.* □ *The apothecary's apprentice, having completed the manufacture of the toothpick, planted himself in front of the fire and **made** good **use of** it for minutes or so.*

make way for i hap (liroj, lëshoj) rrugën □ *Don 't think to frighten me as you have done others.* *Make way, Sir, and let me pass.* □ *The people crowded round the injured man, but they **made way for** the doctor when he reached the scene of the accident.* □ *All traffic has to **make way for** a fire engine.*¹⁹²

---

¹⁹² Fjalori idiomatik anglisht – shqip, I. Stefanllari,

KREU VII

SINTAGMATIKA ILUSTRUESE TE FJALORËT SHQIP - ANGLISHT

Ne jemi ndalur në disa fjalorë shqip-anglisht për ta parë sintagmatikën ilustruese të ndërthurur me atë shpjeguese. Ata janë hartuar në periudhe kohore të ndryshme dhe tregojnë në vetvete edhe rritjen dhe përmirësimin cilësor të vetë leksikografisë dygjuhëshe anglisht – shqip dhe shqip –anglisht, që lidhet së pari me hartimin veprave në Shqipëri.

7.1. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip - anglisht N. Drizarit

Ky fjalor u botua në vitin 1934 dhe ka pasur më shumë karakter praktik, për të mësuar shqipen e anglishten (nga fëmijët, por edhe të rriturit, e emigrantëve ekononimikë shqiptarë) në mjedisin anglishtfolës në Amerikë. Ai është fjalor i vogël dhe ndjek rrugën e hapur nga *fjalori anglisht –shqip*, të hartuar dhe të botuar rreth dhjetë vjet më parë nga shqiptari tjetër emigrant Kostandin Çekrezi, po në Amerikë.

dorë f. hand, **dora** the hand, **duartë** pl, (G. duer'te).

e kam në dorë it is up to me, it is in my hand,

në dorë in hand; cash,

më doli nga dora it escaped me, it left my hand.

s' më vjen n'doresh it is not handy; it is not convenient for me.

dor'e parë reliable, first hand,

dor'e dytë hardly reliable, second-hand.

I mora dorën I kissed her (or his) hand. 2. took her hand.

me ra në dorë I received it, it fell into my hands,

vë dorë në zemër I have pity, am lenient. 2. I salute humbly,

jap dorë I aid, give a hand,

heq dorë I resign,

dorë me dorë hand to hand,

dorë- për-dorë for the time being,

i shtrëngoj dorën I shake his hand,

i nder dorën I extend my hand (of welcome),

një dorë njerës a small group.

dor' e djathtë right hand, very useful

dor' e drejtë hand of justice¹⁹³

***

---

¹⁹³ N. Drizari, *Fjalor shqip – anglisht dhe anglisht – shqip*, New York, 1934

Nëse te pjesa shqip – anglisht e këtij fjalori kemi fjalën shqipe **dorë** dhe barasvlerësin e saj në anglishte, në pjesën anglishte – shqipe, si dhe disa njësi frazeologjike që dalin si njësi më vete por me fun aksion ilustrueso-sintagmatik, fjala hand është dhënë shumë shkurt, në vlerën emërore dhe atë foljore.

hand (hand) dorë, **hands** (handz) duar, **hand** dorëzoj, jap.¹⁹⁴

7.1. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip - anglisht I. Duro, R. Hysa

Fjalori shqip - anglisht i autorëve I. Duro, R. Hysa, doli nga botimi në vitin për herë të parë në vitin 1981 dhe pa disa botimi, më i miri i tyre në vitin 1988. Ai është fjalor i tipit të vogël me 20.000 fjalë dhe kishte si synim t'u shërbente atyre që mësonin dhe aplikonin anglishten si gjuhë e huaj. Ai është realizuar “duke u dhënë jetë fjalëve nëpërmjet shembujve të shumtë, shprehjeve idiomatike e deri edhe proverbave me pikësynimin që ato të kenë në masën dërrmuese karakter aktual.”¹⁹⁵

zem/ër,-ra f.sh. -ra 1. Heart; **dhimbje e zemrës:** heartache; **sëmundje zemre:** heart trouble (disease); **i sëmurë nga zemra:** sufferer from heart disease; **krizë zemre:** crisis of the heart; **pushim zemre:** heart- failure; **rrahjet e zemrës:** heartbeat; **sembim në zemër:** twinge in the heart. 2. **fig.** heart; **ai ka zemër të mirë:** he has a good heart; **s'kishte zemër ta rrihte:** he didn't have tha heart to beat him; **njeri pa zemër:** heartless (merciless) person. - **Lok. me gjithë zemër:** with ail one's heart heartily, whole-heartedly; **e dua me gjithë zemër dikë:** to love sorre- one with all one's heart; **uroj me gjithë zemër:** to wish with all one's heart; **uroj nga thelbi i zemrës:** to wish from the bottom of one's heart; **me zemër të hapur:** frankly, candidly; **bisedë me zemër të hapur:** heart-to-heart talk; **i hap zemrën dikujt:** to open (to pour out) one's heart to someone; **I jap zemër dikujt:** to encourage (to hearten, to cheer) someone; **marr zemër:** to take heart to take courage; **i fitoj zemrën dikujt:** to win someone's heart; **m'i copëtohet zemra:** my heart is breaking; **ma theu zemrin:** he disappointed me; **më pikon në zemër:** it cuts me to the heart; **vë dorën në zemër:** to have mercy (pity) for; **sa t'ju dojë zemra:** as much as you want.¹⁹⁶

7.3. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip - anglisht i L. Newmarkut

Kjo vepër mbahet më e mira e hartuar nga një leksikograf i huaj. Ai është fjalori i tipit të mesëm, me 72.000 njësi, edhe pse ka shumë variante dialektore dhe historike fjalësh. Fjalësi i saktë i tij mund të reduktohet te 45.000-50.000 njësi. Variantet e fjalëve mbarten edhe te

¹⁹⁴ N. Drizari, *Fjalor shqip – anglisht dhe anglisht – shqip*, New York, 1934

¹⁹⁵ I. Duro, R. Hysa, *Fjalori shqip – anglisht*, Tiranë, 1988, f. 3

¹⁹⁶ I. Duro, R. Hysa, *Fjalori shqip – anglisht*, Tiranë, 1988

frazelogjia, ku ndjehet jo rrallë mungesa e gjymtyrëve në sintagmatikën ndërtuese, sidomos mungesa trajtave të shkurtra.

bë-het vpr 1 to become: turn into, turn; get; acquire the characteristics of 2 to ripen 3 to appear 4 to happen, occur 5 (of a quantity of time) to pass

bë-het {adjective} 1 to become { } 2 (Colloq) to pretend to be { } *u bë i sëmurë* he pretended to be ill

bëhen të rritur they are pretending to be **grown** up

bë-het abanoz to live a long time

bë-het ahur turn into a shambles

<> **bë-het akrep** <> is a thorn in <>'s side

bë-het akull to become cold as an icicle

bë-het arak në [] to become expert in []

bë-het ashër to begin quarreling, split apart

bë-het^{3pl} ashkla-ashkla to be split apart by dissension: split up

<> **bë-het^{3sg} balta flori** “mud turns into gold for <>” <> has a golden touch

<> **bë-het baltë** to humiliate oneself before <>, bow down to <>

bë-het baltë (në fytyrë) “become mud in the face” to grow pale

bë-het baltë para <> to humiliate oneself before <>, bow down before <>

bë-het baltë e pluhur 1 to bow down in complete submission; let others walk all over one 2 to be brought low

<> **bë-het baltë në opingë** “stick lilte mud on <>'s clog” (Pej) to stick to <> lilte a leech

bë-het bark e shpinë to waste away, get very weak

bë-het bark e shpinë me [] to become very close with [], become good friends with []

<> **bë-het^{3sg} barku daulle** “<>'s belly becomes a drum” (Impol) <> gets stuffed (with food) to the gills

<> **bë-het^{3sg} barku dërrasë** (Colloq) <>'s stomach is empty, <> is starving

<> **bë-het^{3sg} barku gropë** (Colloq) <>'s stomach is empty, <> is starving

<> **bë-het^{3sg} barku kacek** “<>'s belly becomes a skinbag” (Impol) <> gets stuffed (with food) to the gills

<> **bë-het barku kaçup** <> becomes bloated from excessive eating/drinking

o **bë-het^{3sg} barku lodër** “<>'s belly becomes a dram” (Impol) <> gets stuffed (with food) to the gills

<> **bë-het^{3sg} barku palë-palë** “<>'s belly becomes pleated” <> gets too fat

<> **bë-het^{3sg} barku petë** “<>'s belly become flat” (Colloq) <>'s stomach is empty, <> is very hungry

<> **bë-het^{3sg} barku petë-petë** “<>'s belly becomes pleated” <> gets too fat

<> **bë-het^{3sg} barku tupan** “<>'s belly becomes a drum” (Impol) <> gets stuffed (with food) to the gills

<> **bë-het^{3sg} barku** {voluminous round object} <>'s stomach swells up like a { } from overeating

bë-het barut to become so dry that { } crumbles

bë-het begun to grow weak and thin
bë-het behar to light up with happiness
bë-het beja e dheut to become an object of public scorn
 <> **bë-het bela** to become burdensome to
bë-het berber në kokën e tjetrit to learn something at someone else's expense
bë-het bërllok 1 to get reduced to chaff, get cut *to* pieces, be destroyed **2** to get dead drunk
bë-het bërryl to become dead drunk
bë-het bëzhdila to crumble
bë-het bic to gorge oneself, become sated, become bloated from eating
bë-het bigorr to become stone-hard
bë-het bilbil to become better behaved, straighten up
bë-het bishë to get ferociously angry
bë-het bisht to become *a mere* tool in someone else's hands
bë-het bishtajë 1 to get devastated **2** to get weak and emaciated
bë-het bludë to lose strength
bë-het bllacë *1 to get soaked **2** to be still mushy
bë-het^{3rd} bollë to stretch on and on without result
bë-het bozë 1 to become monotonous **2** to go down in price, get cheaper
bë-het brumë to get very soft
bë-het buburrec to cringe in fear
bë-het buhasi to get red in the face
 <> **bë-het^{3sg} buka gjemb/gorricë** (because of bad news) the food stuck in <>'s throat, <> is unable to eat
 <> **bë-het^{3sg} buka shirit 1** <> loses <>'s appetite **2** it takes <> forever to eat
 <> **bë-het^{3sg} buka shkarpë** "food seems like brushwood to <>" the food *tastes* like cotton in <>'s mouth
bë-het bunacë 1 to have the belly get larger during pregnancy **2** to swell up from eating
 <> **bë-het (si) burri i nënës** "become like <>'s mother's new husband to <>" to become an intolerable nag to <>: get on <>'s back
bë-het burrë to grow up, become an adult
bë-het burrë me mustaqe "becomes a man with a mustache" <> becomes a man, <> is no longer a child
bë-het^{3sg} buzë gjyshi (*Crude*) it's colder than a witch's tit
 <> **bë-het^{3pl} buzët shkrumb** <>'s lips are burning (with thirst/fever/heat)
bë-het byk 1 to become dead tired, be wiped out **2** to be destroyed, be ruined **3** to be wiped out spiritually, be mentally exhausted
 <> **bë-het cergë** to become a nuisance to <> (by always being around)
bë-het cingaridhe to become weak and frail; wither away
bë-het cironkë to become emaciated
 <> **bë-het^{3sg} cjepurr** to go badly for <>, turn out *badly* for <>

bë-het^{3pl} cokla 1 to become scattered like straw **2** (of people) to be thoroughly routed/defeated

bë-het copë 1 to be wounded/hurt/damaged badly **2** to do by might and main, try with all one's strength, knock oneself out to do, die trying

bë-het copë e gojë to try one's best, try hard

bë-het currubabë to swell up

bë-het çandër to stand up to <>, stand up firmly against <>

bë-het çarçaf to get white as a sheet from fright

bë-het çengel to get very weak, wither away

bë-het çivit në fytyrë to get blue in the face

bë-het çull to dress in black as a sign of mourning

S'bëhet dasma me një fyell. "A wedding isn't made with one shepherd's pipe." (Prov) A big undertaking requires more than one person.

bë-het daulle 1 to swell up like a drum **2** to become overwrought **3 (Impol)** to drop dead

S'bëhet deng me rrush. "A full sack isn't made with a grape." (Prov) It can't be done. **bë-het derr 1** to get bored **2** to get fed up

bë-het det 1 to become inundated; get completely wet **2** to become gorged/sated (with food)

bë-het dërrmak to become exhausted, get very tired

bë-het ding to get overfilled, get crammed in

bë-het^{3sg} djall dhëndër the boy grows into a man (ready to be married)

S'bëhet dora topanxhë. "The hand isn't made into a pistol." **1 (Prov)** You need the right tool for the job **2** It simply can't be done.

nuk bë-het dot katër/katërsh "{ } cannot be divided into four parts" to be too busy to take on more work

bë-het dru 1 to become hard, congeal **2** to get numb; get stone drunk **3** to get thin as a rail
<> **bë-het^{3pl} duart mish** <>'s hands/feet are worn to a bloody pulp (from hard work/walking)

<> **bë-het^{3pl} duart thela-thela** <>'s hands get all cracked and wrinkled

bë-het dushk to dry up; burn to cinders

bë-het dyllë në fytyrë to become very pale in the face

bë-het dyman 1 to vanish suddenly, vanish like smoke **2** to get very drunk: get plastered/smashed **3** to fume with rage

bë-het dhé to become very pale

bë-het dhé { } (në fytyrë) "become earth in the face" to grow pale

bë-het edhe (një herë) kaq/aq to be very glad, be delighted

bë-het erë to vanish into thin air; run out of sight in a flash

<> **bë-het^{3pl} faqet gjak** <> gets red in the face

bë-het^{3sg} faqja shollë 1 <>'s face/skin gets tough as leather **2** <> gets become hardened and indifferent; <> gets thick-skinned

◊ **bë-het**^{3sg} **faqja rrogoz** “◊’s face becomes a floor mat” ◊ becomes absolutely shameless, ◊ loses all sense of shame

◊ **bë-het**^{3sg} **ferra Brahim** ◊ becomes afraid of his own shadow

◊ **bë-het** **ferrë** to stick to ◊ like a burr

bë-het **fill** to become thin as a rail

bë-het **finjë me []** to have it out with []

bë-het **finjë** (Colloq) **1** to become all skin and bones **2** (of soil) to become worn out, lose fertility

bë-het **firë** (Colloq) to disappear; die out

◊ **bë-het**^{3sg} **fjala lak** ◊ gets tongue-tied

bë-het^{3sg} **fjalë për []** it is about [], it refers to [], it is a matter of []

bë-het **flakë në fytyrë** to get red in the face: blush

bë-het **flakë** to blush deeply

bë-het **fluskë** to become a mere shadow of oneself

bë-het **fshikull** to become thin as a rail

bë-het **fuçi** “become a barrel” **1** to become gorged with food or drink **2** to swell up

bë-het **furkë** to become nothing but skin and bones

bë-het **furtunë** **1** to disappear suddenly **2** to get blind drunk **3** to go into a rage

bë-het **furrë** to become enraged

bë-het **futë në faqe** {}’s face gets black (with dirt/smoke); {}’s face gets all black and blue

bë-het **futë** to get all black; get all black and blue

bë-het **fyell** to become naked as a jay bird

◊ **bë-het**^{3sg} **fytyra dhé** ◊ turns pale (from distress), ◊ turns blue (from cold)

◊ **bë-het**^{3sg} **fytyra lëvere** ◊ turns very pale in the face

bë-het **gacë** to blush deeply

◊ **bë-het** **gapërr** to stick to ◊ like a leech

bë-het **gazi i botës/dheut** to become a public laughingstock

bë-het **gëlqere në fytyrë** to grow very pale

bë-het **gogël** to shrivel/contract out of cold, fear, etc.

◊ **bë-het**^{3sg} **goja hanxhar** “◊’s mouth became a sharp knife” ◊ is very cruel with words

◊ **bë-het**^{3sg} **goja për arapash** “◊’s mouth is fit for soft corn mush” ◊ loses all ◊’s teeth

◊ **bë-het** **goja shkrumb** ◊’s mouth is burning up” ◊ feels very thirsty/hot; ◊ has a fever

◊ **bë-het**^{3sg} **goja shkrumb** ◊’s mouth is burning (with thirst/fever/heat)

bë-het **gorricë** to shrink/ shrivel up

bë-het **grep** to become skin and bones

bë-het **gribë** **1** to become parched **2** to fall into ruin

◊ **bë-het** **gur në opingë** to be a thorn in ◊’s side

bë-het **gjak** to become very close, become like brothers

◊ **bë-het**^{3sg} **gjaku bozë** ◊ becomes very disturbed/upset

bë-het^{3sg} **gjaku bozë** ◊’s blood turns to water: ◊ gets terribly scared/upset/angry

<> **bë-het**^{3sg} **gjaku lëng** “<>’s blood *becomes* liquid” **1** <> *gets* badly frightened: <>’s blood runs cold **2** <> *becomes* badly upset/annoyed, <> *gets* angry
 <> **bë-het**^{3sg} **gjaku mavi** <> *turns* blue with fear, <> *is* scared pink
 <> **bë-het**^{3sg} **gjaku ujë** “<>’s blood *turns* to water” **1** <> *gets* badly frightened: <>’s blood runs cold **2** <> *becomes* badly upset/annoyed, <> *gets* angry
S’bëhet gjaku ujë. “Blood doesn’t turn to water.” (*Prov*) Blood is thicker than water.
bë-het gjalmë to get thin/slim; get weaker/feeble
bë-het gjethe plepi to become all skin and bones; turn pale
nuk bë-het^{3sg} **gjë** nothing *comes* of it
s’është^{3sg} **gjë që bëhet** it *is* simply impossible; it *is* simply not done
bë-het^{3sg} **gjë?** (in questions) *does* it hurt anything?
 <> **bë-het**^{3sg} **gjol e përrua** *many obstacles* confront <>; <> *is* having a lot of trouble
bë-het gjysmë njeriu (of a person) to become shrunken, become all skin and bones
 <> **bë-het gjysh në vatër** to become a burden to <>
 <> **bë-het**^{3sg} **halli** <> *finds* a solution for a problem
bë-het hambar to eat till stuffed
 <> **bë-het hamull** to flare up, burst into rage
bë-het harbi to become stiff with rage, seethe with anger
 <> **bë-het harrje** to pester <> constantly
 <> **bë-het havale** to bother <> terribly; be a big nuisance to <>
bë-het^{3sg} **helm gjella** the food *is* too salty
bë-het hell 1 to become thin as a rail **2** to be stinned (by a surprise)
bë-het hi to get burned up completely
bë-het hija e vetvetes to become a mere shadow of one’s former self
 <> **bë-het hije 1** to stick to <>; serve <> loyally **2** to protect/defend <>
bë-het hije nga sëmundja to be emaciated by a disease
bë-het hije to stick closely behind
bë-het hime to become useless/worthless
bë-het histori 1 (*Pej*) (of a incident reported to one’s disfavor) to be spread widely, get all over town **2** (of a story) to get endlessly repeated
bë-het hut to run away fast
bë-het i madh 1 to grow up, become an adult **2** to become a big shot
bë-het i shtëpisë to become one of the family
bë-het i hairit to become successful
bë-het ibret to look a mess, get all dirty; look terrible
bë-het jeshil (në fytyrë) to become pale; turn black and blue
 <> **bë-het jeta burg** “life *becomes* prison for <>” <>’s life *becomes* a living Hell
 <> **bë-het jorgan** to defend <>, support <>
bë-het kacek to swell up; get bloated from eating

bë-het kaçak to disappear mysteriously, drop out of sight; not have been seen for a long time

bë-het kaçup 1 to swell up, become swollen; become bloated **2** to bloat up from drowning

bë-het kaike (Impol) to get completely drunk: get loaded

bë-het kallkan 1 to become frostbitten **2 (Fig)** to feel very cold; feel numb with cold **3** to solidify/ harden; freeze up; be covered with ice

bë-het karabojë to look black as thunder; steam with rage

bë-het^{3pl} kashhtë e koqe 1 to become scattered like straw **2 (of people)** to be thoroughly routed/ defeated

bë-het kashhtë e kokërr 1 to become scattered all over **2** to suffer a rout, be badly defeated

bë-het katërsh “do the work of four” **1** to overwork oneself **2** to become divided into four parts

bë-het keq to become ill

bë-het këmbë e dorë to get married and have children: start a family

<> **bë-het këmbë e krye** to become a confusing mess

<> <> **bë-het^{3pl} këmbët mish** <> 's hands/feet are worn to a bloody pulp (from hard work/walking)

bë-het kërcu to become numb

bë-het kërrabë 1 to get a hump on one's back **2** to become all skin and bones

<> s 'bë-het^{3sg} kiameti it's no big deal

bë-het kockë e lëkurë 1 to become all skin and bones **2** to be down to one's last penny, become poor

bë-het^{3sg} koha pihar the weather clears up completely

<> **bë-het^{3sg} koka barut** “<> 's head becomes gunpowder” <> gets hot under the collar

<> **bë-het^{3sg} koka finjë** <> 's mind feels drained, <> 's head feels exhausted

bë-het kokërr to stand firm, stand eyeball to eyeball

<> **bë-het komb** to prick <> 's conscience, weigh on <> 's heart

<> **bë-het konak** to give <> shelter

bë-het^{3sg} kopshti pyll the garden gets overgrown with too many trees/bushes

<> **bë-het kripë** to turn out badly/wrong for <>

<> **bë-het^{3sg} kurrizi qymyr** <> 's back/body gets black and blue (from heavy beating)

bë-het labot 1 to turn deathly pale **2** to become all skin and bones

<> **bë-het^{3sg} lak në fyt/grykë** <> gets a lump in <> 's throat

bë-het lakër (because of fatigue/heat/illness) to collapse

bë-het lapër to become all skin and bone, become emaciated

bë-het lapotë to get skinny

<> **bë-het^{3sg} leku gur mulliri** “the lek becomes <> mill stone” it is almost impossible to earn any money

<> **bë-het lepitkë 1 (Pej)** to stick to <> like a flea **2** to pester <> **3** to come crawling to <>

bë-het lesë to get thoroughly drunk: get plastered/smashed

bë-het lesh to become limp with fatigue, get completely worn out

bë-het lesh e mish me [] (*Colloq*) to get into a terrible tangle with [], have a bad quarrel/fight with []

<> **bë-het^{3sg} lëkura rrogöz** “<>’s skin becomes a floor mat” 1 (*Scorn*) <>’s skin becomes rough and tough 2 <> becomes inured to criticism: become thick-skinned

bë-het^{3sg} lëkura shollë 1 <>’s face/skin gets tough as leather 2 <> gets become hardened and indifferent; <> gets thick-skinned

bë-het^{3sg} lëmë (of a liquid) to form a big puddle

<> **bë-het^{3sg} lëmsh (në grykë)** to get a knot/lump in <>’s throat

bë-het lëmsh to be bungled

<> **bë-het^{3sg} lëmsh** (something) gets all mixed up

<> **bë-het lëng** to get very wet, get soaked.

bë-het lëvere to become all skin and bones

bë-het lëktyrë to become a bag of bones, become all skin and bones

bë-het limë to be left bare and empty

bë-het limon to become very pale

bë-het lipsan to look like a corpse

bë-het lis to grow tall and strong

bë-het livadh (*Tease*) to get rip-roaring drunk

bë-het log to come out in the open, become public

bë-het lojë e <> to be made a laughingstock by <> be the butt of <>’s ridicule

bë-het lopë to get big as a cow

bë-het lug to double over (with pain); bend over

bë-het lule 1 to get completely well, recover completely 2 to become well-behaved: come to one’s senses, straighten out

bë-het lule kungulli “become like a squash flower” to become shocked and pale in the face; become thin and drawn

bë-het lulëkuqe to blush deep red, turn red as a beet

bë-het lumë (*Impol*) to get drunk as a skunk

bë-het (si) lundër to get fat (as an otter)

bë-het lundër (*Impol*) to get so drunk that one staggers: get falling-over drunk

S’bëhet lundra me dru marene. “No boat is isn’t made of lilac chaste wood.” (*Prov*)
You can’t make a silk purse out of a sow’s ear.

<> **bë-het lungë në zemër** to be very sad, grieve deeply

bë-het llum 1 to get all dirty, become filthy 2 to be bugled

bë-het makut to be greedy

bë-het mavi në fytyrë to turn blue in the face: be in a rage

bë-het mbarë <> gets the (right) opportunity

bë-het me cen to get scarred for life, get an infirmity; develop a paranoia

bë-het me fletë “get wings” to jump with joy, become very happy

bë-het me rrashta zogjsh “be made of bird bones” to be built of straw; be about to collapse

bë-het me turp to become ashamed

bë-het me [] 1 to get all covered with [] **2** to acquire

bë-het mel to cringe, cower

bë-het mendja çorbë <>’s mind gets **completely** confused

bë-het^{3sg} mendja havale 1 <> loses <>’s mind **2** <> is in a constant state of worry; <>’s mind is stuck, <> has an idée fixe

bë-het^{3sg} mendja ujë <> gets thoroughly confused; <>’s mind is beginning to change, <> is wavering; <> is getting confused

bë-het^{3sg} mendja veri “<>’s mind becomes the north wind” <>’s mind is possessed by an obsession

bë-het merak “become the object of <>’s devotion” <> falls in love with { }

bë-het merak to get worried

bë-het mermer 1 to turn to stone, become hard as marble; become stone dead, die **2** (Joke) to become memorialized in stone, become a martyr

bë-het më vete to become separated, get isolated

bë-het mish e gjak to become very close, become like brothers

bë-het mish e kocka me [] to become part and parcel of []

<> **bë-het^{3rd} miza-miza** { } to feel pins and needles in { }

<> **bë-het^{3sg} mjekra** <>’s beard grows out, <> needs a shave

<> **bë-het morr** to become a real pest to <>

bë-het mukajet to show solicitude, get involved out of concern, take an active interest

<> **bë-het mullë në bark** to become a real nuisance/pest/burden to <>

<> **bë-het në gjumë** to appear to <> in a dream

bë-het nuse to get dressed and adorned as a bride on her wedding day

<> **bë-het njerë** “become <>’s stepfather” to get to be an unbearable nag to <>: get on <>’s back

bë-het një be to become an object of public scorn

bë-het një dorë to shrink up

bë-het një dorë njeri to curl into a fetal position; (of a very sick person) shrivel up

bë-het një grusht to shrink up

bë-het një me tokën “become one with the earth” to go six feet under: die

bë-het një me tokën to lie flat on the ground

<> **bë-het një një në grykë/fyt** <> gets an emotional lump in <>’s throat

bë-het njësh me tokën “become one with the earth” to go six feet under; die

<> **bë-het ombrellë** “become <>’s umbrella” to take <> under one’s protection

bë-het paçamur to become a mess

<> **bë-het^{3rd} pajë** to become the cause of permanent shame for <>

bë-het pastërma to get deeply tanned in the face by the sun; become old and withered up

bë-het pe “become thread” to get very thin and weak
bë-het pelte i butë to become very meek and subdued
bë-het pellg në ujë/djersë “become a pond of water/sweat” to be wet to the skin
bë-het petë përtokë to lie flat on the ground
bë-het petë to become all skin and bones
bë-het për çudë to fall into a loathsome condition; be inspired to fear and loathing of others
bë-het^{3rdpast} për djall “became ready for the devil” (*Impol*) **{}** *has* really gone downhill; **{}** *is* ready for the junk heap
bë-het për gaz to be made an object of ridicule
bë-het për hekura to go crazy/mad
bë-het për i/e/të {adjective} (*Colloq*) to claim/pretend to be **{}** **bëhej për i sëmurë** he was pretending to be ill **bëhet për e sëmurë** she is pretending to be ill **bëhen për të** zgjuar they claim/pretend to be smart
bë-het për medet to have fallen into a woeful state
bë-het për në plasë të derës “fit into a door crack” to become thin as a rail
bë-het për oturak to be very old and sick
bë-het për prush “become fit for burning” to be ready for the trash heap
bë-het për shkop “be fit for a cane” to get so old that one needs a cane in order to walk
bë-het^{3sg} për t’i rënë me dyfek “become ready to hit with a gun” (of bread or other food) to get so hard you have to cut it with an axe
bë-het për t’u çarë katërsh to get too fat; get really big
bë-het^{3rd} për ta/t’u hedhur në pleh/plehra to become utterly worthless: be ready for the dungheap
bë-het për të çarë me sharrë “be fit forcutting up with a saw” to put on a lot of weight, get fat
bë-het^{past} për të pirë helmin “became ready to take poison” *became* very depressed/sad
bë-het për të pirë miza “be ready to drink flies” to be about ready to take poison, be very sad
bë-het për të qarë me lot “become ready to mourn with tears” to get into a sorrowful condition
bë-het për të vënë rubën e zezë “be about to put on one’s black kerchief (mourning clothes)” to be on the brink of disaster
bë-het për thikë 1 (of livestock) to be ready for slaughter **2** (of people) to be getting ready to kill one another
bë-het për vig “become ready for the bier/ stretcher” to become so wasted by illness that one cannot walk; be on the brink of death; have one foot in the grave
bë-het për zjarr “become fit for burning” to be ready for the trash heap
bë-het^{pl} përshesh (me njëri-tjetrin) to have a real free-for-all
bë-het përshesh me [] to be in a brawl with **[]):** mix it up with **[]):**
bë-het përralla e botës “become a public story” to get a bad reputation

bë-het përrallë to sound like the same old story

bë-het pikë e pesë to become widely scattered; scatter like flies, become scattered like
straw

bë-het pile to intrude

bë-het piper to fly into a rage, suddenly get very angry

<> **bë-het plagë në sy** to become hateful to <>

<> **bë-het plesht (në vesh)** to stick to o like a flea

bë-het pluhur to go to hell, be completely destroyed

bë-het plumb “become lead” to become heavy, take on a lot of weight

bë-het presh (of a plant) to dry up, wither

bë-het prush *1 to blush deeply **2** to get a feverish temperature

bë-het prush në fytyrë 1 to get red in the face **2** to get very angry

bë-het prushërimë to break out in a rash

<> **bë-het pullë (poste)** “become like a (postage) stamp to <>” to follow <> closely: stick
to <> like glue, not let <> out of one’s sight

<> **bë-het^{3sg} puna shirit** <> takes forever to finish the job

<> **bë-het pus** to go wrong for <>

bë-het pus 1 to get very sad in the face, look dismal **2** to get red in the face: get very
angry

bë-het pus pa fund “become a bottomless well” to become a sea of blood

S’bëhet pusi me gjilpëra. “A well isn’t made with a needle” (*Prov*) You need the right
tools to do an important task.

<> **bë-het^{3sg} qafa palë-palë // me pala** “<>’s neck becomes ringed in folds” <> gets very
fat; <> gets very rich

bë-het qefin to become white as a sheet, get pale in the face, blanch visibly

<> **bë-het^{3sg} qejfi** <> is very pleased; <> benefits

<> **bë-het^{3sg} qejfi pushkë** <> is enormously pleased, <> is very glad

bë-het qengj to become quiet and well-behaved: become a little lamb

bë-het qepaze to become disgraced

bë-het^{3sg} qielli pus the sky becomes very dark

bë-het qiri to become thin as a rail

bë-het qumësht to calm down; become quiet and subdued

bë-het qyqe to become completely drunk: get stewed

bë-het re to disappear/vanish like a cloud

bë-het rehat to be sitting pretty

<> **bë-het retër** <> gets constantly pestered

bë-het retra to get worn to rags/pieces

bë-het rrafsh me tokën to lie flat on the ground

bë-het^{past} rrap e rrënjë to have lived a long time; have seen and heard a lot (in one’s day)

bë-het rreth oxhaku to get old and become a recluse

<> **bë-het rrëqebull** “hang on to <> like a wildcat” to pester <> constantly
bë-het rricë to curl up in fear, cower in fear
bë-het rrip daulleje “become a drumhead” to get very drunk: get tighter than a drum
 <> **bë-het rriqër** (*Pej*) to stick around <> so much as to become a nuisance; pester <>
 incessantly; stick to <> like a burr
 <> **bë-het rrodhe** (*Pej*) to stick around <> so much as to become a nuisance; pester <>
 incessantly; stick to <> like a burr
bë-het rrogöz 1 (of plants) to be knocked flat to the ground **2** to become carpeted with
 fallen fruit
bë-het rrumbull to get dead drunk
S'bëhet rrushi deng. “A grape does not become a full sack.” (*Prov*) It can't be done
bë-het rrushkull to become dirt poor
bë-het^{3sg} sa nuk [] nxë dera to get very fat (“so fat that [] *doesn't fit* in the doorway”),
 get as big as a house
bë-het sa një plep (*Colloq*) to grow up big and tall; become a grown-up adult
 <> **bë-het^{3sg} sahati mot** “the hour *becomes* a year for <>” time *drags* for <>, <> *grows*
 impatient because of the long wait
bë-het (si) sardele to be packed in like sardines
bë-het sëpatë to become a mere tool in someone else's hands
bë-het si bisht luge “be getting to look like a spoon handle” to be getting to look very
 skinny
bë-het si boja to go pale (from shock, anger, fright)
bë-het si bundër (of a person) to shrivel up with old age
bë-het si e ëma e zjarrit to become unkempt and sloppy in appearance
bë-het si fiçor to become disheveled (with unkempt hair and a scraggly beard)
bë-het si gjuha në gojë to get completely wet, get soaked to the skin
bë-het si këmbët e dhisë “become like the feet of a goat” to become confused about
 who's boss
bë-het si lafsha e gjelit to get red in the face with anger
bë-het si lakër e bujtur to become dull and boring; lose importance/interest
bë-het si lepur to become thin as a rail, get skinny
bë-het si lëkurë maceje “become like cat skin” (of livestock) to get very skinny, become
 all skin and bones
bë-het si lugë çervishi to stick one's nose into everything, get mixed up in everything.
bë-het si pelte to get soft and mushy
bë-het si plak bostani to become ugly as sin
bë-het si prift “become like a priest” to need a shave
bë-het si qyqe to become very thin and drawn
bë-het si qyqe në degë “become like a cuckoo on a branch” to be in a miserable situation

bë-het si re e bardhë “become like a white cloud” to become hard to make out, become indistinct

bë-het si rrunëz to fill out nicely, become nice and plump

bë-het si shejtani (*Pej*) to get covered with filth

bë-het si thes me lesh “become like a sack of wool” to get as fat as pig

bë-het^{3rd} si veza/veja surbull to become soft and sloppy

bë-het^{3rd} si xanë (of a woven material) to get frazzled with age, get old and frayed

bë-het si {adjective} to pretend to be {} **u bë si i vdekur** he pretended to be dead

<> **bë-het si** {} to look to <> like {}

<> **bë-het sikur** __ to seem to <> as if __

bë-het skra to get thin and weak, become emaciated

bë-het spec (*i kuq*) to get red in the face

bë-het spec to blush deeply, get beet red; fly into a rage, suddenly get very angry

bë-het spol to get dead drunk: get tanked

S'bëhet stan me lepuj. “It is not possible to make a dairy with rabbits.” (*Prov*) There’s nothing that can be done if you have the wrong people

bë-het^{3sg} syri bakër për [] to be burning with desire to have [], burn with desire for []: <>

bë-het^{3pl} sytë ujë <>’s eyes are exhausted from overwork

<> **bë-het^{3pl} sytë ujë për** [] <>’s eyes are *longing* to see [] again

bë-het (fare) shirit to become nothing but skin and bones

bë-het shirk to get bloated from eating

bë-het shkarpë 1 to become thin as a rail **2** to become destitute, be left dirt poor

bë-het shkrumb to get burned up completely

bë-het shollondur to suffer many injuries, get badly turn up (by injuries)

<> **bë-het^{3sg} shpirti derr** (*Colloq*) <> is getting *exasperated*: <> is getting *fed up*

<> **bë-het^{3sg} shpirti gomar** <> gets *fed up*

<> **bë-het^{3sg} shpirti helm** <> becomes *bitterly sad*

<> **bë-het^{3sg} shpirti vrer** <> becomes *bitterly sad*

bë-het shporiz to spread like a weed

bë-het shportë (of a container) to become full of holes

bë-het (një) shtëpi to become allied as a single family (by a marriage)

bë-het^{3sg} shtëpi me themel to become economically sound

<> **bë-het shtëpia hithërishtë** <>’s family line *comes* to an end

<> **bë-het^{3sg} shtëpia rrasë (e gjallë)** <>’s house *is* left bare, there *is* absolutely nothing left in <>’s house

<> **bë-het shtrat** to become <>’s backer; become <>’s basis of support

bë-het shuall (of fruit fallen from trees) to form a veritable carpet on the ground

bë-het telef to get dead tired: got pooped (out)

bë-het top to become frozen solid

bë-het topil to get soaked, get soaking wet

bë-het trëndelinë to become weak and scrawny

bë-het trinë (*Colloq*) to get blind drunk
bë-het^{3rd} **tru** to boil too long and become mushy
bë-het trung to get numb from cold; get dead drunk
 <> **bë-het**^{3sg} **trupî qymyr** <> 's back/body gets black and blue (from heavy beating)
 <> **bë-het**^{3pl} **trutë çorbë** <> 's mind *gets* completely confused
bë-het tufan **1** to disappear suddenly **2** to get blind drunk **3** to go into a rage
bë-het turrë **1** to become hunched up **2** to become deaf
bë-het tym **1** to vanish suddenly, vanish like smoke **2** to get very drunk: get plastered/smashed **3** to fume with rage
bë-het tym e flakë to fume with rage
bë-het tym e mjegull to fume with rage
bë-het tyrbe pas <> “be a mausoleum over <> 's grave” to be constantly at <> 's elbow
bë-het thelë e copë “become slices and chunks” to engage in mutual slaughter, cut each other to ribbons
bë-het thëngjill to burn to a crisp, burn up completely
bë-het thërrime to crumble into little pieces
bë-het (si) thuk (of a man) to get round and plump
 <> **bë-het ujk** to become a hateful nag to <>
bë-het ujk to get very angry
 <> **bë-het urë (e vig)** “become <> 's bridge” let <> walk all over one
bë-het urë e gurë to slave away, work like a horse, break one's back
bë-het urë e zezë “become a black ember” **1** to get black as coal **2** to get deeply saddened
S'bëhet urë me gëzhdalla. “A bridge is not made of splinters.” (*Prov*) You need the right materials and equipment for the job
bë-het uthull to get very angry
bë-het valë to become nice and warm; get too hot
 <> **bë-het vath në vesh** “become an earring in <> 's ear” to hang around <> all the time; keep pestering <>
 <> **bë-het velenxë** “become <> 's protective covering” to cover up <> 's mistakes/faults, protect <> by hiding <> 's dirty linen
 <> **bë-het**^{3sg} **vendi zjarr** the place gets too uncomfortable for <> to stay any longer
bë-het verem **1** to get deeply sad **2** to come to the end of one's patience, become unable to take it anymore
bë-het veri “become the north wind” to leave/ vanish suddenly
 <> **bë-het ves** to become addictive to <>; <> *becomes* addicted to { }
 s'<> **bë-het vonë për []** <> *feels* no concern about []: [] is no big deal for <>; is not worried about []
bë-het vozë “become a barrer” **1** to become gorged with food or drink **2** to swell up
bë-het^{3sg} **vrasje e madhe** there *is* massive carnage
bë-het zehër to get very sad

<> **bë-het**^{3sg} **zemra behar** <> gets a big kick, <> is delighted
 <> **bë-het**^{3sg} **zemra borë** “<>’s heart becomes snow” <>’s heart *stops* with fright?
 <> **bë-het**^{3sg} **zemra bukë** “<>’s heart becomes like bread” **1** <>’s heart swells (with
 delight/pride) **2** <> is deeply touched/moved
 <> **bë-het**^{3sg} **zemra copë** <> gets deeply hurt/grieved/sorrowed
 <> **bë-het**^{3sg} **zemra çyrek** (*Colloq*) <>’s heart *swells* with happiness; <> gets a happy feeling
 <> **bë-het**^{3sg} **zemra gropë** <> becomes heartbroken
 <> **bë-het**^{3sg} **zemra helm** <> becomes bitterly sad
 <> **bë-het**^{3sg} **zemra hon** <> is deeply saddened; <> gets very angry
 <> **bë-het**^{3sg} **zemra kala** “{}’s heart becomes like a castle” {}’s heart *swells* (with
 delight/pride)
 <> **bë-het**^{3sg} **zemra mal** (*e bjeshkë*) “<>’s heart becomes like a mountain” <>’s heart
swells (with delight/pride)
 ◦ **bë-het**^{3sg} **zemra plagë** <> gets deeply hurt/ grieved/sorrowed
 ◦ **bë-het**^{3sg} **zemra pus** “<>’s heart becomes a well” <> gets deeply sad
 <> **bë-het**^{3sg} **zemra shpellë** “<>’s heart becomes a deep cave” <> is deeply grieved, <> feels
 desolated
 <> **bë-het**^{3sg} **zemra shtupë** all the heart goes out of <>, <> becomes demoralized
 <> **bë-het**^{3sg} **zemra vrer** <> become bitterly sad
 <> **bë-het**^{3sg} **zemra zhur** <>’s heart has a longing; <> suffers with longing
bë-het zjarr to get very angry, fly into a rage
bë-het zot i vetes “become one’s own master” **1** to grow up, become mature **2** to take
 charge of one’s own affairs
bë-het zot në shtëpi të huaj to act like the boss on somebody else’s turf

bë-n

I § vt **1** to make; cause; produce, create **2** to do, engage in [an activity] **3** to make [] ready, prepare **4** to earn **5** to spend [a period of time] **6** to constitute **7** [*Math*] to equal

II § vi **1** to do something, act, behave **2** to cost, come to [] **3** to be adequate/appropriate, make it; fit **4** to be (of weather or climate) **5** to mature, ripen; be readied/prepared **6** to take place **7** (of an agricultural subject) to have a good yield **8** to become one of, join up with **9** to pass (said of periods of time) **10** (*Colloq*) to pretend to be, act as if **11** (*Colloq*) to get stuck with **12** (*Colloq*) to comprise **13** (*Colloq*) to go off somewhere **14** (in negative constructions only) not to feel like, be disinclined/indisposed to **15** to seem/appear to be

III § vi impers 3rd sg it is permitted/okay

ia bë-n to get along, manage

bë-n aheng **1** to have a loud musical celebration **2** (*Reg*) to have fun

bë-n ajar sahatin to regulate the clock/watch

bë-n ajar ujët to get the water to the right temperature

[] **bë-n alarm** to make a big stew about []

bë-n amin to be a yes-man; accept anything someone else says
 [] **bë-n arë e hamull** to spread wild rumors about []
 s'<> **bë-n as një as dy** not prolong matters with <>, not waste time with <>
 s'**bë-n^{3rd} asnjë pare** to be no value, be worthless
 [] **bë-n ashure** to make a confused mess of []
bë-n autobiografinë (Colloq) to give a short autobiographical summary; prepare one's curriculum vitae
Bëmë baba, të të ngjaj/përngjaj! "Make me, father, so I will be like you!" (said when a child is just like its father) His father's spitting image!
bë-n badër to demolish, destroy
 <> **bë-n bajgën** (Crude) to leave <> in the lurch
bë-n Bajram to be living in a fool's paradise
bë-n bakallëk me [] to treat [] as an object of haggling
bë-n baltë (Tease) to waste one's time idly, stand around doing nothing
e bë-n baltë to wear out one's welcome
 [] **bë-n baltë** to completely destroy []; devastate/ demolish []
 [] **bë-n ballafaqe** to put [] face to face, make [] face each other
 <> **bë-n ballë 1** to face up to <>; face <>, confront <>; resist <> **2** to achieve <>, reach <>, attain <>
bë-n ballë to loom into view
ia bë-n bam (Colloq) **1** to shoot, fire a gun **2** to have the experience of firing a gun **3** to get it done **4** to explode with frustration/anger
bë-n banjë to bathe; take a bath, go for a swim
 [] **bë-n bar** to devastate [], reduce [] to dust
bë-n bark to eat a lot
e bë-n barkun hambar to take a lot of abuse without reacting, be very tolerant/patient about annoying things
e bë-n barkun katua 1 to fill one's belly full, eat one's fill **2** to take a lot of abuse without reacting, be very tolerant/patient about annoying things
e bë-n barkun lerë to swell one's belly with drinking, drink a lot
e bë-n barkun pallaskë to cram food into one's belly: get stuffed absolutely full
 <>**a bë-n barkun ujë** to touch <> to the quick, affect <> deeply
e bë-n barkun {voluminous round object} to swell up like a {} from overeating
 [] **bë-n barut** to spend [] wastefully; spend [money] like water, throw [one's money] away
bë-n bashkë to get along together
 [] **bë-n batall** to break [], put [] out of commission
 <> **a bë-n be** to swear revenge on <>
bë-n be to take an oath, swear
bë-n be e rrufe to keep swearing
bë-n be për [] ***1** to have great respect for [] ***2** to swear by []

bë-n be se to swear that __; could swear that __
bë-n^{3sg} beh to happen suddenly
e bë-n beh 1 to be cautious, pay close attention **2** to suppose, think, imagine
s'<> bë-n beh to be unintimidated by <>, unafraid of <>
<> **bë-n bela** to become burdensome to <>
<>[] **bë-n bela** to saddle <> with [a responsibility]
bë-n^{3sg} beli (*Old Colloq*) it is completely clear/ obvious
e bë-n beli (*Old Colloq*) to show just who one is, come out into the open
bë-n belin e parë to start the first row of digging with a spade
<> **bë-n benzinën** to put <> to the torch; destroy <> completely
[] **bë-n beribat** (*Old*) to make a mess of [], foul [] up; ruin []
<> **bë-n berra** to break <> up into small pieces: mince <>, pound <> up
[] **bë-n bërllok** to reduce [] to chaff, cut [] to pieces, destroy []; make a mess of []
[] **bë-n bëryl** (*Old*) to support []
<> **bë-n bisht *1** to avoid facing <> **2** to evade <>
bë-n bisht 1 to turn tail **2** to be evasive
e bë-n bishtin palë (*Scorn*) **1** to fold one's tail between one's legs and die: kick off **2** to be brought down from one's high horse
[] **bë-n bjeshkë** to exaggerate []
ia bë-n bof to explode with frustration/anger
[] **bë-n bokë** to ignore [] as worthless
<>**a bë-n borxh** to have to pay <> back; deserve retribution from <> for bad behavior
[] **bë-n borzilok** to make [] look very neat
[] **bë-n bosh** (*Old*) to get rid of []: oust, eject
[] **bë-n brashnjë** to lambaste [] in strong language: cuss [] out
[] **bë-n buall** to exaggerate [], blow [] out of reasonable proportion
[] **bë-n bujë** to make too big a thing of []; make a great stir and clamor about []
[] **bë-n burnot** to pulverize []; break/destroy []
<> **bë-n buzë** to show one's dislike of <>: make a face at <>
bë-n buzën në gaz "put one's lips into a smile" to smile
[] **bë-n byk 1** to destroy []; obliterate [] **2** (*Impol*) to beat [] badly, soundly trounce [], win overwhelmingly over [], smash [], wipe [] out
bë-n caq to score a goal
<> **bë-n cepa** to try to put one over on <>, try to fool <>
[] **bë-n copë** to fracture/injure/wound [] badly, seriously damage/hurt/harm []; decimate []
bë-n^{3sg} ç'bë-n^{3sg} dhe _ *1 do as one may, _ **2** whatever else one *does*, still __
bë-n çabulle to make a big mess, turn topsy-turvy
bë-n^{3sg} çak to be a dud, not fire
nuk bë-n çak not fire a shot, not fight
bë-n çak pushka to click empty (on a gun)

bë-n çap e jakë 1 to walk back and forth 2 (*Fig*) to keep busy doing nothing
nuk bë-n çap 1 not make a move, not move 2 to get nowhere
 [] **bë-n çarçaf** to rip [] to pieces
 [] **bë-n çeçe** to destroy [] utterly, make [] into mincemeat
 e **bë-n çështje të përbashkët** to make common cause with
 [] **bë-n çështje** to make a big thing out of []; keep at [], draw everyone's attention to []
 [] **bë-n çift** (*Colloq*) to marry off []
 [] **bë-n çikë** to grind [] fine, break [] into tiny pieces
 [] **bë-n çirak** (sometimes said ironically) to put [] on []'s feet
bë-n çmos to do one's utmost
 s'po **bë-n çorap** to make no progress, not go well
 [] **bë-n çorap** to make a mess of []
 [] **bë-n çorbë** to make a complete mess of []
bë-n çudi to marvel, be surprised
bë-n^{pl} dajre "play the tambourine" to play musical instruments and have a good time
 [] **bë-n dalje** 1 [*Fin*] to ship [] out 2 (*Colloq*) to kick [] out; give [] the sack, fire []
 <> **bë-n dasmën** "arrange a wedding for <>" (*Iron Crude*) to kill <>: take <> for a ride
bë-n dashuri to engage in lovemaking; make love
 [] **bë-n def** to get rid of []
bë-n^{3sg} det there is a heavy sea, there are heavy waves
bë-n dëm to do harm
 [] **bë-n dëm** to kill [], do [] in
bë-n dëng to burst with envy/jealousy
 [] **bë-n dërrmake** to destroy []; make [] very tired
 [] **bë-n ditë** to make [] as bright as day
 s'<> **bë-n dora** (*të _*) <> can't bring oneself to (do) it: <> just can't/won't do it
bë-n dorë to get down to work
nuk bë-n dot dy fjalë (bashkë) "be totally unable to join two words (together)" to be incapable of expressing oneself clearly
bë-n dredha to dodge <>
bë-n dredha 1 to make turns, spin 2 to be a malingerer; be evasive
 i **bë-n dredha plumbit** "dodge the bullet" (*Impol*) to be cowardly
 e **bë-n drithë e mjell** (*Impol*) to make a big mess, ruin everything
 s'i **bë-n drutë të gjata** "not make the logs long" to be sparing with words; be brusque
bë-n dua (*Colloq Old*) to pray
 i **bë-n duart me gjak** to stain one's hands with blood: participate in murder
bë-n durim to have patience
 s'<> **bë-n dy bashkë** <> is incapable of accomplishing anything
 s'i **bë-n dy bashkë** to be incapable of chewing gum and walking at the same time, be totally inept
 [] **bë-n dy ujë e një oriz** to dilute [] beyond recognition, ruin/spoil {}

e bë-n dhespotin me barrë (*Joke*) to make up something totally unreal and impossible
e bë-n dheun breg (*Crude*) to die: kick off
 <> *i bë-n dhëmbët misër* “make <>’s teeth into corn” to knock <>’s teeth out
bë-n^{3sg} *edhe gjeli vezë* “Even the rooster is laying eggs.” Everything *is going* well for <>
bë-n efekt to take effect
bë-n emër to become famous
bë-n fallco to sing off-key, play out of tune
 [] *bë-n fani* to obliterate []
 <> *bë-n faqet gur* to make <> chubby-cheeked
e bë-n ferrën pëlle “make a bramble bush into a nanny goat” to present something bad in a good light, make something bad seem good, make a misrepresentation
 [] *bë-n fetë 1* to reduce [] to crumbs: crumble [] **2** to ruin [], destroy []
bë-n firë to suffer a loss of weight
bë-n^{3sg} *fishëk* (of a fire or a person in difficult circumstances) to manage to burst through, find a way to break out/through
bë-n fjalë me [] to argue with [], have an argument with []
bë-n^{3rd} *fjalë për* [] to talk about [], be about []
s’bë-n fjalë 1 not say a word, be amenable: not complain, not argue **2** to be easy-going, be easy to get along with
bë-n fjalë 1 to speak **2** to gossip, talk about **3** to argue **4** to make an agreement
i bë-n fjalët gërshetë to speak at great length, go on and on
bë-n flluska në erë to build castles in the air
bë-n fole 1 to settle down **2** to appear, take shape
ia bë-n fora 1 to display extraordinary daring; do something amazing; make a name for oneself **2** to run up terrible expenses
 <> *bë-n fresk* to cool <> off
bë-n^{3sg} *fresk* (of weather/climate) to be cool
bë-n^{3sg} *freskët* to be cool
 [] *bë-n frugull* to scorch []; burn [] down, reduce [] to ashes
bë-n fshat më vete “make a village by oneself” **1** to live on one’s own **2** to act independently, follow one’s own opinions
 [] *bë-n fshesë* to treat [] like dirt
bë-n^{3sg} *ftohtë* (of weather/climate) to be cold
 [] *bë-n fugë* to burn [] to ashes, destroy [] completely
bë-n furtunë to wreak havoc
 [] *bë-n furrë* to burn [] to a crisp, burn [] to cinders
 [] *bë-n fushë* to make off with all of []
 [] *bë-n fyt 1* to eat [] all up **2** to utterly destroy []
bë-n gargarë to gargle
bë-n gati to make ready, prepare

bë-n gaz to have fun
bë-n gazepin to be a constant grumbler/whiner
 [] *bë-n gërshet* to make a mess of []
 <> *bë-n gilivili 1* to stroke <>’s throat caressingly with the fingers, tickle <> under the chin **2** to be unstable and untrustworthy
u bë-n gisht to have become thin as a rail
 <> *bë-n glasën* “leave <> birdshit” (*Crudelm-polite*) to leave <> unexpectedly; leave <> high and dry
 <>a *bë-n gogël* to make <> do what one wants, force <> to do something
e bë-n gojën çorap “make/open the mouth like a stocking” to talk a lot, talk too much
e bë-n gropë vendin to stay too long in one place
 <>a *bë-n gropën 1* to dig <>’s grave: kill <> to cause <> great harm, do a terrible thing to <>
 <> *e bë-n groshin kacidhe* “treat every dime like a dollar” to make one’s money stretch; pinch pennies, be miserly
bë-n guga to prattle
 [] *bë-n gur e hi* to demolish [] completely
bë-n gurët e zez accomplished nothing (in past tenses only)
 <> *bë-n gurin e gjakut* to wear <> out, exhaust
bë-n gurin e gjakut to cause a disaster, create havoc
bë-n gjah to do one’s utmost, do one’s best
bë-n gjak to butcher (an animal)
 [] *bë-n gjak* to master [] thoroughly
e bë-n gjalmë to talk interminably, go on and on
 <> *bë-n gjeth* to grind <> to dust, completely destroy <>
bë-n gjëmë to wail, lament loudly
 <> *bë-n gjëmën* to cause terrible calamity to fail on <>
bë-n gjumë të lehtë/rëndë to sleep lightly/ deeply
bë-n gjyq me [] 1 to quarrel with [] **2** to be in a legal suit against []
bë-n haber to send word
bë-n hair to succeed in life, do well, prosper
bë-n hajmedet to moun a loss loudly, make a public lament; complain noisily
 [] *bë-n hak* to deserve []
 <> *e bë-n halën tra* “make a roofbeam out of a hair” to make a mountain out of a molehill
 <> *a bë-n hallall 1* to give [] to <> with all one’s heart **2** to forgive <> for [a wrong]
bë-n një hap to take a step, step
bë-n hapa to make progress
bë-n hapa në vend to mark time (in one place); stay in place, not change; lag behind
 <> *bë-n hapa përpara* to take forward steps, advance
 <> *bë-n hapa prapa* to take backward steps, go backward

<> *e bë-n hapin kilometër* to walk in huge steps, go fast; advance at a giant's pace
 [] *bë-n haps* to put [] in jail/prison
 <> [] *bë-n haram* to spoil <>'s enjoyment of [], spoil [] for <>
 [] *bë-n hasha* to deny having ever said []
bë-n hatanë 1 (*Crude*) to wreak havoc 2 to make a terrible fuss
 [] *bë-n helaq* (*Crude*) to insult [] publicly with all stops pulled out: cuss [] out
bë-n heqësi to be evasive
i bë-n hesapet pa hanxhinë "make calculations without the innkeeper" to make a decision without adequate thought
 <> [] *bë-n hi (e pluhur)* 1 to burn [] down; wipe [] out completely 2 to finish [] all up, polish [] off
 <> *bë-n hije* 1 to serve <> blindly 2 to shelter <> 3 to hang around <a person> doing nothing
bë-n hije (mbi dhé) (*Pej*) to be doing nothing useful in life, just occupy space
nuk <> *bë-n hije (as) vetes* to be incapable even of looking after oneself
 <> *nuk bë-n hije në diell* to be absolutely worthless, of no account
 <> *bë-n hile* to deceive <>, cheat <>
bë-n hov 1 to move forward forcefully: leap, spring, lunge 2 to rush, mount an assault, attack
e bë-n hoxhën me barrë (*Joke*) to make up something totally unreal and impossible
 [] *bë-n hundë me buzë* to do very quickly =
 <> [] *bë-n hundët përshesh* to smash <> in the face, break/bloody <>'s nose
 [] *bë-n hyrje* [*Fin*] to enter [] into the inventory, record the receipt of []: receive [merchandise]
 <> *bë-n hyzmet* to look after <>, take care of <>
 <> *a bë-n hyzmetin* (*Colloq*) to take good care of <> (as essential to one's livelihood)
 <> *bë-n jehonë* to make [] widely known, promote [], publicize
bë-n jetë (*Colloq*) to live a life of comfort
 <> *a bë-n jetën pus* to make <>'s life a living hell
bë-n kabull 1 to agree to do [], accept [something] 2 to forgive [someone]
bë-n kail to persuade
 [] *bë-n kallame* to leave nothing standing in []: destroy [] completely
bë-n kalldrëm to pave [] with cobblestone
bë-n kalli to leave nothing standing in []: destroy [] completely
e bë-n kaun me viç "make an ox out of a calf" to make up things that are quite untrue, make it up *out* of whole cloth
 <> *bë-n keq* to do harm to <>, hurt
bë-n keq to cause harm
s'<> bë-n^{3pl} (më) këllqet <>'s old bones just won't carry <> any more

bë^{past} këmbë “it has grown legs” (*Iron*) it must have gotten up and walked away: it was stolen, it has disappeared

i bë-n këmbët bigë (*Crude*) to keel over and die, kick the bucket

nuk <> bë-n ^{3pl} këmbët 1 <> does not have the strength to walk (any more): <>’s legs won’t make it **2 <>** does not dare to go

i bë-n këmbët baras/kizë/çift (*Impol*) to kick the bucket, turn up one’s toes (and die):

bë-n këmbët bërдила to beat <> hard and repeatedly on the legs

i bë-n këmbët të lehta to walk/run quickly; run away quickly

bë-n kërdinë to wreak havoc

bë-n kiametin to make a big clamor, raise Cain; wreak havoc

<>a bë-n kobën to do <> in, kill <>

<>a bë-n ^{3sg} koka <>’s suffering is of <>’s own making

<> bë-n ^{3sg} koka miza “<>’s head makes flies: <>’s head is all abuzz” <> has a lot to worry/think about

bë-n kokë nga bishti to leave no stone unturned

<>a bë-n kokën çorbë/dhallë to make <> thoroughly confused

e bë-n kokën tullë to cut one’s hair very short; shave one’s head

<>a bë-n kokën daulle to confuse <> with words; tire <> by too much talk

<>a bë-n kokën petë to beat [] badly: beat [] to a pulp

<>a bë-n kokën sallatë to confuse <> thoroughly

e bë-n kokën tullë to clip/shave off all the hair on the head, make the head look like a billiard ball

bë-n konak to take shelter; stay over (at someone’s house)

bë-n kontroll to inspect, check

[] bë-n kopan 1 to beat [] up badly, beat [] to death **2** to leave [] dead

bë-n krahasim to make a comparison, compare

bë-n kryq to make the sign of a cross, cross oneself

bë-n kthesë to make a big change in one’s life: turn over a new leaf

bë-n kulaç në hi to have unrealistic plans/hopes: build castles in the air, have pipedreams

bë-n kursim to economize, make savings

<>a bë-n kurrizin më të butë se barkun “make o’s back as soft as o’s belly” to beat o to a pulp

<>a bë-n kurrizin qull to beat <> to a pulp

<> bë-n lak to dodge/evade *<an obligation>*

[] bë-n lakër to make [] into small pieces

[] bë-n lakror 1 to beat [someone] to a pulp **2** to make a confused mess of []

[] bë-n lanet to curse/damn and abandon []: say to hell with [] and leave []

bë-n lart 1 to go uphill **2** to get higher, grow

[] bë-n lavër to make a mess of [], completely wreck []

bë-n lec (of fruit trees) to have abundant fruit

[] **bë-n leckë** to lambaste [] in strong language: cuss [] out
 <> **bë-n ledha** to flatter; cajole, coax
 [] **bë-n legjendë** to weave a whole legend around []
 [] **bë-n lepur** to make [] frightened/afraid
 [] **bë-n lerë** to stain []'s honor, shame []
nuk <> **bë-n** ^{3sg} **lëkura një para** “<>’s skin is not worth a farthing” <> is unable to
 anything useful, <> is a good-for-nothing
 [] **bë-n lëkurë** (*Crude*) to beat [] up badly, beat [] to a pulp, beat [] to within an inch of
 []’s life
 <> **a bë-n lëkurën për pesë para** “make <>’s skin look like two cents” to cuss [] out in
 public
 <> **a bë-n lëkurën postiqe** to flay <>, slaughter<>; kill <>
 <> [] **bë-n lëmë** to depict [] to <> as being a paradise
bë-n lëmë (në ajër) to circle around (in the air)
 [] **bë-n lëmë** to level [] to the ground, destroy [] completely
 [] **bë-n lëmë më lëmë e hënë më hënë** to have fashioned [] perfectly
 [] **bë-n lëndinë** 1 to level [] to the ground, destroy [] completely 2 to depict [] as a
 paradise, make [] sound like paradise
bë-n lëshime to be lenient; make concessions
 [] **bë-n lëvere** to rip/tear [] to pieces
bë-n lidhje to make a connection: connect, link
bë-n ligjin (*Fig*) to make one’s own rules
 [] **bë-n limë** to level [] to the ground, destroy [] completely
 <> **bë-n** ^{3pl} **liqtë gojë** “the harnesses in the loom make an opening for <>” a path has been
 opened for <> (to get something previously forbidden)
bë-n litani to make an long entreaty, plead
 [] **bë-n litar** to drag [] out needlessly, go too slowly with []
 [] **bë-n livadh** to make [] sound wonderful, make [] sound like paradise
 [] **bë-n log** to pound/press [] flat
bë-n lojë të dyfishtë to play a double game
bë-n lojën e <> 1 to make a deceptive pretense of being <>: play the <> 2 to play up to
 <>
bë-n lojën e strucit “play the ostrich game” (*Book*) to hide one’s head in the sand; refuse
 to face reality
bë-n llafe me [] to have an argument with [], have words with []: have a tiff with []
bë-n llaka-llaka (*Colloc*) to chatter
bë-n llogari 1 to make a calculation: calculate, compute 2 to make pians
 [] **bë-n llogari** to think [] through
i bë-n llogaritë gabim to act without careful consideration

i bë-n llogaritë pa hanxhinë “make calculations without the innkeeper” to make a decision without adequate thought

[[bë-n llum 1 to bungle [], do [] all wrong 2 to confuse [] totally

S'bën macja mullar. “A cat doesn’t build haystacks.” (*Prov*) You can’t expect an incompetent person to do this job.

bë-n majë anija the ship comes into view (on the horizon)

i bë-n malet fushë to do the impossible, accomplish miracles

s'[[bë-n mali to give no consideration to [], not consider [], ignore []

bë-n masë [Electr] to short out

[[bë-n maskara to make [] out to be a scoundrel; cuss [] out, call [] bad names

[[bë-n mat 1 to checkmate [] 2 to put [] in a tight position, put [] with []’s back against the wall

bë-n matje to take measurements; measure

bë-n mbi udhë e nën udhë to operate in both legal and extralegal ways

e bë-n me be to swear to it

[[bë-n me beriha to make a big to-do out of doing []

[[bë-n me cen to give [] a permanent scar/infirmity; make [] paranoid

<>a bë-n me çelëz to try to trick <>

[[bë-n me çika to sprinkle [], spatter []

[[bë-n me detyrim to do [] under coercion

e bë-n me fjalë to agree on it in advance

ia bë-n me gisht to make a gesture with the finger

[[bë-n me gjyq to do [] but only with certain conditions

<>a bë-n me kokë to make a head gesture to <>

[[bë-n me majë to put a point on []: sharpen []

[[bë-n me marre to cause disgrace to fall on []: disgrace []

[[bë-n me nerva to put []’s nerves on edge; do [] while one’s nerves are on edge

[[bë-n me porosi to make [] to order

<>a bë-n me sy 1 to give <> the eye, wink at <> 2 (*Joke*) (of something) to be just begging <> to be bought/taken

[[bë-n me sherr to cause [] to quarrel

[[bë-n me shëndet to eat the first of the season’s [produce]

[[bë-n me të tekur to do [] only when one feels like it

[[bë-n me turp to shame []; put [] to shame

bë-n me udhë/rrugë to act/speak/work in accordance with accepted procedure, act/speak/work with propriety

[[bë-n me vete to win [] over

e bë-n me inat me [] to do it to spite []; do it in response to a challenge by []

[[bë-n me mend to rehearse [] in one’s mind

i bë-n me thagmë (gjërat) to make things seem wonderful, exaggerate things

bë-n medet to be in mourning
bë-n mend to have the intention, intend; make up one's mind
bë-n mend me [] to exchange opinions/ideas with []: talk things over with []
 <>a *bë-n mendjen çapraz* to make <> all confused, put <> into a dilemma
 <>a *bë-n mendjen çarçaf* to dazzle <> with words, beguile <> with talk
 <> *bë-n mendjen çorap* to confuse <> utterly
 <>a *bë-n mendjen çorbë* to confuse <> utterly
 <>a *bë-n mendjen livadh* to dazzle <>
 <>a *bë-n mendjen pordhë* "make <>'s mind into a fart" (*Crude*) to fill <>'s mind with a lot of hot air, convince <> with a lot of hot air
 [] *bë-n mendjen pupa* to set one's mind on []
 <>a *bë-n mendjen sallatë* to confuse <> thoroughly
 e *bë-n mendjen top* to make up one's mind once and for all
 <>a *bë-n mendjen ujëm* "make <>'s mind a hodgepodge" to lead [] into confusion, confuse []
 <> *bë-n mes (punës)* "bend one's back (to the task)" to get down to <work>
 <> *bë-n metani* to implore <>
bë-n mënjënë to move out of the way; make room
 ia *bë-n minushë* to scamper away, run like mice
 <> *bë-n mirë* to do <> some good, be good for <>; treat <> nice
bë-n miskël to put on makeup
 [] *bë-n mish e gjak* to master [] thoroughly
 [] *bë-n mish për hell* to torture []; beat [] up badly
 <>a *bë-n mishin paçavure të zezë* to beat <> black and blue
 e *bë-n mizën buall/ka* "make the flea/fly into a buffalo/ox" to make a mountain out of a molehill
bë-n ^{3sg} *moti* to be good weather
bë-n ^{3sg} *mu* (*Colloq*) it is completely clear/obvious, it strikes you immediately
bë-n muckë to pout
bë-n muhabet to have a pleasant talk: chat
 [] *bë-n muhabet pazari* to tell [] to absolutely everyone, make [] public knowledge
 e *bë-n muhabetin fjollë* to be good at small talk; be a good talker
 e *bë-n murrizin hardhi* "make a hawthorn into a grapevine" to depict something bad to be good
 <> *bë-n namin* (*Colloq*) to unleash a tirade on <> for a minor transgression: tear into <> over nothing
bë-n namin (*Colloq*) to do much more than could possibly be expected
 [] *bë-n natë* to make [] dark as night
 e *bë-n natën ditë* to work day and night
 <> *bë-n nder* *1 to honor <> 2 to do <> a favor
 <> *bë-n (një) nder* to do <> a favor

bë-n nder me [] to make a present of [], offer [] as gift
bë-n ndryshime to make changes/modifications
bë-n nevojën (*Euph*) to defecate
bë-n në katër liq (*Colloq*) **1** to have the freedom to do as one chooses **2** to be capable of carrying things through
 <>[] **bë-n në ngarkim** to charge o for (the damage to) []
 [] **bë-n në sedije** (*Colloq*) to ignore []
bë-n në vend-numëro to make no progress: spin one's wheels
s'[] bë-n (më) nëna “mothers will not make another []” []'s like will never be seen again:
 [] is wonderful
Bëmë nënë, të të ngjaj/përngjaj! “Make me, mother, so I will be like you!” (said when a child is just like its mother) His mother's spitting image!
 [] **bë-n nga halli jo nga malli** to do [] out of necessity and not by choice
bë-n ^{3sg} **ngrohtë** (of weather/climate) to be warm
bë-n nijet to have in mind (to do something)
bë-n not to swim
 [] **bë-n nuse me tel** “make [] into a new bride (with her metal adornments)” (*Impol*) to make [] behave properly; tame []
bë-n një dush to take a shower (bath)
bë-n një gjilpërë to make an injection
 [] **bë-n një me tokën** “make [] even with the earth” to level [] to the ground, demolish []
bë-n një porosi to make a request, put in an order
bë-n një qark to circle around, make a circular tour
 <> **bë-n një rreng** to play a dirty trick on <>, do <> an ill turn
bë-n një sy gjumë to have a short nap
bë-n një vesh të shurdhër e një sy qorr para <> to act as if one does not see or hear <>, pretend not to notice <>
 [] **bë-n një sy të verbër/qorr** to turn a blind eye to []
bë-n një vesh të shurdhër/shurdh “make a deaf ear” to pretend not to hear; be lenient
bë-n një vrimë në qiell/ujë to have no effect
bë-n një vrimë në ujë “make a hole in water” to do useless work, waste effort
bë-n një vrimë në ujë to do work of no value, do useless work
bë-n një xhiro (*Colloq*) to take a stroll
bë-n njërën 1 to try by hook or by crook to get what one wants, try every which way to get what one wants **2** to make a noisy complaint; make a big fuss
bë-n njësh me tokën “make [] even with the earth” to level [] to the ground, demolish []
bë-n ofsh to make sotmds of suffering
bë-n ojna 1 to make a pretense of dislike, be coy ***2** to revel
 <>**a bë-n oroqen** (*Old*) to do as <> says
 <> **a bë-n pa rrugë** to treat <> unfairly
bë-n pa udhë/rrugë to act/speak/work in disregard of accepted procedure

e bë-n paçariz ([]) to make a mess (of [])

[] *bë-n paçavure* to lambaste [] in strong language; cuss [] out

ia bë-n pajë dreqit/shejtanit “make a trousseau for the devil” to get rid of someone/something; send the devil packing

[] *bë-n palaço 1* to call [] every name in the book, cuss [] up and down **2** to make [] a laughingstock

[] *bë-n palë* to press [] flat

[] *bë-n pallamar* to drag [] out needlessly, go too slowly with []

bë-n pallë to have a rollicking good time, waste time having fun

[] *bë-n pambuk* to beat [] to a pulp, beat [] up badly

bë-n paraqitje to make a presentation

bë-n pas <> to be devoted to <>

[] *bë-n pas vetes* to win [] over

[] *bë-n pasqyrë* to make [] sparkle like a mirror

[] *bë-n patështinë* to squash [] completely; beat [] to a bloody pulp

bë-n pazar 1 to engage in bargaining in the market; bargain, haggle **2** to shop

bë-n pazarin to do one’s shopping

bë-n pazarllëqe 1 to haggle/bargain **2** to engage in dirty business

<>*a bë-n pe* “make thread of <>” to teach <> a good lesson

[] *bë-n pelte* to beat [] to a pulp

e bë-n perin tra “make a roof beam out of a hair” to make a mountain out of a molehill

nuk bë-n pesë para “not worth five farthings” not be worth a nickel

[] *bë-n pestil* to beat [] to a pulp

[] *bë-n peshk* (*Crude*) to beat [] to a pulp

[] *bë-n petë* to press [] flat; flatten [] out

i bë-n petullat me ujë “make pancakes out of water” to be unrealistic in one’s thinking, build castles in the air; make unrealistic promises

i bë-n petullat pa vaj “make pancakes without oil” to be unrealistic in one’s thinking, build castles in the air; make unrealistic promises

[] *bë-n për asgjë* to treat [] like dirt

s’[] *bë-n për burrë* to have no respect for []

[] *bë-n për dyshek* to beat [] to a pulp

s’[] *bë-n për fjalë* not talk about [], be closemouthed about []

▯ *bë-n për lemzë* to beat [] up badly, beat [] to a pulp

[] *bë-n për lesë* to beat [] to a pulp, beat [] to within an inch of []’s life

[] *bë-n për merak* to do/make [] to perfection, do [] beautifully

[] *bë-n për një lek* to lambaste [] in strong terms; blast []

S’<> *bë-n për osh* (*Colloq*) to ignore <>, disregard <>

[] *bë-n për pesë para* to make [] look like two cents by cussing [] out in public

[] *bë-n për shkalc* to beat the living daylight out of [], beat the stuffing out of []

▫ **bë-n për turp** to cast shame on []; shame []
[]bë-n për ujë me kripë/të kripur “make [] ready for salt water” to give [] a severe beating
[]bë-n për ujë në zemër 1 to scare [] to death **2** to make [] feel terrible by severe criticism; rake [] over the coals
 [] **bë-n për ujë të ftohtë** “make [] ready for cold water” to give [] a severe tongue-lashing; give [] a severe beating
[]bë-n për vaj e për uthull “make [] ready for oil and vinegar” **1** to beat [] to a pulp **2** to give [] a thorough tongue-lashing
[]bë-n për vete to win []’s heart, gain []’s favor; win [] over, win [] over to one’s side
[]bë-n për vig “make [] ready for the bier/ stretcher” to beat [] to a pulp, beat [] to within an inch of []’s life
bë-n përpara to make progress, get somewhere
bë-n përpyetje to make attempts, try
bë-n përpyetje to grow bigger and better, make good progress
[]bë-n përshesh to make a mess of []
 [] **bë-n pistil** < **[]bë-n pestil** to beat [] to a pulp
 <>**a bë-n pishë** to show oneself to be better than <> (in ability)
bë-n pjesë to be a member/participant; be a part/ constituent
bë-n plaçkë (të madhe) 1 to amass (a lot of) material objects **2 (Colloq)** to loot/plunder/pillage (heavily)
[]bë-n pleh to beat [] to a pulp
bë-n pleqëri 1 to spend one’s old age {adverbial/ adjectival complement}; spend one’s old age as a {nominal complement} **2 (Old)** to hold a council of elders
bë-n pleqësi to give careful consideration to a matter
e bë-n pleshin buall/ka “make the flea/fly into a buffalo/ox” to make a moimtain out of a molehill
[]bë-n porotë to expose [] to public shame
[]bë-n postek to flay []; flog []
bë-n poshtë to take a downward direction: descend, go down
bë-n prapa to back up/away/back off; move backward
bë-n prapë to be/act naughty
[]bë-n prapë to dissuade []
[]bë-n pre to cause devastation on [the enemy]
bë-n prenë to create havoc, cause devastation
bë-n presion to bring pressure to bear, bear down
e bë-n priftin me barrë (Joke) to make up something totally unreal and impossible
 ▫ **bë-n problem** to make a lot of trouble about []
bë-n provim to take a test
 <>**a bë-n puc** to put <> under strict discipline
[]bë-n pulë to make [] behave; put [] down, squelch []

bë-n punë to be useful
 <> *bë-n punë të madhe/shumë punë* to be of great help to <>
 <>a *bë-n pus* to depict <> as utterly dismal
 [] *bë-n pus* to ruin []
 <> *bë-n pusi* to lie in wait/ambush for <>
bë-n pushkë me [] to have a gun battle with []; have a fight with []
bë-n qejf to have fun, have a good time, enjoy oneself
 <> *bë-n qejfin* to do as <> wants; agree with whatever <> says
 <>a *bë-n qejfin* to do as <> wants; agree with whatever <> says
bë-n qejfin e <vet> to do as one likes
s'e bë-n qejfin qeder not give a damn, couldn't care less
 ▯ *bë-n qepaze* to humiliate []; cover with shame
 [] *bë-n që të mos tundet nga vendi* to beat [] till [] cannot move
e bë-n qimen tra “make a roof beam out of a hair” to make a mountain out of a molehill
bë-n qiçje to fire at targets
 [] *bë-n qorr* “treat [] as blind” (*Pej*) to try to put something over on []
 <> *bë-n radhë* to give way to <>, let <> go first; let [] have []'s way
bë-n rehat to sleep well; rest easy
bë-n rezistencë to put up resistance: resist
bë-n rojë to stand guard, be on guard
 ▯ *bë-n rrafsh (me tokën)* to level [] to the ground
 ▯ *bë-n rreckë* to lambaste [] in strong language: cuss [] out
 [] *bë-n rregzinë* to rake [] over the coals, cuss [] out
 <> *bë-n rrethin 1* to encircle; surround 2 to hit on the way to put the screws to ruin <>
 <>a *bë-n rrethin* to find the way to get to <someone>
i bë-n rrëke shtëpisë së vet “make the flood its own home” to keep evil away from one's door; take precautions to protect oneself against a disaster
 <>a *bë-n rricë* to teach <> a (good) lesson, administer discipline to <>
 [] *bë-n rrip daullje* to let [] go to ruin; leave [] destitute
 <> *bë-n rrugë* to give way to <>, step a side for <>, step out of the way of <>
bë-n rrugë me [] to travel by []
 [] *bë-n rrugë* to make [] into an (annoying) habit
 [] *bë-n rrush e prush* “turn [] into grapes and embers” to do a sloppy job with []
 <>a *bë-n samarin copë* “break <>'s packsaddle into pieces” 1 to beat <>badly, thoroughly defeat <> 2 to scold <> severely
 [] *bë-n sefte 1* to start [] 2 to have one's first taste of []
bë-n sehir 1 to look around just to pass the time, watch idly 2 (*Pej*) to look on without helping or taking part, sit comfortably on the sidelines 3 (*Reg*) to be very surprised
bë-n si bebe to act like a baby
bë-n si bë-n to manage somehow

bë-n si pula kur i vjen veza “act like the hen about to lay an egg” to be very restive, keep moving around from place to place

bë-n si zorra/veza në prush “act like an intestine/egg on a bed of hot coals” to be very uneasy, have ants in one’s pants, be very antsy

bë-n sikur _ to act as if _, pretend _

bë-n sipas kokës to do as one likes

[] **bë-n sklllop** to make [] into a soft mush

[] **bë-n stavë** to place [] in a stack: stack []

[] **bë-n sukull 1** to have [] eating out of one’s hand 2 to lambaste [] in strong language: cuss [] out

[] **bë-n sus** to quiet [] down, make [] behave

[] **bë-n syrgjyn** to send [] into exile

<> **bë-n^{3sg} syri rehat** <> experiences deep pleasure, <> is greatly pleased

bë-n syrin gjyveç to be watchful

<> **bë-n^{3pl} sytë agull** <>’s eyes get misty

bë-n sytë katër to watch carefully/attentively; stay alert

<> **bë-n^{3pl} sytë shkëndija/çika/xixa** “<>’s eyes make sparks of light” (when <> is hit in the head <>’s vision goes dark) <> sees stars

<> **bë-n^{3pl} sytë tre e tre** “<>’s eyes make three and three” <>’s eyes are playing tricks on <>, <> is not seeing things clearly

<> **bë-n sytë vetëtimë** “make <>’s eyes like lightning” to make <> see stars (by smacking <> hard in the face)

bë-n shaka to be kidding/joking

bë-n shaka me [] to be kidding [], kid []

bë-n shamatë për [] to object loudly to [], make a big fuss about []

nuk <> **bë-n shamatë** not raise a hue and cry against <>

[] **bë-n shamatë** to make a big fuss about []

bë-n shëtitje to go for a stroll

bë-n shiun e diellin “make the rain and the sun” to do as one likes without consulting anyone

[] **bë-n shkrumb e hi** to reduce [] to ashes, destroy [] utterly

bë-n shkumë to foam

[] **bë-n shoshë** to fill [] full of holes

<> **bë-n shpinën më të butë se barkun** “make <>’s back as soft as <>’s belly” to beat <> to a pulp

<> **bë-n^{3sg} shpirti rehat** <> experiences deep pleasure, <> is greatly pleased

<> **bë-n shpirtin derr** to exasperate <>

bë-n shteg to open a path for <>

bë-n shtëpi në mes të udhës to be very capable, be extremely able

[] **bë-n shtupë enësh** “treat [] like a washrag for pots” to treat [] like a dog

bë-n shyqyr (*Colloc*) to have a good time, have a ball
 [] **bë-n tabelë qitjeje** (*Book*) to make [] a target of criticism
bë-n tamah to be greedy
 <> **i bë-n tarbë** to take all <>'s [money]: break <>, clean <> out
 [] **bë-n tarbë** to make [] behave properly; tame []
 [] **bë-n tepsi** to make [] flat, level [] out
 <> **a bë-n tetë me dy** (*Crude*) to teach <> a good lesson, make <> toe the mark
bë-n tijën 1 to do his best 2 to do his duty, do what is expected of him 3 to act on his own without regard to others, be headstrong 4 to make [] his own
bë-n tuajën 1 to do your best 2 to do your duty, do what is expected of you 3 to act on your own without regard to others, be headstrong 4 to make [] your own
bë-n tyren 1 to do their best 2 to do their duty, do what is expected of them 3 to act on their own without regard to others, be headstrong 4 to make [] their own
 <> **bë-n të fala** to give regards to <>!
 [] **bë-n të ha bar** to administer a humiliating to [], make [] say uncle
 [] **bë-n të kërcë-n^{subj} / lua-n^{subj} / hedh^{subj} valle në tepsi** “make [] dance on a baking tray”
 to make [] dance to one's tune, make [] eat dirt, make [] knuckle under
 [] **bë-n të madhe** to make a big thing of []; make [] sound big
bë-n të mundshmen e të pamundshmen to do absolutely everything possible
bë-n të pamundurën to do one's utmost
 [] **bë-n të përmyer^{subj} / vjell^{subj} gjak** “make [] piss blood” (*Crude*) to make [the bastard] suffer; get one's revenge against [the bastard]
 s'<> **a bë-n të gjatë** not show leniency to <>, not be patient with <>
 s'e **bë-n të gjatë** to act quickly, not take long
bë-n të sajën 1 to do her best 2 to do her duty, do what is expected of her 3 to act on her own without regard to others, be headstrong 4 to make [] her own
bë-n^{3sg} të sajën to run its course
 [] **bë-n të skuq-et** to make [] blush with shame
 e **bë-n të bardhën të zezë** “make white black” to make a misrepresentation, distort the truth
bë-n të {verb^{subj}} to begin/start to { }
bë-n të vetën 1 to do all one can, do one's best 2 to act on one's own without regard to others, be headstrong 3 to make [] one's own
bë-n tënden 1 to do your best 2 to do your duty, do what is expected of you 3 to act on your own without regard to others, be headstrong 4 to make [] your own
 [] **bë-n tërkuzë** to drag [] out needlessly, go too slowly with []
 e **bë-n tërkuzë** to talk interminably, go on and on
bë-n timen 1 to do my best 2 to do my duty, do what is expected of me 3 to act on my own without regard to others, be headstrong 4 to make [] my's own
 [] **bë-n tjegull** “make into roof tile” to dry [] out too much; overbake [], bake [] too hard
bë-n tobe to repent and promise not to do it again

bë-n toka to shake hands
bë-n tonën 1 to do our best **2** to do our duty, do what is expected of us **3** to act on our own without regard to others, be headstrong **4** to make [] our own
bë-n trashë to have a plentiful yield
<>**a bë-n trutë sallatë** to confuse <> thoroughly
bë-n tufan to wreak havoc
[**bë-n tul** to beat [] to a pulp
<>[**bë-n turinjtë përshesh** to smash <> in the face, break/bloody o's nose
<>/ **bë-n turinjtë ploçë** (*Crude*) to smash <>'s nose/face in
[**bë-n turshi** to pickle []
[] **bë-n tym e flakë** “make [] smoke and flame” to burn up; turn to ashes, utterly destroy
[**bë-n tym** to spend [] wastefully: spend [money] like water, throw [one's money] away
[**bë-n thela-thela** to slice [] up
[] **bë-n thepla** to splinter/fragment []
<> **bë-n thirravajë** to bring a legal complaint against <>
<> **bë-n thirrje ndërgjegjes/arsyes** to appeal to <>'s conscience/reason
nuk <> **bë-n^{3sg} udha shteg** “<>'s road *does* not become a path” <> *cannot* manage to get underway, <> *is* prevented from getting started
nuk **bë-n udhë** not make a start; not make a move to leave
[**bë-n udhë** to make [] into an (annoying) habit
<>[**bë-n udhën burg** to fail to provide any guidance for []
bë-n ugar to bring a fallow field back into cultivation
[**bë-n ugar** to make sure that [] is done right, arrange [] properly
[] **bë-n ujem** to lead [] into confusion, confuse []
bë-n ujët (*Colloq*) to make water, urinate
e bë-n ujin mullar “make (sea) water into dunes (of salt)” to pile salt (that has been evaporated from sea water) into dunes
bë-n ujkun bari “make the wolf a shepherd” to put the fox to guard the chicken coop **bë-n urdhër** (*Colloq*) to give an order, give orders
[**bë-n urdhër** (*Colloq*) to take [] as an order
bë-n vaj “make a lament” to make a complaint, complain
bë-n^{3sg} vaki (*Colloq*) to happen
[**bë-n valë** to make [] nice and warm; make [] too hot
bë-n valixhet to pack one's bags
bë-n valle to assemble a group of people in one place
bë-n vapën to rest in the shade during hot weather
e bë-n vdekjen si të lindë “treat death as if it were birth” to be utterly fearless, have no fear of death
bë-n vegshin e s'i vë vjegën/vegjën. “{} *makes* the pot and *does* not put the handle on it.” {} *leaves* a task not quite finished.
bë-n vek to weave (at a loom)

<> **bë-n vend** to make room for <>
bë-n vend to become firmly established, get entrenched
bë-n vend në zemrën e <> (*Elev*) to earn/win a place in <>'s heart
 <>[] **bë-n^{3sg} verë (me gojë)** “{} makes [] summer for <> (by talking)” {} *paints* a rosy picture of [] for <>, {} lures <> with a false description of []
i bë-n veshët bigë (*Impol*) to prick up one's ears, pay close attention
 <> **bë-n^{3pl} veshët** <>'s ears *are playing* tricks on <>; <> *is hearing* things (that aren't there)
i bë-n veshët katër to listen (in) attentively; keep one's ears wide open, listen for the slightest sound
i bë-n veshët pipëz/bigë/curr/çift/gërshërë/ katër to listen attentively; listen with ail ears, be all ears
bë-n veshin të shurdhër/shurdh “make one's ear deaf” to pretend not to hear; turn a deaf ear
s'e bë-n veten not to give public expression to one's ideas or feelings, be reticent
e bë-n vezën deve to make a mountain out of a molehill
 [] **bë-n vëng** to put [] on a tight tether, rein [] in, make [] toe the line
 [] **bë-n vërzomë** to make a mess of []
bë-n vrasje to commit murder
bë-n vrima në shoshë to do work of no value, do useless work
bë-n xing to pick up the card discarded by one's opponent
 [] **bë-n xhan** (*Child*) to kiss and fondle []; love [] up, make nice to []
bë-n^{3sg} xhiro makina the (vehicle's) wheels *are spinning*
 <> **bë-n xhumbë në grykë/bark** “become a lump in <>'s throat/belly” to get a knot/lump in <>'s throat
bë-n yrysh mbi [] to make an assault on [], attack []
 [] **bë-n zabun** (*Colloq*) to defeat [], prostrate []; lay [] low
 [] **bë-n zap 1** to teach <> a (good) lesson, administer discipline to <> **2** to get [] under control, keep [] under restraint; curb **3** to break []'s will (to resist); break []
bë-n zarar to cause harm, do damage
 <>a **bë-n zavë** to tighten the reins
nuk <> bë-n^{3sg} zemra lak <>'s heart *does not waver*, <> *is* undaunted
bë-n zemrën e botës to (suffer a mishap and so) give pleasure to people who have resented one's success; gladden people's spiteful hearts
e bë-n zemrën gur to put aside one's feelings, harden one's heart
 <>a **bë-n zemrën mal (e bjeshkë)** “make <>'s heart big as the mountains” to swell <>'s heart (with delight/pride); gladden <>'s heart
 <> **a bë-n zemrën thëngjill** to grieve <> deeply
 <>a **bë-n zemrën ujë 1** to move to <> tears, touch <>'s heart deeply **2** to turn <>'s blood cold
 <> **bë-n zë 1** to cry out to, call to, yell at. **2** to tell <> in a loud voice, tell <>, let <> know

nuk bë-n zë 1 not say anything 2 not make a sound

bë-n zustra to do as one likes

bë-n zhegun to rest in the shade during hot weather; take a siesta during the heat of the day

[ ] *bë-n zhele* to humiliate [ ] by cussing [ ] out in public

[ ] *bë-n zhubël* 1 to humiliate [ ] by cussing [ ] out in public 2 to beat [ ] badly (in a game); demolish ¹⁹⁷

7.4. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip – anglisht (45.000 fjalë) i P. Qeskut

sy, -ri m. sh. -, -të. ♦ Eye. **Sy të zinj** dark (black) eyes. **Sy të kaltër** blue eyes. **Sy të kërcyer (të dalë)** bulging eyes. **Sy me perde** wall eye. **Sy të skuqur** blood-shot eyes. **Bebja (drita, nusja, ninëza e syrit)** the apple (the pupil) of the eye. **Bishti (cepi) i syrit** corner of the eye. **Kokërdhoku i syrit** eyeball. **Kapakët e syve** eye-lids. **Zgara (gropa e syrit)** eye-hole (-socket, -pit). **Nervi i syrit** optic nerve. **Me sy të zinj (të kaltër)** dark- (blue-)eyed. **Fërkoj sytë** to rub one's eyes. **Hap sytë** to open one's eyes. **Kapsallit sytë** to blink. **Ngre (ul) sytë** to look up (down). **I lidh (i zë) sytë dikujt** to blindfold s.o. **Hedh (shtie) pika në sy** to have some eye-drops. **Më qepen (më rëndojnë) sytë për gjumë** my eyes are heavy with sleep. **Më vret drita (më lëbyren) sytë** to blink in the light; to be dazed. **Zgurdulloj sytë** to peel one's eyes. ♦ Eye-sight. **Kam sy të fortë (të dobët)** to have a sharp (a weak) sight. **Më lënë sytë** to lose one's sight. **Më vijnë sytë** to have one's sight back; to regain one's sight. **Më erren sytë** to have a dim sight. ♦ Eye; look. **Me sy të egërsuar** with an angry look. **Me sy lutës** with an entreating look. ♦ Eye; look; glance; regard. **Hedh (shtie, lëshoj) sytë nga diku** to cast one's eyes somewhere. **I heq sytë nga dikush** to take one's eyes of s.o. **Ia ngul (ia qep, ia mbërthej) sytë dikujt** to glue one's eyes on s.o.; to gaze at s.o.; to look fixedly at s.o. ♦ Eye; regard; opinion; point of view. **Në sy të botës** in the eyes of the world; in public; openly. ♦ watchfulness; vigilance. **Rri me sy hapur** to keep one's eyes open; to keep good watch. ♦ *vet. sh.bised.* Face. **Laj sytë** to wash one's face. **Ia përvesh syve dikujt** to slap s.o. in the face. ♦ *bised.* Look; appearance. **Nuk ka sy** it does not have the proper look; it does not catch the eye. ♦ Centre; middle. **Në sy të ditës** in the middle of the days. ♦ Eye-loop. ♦ *tek.* Eye; hole. ♦ *anat.* Joint. ♦ *vet. nj. shtypshkr.* Face; type face ► **Syri i keq (i lig)** evil eye. **Ëndrra me sy hapur (me sy çelur, në mes të ditës, në diell, zgjuar)** day-dreaming. **Gjithë (tërë) sy e veshë** all eyes and ears. **Sa hap (sa çel) e mbyll sytë** in the twinkling of an eye (in a jiffy). **Me ç'sy e faqe** how dare you. **Me sy** roughly; at a rough guess; approximately. **Me sytë e mendjes** in one's mind's eyes. **Me sy të lirë (të zhveshur, të zbuluar)** with the naked eye. **Në sytë e dikujt** in s.o.'s eyes (opinion view); in s.o.'s presence. **Për sytë eballit (për këta sy që kam në ballë)** I bet; I swear. **Në sy të botës** in the public eye. **Për sytë ebukur të dikujt** in order to please s.o. **Përpara syve (sysh)** in s.o.'s presence; openly; in public. **Sa për sy e faqe (sa për sytë e botës)** for the sake of appearances. **Sy ndër sy** under

¹⁹⁷ Fjalori shqip – anglisht, L. Newmark

s.o.s' very eyes. **Sy për sy** (sy më sy) eye to eye; eyeball to eyeball. **Nuk u besoj syve** not to believe one's own eye. **bëj një sy gjumë** to have a wink of sleep. **Më bëjnë sytë** to see things. **E bëj me sy mbyllur diçka** to do sth. with one's eye shut; to do sth. standing on one's head. **Ia bëj me sy dikujt** to wink at s.o.; to make eyes at s.o. **Më bëjnë sytë tre e tre** to have everything swimming before one's eyes. **Bie në sy** to catch (to strike) the eye; to be outstanding, to stand out. **Nuk i dal në sy dikujt** to hesitate to face s.o. **Më dalin sytë vendit** to peel one's eyes. **Deri ku (sa) më arrin syri** as far as the eye can see (can reach). **Drejtoj sytë nga dikush** to turn one's eyes to s.o. **Më dhembin sytë kur e shoh** it hurts my eyes to look at him; it is a sore sight. **Fle me një sy (me sy hapur)** to keep an eye open. **Flas me sy e me vetulla** to speak with gesticulations. **Nuk i fryj në sy dikujt** to fail (to refuse) to help s.o. **Sa të futësh gishtat në sy** pitch-dark. **Sa ha (rrok, zë) syri** as far as the eye can see. **Hap sytë!** look out!; use your eyes! **Më hapen (çelen) sytë** the scales fell from my eyes; to wake up (to the truth). **E hedh festen mbi sy** to get things easy; to set one's mind to rest; to sit pretty. **I hedh hi syve dikujt** to pull the wool over s.o.'s eyes. **I hedh një sy diçkaje** to glimpse at sth. **S'më hyn në sy diçka** not to be pleased with sth. **S'më hyn në sy asgjë** nothing pleases me. **Më ikën nga sytë** to lose sight of. **Iki nga sytë këmbët** to run away. **E kam halë (ferrë, gjemb) në sy** to hate the sight of s.o. **I kam lotët në majë të syrit** to have a ready tear. **Kam (marr) me sy të mirë** to take kindly to s.o. **E kam si dy sytë (sytë eballit) dikë** to cherish s.o. like apple of the eye. **E kam syrin për diçka** to have an eye on sth. **E kam syrin pishë** to have a sharp eye (a keen sight). **S'e kam për (në) sy** to have no special liking for. **E kam syrin të madh** to be insatiable. **Si e ke syrin e pushkës?** what's your plan? **Më kënaqet syri** to please the eye. **Kthej sytë nga dikush (nga diçka)** to turn one's eyes to s.o. (sth.); to turn to s.o. (sth.) for help. **Ku i ke sytë?** use your eyes. **Marr me sy të keq dikë** to take an aversion to s.o. **Marr sytë e iki** to run away. **Marr më sysh dikë** to cast an evil eye on s.o. **Marr detin me sy** to make light of sth. **Marr vdekjen në sy** to make light of death; not to fear death. **E marr në sy diçka** to accept the consequences. **I mbaj sytë hapur** to keep one's eyes open. **Mbyll një sy e një vesh para dikujt** to turn a blind eye and a deaf ear to s.o. **M'i merr sytë** to be dazzled. **Ma merr syri** to be within reach; to be possible. **Më merren sytë** to be deceived. **Më mbetet syri (më mbeten sytë) te dikush** to have one's eyes glued on. **Nuk e lëshoj nga sytë dikë** to keep an eye on s.o.; not to lose sight of. S.o. **Nuk ma mbush syrin** to fall short of expectations. **Nuk mbyll sy** not to sleep a wink. **I ndrit sytë dikujt** to glare at s.o. **I nxjerr sytë dikujt** to tear s.o.'s eyes out to gouge s.o.'s eyes. **Të plaçin sytë!** blast your eyes! **Më plaçin sytë!** bless my eyes! **Ia plas ndër sy dikujt** to tell s.o. sth. squarely. **Nuk ka sy për Qabe** it's a dead duck. **Më qan syri për diçka** to pine for sth. **Ia qep sytë dikujt** to glue one's eyes on s.o. **Qorroj njërin sy** to turn a blind eye. **Ruaj si qorri syrin e vetëm** to cherish (sth.) like the ball of one's eye. **E ruaj si sytë eballit (si syrin e vetëm)** to cherish like the apple of the eye; to treasure. **Ç'i sheh syri, i zë dora** to be gifted with one's hands. **E shikoj në sy diçka** to face sth. squarely. **I shkel (i luaj) syrin dikujt** to wink at s.o. **Më shkon (më vete) syri te diçka** to take a liking to sth.; to be attracted by sth. **E shoh me sytë e mi** to be an eye-witness. **Nuk e shoh dot me sy** to hate the sight of. s.o. (sth.) **S'më trembet syri** not to bat an eye. **Më thahet syri për diçka** to miss sth. a great deal. **Ia vë syrin diçkaje** to put the cap on s.o.

Në vend që t'i vë vetulla i nxjerr sytë to add insult to injury. **Ai që sheh qimen në syrin e tjetrit dhe nuk e sheh trarin në syrin e vet** *fj. u.* he who sees the hair in s.o. else's eye and does not see the beam in his own eye. **Ia zë sytë dikujt** to blindfold s.o.; to mislead s.o. **Dhëmbi i syrit** *anat.* eye-tooth. **Larg sysh, larg zemrës** *fj. u.* seldom seen, soon forgotten. **Më mirë syri se sa nami** *fj. u.* give a dog a bad name and hang him.¹⁹⁸

7.5. Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip -anglisht (170.000 fjalë) i P. Qesku

zemër *ra f* ♦ *anat* Heart. **Rrahje e zemrës** heartbeat. **Operacion në zemër** heart surgery. **Sëmundje e zemrës** heart disease; heart condition. **Vrimë në zemër** hole in the heart. **I sëmurë nga zemra** a cardiac patient. **Vuaj nga zemra** to have a heart condition. **I pushoi zemra** his heart failed; he had a cardiac arrest. ♦ Heart–charm. ♦ *fig.* Heart; breast; bosom; soul; spirit; pity. **Zemër e thjeshtë** a simple soul. **Zemër e madhe** big heart; kind-heartedness. **Mik i zemrës** bosom friend. **Zemra ime!** My love!; my sweetheart! **He, moj zemër!** hi, sweetheart. **Me zemër** heartily; readily; gladly; with pleasure. **Me gjithë zemër** whole-heartedly; with all one's heart. **Me zemër të plagosur (të plasur)** with a wounded (a rent) heart.

Me zemër të hapur with an open heart; frankly. **Nga thelbi i zemrës** from the bottom of the heart. **Falënderoj nga zemra** to thank from the heart. **Kam zemër (të fortë)** to be flout-hearted. **Kam zemër të mirë** to be kind-hearted. **S'kam zemër** to have no heart; to be pitiless; to be soft-hearted. **Më kënaq zemrën** to please one's heart. **E marr me zemër punën** to put one's heart to the job. **Ma ndien zemra se...** to have a gut feeling that... **Më ther në zemër** to give a stab in the heart. **Më thotë zemra se...** I feel in my heart that... **S'ma do (thotë, bën) zemra të...** my heart wouldn't tell me to...; I do not have the heart to... ♦ *fig.* Heart courage; clot. **I jap zemër dikujt** to hearten (to encourage, to embolden) s.o. **I ra zemra** his heart failed him. **Marr zemër** to screw up one's courage; to buck up. ♦ Heart; core; centre. **Zemra e Tokës** the centre of the earth. **Zemra e mollës** the core of the apple. ♦ Centre; middle; midst. **Në zemër të maleve** in the midst of the mountains. **Në zemër të dimrit** in the middle of winter. **Në zemër të javës** in middle of the week. ♦ *fig* Heart; hub; crux; centre. **Zemra e industrisë së vendit** the industrial heartland of the country. ♦ Pit (*of the stomach*).

* **Bar zemre** *tall* water of life; strong drink. **Me dorë në zemër** charitably. **Me zemër të copëtuar (të thyer)** with a broken heart; broken-hearted. **Me zemër të mirë!** Cheers! **Me zemër të ngrirë** with one's heart in one's mouth. **Me zemër të plasur (të rënduar)** heart-sloak; weighted down with grief. **Në thekun e zemrës** from the bottom of the heart; in the deepest of the heart. **E bëj për ujë në zemër dikë** to give s.o. a scare; to give s.o. a hard time. **Bëj vend në zemrën e dikujt** to win s.o.'s heart. **S'më bën zemra** it goes against my heart (*to do sth*). **Më bren (më ha) zemra** to have a suspicion. **Më bren zemrën** to be worried; to eat one's heart out. **Ia copëtoj zemrin dikujt** to break s.o.'s heart. **Më del nga zemra** to be out of love. **Më digjet zemra për dikë** to miss s.o. very much. **Sa të më dojë e bardha zemër** to one's heart's content. **Si të ma**

¹⁹⁸ Fjalori shqip – anglisht, P.Qesku, Tiranë, 2002

dojë e bardha zemër after one's own heart. **Më dridhet zemra** to shake with fear; to be deeply moved. **Më ftohet zemra** to feel cold (faint) in the heart **Më gufon zemra (shpirti)** my heart swells (*with joy*). **Kam një gur në zemër** to have a heaviness in one's heart. **Ia ha zemrën me të butë dikujt** to win s.o. over softly and gently. **I hap zemrën dikujt** to open one's heart to s.o. **I hyj në zemër dikujt** to get on the right side of s.o.; to ingratiate oneself to to get under s.o.'s skin. **E kam plagë në zemër për dikë** to be grieved for s.o. **Më lëshon zemra** to have cold feet. **Më mbushet zemra plot** to be contented. **Ma ndjell zemra** to have a gut feeling. **Më ndrydhet zemra** to feel a twinge in the heart. **Më ngrohet zemra** to warm the cookies of one's heart. **Më ngjit në zemër dikush** to lose one's heart to s.o.; to be attached to s.o. **Më pikon në zemër për dikë** to be deeply grieved for s.o. **Më qan zemra për dikë** to have one's heart set on s.o. **Më rëndon në zemër** to feel heavy- hearted. **Më rreh ende zemra** my heart is still ticking. **Më shkon zemra te thembra** to have one's heart in one's boots. **Më ther zemra për dikë** to be in pain for s.o. **Më thotë zemra se...** to have a feeling that... **Ia zbut zemrën dikujt** to soften s.o.'s heart. **Vë dorën në zemër** to cross one's heart. **Vë dorën në zemër për dikë** to have pity on s.o. **Larg sysh, larg zemrës** *fj.u.* long absent, soon forgotten.

KREU VIII

PROBLEME “TË JETËS” SË FJALËS NË FJALOR

Ne disa herë kemi theksuar se në leksikografinë shqiptare mund të veçojmë dy tipologji të sintagmatikës ilustruese: sintagmatikë me shembuj përgjithësues, të cilët edhe pse mund të jenë fjali, janë jashtë përdorimit konkret; sintagmatikë me shembuj konkretë. Për këtë të fundit kemi sjellë si objekt analize *Fjalorin sinonimik të gjuhës shqipe*, Tiranë 2004.

Në Hyrjen e kësaj vepre, ndër të tjera, shkruhet se “Shumë fjalë ilustrohen me shembuj nga letërsia artistike (shqiptare dhe e përkthyer), nga folklori, nga ligjërimi i folur popullor, nga publicistika, nga letërsia politiko-shoqërore, nga letërsia shkencore etj. Burimi kryesor i shembujve ka qenë Kartoteka e leksikut të shqipes, si edhe vjeljet e reja leksikore.”¹⁹⁹

Gjithashtu, aty tërhiqet vëmendja se “si burime të shembujve janë dhënë fushat e ligjërimet, rrafshet e gjuhës, stilet etj., që janë të mjaftueshme për të shenjuar shtrirjen e funksionimin e fjalëve përkatëse. Dëshmimi me autorë e vepra ka qenë i pamundur për disa arsye:

a) Pjesa më e madhe e shembujve edhe në Kartotekën e leksikut të shqipes nuk dëshmohet me autorë e vepra (f.v., nga ligjërimi i folur, nga folklori, nga publicistika, nga letërsia politiko-shoqërore e dokumentet zyrtare, pjesërisht nga letërsia e përkthyer e fushave të ndryshme etj.).

b) Numri i autorëve dhe i veprave të letërsisë artistike, shkencore etj., që dëshmohen në Kartotekën e leksikut të shqipes dhe që janë shfrytëzuar si burim shembujsh është aq i madh, sa do të duheshin shumë faqe bibliografie e shkurtesash shtesë në fjalor.

c) Ndryshimet në disa shembuj ndonjëherë kanë qenë aq të thella për t’i bërë sa më funksionale (përveç autorëve shumë të njohur e të identifikueshëm nëpërmjet shembujve), sa largohen nga strukturat origjinale.”²⁰⁰

Zakonisht në këtë fjalor fjalët kanë një sintagmatikë shumë të pasur. Por ka dhe raste, kur përdoruesi pret të gjejë shembuj të ndryshëm në një fjalë tepër të njohur dhe tepër të përdorshme, por ata nuk janë dhënë nga autori. Kështu, mbiemri *i pistë*, mendojmë se duhet të kishte me dhjetëra shembuj, që nga të folurit e përditshëm e deri në folklor. Por siç shihet dhe nga paraqitja e mëposhtme, e marrë nga *fjalori sinonimik*, nuk kemi asnjë sintagmatikë ilustruese për 35 mbiemra.

---

¹⁹⁹ *Fjalor sinonimik igjuhës shqipe*, AShSh, Tiranë, 2004,

²⁰⁰ *Fjalor sinonimik igjuhës shqipe*, AShSh, Tiranë, 2004,

PÍSTË (i) *mb.* 1. Që është bërë pis. **Pis** edhe si *em.* *bised.* **Ndotur (i).** **Ndotë (i).** **Ndyrë (i).** **Ndytë (i).** **Fëlliqur (i).** **Papastër (i).** **Palarë (i).** **Helaq** *bised.* 2. *keq.* Që nuk e mban veten a mjedisin të pastër. **Pis** edhe si *em., bised.* **Pisanjos** edhe si *em.* **Pisanik** edhe si *em.* **Ndyrë (i).** **Ndytë (i).** **Ndyracak** edhe si *em.* **Ndyraman** edhe si *em.* **Ndyranak** edhe si *em.* **Fëlliqash** edhe si *em.* **Qelbët (i).** **Qelbur (i).** **Qelbanik** edhe si *em., shar.* **Qelbac** edhe si *em., shar.* **Qelbash** edhe si *em.* **Zhulanjos** edhe si *em.* **Papastër (i).** **Skuriq** edhe si *em.* **Molar** edhe si *em.* 3. *fig. keq.* Që bën punë të ndyra. **Pis** edhe si *em., bised.* **Ndyrë (i).** **Ulët (i).** **Poshtër (i).** **Qelbët (i).** **Qelbanik** edhe si *em., shar.* **Fëlliqur (i).**²⁰¹

8.1. Veçori të përdorimit të fjalës në Fjalorin sinonimik ndryshe nga fjalorët e tjerë

8.2. Sintagmatikë nga letërsia artistike

Letërsia artistike ka rol të veçantë në pasurimin e gjuhës, si me fjalë ashtu dhe me kuptime, sido,os të figurshme. Ndaj ajo shërben edhe si burimi i parë për ilustrime me shembuj të kuptimeve të një fjale në fjalor. Fjalori sinonimik e tregon më së miri këtë dukuri:

BYRËK,-U *m. gjell.* Gatesë me petë e me mbushje të ndryshme (mish, djathë etj.), që piqet në furrë. **Petanik.** - *Petanik Korçe a ke ngrënë ndonjëherë? - më pyeti e zonja e shtëpisë me një buzëqeshje mikpritëse dhe duke fërkuar petësin. (Let. art.). Nusët tëhollën petë e bënë një petanik me fasule e me gjalpë. (Let. art.).* **Petor** byrek që mbushet në mes me petë të thara e të thërrmuara. **Brumanik.** **Bukafec.**

BUZËQËSH *jokal.* Qesh lehtë duke lëvizur pak buzët. **Nënqesh.** *Llambi Kapërdaku nënqeshi hidhur dhe, sikur t'i drejtohej plakës atje poshtë, foli ngadalë. (Let. art.).* **Qesh.** **Qeshem** *vetv.*

BUZËQËSHJ/E,-A *f.* Lëvizja e lehtë e buzëve kur buzëqeshim. **Buzagaz.** *Dhe kurdoherë i kishte dhënë të drejtë vetes. Nusën e kish të mirë, djalin flori. Buzagazi nuk i hiqej nga fytyra, që i ndrinte. (Let. art.).* **Nënqeshje.** - *Përse mendoni? - e pyeti vajza dhe i dha një nënqeshje të ëmbël si të ishte fëmijë. (Let. art.).* **Qeshje.**

KALAMÁ,-NI *m. bised.* 1. → **Fëmijë,-a_{2,4}** *f.* 2. → **Çunak,-u₁** *m.* 3. edhe si *mb., fig.* Njeri i papjekur ose pa përvojë në jetë. **Spurdhjak** fëmijë mistrec. *Ikë, o spurdhjak, më lër rehat. (Let. art.).* **Spurdhjakës.** **Spurdhiq** *mospërf.* **Buzëqumësht.** **Bërbjek** *krahin.* **Çilimi.** **Çunak** *fig. tall.* **Axhami.** *Provoje, provoje, pa ke për ta parë se ku do të të çojë kjo mendje prej axhamiu. (Let. art.). A mund t'i lëmë axhaminjtë të lozin me jetën e njeriut? (Let. art.).* **Papjekur (i).** **Aguridhe.** **Mufkë.** **Kombisht.** **Bobolesh** *krahin.* **Mitur (i).** **Spordhiq.** **Mistrec** *shar.*

8.3. Sintagmatikë nga letërsia shkencore

²⁰¹ Fjalor sinonimik igjuhës shqipe, AShSh, Tiranë, 2004,

Fjalori sinonimik është hartuar duke u mbështetur te fjalorët e mëparshëm shpjegues, por edhe te Kartoteka e Leksikut të Shqipes, pranë Institutit të Gjuhësisë dhe të Letërsisë, Tiranë. Spektri i shembujve që ndërtojnë sintagmatikën ilustruese të tij është shumë i gjerë. Aty ka zënë vend edhe ilustrimet nga letërsia shkencore, sidomos kur kemi terma.

BRÉNDSHËM (i) mb. 1. Që ka të bëjë me brendinë e diçkaje. **Brendior.** *Analiza brendiore e romanit mund të shërbejë si një model analize letrare për nxënësit. (Let. mës.).* **Përmbajtjesor** libr. *Ana përmbajtjesore e fjalës është e gjerë, se rrok kuptimet leksikore, gramatikore e të shtuara. (Let. shkenc.).* *Veçanërisht proza ka krijuar një taban të fortë me analiza përmbajtjesore të plota të shumë fushave të jetës së fëmijëve. (Let. shkenc.).* 2. fig. → **Organik,-e** mb. fig. libr.

KÁKTUS,-I m. bot. Bimë shumëvjeçare e vendeve të ngruhta, me gjethe të trasha e me gjemba. **Fik deti.** *Në Australi fiqtë e detit (Opuntia) janë zhvilluar e janë përhapur aq shumë, sa që janë bërë pengesë për kultivimin e kulturave bujqësore. (Let. shkenc.).*

THARM,-I m. 1. spec. Brumë i thartuar për të zënë bukë; farë kosi; lëndë organike a tërësi organizmash e kërpudhash shumë të vogla që shkaktojnë tharmëtim. **Tharb. Farë. Maja. Tharmëz.** *Në aksomicitet hyjnë edhe tharmëzat, që përdoren për gatimin e bukës dhe prodhimin e verës. Këto janë bimë njëqelizore, brenda të cilave formohen sporet. (Let. shkenc.).*

THELLËSÍR/Ë,-A f. Vend i thellë (në tokë, në ujë etj.). **Thellëtirë. Thellësi.** *Një triko e hollë elastike, me ndërtim amortizues dhe me pala, do t'u japë mundësi notarëve ta rritin shumë shpejtësinë e notimit. Dhe atëherë njeriu do të mund të vihet në garë shpejtësie me gjallesat e thellësive detare. (Let. shkenc.).* **Thellomë. Thellinë. Thellim.**

MATEMATÍK,-E mb. Që ka të bëjë me matematikën. **Matematikor.** *Metodat matematikore duhet të zënë vendin e merituar në programin e shkollave të larta. (Let. shkenc.).* **Përpiqtë (i)** si me matematikë.

8.4. Sintagmatikë me shembuj nga shkrimet publicistike

Shembujt janë marrë nga shkrime në gazeta e revista të ndryshme dhe veçohen me shënimin pub. (publicistikë):

BABÁ,-I m. 1. Prindi mashkull kundrejt fëmijës së vet. **Atë. Tatë bised. Lalë bised. Babush fëm.** 2. sh. Brezi i mëparshëm. **Etërit. ... Parët (të)** (tanë). *Të parët tanë kanë luftuar për mëmëdheun e për lirinë, nuk e kanë duruar robërinë dhe për këtë ne mburremi. (Pub.).* 3. sh. vjet. iron. Paria e vendit. **Etërit.** *Hiqeshin si etërit ose baballarët e kombit dhe punonin për xhepat e tyre gjersa një ditë vetë populli i hodhi tej. (Pub.).* 4. libr. Themeluesi i një fushe të dijes a nismëtar i një veprimtarie. **Atë. ...** 5. nj. → **Vjeh/ërr,-rri** m.

BUZM,-I m. 1. Kërcu i madh për zjarr. **Kërcu. Përboç bised.** *E vuri atë përboçin në votër dhe nxiti zjarrin të merrte ma mirë. Pastaj u ul kundruall mikut ... (Pub.).* 2. → **Caran,-i** m.

MALĚSÓR,-E *mb.*, edhe si *em.* Qē banon në malēsi ose e ka prejardhjen nga malēsia. **Malacak. Malatak.** *Si një shqiptar malatak, ai nuk mund ta kuptonte se në botē ka asi njerēzish tē pabesē. (Pub.). Malok* *keq.*

MALĚSÓRÇE *ndajf.* Si malēsorēt. **Malokçe** *bised. keq.* *Ata ishin veshur malokçe, me poture tē gjata e tē ngushta, me gajtan anēve dhe me kēsula tē bardha. (Pub.).*

8.5. Sintagmatikē nga tē folurit e pērditshēm

KAFSHÁT/Ě,-A *f.* Copē buke aq sa nxē goja. **Kafshore. Kothere. Mēllē** kafshatē e fortē. **Çapē.** – *Po ha një çapē bukē dhe po nisem menjēherē pastaj. (Ligj. fol.). Aj. Gojē.*

KAKARÍSJE,-A *f.* 1. Zēri i pulēs kur kakaris. **Kakarimē.** – *Aty mē tē hyrē tē fshatit mezi dēgjonim vetēm kakarimēm e pulave. (Ligj. fol.). 2. bised. → Krism/ē₁f.*

KAKAVÍÇ,-I *m.* Bostan i vogēl dhe i papjekur. **Kombisht. Bramsh. Shklebua** *krahin.* – *Nën gjethe gjetēn një shklebua, e kēputēn dhe e hēngrēn si trangull. (Ligj. fol.).*

THAJ *kal.* 1. Bēj qē t'i ikē a t'i avullojē lagēshtia diçkaje; i heq ujin a lēngun diçkaje. **Ter. Pērter** thaj paksa. **Fik** thaj paksa. **Fikat** thaj paksa. **Pērfik** thaj paksa. – *Janē tē ngjetme petkat, qiti në diell t'i pērfikje, mbasandaj futi në dollap. (Ligj. fol.). Pērfiktoj thaj paksa. **Ftik** thaj paksa. **Pērthaj pērf.** thaj mirē. **Fraqoj** thaj paksa. **Eshkos** thaj shumë. **Kulloj** (tokēn etj.). 2. E bēj tē shterē (njē burim etj.). **Shter. Shteroj.** – *Thatsinē si e atij viti s'ka pasē ndonjiherē, i shteroi vapa gjithē krojnat. (Ligj. fol.). 3. bised., edhe shak., iron.* E pi ose e ha tē gjithē; i marr çdo gjē qē ka. **Shteroj. Shpik. Shkrēnd. Shkulloj. Qaj** *thjeshtligj.* – *Nuk bēn shaka ai, tē qan rakinē. (Ligj. fol.). 4. v. III.* E bēn tē thatē (pēr bimēt, pēr pemēt etj.). **Prish.** – *Pati marrē mirē fasulja, po e prishi vapa, si me i pasē shkulē në rranjē. (Ligj. fol.). 5. → Tret₄ kal. zakon. v. III.* 6. → **Fishk₁ kal.** 7. edhe *jokal.* → **Mērdhij₁ jokal.***

THÁNĚS,-E *mb.*, edhe si *em.* Qē e ka kokrrēn gjatoshe e me cipē tē trashē e qē ēshtë pak si i athēt (pēr një lloj rrushi). **Thanak.** – *Rrushi thanak rron deri në dimēr (Ligj. fol.). Thanec. Tajkē. Razaki. Korith.*

THANÚK/ĚL,-LA *f. bot.* Shkurre si thanē, qē bēn kokrra tē zeza e tē hidhura si tē shtogut. **Thanule. Thanēkeqe. Thanēkuqe. Thanēqere. Thanishtē. Bērthanēz.** – *Bērthanēza i ngjan thanēs, por asht dru i egēr pylli e kokrrat nuk i hahen. Në Nērlisa, Shalē, Shkodēr ka edhe emēn vendi qē thirret Bērthanza. (Ligj. fol.). Rrushzezē.* – *Rrushzeza bēn kokrra tē zeza e tē hidhura si tē shtogut. (Ligj. fol.). Thanē e egēr. Thanē ujku.*

KÁFSH/Ě,-A *f.* 1. Qenie e gjallē, qē lēviz e ndien, por vepron në mēnyrē tē pandērgjegjshme. **Shtazē. Bishē** kafshē shumë e egēr. 2. *kryes. sh.* Gjēja e gjallē shtëpiake (katērkēmbēshe), qē mbahet pēr bulmet etj. **Bagēti pērm.** – *Nē verē bagētinē e çojnē në bjeshkē. Atje ngrenē stanet. (Ligj. fol.). Hajvan* *bised.* 3. *fig. keq.* Njeri i trashē nga mendja dhe i egēr. **Bagēti. Shtazē. Hajvan** *bised.* **Bishē** njeri mizor.

8.6. Sintagmatikë me shembuj të marrë nga folklori

BABËZÍ,-A f. 1. Të qenët i pangopur. **Grykësi. Pangopësi.** ... - *O baba Haxhi, - tha, - mos me qenë tridhjetë agë, as ti kurrë nuk heq pangopësinë. Lene pra, lum ti!* (Folk.). **Llupësi. Gopësi** bised. **Makutëri. Lakmi. Shtirë. Tamah** bised. **Tamahqarllëk** bised. 2. Varfëri e madhe e mjerim; fatkeqësi e rëndë. **Zi.** - *Veç ti falma gjogun e bardhë, kam me dalë në mejdan, kam me fitue e kam me dalë prej këso zie.* (Folk.).

MANÁR,-I m. 1. Qengj i butë që ndjek pas të zotin. **Ogiç.** *Tanë, moj e zeza Tanë! / Hajdutët lidhur më kanë! / Qenin e zi se ç'ma vranë! / Ogiçin në hell ma kanë!* (Folk.). 2. fig., edhe përk. Fëmijë i urtë që nuk u ndahet prindërve. **Ogiç.**

TEH,-U m. 1. Ana prerëse e një vegle etj. **Presë. Prerëse. Eh. Hejë.** - *Eja, biro, me nxitim, / Eja çaje trungun tim... / Të ma çash me tri sëpata, / Një të rëndë e dy lata - / Dy latore me dy heje / të më hynë gjer në deje.* (Folk.). **Latë.** - *E paske cokitë latën e spatës.* (Ligj. fol.). **Çeke krahin. Çeksh krahin.** 2. fig. Ana më e mprehtë e diçkaje; pikësynimi kryesor. **Presë. Eh.**

8.7. Sintagmatikë me shembuj të marrë nga letërsia e përkthyer

BUZËVÁRUR mb. fig. Që i ka varur buzët nga mërzitja a nga ndonjë pakënaqësi. **Buzëlëshuar.** *Vajza e shihte sikur ai të ishte një fëmijë buzëlëshuar, që druan të rrëfejë ndonjë pakënaqësi të tij të vockël.* (Let. art. përkth.). **Buzos. Mërzitur (i). Zemëruar (i). Pakënaqur (i). Hundëvarur. Turivarur** bised. keq. **Qejfprishur.** - *Mos ju ka ardhur keq për Frankën? Pse kaq qejfprishur? S'keni përse. Franka është e lumtur.* (Let. art. përkth.). **Qejfmbetur.**

QAFÉ,-JA f. 1. Shall i leshtë. **Qafore.** *Qafa i ishte bërë akull. Nëna ia mbështolli dy herë qaforen dhe i ngriti jakën.* (Let. art. përkth.). **Qafë. Shall.** 2. → **Jak/ë,-a** f. 3. → **Qaf/ë,-a**

QARTËSÓHEM vetv. 1. v. III. → **Kthjellohem**₁ vetv. në v. III. 2. Bëhem i qartë për diçka. **Kthjellohem.** *Pas gjumit Olja ishte më e qetë dhe nisi t'i kthjellohej gjithçka, që më parë s'e kujtonte dot.* (Let. art. përkth.). **Sqarohem. Ndrìçohem.** 3. v. III. → **Ndrìçohem** vetv. në v. III.

MËNDÉSH/Ë,-A f. Grua që i jep gji një foshnje të huaj. **Tajë. Dado (dadë). Llallë** bised. **Vajë krahin.** *Pasi lindi vajza, nëna kërkoi një grua që të hynte në shtëpi si vajë për t'i dhënë gji fëmijës.* (Let. art. përkth.). **Nanshore krahin.** - *Ishte bukur derisa vdiq nanshorja ime... Nanshore nuk ishte tamam fjala që duhet në këtë çast, se prindërit e mi s'çanin kokë fort për mua, prandaj më lanë tek ajo Margarita.* (Let. art. përkth.).

8.8. Sintagmatikë me shembuj të marrë nga letërsia politiko-shoqërore

QELÍ,-A f. Kthinë e vogël dhe e ngushtë në burg. **Birucë** bised. **Kaush.** *Pas kësaj na mbyllën secilin veç e veç nëpër kaushë aq të ngushtë e të errët, sa nuk merrje dot frymë.* (Let. polit.-shoq.).

8.8. Sintagmatikë me shembuj të marrë nga letërsia mësimore (didaktike)

QARKULLÛESHËM (i) *mb.* Që mund të qarkullojë pa ndërprerje nëpër një rrugë a mjedis. **Qarkullues.** *Uji qarkullues ruan në këtë rast disa cilësi të mëparshme. (Let. mës.).*

MARÁSK/Ë,-A *f. bot.* Bimë barishtore e ligatinave, e ngjashme me koprën, me lulesë të bardhë në majë të kërcellit dhe me erë të keqe. **Kopër qeni. Bar uji.** *Barin e ujit e gjejmë nëpër brazda, moçale, luadhe dhe kullota të lagështa, ku i çel lulet qysh në maj. (Let. mës.)*

MASHÛRK/Ë,-A *f. kryes. sh. bot.* Lloj fasuleje, bishtajat e së cilës gatohen të njoma. **Bishtajë. Barbunjë.** *Barbunja ose mashurka është një lloj fasuleje që dallohet prej të tjerave nga forma dhe madhësia ose nga ngjyra e farave. (Let. mës.).* **Lovidhe.** *Lovidhet ose nuk lidhin kokrra të plota, ose gatohen pa i lidhur ende mirë kokrrat. (Let. mës.).*

8.9. Sintagmatikë e ndryshme brenda një strukture kuptimore

Por, siç është e njohur, shqipja është gjuhë shumëkuptimëshe, polisemike. Dhe shumica e fjalëve kanë më tepër se një kuptim. Kjo duket edhe te *fjalori sinonimik*. Autorët në përputhje me natyrën e kuptimeve kanë bërë edhe ilustrimet me shembuj që u takojnë fushave të ndryshme. Prandaj aty mund të gjejmë shembuj që u përkasin ligjërimeve të ndryshme, regjistrave gjuhësorë të ndryshëm, periudhave kohore të ndryshme, që i përkasin shqipes standarde, por edhe të folmeve dialektore, që lidhen me territore të ndryshme gjeografike (nga të gjitha trojet shqiptare por edhe nga arbëreshët etj.). shembujt mëposhtëm e tregojnë këtë më së miri:

BRÉNG/Ë,-A₁ *f.* 1. Gjendje shpirtërore e rëndë; dhembje e shkaktuar nga një fatkeqësi a vuajtje, nga malli etj. **Hidhërim. Helm** *fig.* **Trishtim. Plagë** *fig.* *Dajret bien dhe kërcet gërneta, / Sofra nga raki e rrushit laget. / Vajza e xha Agushit me gërsheta, / Ç'ia lëndove djalërisë plagët. (Let. art.).* **Maraz** *bised.* - *Më ka mbetur maraz që kur e martova çupën në nahije të xhuxhave, - tha plaka. (Folk.).* **Leqendi** *bised.* **Mërzi. Gulm (gurmë)** *bised.* *Shpejt te shtëpia kur ka shkue, / Grues së vet iu ka ngërmue: / "M'i gjej teshat me u ndërrue, / Gulm i madh m'u ka çue / E kam mendjen me u largue". (Folk.).* **Lëngatë** *fig.* **Lëngjyrë** *fig.* **Sëndisje** *bised.* *Ç'është kjo sëndisje, moj e mira e nënës! Kush të ka sëndisur kështu? Hajt, qesh pak me mua. (Folk.).* **Rrushkulli** *bised.* **Mëllë** *fig.* **Taksirat** *bised.* vuajtje e thellë nga një fatkeqësi. 2. Shqetësim i madh për dikë a për diçka; vuajtje shpirtërore për diçka që kemi bërë, për dikë për të cilin përkujdesemi; për diçka që nuk e dimë si do të zgjidhet etj. **Shqetësim. Merak** *bised.* **Hall.** *Kur t'i shoh dy sytë e shkrue, / Jam në zor, moj, jam në hall. (Folk.).* **Gajle** *bised.* - *Atij mos ia ki gajlen, është i zoti i vetes e di ta vërtitë. (Ligj. fol.).* **Dert** *bised.* - *Ti e ke një dert baba, që më flet kështu. Pse s'ma thua shqip. Unë jam pakëz mendjelehtë, kështu më qorton Emira gjithnjë. (Let. art.).* **Gulm (gurmë)** *bised.* **Sëkëlldi** *bised.* **Siklet** *bised.* shqetësim i thellë për diçka që duhet të bëjmë a që nuk e dimë si do të vejë. **Kasavet** *bised.* shqetësim i madh që kemi kur përkujdesemi për dikë. - *Këtë fejesën e vajzës së Gjokës, që u prish, biro, mue nuk ma ndien zemra për mirë. Më ka hyrë kasavet e vesvese e madhe, që aman o Perëndi! (Let. art.).* **Xanxë** *bised.* merak për diçka, që nuk na hiqet. - *Më mërzit edhe ti! E kam një xanxë unë, për Norën, mos m'i bëj dy. (Let. art.).*

KALÓJ *jokal*. 1. Shkoj diku. **Shkoj. Vete.** – Çdo ditë vete në fshat e kthehet. (*Ligj. fol.*). **Eci. Iki.** Ç’është një që natë e ditë ikën dhe nuk lodhet kurrë! (*Folk.*). **Bëj** (më tutje). Djali, me kokën të përkulur mënjanë, bëri nga ajo. (*Let. art.*). 2. v. *III*. Lëviz në një drejtim a nëpër diçka (për mjete, lumë etj.). **Lëviz. Shkon. Ikën. Vete. Bie** (me trajtë të shkurtër përemërore). **Rrjedh** (lumi). **Përbiron** (përmes diçkaje). *Ku s’ dalin dhitë, ata kalojnë / Kushedi se kah përbirojnë.* (*Let. art.*). 3. v. *III*. Mbaron një punë a diçka tjetër; përfundon afati i diçkaje. **Mbaron. Mbarohet** *vetv.* **Përfundon. Shkon.** *Milionat shkuan dhe naftë nuk doli.* (*Pub.*). 4. *zakon.* v. *III*. Përcillet dorë më dorë ose gojë më gojë etj. **Transmetohet** *vetv.* **Përhapet** *vetv.* (gojë më gojë). **Shkon.** 5. *kal.* E përcjell diçka në një vend a te dikush. **Çoj. Shpie.** – E çoi vajzën në fshat me kalë, që të rrinte ca ditë në gjini. (*Ligj. fol.*). **Transmetoj.** 6. *kal.* E bëj që të shkojë ose të përshkojë diçka. **Shkoj. Përbiroj** (perin në gjilpërë). 7. *kal.* Kapërcej mbi dikë a mbi diçka; lë pas (në hapësirë); shkoj nëpër diçka. **Kapërcej. Kapttoj. Kërcej.** *E kërceu me një të hedhur pellgacën dhe mbathi sërish këpucët.* (*Let. art.*). **Hedh. Tejkaloj. Lë bised.** – E arriu dhe e la pas, edhe pse ai ishte nisur një sahat më parë. (*Ligj. fol.*). *Kishte gjysmë ore që kishte lënë xhadenë dhe tani kish arritur rrëzë kodrës.* (*Let. art.*). **Shkoj bised. Përshkoj. Shtir** *krahin.* – *Kam shtirë lumin në va, meqë aty ish më cekët.* (*Ligj. fol.*). 8. *zakon.* v. *III*. Vijon të ikë (koha). **Shkon. Ikën. Rrjedh** (koha). 9. edhe *jokal*. Ndërroj gjendje; fitoj mbi dikë a mbi diçka. **Kapërcej. Hedh bised.** – E hodhi sëmundjen edhe kësaj radhe. (*Ligj. fol.*). **Gris** *fig. bised.* (një sëmundje). **Hidhem** *vetv. bised.* (në klasë të dytë). **Vete bised.** (në klasë të tretë). **Përballoj** (një sëmundje). **Shërohem** *vetv.* e kaloj sëmundjen. **Mënjanoj** (një pengesë). **Mposht. Mund. Dal** (në pension). *Pandora së shpejti do të dalë në pension.* (*Let. art.*). *Pas një krijimtarie të gjatë, ai doli në profesion të lirë.* (*Pub.*). 10. edhe *kal.* Jam në një gjendje të caktuar. **Jam. Shkoj.** – *Si shkon, mirë? Si ke qenë me shëndet?* (*Ligj. fol.*). **Vete. Çoj.** – *Si ia çon? – më pyeti plaku, duke më zgjatur dorën.* (*Let. art.*). 11. *kryes. sh. fig.* Fillojmë të flasim për diçka tjetër, fillojmë një tjetër gjë. **Hidhem** *vetv.* (në rendin e dytë të ditës). 12. *fig.* → **Hedh**₁₁ *kal.* 13. *kal.* → **Shkoj**_{16,19-22} *jokal.* 14. → **Bie**₁₆ *kal.*

THJËSHTË (i) *mb.* 1. *spec.* I përbërë vetëm nga një lëndë, nga një numër i vogël pjesësh, nga një gjë etj. **Papërzier (i). Pastër (i).** *Nga përqindja e metalit të pastër të mineralit të hekurit, Bullgaria zë një nga vendet e para në Evropë.* (*Let. mës.*). **Elementar** *spec.* që përmban një element. *Të gjitha substancat që nuk shpërbëhen në substanca të tjera më të thjeshta dhe që nuk mund të fitohen me reaksione bashkimi, quhen elementare.* (*Let. mës.*). 2. *bised.* I papërzier me diçka tjetër (për një gatesë etj.). **Shqeto** *bised.* *Atë mëngjes nuk kishte futur asgjë në gojë veç një kafeje shqeto, që ia bëri e shoqja qysh kur ishte ngritur.* (*Let. art.*). **Sade** *bised.* *Ustai prapa sportelit është mjeshtër i kafesë dhe e bën si ta duash, - me pak sheqer, të mesme, me shumë sheqer ose sade, pra, pa sheqer fare.* (*Let. art.*). 3. → **Ulët (i)**₂ *mb.* 4. Që i përket popullit a shtresës së ulët të popullsisë; që nuk ka pozitë shtetërore a shoqërore. **Vogël (i).** *Nuk janë për njerëzit e vegjël vilat luksoze e shëtitjet jashtë shtetit. Atyre u mjafton të mendojnë dhe të përpiqen për copën e bukës së fëmijëve.* (*Pub.*). **Popullor.** *Korrespondenti i agjencisë “Frans*

Pres” vinte në dukje se njësitë partizane kontrollonin lagjen popullore të Saigonit. (Pub.). 5. Jo i vështirë për t’u kuptuar, për t’u bërë, për t’u zbatuar etj. **Lehtë (i)**. *Për atë, problemat e matematikës ishin fare të lehta, bukë e djathë, siç thoshte ai vetë.* (Let. art.). 6. Që sillet me thjeshtësi a që jeton thjesht; që nuk ka kërkesa të tepruara. **Modest libr.** *Ai ishte i dashur, i sjellshëm dhe punëtor. I gatshëm në punë dhe modest në jetë.* (Let. art.). 7. → **Vërtetë (i)**₂ mb. 8. → **Zakonshëm (i)**₂ mb.

MADH (i) mb., edhe si *em.* 1. Që ka trup, vëllim ose përmasa mbi mesataren; që ia kalon dikujt a diçkaje nga gjatësia, nga gjerësia etj.; që nxë shumë. **Lartë (i)**. **Gjatë (i)**. **Gjerë (i)**. **Thellë (i)**. *Ishte një gropë e thellë ku mund të humbiste qerrja me gjithë qetë.* (Let. art.). **Vëllimshëm (i)**. **Bollshëm (i)**. *Krevati ishte i bollshëm, sa për tre veta.* (Let. art.). **Shtatmadh**. **Trupmadh**. *Dhe ja tani, ky djalosh i bukur, trupmadh dhe i bëshëm po vinte drejt tij.* (Let. art.). **Madhosh**. *Me të parë qenin madhosh që afrohej, ujku u ngrit dhe ua mbathi këmbëve.* (Let. art. përkth.). 2. Që përbëhet nga shumë njësi a pjesë, nga shumë sende e qenie. **Shumtë (i)**. **Ndjeshëm (i)**. *Gabimi i tij i kish sjellë dëme të ndjeshme fshatit: kishin ngordhur bagëti, ishte pakësuar prodhimi i bostanit etj.* (Let. art.). **Masiv**. *Rinia përfaqëson lexuesin më masiv dhe më të etshëm të letërsisë artistike.* (Let. art.). 3. Që ka shumë forcë; që është i një shkalle të lartë. **Fortë (i)**. *Po më të na zuri një shi i fortë, që na hyri deri në palcë.* (Let. art.). **Lartë (i)**. *Të gjithë flitnin me zë të lartë, prandaj dukeshin sikur ziheshin.* (Let. art.). **Theksuar (i)**. *Unë kisha prirje shumë të theksuara për shkencat, sidomos për matematikë, që kur isha fëmijë.* (Let. art. përkth.). **Ndjeshëm (i)** fig. *Ndikimi i faktorëve klimaterikë është mjaft i ndjeshëm për zhvillimin e bujqësisë.* (Let. mës.). **Rëndë (i)**. – *Ke bërë faj të rëndë, - i tha gruaja shoqes së saj.* (Let. art.). 4. Që është më i rritur në moshë; që ka arritur moshën e pjekurisë. **Rritur (i)**. *Meqë të dy ishin në moshë të rritur, ua bëme celebrimin pa qenë nevoja për praninë e prindërve.* (Let. art.). **Burrë** si mb. **Grua** si mb. *Ajo nuk është vajzë grua, por ende e vogël.* (Let. art.). 5. Që dallohet për cilësinë, vlerën a rëndësinë, për moralin a aftësitë mendore, për postin që ka etj. **Shquar (i)**. **Përmendur (i)**. **Shënuar (i)**. **Madhor**. **Lartë (i)**. *Kishin ardhur personalitetet më të larta të vendit.* (Let. art.). **Kryesor**. **Rëndësishëm (i)**. **Majmë (i)** fig. *bised.* – *Me korbë, cili do të jetë ai i majmë që ka vdekur? Nuk dëgjon si po bien kambanat?* (Let. art.). **Rëndë (i)** fig. *bised.* **Famshëm (i)**. **Theksuar (i)**. **Thekshëm (i)**. 6. drejt. → **Madhor,-e**₁ mb. drejt. 7. → **Pasur (i)**₁ mb. 8. → **Fryrë (i)**₁₂ mb. fig. keq.²⁰²

²⁰² Fjalor sinonimik igjuhës shqipe, AShSh, Tiranë, 2004,

KREU IX

DUKURI TË PËRVETËSIMIT TË ANGLISHTES NË SHKOLLË DHE ROLI I FJALORËVE

9.1. Dukuri të përvetësimit të anglishtes në shkollë dhe roli i fjalorëve

Në këtë kapitull, në funksion të gjithë punës së parashtruar në tetë kapitujt paraprirës, kemi menduar të japim aspekte praktike të punës në shkollë, duke parë nga afër sesi shfaqet roli i sintagmatikës në procesin mësimor, sesi njohja e valencave të një fjale të anglishtes ka rëndësi të jashtëzakonshme, sepse mundëson lidhjet me fjalët e tjera, mundëson gjetjen e fjalës së duhur, të fjalës së saktë, kur kërkohen nga ushtrimet praktike në tekstet shkollore, por edhe në testet kontrolluese, në nivel klase, shkolle dhe në nivel kombëtar (sidomos në provimin e gjuhës së huaj / të anglishtes në maturë).

Në vijim janë dhënë në mënyrë të detajuar disa ilustrime të nxjerra nga puna e përditshme në shkollën e mesme të përgjithshme “ Babë Dudë Karbunara”, në qytetin e Beratit. Unë jam mësues i gjuhës angleze në këtë shkollë prej 14 vjetësh tashmë dhe jap lëndën e anglishtes në të gjitha klasat e këtij niveli, në klasën X, XI dhe XII. Interesi i nxënësve të shkollës sonë në lëndën e anglishtes është ka ardhur duke u rritur nga viti në vit. Duhet të pranojmë se, në përgjithësi, nxënësit janë të tërhequr më shumë ndaj gjuhëve të huaja sesa ndaj lëndëve të tjera (të cilat interesin e nxënësve e ndajnë në varësi të profilit apo planeve të studimit të mëtejshëm prej tyre).

Në vitin shkollor 2016 -2017 unë dhashë mësim në klasat e X, XI dhe XII, në të cilat punohej përkatësisht me librat Focus 2 dhe Focus 3 për klasat X dhe XI. Ndërsa me klasat XII punohej me librin WISHES B2.1.

Bazuar në materialin leksikor dhe gramatikor që ofrojnë këto tekste dhe nivelin e klasave përkatëse ne si mësues përgatisim teste për të kontrolluar ecurinë e nxënësve.

Qëllimi i këtij kapitulli është të ndajmë së bashku një shpjegim të imët të llojeve të ushtrimeve të punuara në librin Wishes B2.1 për klasat XII si dhe më tej sesi janë shfrytëzuar këto materiale për hartimin dhe formulimin e testeve të modeleve të ndryshme, testet të cilat jo vetëm kontrollojnë njohuritë e përvetësuar nga nxënësit, por mbi të gjitha i ndihmojnë ata të dalin me rezultate sa më të mira në procesin e Maturës Shtetërore.

Është e domosdoshme të theksojmë se pjesë e pandarë e punës në klasë dhe jashtë saj për të arritur rezultatet e synuara, mbetet përdorimi i fjalorëve shpjegues dhe sidomos i atyre dygjuhësh, anglisht – shqipe (si mjete të domosdoshme), por edhe shqip – anglisht (si mjete shumë të frytshëm dhe me vlerë të madhe ndihmëse). Ne kemi punuar paralelisht me lëndën mësimore, që gjendet në faqet e librave të gatshëm, me njohjen nga afër të fjalorëve, të mënyrës së përdorimit dhe të shfrytëzimit efikas të tyre, duke treguar rrugët, format, mjetet për rritjen e kompetencës leksikore, semantike, gramatikore (d.m.th., gjuhësore) të nxënësve. Sintagmatika shpjeguese e ilustruese që gjendet në fjalor, gërshetohet me zbatimin në praktik të mundësive për t’u shprehur saktë e bukur gramatikisht dhe duke synuar për ta rritur sa më shumë këtë mundësi shprehjeje.

9.2. Modele ushtrimesh të punës konkrete nga puna në shkollë

Si fillim, po japim disa modele ushtrimesh të shkëputura nga libri i anglishtes për shkollat e mesme Wishes B2.1, Unit 3.6 f..74:

Unit 3.6

Vocabulary & Grammar

1 a) Fill in the gaps with: goods, express, local or InterCity.

- The **InterCity** train from London to Edinburgh also stops at Leeds and Newcastle.
- The **express** train is faster because it doesn't stop anywhere on the way.
- The **goods** train only transports food and merchandise.
- The **local** train is slow, but it calls at all our neighbouring towns.

b) Fill in the gaps with: season, single or return. Check in your dictionaries.

- He bought a **single** ticket to London because he was only going one way.
- If you're going to Leeds and coming back on the same day, it's better to buy a **return** ticket.
- She travels by train every day, so she bought a **season** ticket to save money.

Speaking

4 a) Look at the list below. What do you prefer to do when you are on holiday? Tell your partner. (See Answer Section)

- to stay in **historic/modern** cities
- to go shopping in **traditional/trendy** shops
- to see magnificent **ancient/contemporary** architecture
- to eat in **quaint/stylish** restaurants
- to walk along **peaceful/busy** streets
- to visit amazing **temples/art galleries**
- to appreciate **stunning views/an urban lifestyle**
- to swim in **crystal clear waters/a water park**
- to experience **colourful markets/go to superb theatres**
- to lie on **exotic beaches/ride on fairground attractions**

e.g. *I prefer places where I can go shopping in trendy shops and eat in stylish restaurants.*

b) Can you recommend a place for your partner to go on holiday? (See Answer Section)

e.g. *If I were you, I'd go to... / Have you ever thought about going to ...? / You should really visit ...*

2 Fill in the gaps with: restore, repair, renovate or preserve. Use a dictionary.

- They **renovated** the old house so it would look just like it used to years ago.
- It took months to **restore** the painting to its former **glory**.
- When the TV broke, we couldn't **repair** it, so we bought a new one.
- Pickles are vegetables that you **preserve** in **vinegar**.

Listening

3 Listen to three people talking about what they prefer to do when they are on holiday. What does each person prefer?

1 Peter

getting close to nature

2 Ann

experiencing culture

3 John

urban comforts

Everyday English

- Asking about/ Recommending places

5 Work in pairs. Make a list of places tourists could visit in your area. Imagine your partner is visiting you for a few days and wants to find out about where to go. Use the language box and phrases from Ex. 4 to recommend places to them. (See Answer Section)

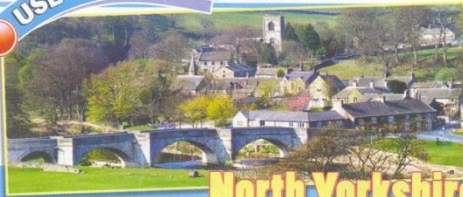
Asking about places	
• What's it like?	
• Have you ever been to ...?	
• What do you think of ...?	
• How about ...?	
Recommending places	
Positive	Negative
• It's well worth a visit.	• Don't bother!
• It's a must!	• I wouldn't bother.
• Don't miss it!	• I'd give it a miss if I were you.
	• It's a waste of time.

e.g. A: *What do you think of Beihai Park?*
 B: *It's a great place to relax. It's well worth a visit.*

6 Read the text below and think of the word which best fits each gap. Use only one word in each gap.

USE OF ENGLISH

North Yorkshire

The county of North Yorkshire 0) **was** created following changes in local government boundaries that started in the 1970s. It is England's largest county and is considered 1) **by** many to be one of the 2) **most** beautiful regions in the country.

The county is mainly rural, and each region within it has its 3) **own** distinct, natural beauty and charm. The Yorkshire Dales, 4) **which** form part of the Pennines, lie to the west and form a glorious patchwork of fields and dry-stone walls. The countryside here is breathtaking with 5) **many** natural features including green valleys, rivers, streams, waterfalls and caves.

The Dales are a National Park, as are the North Yorkshire Moors, another area of outstanding natural beauty that can 6) **be** found to the east. Huge heather-covered moors of deep purple and rich brown form the landscape here. 7) **Between** the Dales and the Moors lies the Vale of York in the middle of 8) **which** is the beautiful, ancient city of York with its narrow, winding cobbled streets, ancient buildings and castle 9) **from** a bygone age.

On the eastern edge of the county is the coast, with spectacular, towering cliffs overlooking the North Sea.

North Yorkshire is an area of outstanding natural beauty where many people still work in 10) **an** agricultural environment. Nevertheless it has a lot to offer the visitor.

11) **From** museums dedicated to the past to modern theme parks, there is 12) **something** to suit all tastes.

• Prepositions:

7 Fill in the correct prepositions. Check your answers in Appendix II. Choose any five of them and make sentences using them.

(See Answer Section)

- 1 I'm afraid I can't account **for** the mistake; I have no idea what happened.
- 2 My family is very important **to** me because they love me and help me.
- 3 The minister said he was optimistic **about** the future of the economy.
- 4 This information is secret; it is not available **to** the general public.

- 5 This soil is very rich **in** nutrients so plants grow well here.
- 6 All his money is invested **in** shares, so he never has enough cash to buy things.
- 7 Since her illness, she has found it difficult to cope **with** the demands of her job.
- 8 You look tired; I think you would benefit **from** a good holiday.
- 9 They moved to Edinburgh so that their son would have the benefit **of** a Scottish education.
- 10 I have always been interested **in** Scandinavian mythology.
- 11 Mary just stared **at** him with her mouth open when he told her the news.
- 12 We stared **in** amazement when she showed us the tickets.
- 13 The exam consists **of** a number of questions and a composition.
- 14 We couldn't find a seat because the train was so packed **with** people.

USE OF ENGLISH

• Key word transformations

8 Complete the sentences using the words in bold. Use two to five words.

- 1 They were so late that it wasn't worth going out.
point They were so late that **there was no point in** going out.
- 2 "You mustn't be late," Joss told me.
asked Joss **asked me not to be** late.
- 3 I expect you were pleased with the results.
been You **must have been pleased** with the results.
- 4 The use of mobile phones is not permitted in the library.
allowed You are **not allowed to use** a mobile phone in the library.
- 5 Not so many cars use this road these days.
traffic There is **not much traffic on** this road these days.
- 6 You ought to see to it immediately.
better You **had better see to it** immediately.
- 7 They didn't let me go out.
made They **made me stay in**.
- 8 If they had got there a minute later, they would have missed the train.
just They got there **just in time to** catch the train.

Fjalor dhe Gramatikë

Ushtrimi 1a

U kërkohet nxënësve të plotësojnë vendet bosh me fjalët e dhëna, të cilat në këtë kontekst janë përcaktore të fjalës Train (tren):

Goods – për mallra

Express -ekspress (ose i shpejtë)

Local - lokal (që ndalon në të gjitha qytezat fqinje)

Intercity – ndërqytetar (që ndalon vetëm në qytetet e mëdha)

Ushtrimi 1b

U kërkohet nxënësve të plotësojnë vendet bosh me fjalët e dhëna, të cilat në këtë kontekst janë përcaktore të fjalës Ticket (biletë):

Season - sezonale (abone)

Return - vajtje -ardhje

Single -vetëm një rrugë vajtje apo ardhje

Ushtrimi 2

Nxënësve u kërkohet të përdorin fjalorin për të plotësuar saktë vendet bosh në fjali me disa fjalë kuptimi i të cilave është shumë i përafërt (dukuria e sinonimisë, që kushtëzohet tërësisht nga sintagamtika e valencat e fjalëve. Këtu ndërthuret sintagamtika me paradigmantikën sinonimike). Fjalët janë: *restore, repair, renovate, preserve*.

Duke u bazuar te shpjegimet e fjalorit fjalët janë sinonimke me njëra -tjetrën, por sigurisht që sinonimia nuk është absolute. Këto fjalë përdoren në kontekste të ndryshme dhe nuk mund ta zëvendësojnë njëra -tjetrën. Nga mësuesi këmbëngulet përtëgjetur nuancat dalluese midis këtyre fjalëve (nekemi folur tashmë për semat dalluese midis fjalëvesinonimike)

Le t'i marrim me radhë:

Restore -restauruj, riparoj (për veprat e artit dhe objektet me vlerë historiko -kulturore)

Repair -riparoj, ndreq (mjetet mekanike dhe elektronike)

Renovate -rinovoj, bëj te re (shtëpi apo prona private të cilat janë vjetëruar)

Preserve -ruaj, mbroj (bëj të mundur që të ruajnë të njëjtat vlera për një kohë të gjatë)

Ushtrimi 4

Në listën e mëposhtme nxënësit duhet të zgjedhin midis fjalëve me të zeza për të krijuar një situatë, të kaluar nga ata gjatë kohës që kanë qenë me pushime. Në këtë ushtrim nxënësit duhet të dinë / të njohin mirë kuptimet e kundërta të fjalëve me të zeza (pra në këtë ushtrim ndërthuret *sintagamtika* me *paradigmatikën antonimike*):

Historic / modern - historik / modern

Traditional / trendy - tradicional / i modës së fundit

Ancient / contemporary - i lashtë / bashkëkohor

Quaint / stylish - i çuditshëm / me stil

Peaceful / busy - i qetë / i zhurmshëm

Temples / art galleries - tempuj / galeri arti
Stunning views / an urban lifestyle - pamje mbresëlënëse / stil jete urbane
Crystal clear waters / a water park - ujra të pastra si kristali / park ujqor
Colourful markets / superb theatres - tregje shumëngjyrëshe / teatro fantastike
Exotic beaches / fairground attractions - plazhe ekzotike / park lojërash

Ushtrimi 5

Nxënësit duhet të përdorin disa shprehje të dhëna në një tabelë për të pyetur rreth vendeve që ia vlejnë të vizitohen gjatë pushimeve në një vend të huaj e gjithashtu për t'ia rekomanduar këtënjëri -tjetrin. Në këtë ushtrim fiton përparësi sintagmatika sintaksore, por gjithnjë e pandashme nga sintagmatika semantike (kuptimore)

a. Pyetjet

What's it like? - Si është?

Have you ever been to.....? - Ke qënë ndonjëherë në.....?

What do you think of....?-Çfarë mendimi ke për.....?

How about....? - Po sikur.....?

b. Rekomandime pozitive

It's well worth a visit - Ia vlen barra qeranë një vizitë.

It's a must - Është dicka që duhet ta bësh patjetër

Don't miss it. - Mos e humb.

c. Rekomandime negative

Don't bother - Mos e merr mundimin.

I wouldn't bother - Unë nuk do ta merrja mundimin

I'd give it a miss if I were you - pot ë isha në vendin tënd do ta lija

It's a waste of time - Është shpërdorim kohe

Ushtrimi 6

Nxënësve u kërkohet të lexojnë një tekst dhe të mendojnë për një fjalë e cila i jep kuptim tekstit në secilin prej vendeve bosh. (këtu del në pah kompetenca leksikore, semantike, gramatikore dhe stilistikore e nxënësit)

Ushtrimi 7

Nxënësve u kërkohet të vendosin në vendet bosh parafjalën e duhur. Për këtë ushtrim ata duhet të konsultohen me Shtojcën 2 të librit, e cila jep disa fraza parafjalore që nxënësit është mirë që t'i mësojnë si të tilla.

*Account **for**   benefit **from** v*

*Important **to**   benefit **of** n*

*Optimistic **about**   interested **in***

<i>Available to</i>	<i>stare at smb / smth.</i>
<i>Rich in</i>	<i>stare in(amazement)</i>
<i>invest in</i>	<i>consist of</i>
<i>cope with</i>	<i>packed with</i>

Ushtrimi 8

Në këtë ushtrim nxënësit duhet të rishkruajnë fjalinë e dytë në mënyrë që të ketë kuptim të njëjtë me të parën. Ata duhet të përdorin fjalën e dhënë me të zeza pa e ndryshuar atë. Numri i fjalëve të lejuara është nga 2 deri në 5 përfshirë fjalën e dhënë. Krejt natyrshëm, sintagmatika e semantika e fjalisë këtu dalin në plan të parë.

1. They were so late that it wasn't worth going out.

Point They were so late that ----- going out.

(Në vendin bosh duhet të vendosim **there was no point in** në mënyrë që fjalia të ketë kuptim të njëjtë me të parën).

9.3. Modele testesh të zhvilluara në disa klasa të ndryshme

Në vazhdim kemi sjellë disa modele testesh të zhvilluara në disa klasa të ndryshme dhe me anë të këtyre grafikëve do të paraqesim rezultatet e tyre në disa klasa.

Model 1 - Grade 11

Group B

1. Read the text and choose the best word A, B, C or D for each space. (10 pts)

Fashion statements

The idea of fashion and wearing 0. **Trendy** clothes is nothing new. But why do we get so excited 1..... what we wear and how we look? One reason is that through fashion we can show others how we feel about ourselves. In other words, it gives us a(n) 2..... that others recognise. These are many different fashion 3....., from punks and hippies to skaters and raggas. The one we choose makes us part of a like- minded group of people 4..... share the same 5..... it's only natural to want to be part of a group as it helps us to feel more 6..... Getting the look that lets you 7..... your personality is a matter of finding the right place to buy your clothing and 8..... Some people like to splash out on designer 9..... while others are happier picking up a bargain at the local 10..... market. But young or old, alternative or mainstream, one way or another we are all dedicated followers of fashion.

0. A. embroidered	B. old-fashioned	C. trendy	D. patterned
1. A. for	B. about	C. with	D. on
2. A. meaning	B. message	C. shape	D. identity
3. A. tribes	B. victims	C. crowds	D. bands
4. A. whose	B. who	C. what	D. why
5. A. reasons	B. identities	C. interests	D. aims
6. A. classy	B. competitive	C. confused	D. confident

7. A. organize	B. feel	C. express	D. explain
8. A. products	B. accessories	C. styles	D. varieties
9. A. names	B. sings	C. tags	D. labels
10. A. shop	B. stock	C. fruit	D. flea

2. Match the words then make sentences of your own for each phrase.(5 pts)

Baggage	hair	1.....
Zebra	beaches	2.....
Spiky	fashion	3.....
Patrol	reclaim	4.....
Latest	crossing	5.....

3. Put the verbs in bracket into the correct past form.(5 pts)

- I .....(wait) for an hour before the train arrived.*
- By the time I arrived, Brian .....(already/leave)*
- What .....(you /do) when Alan came home yesterday?*
- Tory and I .....(go) to the cinema a week ago.*
- I .....(visit) a museum in 1988.*

4. Complete the second sentence so that it means the same as the first.Use up to three words.(5 pts)

1. I last saw her three years ago.

I haven't ..... three years.

2. Ronald hasn't visited his parents for a month.

Ronald last ..... a month ago.

3. It was the first time they had travelled by boat.

They ..... by boat before.

4. How long is it since you moved here?

How long ago ..... here?

5. She has been learning Italian for two years.

She.....Italian two years ago.

5. Fill in the sentences with: classy, flea, speed, control, missed, applied, interview, promoted, worried, lose.(10 pts)

1. Please, try not to ..... your temper.

2. You shouldn't be ..... about your appearance. You look great.

3. They .....him to Senior sales manager.

4. I am available for a(n) .....at anytime.

5. He has .....for a job as a waiter.

6. Stick to .....limits and drive carefully.

7. He left home late so he .....his flight.

8. They stopped him at passport ..... to check his passport.

9. You look very ..... in your new suit.

10. She often goes shopping at ..... Markets.

6. Phrasal verbs- fill in: down, on, up, into, out (5 pts)

1. Can you hang..... for a minute?

2.Mr. Smith said he would call again and then hung..... .

3. The bear broke.....of its cage.

4. Burglars broke.....his house last night.

5.Oh no! The car's broken..... .

6. Your school newspaper is running a short story competition about experiences. Write a short story entitled *A strange holiday* (120-180 words) include : where you were, who you were with, what happened, how you felt. (10 pts)

Points	0-11	12-18	19-25	26-32	33-39	40-46	47-50
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Shtjellim i Testit Modeli 1-Klasa 11

1. Lexoni tekstin dhe zgjidh alternativën e duhur.

1. B **about**
2. D **identity**
3. A **tribes**
4. B **who**
5. C **interests**
6. D **confident**
7. C **express**
8. B **accessories**
9. D **labels**
10. D **flea**

2. Lidhnifjalët e më pas bëni fjali me secilin togefjalësh.

<i>Baggage</i>	<i>reclaim</i>
<i>Zebra</i>	<i>crossing</i>
<i>Spiky</i>	<i>hair</i>
<i>Patrol</i>	<i>beaches</i>
<i>Latest</i>	<i>fashion</i>

(Fjalitëjanëbërëngavetënxënësit)

3. Foljet në kllapa vendosini në kohën e duhur të së shkuarës.

1. *Had been waiting*
2. *Had already left*
3. *Were you doing*
4. *Went*
5. *Visited*

4. **Plotësoni fjalinë e dytë në mënyrë të tillë që të ketë kuptim të njëjtë me të parën.**

Përdor deri në tri fjalë.

1. *Seen her for*
2. *Visited his parents*
3. *Had never travelled*
4. *Did you move*
5. *Started learning*

5. Plotëso fjalitë me fjalët e dhëna.

1. *Lose*
2. *Worried*
3. *Promoted*
4. *Interview*
5. *Applied*
6. *Speed*
7. *Missed*
8. *Control*

9. *Classy*

10. *Flea*

6. Vendos pjesëzën që plotëson foljen frazeologjike.

1. *Hang on*

2. *Hung up*

3. *Broke out*

4. *Broke into*

5. *Broke down*

7. Shkruaj një histori për gazetën e shkollës tënde me titullin “Pushime të çuditshme”

Model 2-Grade 12

Group B

Part 1. Reading comprehension.

Read the following part and answer the questions.(7 points)

Lilly loves her new town. She loves the mall. She loves the parks. She also loves her school. Most of all, though, Lilly loves the seasons. In her old town, it was hot all of the time. Sometimes it is cold in Lilly's new town. The cold season is in winter. Once in a while it snows. Lilly has never seen snow before. So for her, the snow is exciting as well as very beautiful. Lilly has to wear gloves to keep her hands warm. She also wears a scarf around her neck. In spring, flowers bloom and the trees turn green with new leaves. Pollen falls on the cars and windowsills and makes Lilly sneeze. People work in their yards and mow their grass. In summer, Lilly wears her old shorts and sandals—the same ones she used to wear in her old town. It's hot outside, and dogs lie in the shade. Lilly and her friends go to a pool or play in the water sprinkler. Her father cooks hamburgers on the grill for dinner. Lilly's favorite season is autumn. In autumn, the leaves on the trees turn yellow, gold, red, and orange. Halloween comes in autumn, and this is Lilly's favorite holiday. Every Halloween, Lilly wears a costume. Last year she wore a mouse costume. This year she will wear a fish costume. One evening in autumn, Lilly and her mom are sitting together on the porch. Mom tells Lilly that autumn is also called "fall". This is a good idea, Lilly thinks, because in fall all of the leaves fall down from the trees.

1) Which of the following words best describes the way Lilly feels about living in her new town?

- A. *skeptical*, meaning questioning or showing doubt
- B. *apprehensive*, meaning anxious or worried
- C. *overjoyed*, meaning extremely happy
- D. *content*, meaning satisfied with what one is or has

2) This passage is mainly about

- A. *Lilly's favorite season*
- B. *Lilly and the four seasons*
- C. *Lilly's favorite activities during winter*
- D. *Lilly's favorite Halloween costumes*

3) What is Lilly's favorite thing about her new town?

- A. *her school*
- B. *going to the pool*
- C. *the food*
- D. *the seasons*

4) In paragraph 2 the author writes, "She also wears a scarf around her neck." What is the best way to rewrite this sentence while keeping its original meaning?

- A. *In addition, she wears a scarf around her neck.*
- B. *However, she wears a scarf around her neck.*
- C. *Nevertheless, she wears a scarf around her neck.*
- D. *As a result, she wears a scarf around her neck.*

5) Which of the following best describes the structure of this passage?

- A. *The author talks about Lilly's new town, and then talks about how the seasons are changing.*

- b) miss
- c) missed
- d) lose

6.----- my opinion, driving is exciting and relaxing at the same time.

- a) In
- b) On
- c) For
- d) To

7. My mother worked----- to get the meal finished in time.

- a) hardly
- b) hardness
- c) hard
- d) hardened

8. I have been too many times at hospital-----.

- a) late
- b) lately
- c) later
- d) latter

9. William has----- to drive me to the dentist tonight.

- a) promises
- b) promising
- c) promised
- d) promise

10. They put----- a fence to prevent people from walking in.

- a) up
- b) on
- c) away
- d) up with

11. What qualifications do you have ----- your computer certificate.

- a) beside
- b) besides
- c) apart
- d) for

12. Our -----to New York was delayed for over six hours due to ice on the runway.

- a) ride
- b) cruise
- c) flight
- d) drive

13. Milly and Rob decided to----- a flat in London's east end.

- a) hire
- b) lend

- c) rent
- d) borrow

14. I decided to ----- my sister a surprise visit.

- a) put
- b) pray
- c) pay
- d) make

15. She is obsessed ----- Johnny Depp- she has posters of him all over her walls!

- a) to
- b) with
- c) at
- d) for

16. You have to go to the right ----- to get on your train.

- a) gate
- b) hall
- c) runway
- d) platform

17 " I have never been abroad" " -----"

- a) So have I.
- b) So do I.
- c) Neither have I.
- d) Neither haven't I.

Part 3. Key word transformation.(15 poits)

Complete the second sentence so that it has the same meaning to the first one. Use the word given without changing it. Use 2-5 words including the word given.

1. Our father makes us clean the garage every day.

Made We-----the garage every day.

2 .It isn't easy for Jimmy to talk about his personal problems.

Difficulty Jimmy-----about his personal problems.

3. Sam insisted on Joseph doing the work for him.

Made Sam-----the work for him.

4. He couldn't use his car because it had a flat tyre.

One He couldn't use his car because -----flat.

5. Rebecca often lies for no reason at all.

Tendency Rebecca-----for no reason at all.

6. " You damaged my computer ! " he said to me.

Accused He-----his computer.

7. We should recycle as a way of saving energy resources.

Order We should recycle-----energy resources.

8. We had not expected the party to be so good.

Better The party-----had expected.

9. “ Why don’t we go out to eat?” said Peter.

Suggested Peter-----out to eat.

10. The doctor failed to persuade her to take the medication.

Succeed The doctor-----her to take the medication.

11. It’s a waste of time for you to speak to Carol.

Point There’s -----to Carol.

12. People say that he is wearing a red sweater.

Be He -----a red sweater.

13. Everyone enjoyed the film apart from Mirela.

OnlyMirela-----didn’t enjoy the film.

14. It wasn’t necessary for her to cook such an enormous meal but she did.

CookedShe -----such an enormous meal.

15. It’s Michelle’s duty to arrange the party.

Responsible Michelle----- the party.

Points	0-8	9-14	15-20	21-25	26-31	31-35	36-39
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Shtjellimi i testit Modeli 2-Klasa 12

Pjesa 1. Lexim.

Lexo pjesën e mëposhtme dhe përgjigju pyetjeve me alternative.

1. C	4. A	7. C
2. B	5. B	
3. D	6. A	

Pjesa 2. Fjalor dhe gramatikë.

Zgjidh alternativën e saktë.

1. B	7. C	13. C
2. B	8. B	14. C
3. A	9. C	15. B
4. C	10. A	16. D
5. C	11. B	17. C
6. A	12. C	

Pjesa 3. Transformim me fjalë kyçe.

Nxënësit duhet të shkruajnë fjalinë e dytë në mënyrë të tillë që ajo të ketë kuptim të njejtë me fjalinë e parë. Duhet patjetër që nxënësi të përdorë fjalën e dhënë me të zeza të pa ndryshuar. Kjo fjalë duhet të shoqërohet nga 2 – 5 fjalë përfshirë atë vetë.

1. Our father makes us clean the garage every day.

Made We-----the garage every day.

Shembulli i mësipërm ka këtë zgjidhje: **Are made to clean**

Model 3- Grade 10
Group A

1. Circle the correct response.(40 pts)

1. Gary.....home from work at 5 pm every day.
a. get b. gets c. is getting d. got
2. I .....have fish for dinner. I don't like it.
a. always b. never c. often d. usually
3. Is John ..... in the library right now?
a. study b. studies c. studying d. studied

4. She .....her car every weekend.
a. washes b. wash c. washed d. washing
5. Is Greg .....his doctor this morning?
a. sees b. seeing c. see d. saw
6. My aunt didn't .....dinner for us yesterday.
a. makes b. make c. made d. do
7. ....you stay at a hotel last time you went on holiday?
a. do b. does c. did d. are
8. He .....waiting for the bus when it started raining.
a. is b. was c. were d. are
9. She left.....John entered the room.
a. when b. while c. unless d. until
10. If I .....you, I'd see a doctor.
a. was b. am c. will be d. were
11. Spencer ..... to be a policeman.
a. use b. used c. would d. will
12. When she was a child, she .....to play in the forest for hours.
a. used b. would c. use d. will
13. ....you going to make a cake for dessert?
a. will b. Are c. Do d. Can
14. I am afraid they .....in time for lunch.
a. aren't b. can c. haven't d. won't
15. The car is going too fast. It .....crash into a lorry.
a. is going to b. will c. shall d. has to
16. I promise I..... tell you the truth.
a. would b. am going to c. will d. won't
17. Wait in front of the bank.....I get there.
a. until b. when c. after d. before
- 18.....will you be back?
a. if b. while c. as d. when
19. If she studies, she .....pass all her exams.

- a. will b. would c. does d. could
- 20 .....I were older, I would have a driving licence.
a. if b. when c. unless d. as soon as
21. Have you seen any films recently? Yes, I .....two last week.
a. have seen b. am seeing c. saw d. had seen
22. She lives very .....the sea.
a. nearly b. near c. nearer d. nearest
23. Why are you crying? I've just read .....book ever written.
a. the sadder b. the sad c. the saddest d. saddest
24. My mother.....her purse. She can't find it anywhere.
a. lost b. is losing c. has lost d. have lost
25. Who was on the telephone earlier? ..... Was Jane.
a. It b. She c. There d. These
26. Do you know that girl? Yes, I .....her for three years.
a. knew b. know c. have been knowing d. have known
27. Have you met.....neighbors yet?
a. mine b. yours c. your d. hers
28. This painting was painted .....a young Spanish artist.
a. with b. from c. by d. in
29. Jessie's parents were very .....with the grades on her school report.
a. fulfilled b. pleased c. gratified d. entertained
30. The ambulance service is one of the .....services.
a. medical b. emergency c. crisis d. disaster
31. You will have to make a(n) ..... to see the doctor.
a. meeting b. appointment c. arrangement d. date
32. Noodles are a common ingredient in Chinese.....
a. eating b. menu c. kitchen d. cuisine
33. A balanced diet is .....for you.
a. good b. nice c. right d. necessary
34. Damien is a very .....chef.
a. wise b. intelligent c. talented d. Expert
35. I .....to be a doctor at the moment.
a. was training b. am training c. were training d. would be training
36. William has .....to drive me to the dentist tonight
a. promise b. promises c. promised d. promising
37. Many thousands of people took .....in the charity event.
a. after b. place c. part d. up
38. It is believed that sports help us to .....
a. relax b. calm c. rest d. ease
39. If you get.....at the next stop, you will see the museum on your right.
a. in b. up c. on d. off
40. The new leisure centre has excellent sport .....

- a. appliances b. conveniences c. resources d. facilities

2.Fill in : prevent, warming, extinct, changed, task, endangered, climates, release, make, expert.(10 points)

1. Global ..... affects the sea levels.
2. Something has to be done before more animals and plants become.....
3. The heavy snowfall may.....us from going out.
4. Tropical..... Are hot and humid.
5. Bringing up children is a difficult .....
6. That scientist is a (n) ..... On fossil fuels.
7. Cars..... fumes and pollute the atmosphere.
8. He promised to come but then he .....his mind.
9. We can all..... A difference to the environment.
10. Gorillas are a (n)..... species.

3.Writing(10 pts)

You have recently bought a watch from an online store called www.weloveitalianthings.com. The product was damaged and the order came later than expected. Write a letter of complaint to the manager asking for an apology and a full refund.(80-90 words)

Points	0-14	15-21	22-29	30-38	39-48	49-55	56-60
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Modeli 3-Klasa 10

Grupi A (Shtjellim)

1. Zgjidh alternativën e saktë. Në këtë ushtrim kemi 40 pyetje me alternative të natyrës fjalor dhe gramatikë.
2. Plotësoni fjalitë me fjalën e duhur.
  1. Warming
  2. Extinct
  3. Prevent
  4. Climates
  5. Task
  6. Expert
  7. Release
  8. Changed
  9. Make
  10. Endangered
3. Shkruaj një letër ankese menaxherit të një dyqani online, ku i kërkoni një falje me shkrim nga ana e tij dhe rimbursim të plotë mbi një orë dore të cilën ju e keni blerë në faqen e tij www.weloveitalianthings.com

Model 3-Grade 10

Group B

1. Circle the correct response.

1. They usually..... to the park in the afternoon.
a. go b. going c. will go d. goes
- 2.....your brother catch any fish when he goes fishing?
a. do b. does c. did d. done
3. She 's .....with her friends this week.
a. stays b. stay c. staying d stayed
4. .... she go out with you last night?
a. did b. does c. do d. is
5. The plane ..... on time yesterday.
a. land b. lands c. landed d. landing
6. What was Tim ..... last night at ten a clock?
a. do b. does c. doing d. did
7. Mary..... going to be late tonight.
a. are b. is c. am d. will
8. I think she ..... a lawyer one day.
a. will be b. is going to be c. is being d. is
9. If you.....ice, it melts.
a. will heat b. would heat c. heat d. are going to heat
10. If he .....in town, he'll call us.
a. is b. am c, was d. were
11. If I could afford it, I .....on holiday.
a. go b. would go c. will go d. went
12. You .....cut down on sweets and exercise more.
a. shall b. should c. must d. can
13. Do you.....to study a lot;

- a. have b. should c. must d. ought*
14. It is .....expensive car of all.
a. more b. most c. the most d. the more
15. Tortoises are slow. They move .....
a. slow b. slowed c. slowing d. slowly
16. He is the .....student in the class.
a. better b. best c. good d. goodest
17. I don't know when he .....back.
a. comes b. will be c. be d. is
18. The Eiffel Tower is .....than the Empire State Building.
a. old b. oldest c. the oldest d. older
19. She doesn't like the cake. She thinks it's .....sweet.
a. enough b. more c. much d. too
20. I know a girl.....has ten dogs!
a. which b. whose c. who d. whom
21. I am late. I have an appointment .....the dentist.
a. on b. in c. at d. of
22. Is the phone ringing? I can't hear.....
a. one b. its c. it d. each
23. What time are we meeting? .....three a'clock.
a. in b. on c. at d. with
24. ....you seen John yet?
a. do b. has c. have d. did
25. ....of the students wore a uniform.
a. each b. Nobody c. every d. Any
26. She met Peter.....she was walking back home.
a. already b. while c. since d. until
27. Dinner.....prepared as we speak. We'll eat at two.
a. is b. has been c. is being d. will be
28. Macbeth.....by Shakespeare.
a. has been written b. was written c. is written d. will be written
29. Youth hostels are a cheap accommodation.....when travelling abroad.
a. preference b. pick c. choice d. selection
30. Foreign.....is hard to obtain in some countries.
a. current b. cash c. currency d. change
31. Many people ..... money from banks when they can't afford to pay for their holidays.
a. lend b. donate c. borrow d. invest
32. one of our instructors was wearing a .....jumper.
a. red long beautiful chenille b. long beautiful red chenille c. beautiful long chenille red d. beautiful long red chenille
33. He didn't like working evening shifts but he eventually..... it.
a. used to b. was used to c. got used to d. is used to

34. Unfortunately, the bicycle he wants.....for him to buy.
a. isn't very cheap b. isn't too cheap c. isn't cheap enough d. isn't enough cheap
35. Look, there's Robert. Let's go and say hello.- That .....Robert. He is in Italy on business.
a. mustn't be b. can't be c. shouldn't be d. wouldn't be
36. Peter .....his father whereas Paul is more like his mother.
a. takes up b. takes down c. takes to d. takes after
37. The hole in the ozone layer.....by mankind's use of dangerous gases.
a. has caused b. was causing c. was caused d. is causing
38. Tests .....conducted by scientists recently, to determine the causes of global warming.
a. have been b. had been c. were being d. will have been
39. New environmental laws ..... suggested at the international conference next month.
a. have been b. will be c. were being d. are being
40. yesterday's anti-nuclear energy protest.....coordinated by Greenpeace.
a. will have been b. was being c. was d. had been

2. Complete the sentences with words derived from the words in bold. (10 points)

1. Would you like to see my stamp.....?	COLLECT
2. Tom works as a	DELIVER
3. It is illegal to	VANDAL
4. The lecture was	BORE
5. The factory should be closed down. It causes too much ..... in the area.	POLLUTE
6. It's ..... to smuggle things.	LEGAL
7. Which method of..... do you prefer?	PAY
8. Jack passed his exams. He is.....	THRILL
9. He became more..... as the time went by.	PATIENT
10. At flea markets you can see a large ..... Of old objects from all over the world!	VARIOUS

2. Writing(10 pts)

You have recently bought a shirt from an online store called www.peoplerecrazyaboutstyle.com. The product was damaged and the order came later than expected. Write a letter of complaint to the manager asking for an apology and a full refund.(80-90 words)

Points	0-14	15-21	22-29	30-38	39-48	49-55	56-60
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Shtjellim Grupi B

1. Zgjidh alternativën e saktë. Në këtë ushtrim kemi 40 pyetje me alternative të natyrës fjalor dhe gramatikë.

2. Plotësoni fjalitë me fjalën e duhur.

1. Collect-Collection	6. Legal-illegal
2. Deliver-Deliverer	7. Pay-Payment
3. Vandal-Vandalise	8. Thrill-Thrilld
4. Bore-Boring	9. Patient-Impatient
5. Pollute-Pollution	10. Various-Variety

3. Shkruaj një letër ankese menaxherit të një dyqani online, ku i kërkon një falje me shkrim nga ana e tij dhe rimbursim të plotë mbi një këmishë të cilën ju e keni blerë në faqen e tij www.peoplearecrazyaboutstyle.com

Model 4- Grade 12

Group A

1. Fill in the empty spaces. Use only ONE word.(10 pts)

Benjamin Goldstein is a naval architect and -----job is to travel to many parts of the world to oversee projects that he is responsible-----."I was offered this job as ----- as I finished getting my qualifications and I almost turned it-----, because I didn't think I would be able to stand all the travelling. I thought it would be just too tiring and that I'd be constantly suffering from jet lag. Fortunately, a good friend of -----, who also does a lot of travelling, gave me the tips on how to cope ----- it and I've never regretted accepting the job." He says, "If you keep yourself fit and ----- sure you get plenty -----rest before and during long flights it isn't actually that bad. And good nutrition helps, too." Although his company pays for all his business trip, Ben points out that "air travel prices -----gone down a lot in recent years and it is actually the -----affordable way to travel, not to mention the quickest.

2. Word formation.(5pts)

1. Don't trust Sally. She is -----	HONEST
2. The report must be handed in by the -----day of the month.	SEVEN
3. Extreme sports have increased in ----- in recent years.	POPULAR
4. I was surprised he lost his temper as it is so -----him.	LIKE
5. She made her first-----on the stage over fifty years ago.	APPEAR

3. Rewrite the second sentence so that it means the same as the first. Use the word given(10 pts)

- Our mother makes us clean our rooms on Saturdays.
Made We----- our rooms on Saturdays.
- You should not eat so many sweet things.

- Better** *It----- you didn't eat so many sweet things.*
3. *You can't vote unless you are eighteen.*
Can *Only-----you vote.*
4. *Cathy began to drive two years ago.*
Driving *Cathy----- two years.*
5. *If I were you, I'd visit a doctor soon.*
You *Were----- a doctor soon.*

4. Choose the correct word.(3 pts)

1. *In the ----- people would often go to bed as soon as it got dark.*
 a) *Period* b) *history* c) *past* d) *background*
2. *Please make sure your seatbelt is securely -----.*
 a) *Bound* b) *wrapped* c) *tied* d) *fastened*
3. *Did Carol ----- you about her adventures in Africa?*
 a) *Say* b) *remark* c) *explain* d) *tell*

5. Writing : Your parents are considering leaving the town where you live and moving to the countryside. You are not sure whether you are happy with this idea. Write an essay outlining the **advantages and disadvantages** of living in the countryside.(**12 pts**)

Points	0-7	8-13	14-20	21-25	26-30	31-36	37-40
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Shtjellimi
Modeli 4-Klasa 10
Grupi A

1. Plotëso vendet bosh me një fjalë të vetme që i jep kuptim tekstit.

1. His	5. Mine	9. Have
2. For	6. with	10. most
3. Soon	7. Make	
4. Down	8. Of	

2.Fjalëformim

Honest/honesty

Like/unlike

Seven/seventh

Appear/appearance

Popular/popularity

4.Nxënësit duhet të shkruajnë fjalinë e dytë në mënyrë të tillë që ajo të ketë kuptim të njëjtë me fjalinë e parë. Duhet patjetër që nxënësi të përdorë fjalën e dhënë me të zeza të pa ndryshuar. Kjo fjalë duhet të shoqërohet nga 2 – 5 fjalë përfshirë atë vetë.

1. Are made to clean
2. Would be better if
3. When you are 18 can
4. Has been driving for
5. I you, I would visit

5.Zgjidh fjalën e duhur.

1. Past
2. Fastened
3. Tell

6.Shkruani një ese me temën e mëposhtme:

Avantazhet dhe disavantazhet e të jetuarit ne fshat.

Model 4- Grade 12

Group B

1. Fill in the empty spaces. Use only ONE word.(10 pts)

Judith Kettering made----- big move last year. After completing university, she decided that she wanted ----- start a new life in another country. She wanted to----- English to foreign children, so she hopped on the plane to Greece and since then, she has never looked back. “ I am so happy here in Athens, but if there’s one thing that annoys me is the traffic jams!” Judith can’t drive, so public transport is her choice. “I must admit that it is very cheap to get -----the bus, but sometimes it’s so slow!” She claims that, sometimes, buses ----- been up to 45 minutes later ----- the time stated on the schedule. “I’ve been late for work several times because----- traffic jams and it has caused me a lot of bother!” She has a proposal though: ” If more people got on the bus instead----- driving , the roads ----- be clearer and services could run ----- - efficiently . Plus, if you are a bit of an ‘ earth child’ like me , you will know that getting on the bus or tram is a great way to fight against air pollution!”

2. Word formation.(5 pts)

1. *The cinema was -----destroyed by the fire.* **COMPLETE**
2. *Thomas Edison is a world famous -----.* **INVENT**
3. *Anna is shy and feels ----- in large crowds of people.* **COMFORT**
4. *The resort is always full at the ..... of the tourist season .* **HIGH**
5. *Hundreds of ----- took part in the cross- country race.* **CYCLE**

3. Rewrite the second sentence so that it means the same as the first. Use the word given(10 pts)

1. *It’s a shame that they cancelled the concert.*
Only *If -----the concert.*
2. *It wasn’t necessary for her to cook such an enormous meal but she did.*
Cooked *She -----such an enormous meal.*
3. *The caterers made plenty of food for the party.*
Prepared *Plenty of food -----the caterers for the party.*
4. *Robert finds working on a computer difficult.*
Used *Robert -----on a computer.*
5. *It was a mistake for Jack to buy that used car.*
Should *Jack-----that used car.*

4. Choose the correct word.(3 pts)

1. *The train crosses the ----- between France and England.*
a) Line b) limit c) boundary d) border
2. *Janet has never been very .....on cooking or cleaning.*
a) Determined b) willing c) eager d) keen
3. *They have decided to----- their wedding until next year.*
a) Cancel b) interrupt c) suspend d) postpone

5. Writing: Cars should be banned in city centers. Do you agree?(**12 pts**)

Points	0-7	8-13	14-20	21-25	26-30	31-36	37-40
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Shtjellimi

Grupi B

Plotëso vendet bosh me një fjalë të vetme që i jep kuptim tekstit.

1. Her	5. Have	9. Would
2. To	6. Than	10. More
3. Teach	7. Of	
4. The	8. Of	

1. Fjalëformim

Complete/completely

Invent/inventor

Comfort/uncomfortable

High/height

Cycle/cyclists

3. Nxënësit duhet të shkruajnë fjalinë e dytë në mënyrë të tillë që ajo të ketë kuptim të njejtë me fjalinë e parë. Duhet patjetër që nxënësi të përdorë fjalën e dhënë me të zeza të pa ndryshuar. Kjo fjalë duhet të shoqërohet nga 2 – 5 fjalë përfshirë atë vetë.

1. only they had not cancelled
2. needn't have cooked
3. was prepared by
4. isn't used to working
5. should not have bough

4. Zgjidhfjalën e duhur.

- 1.d border   2.d keen   3. Postpone

5.Shkruani një ese me temën e mëposhtme:

Makinat daluar të qarkullojne në qendër të qytetit. A jeni dakort?

Model 4- Grade 12

Group C

1. Choose the correct word.(3 pts)

1. *The train crosses the ----- between France and England.*
a) *Line*   b) *limit*   c) *boundary*   d) *border*
2. *Janet has never been very .....on cooking or cleaning.*
a) *Determined*   b) *willing*   c) *eager*   d) *keen*
3. *They have decided to----- their wedding until next year.*
a) *Cancel*   b) *interrupt*   c) *suspend*   d) *postpone*

2. Rewrite the second sentence so that it means the same as the first. Use the word given(10 pts)

1. *It's a shame that they cancelled the concert.*
Only If-----the concert.
2. *It wasn't necessary for her to cook such an enormous meal but she did.*
Cooked She -----such an enormous meal.
3. *The caterers made plenty of food for the party.*
Prepared Plenty of food -----the caterers for the party.
4. *Robert finds working on a computer difficult.*
Used Robert -----on a computer.
5. *It was a mistake for Jack to buy that used car.*
Should Jack-----that used car.

3. Fill in the empty spaces. Use only ONE word.(10 pts)

Judith Kettering made----- big move last year. After completing university, she decided that she wanted ----- start a new life in another country. She wanted to----- English to foreign children, so she hopped on the plane to Greece and since then, she has never looked back. " I am so happy here in Athens, but if there's one thing that annoys me is the traffic jams!" Judith can't drive, so public transport is her choice. "I must admit that it is very cheap to get -----the bus, but sometimes it's so slow!" She claims that, sometimes, buses ----- been up to 45 minutes later ----- the time stated on the schedule. "I've been late for work several times because----- traffic jams and it has caused me a lot of bother!" She has a proposal though: " If more people got on the bus instead----- driving , the roads ----- be clearer and services could run ----- - efficiently . Plus, if you are a bit of an ' earth child' like me , you will know that getting on the bus or tram is a great way to fight against air pollution!"

4. Word formation.(5 pts)

6. *The cinema was -----destroyed by the fire.* **COMPLETE**
7. *Thomas Edison is a world famous -----.* **INVENT**
8. *Anna is shy and feels ----- in large crowds of people.* **COMFORT**
9. *The resort is always full at the ..... of the tourist season .* **HIGH**
10. *Hundreds of ----- took part in the cross- country race.* **CYCLE**

Writing: Cars should be banned in city centres. Do you agree?(12 pts)

Points	0-7	8-13	14-20	21-25	26-30	31-36	37-40
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Shtjellimi

Grupi C

1.Zgjidh fjalën e duhur.

1.d border

2.d keen

3. Postpone

2. Nxënësit duhet të shkruajnë fjalinë e dytë në mënyrë të tillë që ajo të ketë kuptim të njejtë me fjalinë e parë. Duhet patjetër që nxënësi të përdorë fjalën e dhënë me të zeza të pa ndryshuar. Kjo fjalë duhet të shoqërohet nga 2 – 5 fjalë përfshirë atë vetë.

1. only they had not cancelled

2. needn't have cooked

3. was prepared by

4. isn't used to working

5.should not have bought

3.Plotëso vendet bosh me një fjalë të vetme që i jep kuptim tekstit

1. Her

2. To

3. Teach

4. The

5. Have

6. Than

7. Of

8. Of

9. Would

10. More

4.Fjalëformim

Complete/completely

Invent/inventor

Comfort/uncomfortable

High/height

Cycle/cyclists

5.Shkruani një ese me temën e mëposhtme:

Makinat duhen ndaluar të qarkullojnë në qendër të qytetit. A jeni dakort?

9.4. Disa modele testesh të punuara

Testet e mësipërme u zhvilluan në disa nga klasat në të cilat unë jap mësim. Lë të shikojmë

Elona Sylyku

Model 1-Grade 11

Group B

1. Read the text and choose the best word A, B, C or D for each space. (10 pts)

Fashion statements

The idea of fashion and wearing **0. Trendy** clothes is nothing new. But why do we get so excited **1. ....** what we wear and how we look? One reason is that through fashion we can show others how we feel about ourselves. In other words, it gives us a(n) **2. ....** that others recognise. There are many different fashion **3. ....**, from punks and hippies to skaters and raggas. The one we choose makes us part of a like-minded group of people **4. ....** share the same **5. ....** it's only natural to want to be part of a group as it helps us to feel more **6. ....** Getting the look that lets you **7. ....** your personality is a matter of finding the right place to buy your clothing and **8. ....** Some people like to splash out on designer **9. ....** while others are happier picking up a bargain at the local **10. ....** market. But young or old, alternative or mainstream, one way or another we are all dedicated followers of fashion.

0. A. embroidered	B. old-fashioned	C. trendy	D. patterned
1. A. for	<u>B</u> . about	C. with	D. on +
2. A. meaning	B. message	C. shape	<u>D</u> . identity +
3. <u>A</u> . tribes	B. victims	C. crowds	D. bands
4. A. whose	<u>B</u> . who	C. what	D. why +
5. A. reasons	B. identities	<u>C</u> . interests	D. aims +
6. A. classy	B. competitive	C. confused	<u>D</u> . confident +
7. A. organise	B. feel	<u>C</u> . express	D. explain +
8. A. products	<u>B</u> . accessories	C. styles	D. varieties +
9. A. names	B. sings	C. tags	<u>D</u> . labels +
10. A. shop	B. stock	C. fruit	<u>D</u> . flea +

2. Match the words then make sentences of your own for each phrase. (5 pts)

baggage	hair	1. <u>Baggage</u> <u>reclaim</u> ..... +
zebra	beaches	2. <u>Zebras</u> <u>crossing</u> ..... +
Spiky	fashion	3. <u>Spiky</u> <u>hair</u> ..... +
patrol	reclaim	4. <u>Patrol</u> <u>beaches</u> ..... +
Latest	crossing	5. <u>Latest</u> <u>fashion</u> ..... +

3. Put the verbs in bracket into the correct past form. (5 pts)

- I had been waiting (wait) for an hour before the train arrived. +
- By the time I arrived, Brian had already left (already/leave) +
- What were you doing (you /do) when Alan came home yesterday? +
- Tory and I went (go) to the cinema a week ago. +
- I visited (visit) a museum in 1988. +

4. Complete the second sentence so that it means the same as the first.
Use up to three words.(5 pts)

1. I last saw her three years ago.
I haven't ... *seen her for* ... three years. +
2. Ronald hasn't visited his parents for a month.
Ronald last ... *visited his parents* a month ago. +
3. It was the first time they had travelled by boat.
They ... *had never travelled* by boat before. +
4. How long is it since you moved here?
How long ago ... *did you move* here? +
5. She has been learning Italian for two years.
She ... *started learning* ... Italian two years ago. +

4 pts

5. Fill in the sentences with: classy, flea, speed, control, missed, applied, interview, promoted, worried, lose.(10 pts)

1. Please, try not to ... *lose* ... your temper. +
2. You shouldn't be ... *worried* ... about your appearance. You look great. +
3. They ... *promoted* ... him to Senior sales manager. +
4. I am available for a(n) ... *interview* ... at anytime. +
5. He has ... *applied* ... for a job as a waiter. +
6. Stick to ... *speed* ... limits and drive carefully. +
7. He left home late so he ... *missed* ... his flight. +
8. They stopped him at passport ... *control* ... to check his passport. +
9. You look very ... *classy* ... in your new suit. +
10. She often goes shopping at ... *flea* ... Markets. +

10 pts

6. Phrasal verbs- fill in: down, on, up, into, out (5 pts)

1. Can you hang ... *on* ... for a minute? +
2. Mr. Smith said he would call again and then hung ... *up* ... +
3. The bear broke ... *out* ... of its cage. +
4. Burglars broke ... *into* ... his house last night. +
5. Oh no! The car's broken ... *down* ... +

4 pts

6. Your school newspaper is running a short story competition about experiences. Write a short story entitled *A strange holiday* (120-180 words) include : where you were, who you were with, what happened, how you felt. (10 pts)

Points	0-11	12-18	19-25	26-32	33-39	40-46	47-50
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Total: 47 pts

I've just come from my ~~to~~ "2017" holidays. I was in Vlorë with my family. ~~We~~ had a very strange holiday which left me thinking very much about it. And here is the story.

My family and I were quite happy enjoying the beach, feeling the heat of sun, hearing the waves, sleeping peacefully on the sand when suddenly a very big light appeared on the sky. All the people on the beach noticed that mysterious light. It was becoming bigger and bigger by the time. All the ~~people~~ ^{persons} who were swimming ~~in~~ the sea came out quickly. ~~we~~ freaked out, our hearts started to ~~his~~ ^{beat} faster and faster. We were shocked. What happened next was more freaky.

The light, whose shape was oval, landed on the ground. A very strange short alien with big eyes and a huge head came out of the light. He was keeping on his hands a pizza box. He left the pizza on the ground and left quickly with his transport vehicle. We went near the pizza box, we opened it and a very delicious pizza was on it. We all tried it and we had the same thought that it was "The best pizza on the planet".

Well this was my very strange holiday. I was freaked out by the alien and the light but happy by trying that pizza. I will always remember my 2017 holiday.

3/10

Model 1-Grade 11

Group B

1. Read the text and choose the best word A, B, C or D for each space. (10 pts)

Fashion statements

The idea of fashion and wearing 0. **Trendy** clothes is nothing new. But why do we get so excited 1..... what we wear and how we look? One reason is that through fashion we can show others how we feel about ourselves. In other words, it gives us a(n) 2..... that others recognise. These are many different fashion 3....., from punks and hippies to skaters and raggas. The one we choose makes us part of a like-minded group of people 4..... share the same 5..... it's only natural to want to be part of a group as it helps us to feel more 6..... Getting the look that lets you 7..... your personality is a matter of finding the right place to buy your clothing and 8..... Some people like to splash out on designer 9..... while others are happier picking up a bargain at the local 10..... market. But young or old, alternative or mainstream, one way or another we are all dedicated followers of fashion.

0. A. embroidered	B. old-fashioned	C. trendy	D. patterned
1. A. for	B. about	C. with	D. on
2. A. meaning	B. message	C. shape	D. identity
3. A. tribes	B. victims	C. crowds	D. bands
4. A. whose	B. who	C. what	D. why
5. A. reasons	B. identities	C. interests	D. aims
6. A. classy	B. competitive	C. confused	D. confident
7. A. organise	B. feel	C. express	D. explain
8. A. products	B. accessories	C. styles	D. varieties
9. A. names	B. sings	C. tags	D. labels
10. A. shop	B. stock	C. fruit	D. flea

10pts

2. Match the words then make sentences of your own for each phrase. (5 pts)

baggage	hair	1. baggage reclaim
zebra	beaches	2. zebra crossing
Spiky	fashion	3. spiky hair
patrol	reclaim	4. patrol beaches
Latest	crossing	5. latest fashion

5pts

3. Put the verbs in bracket into the correct past form. (5 pts)

- I had been waiting (wait) for an hour before the train arrived.
- By the time I arrived, Brian had already left (already/leave)
- What were you doing (you/do) when Alan came home yesterday?
- Tory and I went (go) to the cinema a week ago.
- I visited (visit) a museum in 1988.

5pts

4. Complete the second sentence so that it means the same as the first.
Use up to three words.(5 pts)

1. I last saw her three years ago.
I haven't seen her for ..... three years. +
2. Ronald hasn't visited his parents for a month.
Ronald last visited his parents ..... a month ago. +
3. It was the first time they had travelled by boat.
They had never travelled ..... by boat before. +
4. How long is it since you moved here? +
How long ago did you move ..... here? +
5. She has been learning Italian for two years. +
She started learning ..... Italian two years ago. +

5 pts

5. Fill in the sentences with: classy, flea, speed, control, missed, applied, interview, promoted, worried, lose.(10 pts)

1. Please, try not to lose ..... your temper. +
2. You shouldn't be worried ..... about your appearance. You look great. +
3. They promoted ..... him to Senior sales manager. +
4. I am available for a(n) interview ..... at anytime. +
5. He has applied ..... for a job as a waiter. +
6. Stick to speed ..... limits and drive carefully. +
7. He left home late so he missed ..... his flight. +
8. They stopped him at passport control ..... to check his passport. +
9. You look very classy ..... in your new suit. +
10. She often goes shopping at flea ..... Markets. +

10 pts

6. Phrasal verbs- fill in: down, on, up, into, out (5 pts)

1. Can you hang on ..... for a minute? +
2. Mr. Smith said he would call again and then hung up ..... +
3. The bear broke out ..... of its cage. +
4. Burglars broke in to ..... his house last night. +
5. Oh no! The car's broken down ..... +

5 pts

6. Your school newspaper is running a short story competition about experiences. Write a short story entitled *A strange holiday* (120-180 words) include : where you were, who you were with, what happened, how you felt. (10 pts)

Points	0-11	12-18	19-25	26-32	33-39	40-46	47-50
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Total: 50 pts

6. I want to tell you about my holidays. They were wonderful but the strangest for me.

I went on holiday ~~to~~^{to} Spain. The weather was fantastic and the sun shined all the time we were there. My friends and I reserved a hotel near the beach. It was fantastic and the beach was great.

One day me and my friends decided to go to a new bar called "Maldita". We entered to the bar and started drinking. We spent all the night there. But I didn't know what was going to happen after.

When I woke up in the morning I didn't know where I was. I had a terrible headache and I my friends weren't with me. I started screaming and suddenly someone put a bandage on my mouth. They got me on the car and started moving. I couldn't see anything and suddenly I opened my eyes and all my friends were saying "happy birthday".

These were my strange holidays. At first I was freaked out but in the end I was very happy and I want to do it again.

10 pts

Part 1. Reading comprehension. Read the following part and answer the questions. (7 points)

Lilly loves her new town. She loves the mall. She loves the parks. She also loves her school. Most of all, though, Lilly loves the seasons. In her old town, it was hot all of the time. Sometimes it is cold in Lilly's new town. The cold season is in winter. Once in a while it snows. Lilly has never seen snow before. So for her, the snow is exciting as well as very beautiful. Lilly has to wear gloves to keep her hands warm. She also wears a scarf around her neck. In spring, flowers bloom and the trees turn green with new leaves. Pollen falls on the cars and windowsills and makes Lilly sneeze. People work in their yards and mow their grass. In summer, Lilly wears her old shorts and sandals—the same ones she used to wear in her old town. It's hot outside, and dogs lie in the shade. Lilly and her friends go to a pool or play in the water sprinkler. Her father cooks hamburgers on the grill for dinner. Lilly's favorite season is autumn. In autumn, the leaves on the trees turn yellow, gold, red, and orange. Halloween comes in autumn, and this is Lilly's favorite holiday. Every Halloween, Lilly wears a costume. Last year she wore a mouse costume. This year she will wear a fish costume. One evening in autumn, Lilly and her mom are on sitting together on the porch. Mom tells Lilly that autumn is also called "fall". This is a good idea, Lilly thinks, because in fall all of the leaves fall down from the trees.

1) Which of the following words best describes the way Lilly feels about living in her new town?

- A. *skeptical*, meaning questioning or showing doubt
- B. *apprehensive*, meaning anxious or worried
- C. *overjoyed*, meaning extremely happy
- D. *content*, meaning satisfied with what one is or has

2) This passage is mainly about

- A. Lilly's favorite season
- B. Lilly and the four seasons
- C. Lilly's favorite activities during winter
- D. Lilly's favorite Halloween costumes

3) What is Lilly's favorite thing about her new town?

- A. her school
- B. going to the pool
- C. the food
- D. the seasons

4) In paragraph 2 the author writes, "She also wears a scarf around her neck." What is the best way to rewrite this sentence while keeping its original meaning?

- A. In addition, she wears a scarf around her neck.
- B. However, she wears a scarf around her neck.
- C. Nevertheless, she wears a scarf around her neck.
- D. As a result, she wears a scarf around her neck.

5) Which of the following best describes the structure of this passage?

- A. The author talks about Lilly's new town, and then talks about how the seasons are changing.
- B. The author introduces Lilly, and then describes her in relation to the four seasons.
- C. The author introduces Lilly, and then explains why autumn is her favorite season.
- D. The author discusses the four seasons, and then describes which one Lilly likes best.

6) How is Lilly's new town different from her old town?

I. It snows in her new town. II. Lilly wears different summer clothes in her new town. III. Lilly wears a Halloween costume in her new town.

- A. I only
- B. I and II only
- C. II and III only
- D. I, II, and III

7) Based on information in the passage, we can understand that, which season has two names?

- A. spring
- B. summer
- C. fall
- D. winter

Part 2 Vocabulary and grammar.

1. Choose the best alternative. (17 points)

1. I ----- to be a doctor at the moment.

- a) was training
- b) am training
- c) were training
- d) would be training

+

2. After an operation, it is important to rest in order----- up your strength.

- a) build
- b) to build
- c) built
- d) building

+

3. Elliot----- feeling very well today.

- a) isn't
- b) didn't
- c) doesn't
- d) won't

+

4. I am familiar----- African food.

- a) for
- b) around
- c) with
- d) about

+

5. I know it's hard to believe, but I ----- the last bus.

- a) lost
- b) miss
- c) missed
- d) lose

+

6. ----- my opinion, driving is exciting and relaxing at the same time.

- a) In
- b) On
- c) For
- d) To

+

7. My mother worked----- to get the meal finished in time.

- a) hardly
- b) hardness
- c) hard
- d) hardened

+

8. I have been too many times at hospital-----.

- a) late
- b) lately
- c) later
- d) latter

+

9. William has----- to drive me to the dentist tonight.

- a) promises
- b) promising
- c) promised
- d) promise

+

15/13

10. They put----- a fence to prevent people from walking in.

- a) up
- b) on
- c) away
- d) up with

+

11. What qualifications do you have ----- your computer certificate.

- a) beside
- b) besides
- c) apart
- d) for

-

12. Our -----to New York was delayed for over six hours due to ice on the runway.

- a) ride
- b) cruise
- c) flight
- d) drive

+

13. Milly and Rob decided to----- a flat in London's east end.

- a) hire
- b) lend
- c) rent
- d) borrow

+

14. I decided to ----- my sister a surprise visit.

- a) put
- b) pray
- c) pay
- d) make

+

15. She is obsessed ----- Johnny Depp- she has posters of him all over her walls!

- a) to
- b) with
- c) at
- d) for

+

16. You have to go to the right ----- to get on your train.

- a) gate
- b) hall
- c) runway
- d) platform

+

17 " I have never been abroad"

"-----"

- a) So have I.
- b) So do I.
- c) Neither have I.
- d) Neither haven't I.

-

Part 3. Key word transformation. (15 poits)

1. Our father makes us clean the garage every day.
Made We not made it clean the garage every day. +
2. It isn't easy for Jimmy to talk about his personal problems.
Difficulty Jimmy has difficulty talking about his personal problems. +
3. Sam insisted on Joseph doing the work for him.
Made Sam made Joseph do the work for him. +
4. He couldn't use his car because it had a flat tyre.
One He couldn't use his car because one of the tyres was flat. +
5. Rebecca often lies for no reason at all.
Tendency Rebecca has the tendency to lie for no reason at all. +
6. "You damaged my computer!" he said to me.
Accused He accused me of damaging his computer. +
7. We should recycle as a way of saving energy resources.
Order We should recycle in order to save energy resources. +
8. We had not expected the party to be so good.
Better The party was better than we had expected. +
9. "Why don't we go out to eat?" said Peter.
Suggested Peter suggested going out to eat. +
10. The doctor failed to persuade her to take the medication.
Succeed The doctor didn't succeed in persuading her to take the medication. +
11. It's a waste of time for you to speak to Carol.
Point There's no point in you speaking to Carol. +
12. People say that he is wearing a red sweater.
Be He is said to be wearing a red sweater. +
13. Everyone enjoyed the film apart from Mirela.
Only Mirela was the only one who didn't enjoy the film. +
14. It wasn't necessary for her to cook such an enormous meal but she did.
Cooked She needn't have cooked such an enormous meal. +
15. It's Michelle's duty to arrange the party.
Responsible Michelle is responsible for arranging the party. +

15 pts

Points	0-8	9-14	15-20	21-25	26-31	31-35	36-39
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Total: 37 pts

Group A

1. Circle the correct response. (40 pts)

1. Gary.....home from work at 5 pm every day.
a. get gets c. is getting d. got +
2. I .....have fish for dinner. I don't like it.
a. always never c. often d. usually +
3. Is John ..... in the library right now?
a. study b. studies studying d. studied +
4. She .....her car every weekend.
 washes b. wash c. washed d. washing +
5. Is Greg .....his doctor this morning?
a. sees seeing c. see d. saw +
6. My aunt didn't .....dinner for us yesterday.
a. makes make c. made d. do +
7. ....you stay at a hotel last time you went on holiday?
a. do b. does did d. are +
8. He .....waiting for the bus when it started raining.
a. is was c. were d. are +
9. She left.....John entered the room.
 when b. while c. unless d. until +
10. If I .....you, I'd see a doctor.
a. was b. am c. will be were +
11. Spencer ..... to be a policeman.
a. use used c. would d. will +
12. When she was a child, she .....to play in the forest for hours.
 used b. would c. use d. will +
13. ....you going to make a cake for dessert?
a. will Are c. Do d. Can +
14. I am afraid they .....in time for lunch.
 aren't b. can c. haven't d. won't +
15. The car is going too fast. It .....crash into a lorry.
 is going to b. will c. shall d. has to +
16. I promise I..... tell you the truth.
a. would am going to c. will d. won't -
17. Wait in front of the bank.....I get there.
 until b. when c. after d. before +
- 18.....will you be back?
a. if b. while c. as when +
19. If she studies, she .....pass all her exams.
 will b. would c. does d. could +
- 20 .....I were older, I would have a driving licence.
 if b. when c. unless d. as soon as +
21. Have you seen any films recently? Yes, I .....two last week.
a. have seen b. am seeing saw d. had seen +
22. She lives very .....the sea.
a. nearly near c. nearer d. nearest +
23. Why are you crying? I've just read .....book ever written.
a. the sadder b. the sad the saddest d. saddest +
24. My mother.....her purse. She can't find it anywhere.
 lost b. is losing c. has lost d. have lost +
25. Who was on the telephone earlier? ..... Was Jane.
 It b. She c. There d. These +
26. Do you know that girl? Yes, I .....her for three years.
a. knew b. know c. have been knowing have known +

27. Have you met.....neighbors yet?
 a. mine b. yours **c** your d. hers +
28. This painting was painted .....a young Spanish artist.
 a. with b. from **c** by d. in +
29. Jessie's parents were very .....with the grades on her school report.
 a. fulfilled **b** pleased c. gratified d. entertained +
30. The ambulance service is one of the .....services.
 a. medical **b** emergency c. crisis d. disaster +
31. You will have to make a(n) ..... to see the doctor.
 a. meeting **b** appointment c. arrangement d. date +
32. Noodles are a common ingredient in Chinese.....
 a. eating b. menu c. kitchen **d** cuisine +
33. A balanced diet is .....for you.
a good b. nice c. right d. necessary +
34. Damien is a very .....chef.
 a. wise b. intelligent **c** talented d. Expert +
35. I .....to be a doctor at the moment.
 a. was training **b** am training c. were training d. would be training +
36. William has .....to drive me to the dentist tonight
 a. promise b. promises **c** promised d. promising +
37. Many thousands of people took .....in the charity event.
 a. after b. place **c** part d. up +
38. It is believed that sports help us to .....
a relax b. calm c. rest d. ease +
39. If you get.....at the next stop, you will see the museum on your right.
 a. in b. up c. on **d** off +
40. The new leisure centre has excellent sport .....
 a. appliances b. conveniences c. resources **d** facilities +

39pts

2.Fill in : prevent, warming, extinct, changed, task, endangered, climates, release, make, expert.(10 points)

- Global warming affects the sea levels. +
- Something has to be done before more animals and plants become extinct. +
- The heavy snowfall may prevent us from going out. +
- Tropical climates Are hot and humid. +
- Bringing up children is a difficult task. +
- That scientist is a (n) expert On fossil fuels. +
- Cars release fumes and pollute the atmosphere. +
- He promised to come but then he changed his mind. +
- We can all make A difference to the environment. +
- Gorillas are a (n) endangered species. +

10pts

3.Writing(10 pts)

You have recently bought a watch from an online store called www.weloveitalianthings.com. The product was damaged and the order came later than expected. Write a letter of complaint to the manager asking for an apology and a full refund.(80-90 words)

Points	0-14	15-21	22-29	30-38	39-48	49-55	56-60
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Total: 59 pts

Dear Mr. Smith,

I am writing to complain about a product I bought from your online shopping site www.iloveitalianthings.com on the 3 of August.

I really liked a watch I saw there advertised, the price in the add was 35\$.

However, I was charged \$10 more from my low-rate credit card.

In addition, I clearly remember ordering the one with the black strap. Not only it came in grey but it also had a scratched face.

As you can see I am very concerned about your terrible service and lack of responsibility by your side. I would like to have a full refund of the extra sum I paid and an ^{immediate} replacement of my watch.

I am sending back this article in the same address I see on this envelope. Please feel free to deal with my matter as soon as possible.

Yours sincerely,

Jerisa Koka.

10/1/13

Group B

1. Circle the correct response.

1. They usually..... to the park in the afternoon. +
 a. go   b. going   c. will go   d. goes
- 2.....your brother catch any fish when he goes fishing?
a. do   b. does   c. did   d. done +
3. She 's .....with her friends this week.
a. stays   b. stay   c. staying   d. stayed +
4. .... she go out with you last night?
 a. did   b. does   c. do   d. is
5. The plane ..... on time yesterday.
a. land   b. lands   c. landed   d. landing +
6. What was Tim ..... last night at ten a clock?
a. do   b. does   c. doing   d. did +
7. Mary..... going to be late tonight.
a. are   b. is   c. am   d. will +
8. I think she ..... a lawyer one day.
 a. will be   b. is going to be   c. is being   d. is +
9. If you.....ice, it melts.
a. will heat   b. would heat   c. heat   d. are going to heat +
10. If he .....in town, he'll call us.
 a. is   b. am   c. was   d. were +
11. If I could afford it, I .....on holiday.
a. go   b. would go   c. will go   d. went -
12. You .....cut down on sweets and exercise more.
a. shall   b. should   c. must   d. can +
13. Do you.....to study a lot;
 a. have   b. should   c. must   d. ought +
14. It is .....expensive car of all.
a. more   b. most   c. the most   d. the more +
15. Tortoises are slow. They move .....
a. slow   b. slowed   c. slowing   d. slowly +
16. He is the .....student in the class.
a. better   b. best   c. good   d. goodest +
17. I don't know when he .....back.
a. comes   b. will be   c. be   d. is +
18. The Eiffel Tower is .....than the Empire State Building.
a. old   b. oldest   c. the oldest   d. older +
19. She doesn't like the cake. She thinks it's .....sweet.
a. enough   b. more   c. much   d. too +
20. I know a girl.....has ten dogs!
a. which   b. whose   c. who   d. whom +
21. I am late. I have an appointment .....the dentist.
a. on   b. in   c. at   d. of +
22. Is the phone ringing? I can't hear..... +
a. one   b. its   c. it   d. each
23. What time are we meeting? .....three a'clock.
a. in   b. on   c. at   d. with +
24. ....you seen John yet?
a. do   b. has   c. have   d. did +
25. ....of the students wore a uniform.
 a. each   b. Nobody   c. every   d. Any +

26. She met Peter.....she was walking back home.
a. already b. while c. since d. until +
27. Dinner.....prepared as we speak. We'll eat at two.
a. is b. has been c. is being d. will be +
28. Macbeth.....by Shakespeare.
a. has been written b. was written c. is written d. will be written +
29. youth hostels are a cheap accommodation.....when travelling abroad.
a. preference b. pick c. choice d. selection +
30. Foreign.....is hard to obtain in some countries.
a. current b. cash c. currency d. change +
31. Many people ..... money from banks when they can't afford to pay for their holidays.
a. lend b. donate c. borrow d. invest +
32. one of our instructors was wearing a .....jumper.
a. red long beautiful chenille b. long beautiful red chenille c. beautiful long chenille red
d. beautiful long red chenille +
33. He didn't like working evening shifts but he eventually..... it.
a. used to b. was used to c. got used to d. is used to +
34. Unfortunately, the bicycle he wants.....for him to buy.
a. isn't very cheap b. isn't too cheap c. isn't cheap enough d. isn't enough cheap +
35. Look, there's Robert. Let's go and say hello.- That ..... Robert. He is in Italy on business.
a. mustn't be b. can't be c. shouldn't be d. wouldn't be +
36. Peter .....his father whereas Paul is more like his mother.
a. takes up b. takes down c. takes to d. takes after +
37. The hole in the ozone layer.....by mankind's use of dangerous gases.
a. has caused b. was causing c. was caused d. is causing +
38. Tests .....conducted by scientists recently, to determine the causes of global warming.
a. have been b. had been c. were being d. will have been +
39. New environmental laws .....suggested at the international conference next month.
a. have been b. will be c. were being d. are being +
40. yesterday's anti-nuclear energy protest.....coordinated by Greenpeace.
a. will have been b. was being c. was d. had been +

39 pts

2. Complete the sentences with words derived from the words in bold. (10 points)

1. Would you like to see my stamp... **COLLECTION**?
2. Tom works as a **DELIVERER**.
3. It is illegal to ... **VANDALISE** ..
4. The lecture was ... **BORING** ..
5. The factory should be closed down. It causes too much **POLLUTION** in the area.
6. It's ... **ILLEGAL** ..... to smuggle things.
7. Which method of ... **PAYMENT** ..... do you prefer?
8. Jack passed his exams. He is ... **THRILLED** ..
9. He became more **IMPATIENT** as the time went by.
10. At flea markets you can see a large **VARIETY** Of old objects from all over the world! **VARIOUS**

10 pts

2. Writing(10 pts)

You have recently bought a shirt from an online store called www.peoplercrazyaboutstyle.com. The product was damaged and the order came later than expected. Write a letter of complaint to the manager asking for an apology and a full refund.(80-90 words)

Points	0-14	15-21	22-25	30-38	39-48	49-55	56-60
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Total: 59 pts

Dear Mr. Smith,

I am writing to complain about a shirt I bought in your online store www.peoplearecrazyaboutstyle.com.

The add said that the order was sure to be delivered within a week from the ordering time. Unfortunately the shirt came after three weeks.

In addition, I ordered a black shirt size L, but the one that came was blue and a size M. Apart from that the sleeves were torn and some buttons were missing.

As you can see I am very dissatisfied with your service.

As a result, I would like a written apology and a full refund of my money.

I look forward to having a prompt reply from you.

Yours sincerely,
Eglent Begaj.

10/13

Fill in the empty spaces. Use only ONE word. (10 pts)

Benjamin Goldstein is a naval architect and ^{his} job is to travel to many parts of the world to oversee projects that he is responsible ^{for}. "I was offered this job as ^{soon} as I finished getting my qualifications and I almost turned it ^{down}, because I didn't think I would be able to stand all the travelling. I thought it would be just too tiring and that I'd be constantly suffering from jet lag. Fortunately, a good friend of ^{mine}, who also does a lot of travelling, gave me the tips on how to cope ^{with} it and I've never regretted accepting the job." He says, "If you keep yourself fit and ^{make} sure you get plenty ^{with} rest before and during long flights it isn't actually that bad. And good nutrition helps, too." Although his company pays for all his business trip, Ben points out that "air travel prices ^{have} gone down a lot in recent years and it is actually the ^{most} affordable way to travel, not to mention the quickest.

1. Word formation. (5pts)

- Don't trust Sally. She is dishonest **HONEST**
- The report must be handed in by the seventh day of the month. **SEVEN**
- Extreme sports have increased in popularity in recent years. **POPULAR**
- I was surprised he lost his temper as it is so unlike him. **LIKE**
- She made her first appearance on the stage over fifty years ago. **APPEAR**

2. Rewrite the second sentence so that it means the same as the first. Use the word given (10 pts)

- Our mother makes us clean our rooms on Saturdays.
Made We are made to clean our rooms on Saturdays.
- You should not eat so many sweet things.
Better It would be better if you didn't eat so many sweet things.
- You can't vote unless you are eighteen.
Can Only when you are 18 can you vote.
- Cathy began to drive two years ago.
Driving Cathy was driving for two years.
- If I were you, I'd visit a doctor soon.
You Were I you, I'd visit a doctor soon.

3. Choose the correct word. (3 pts)

- In the ----- people would often go to bed as soon as it got dark.
a) Period b) history **c) past** d) background
- Please make sure your seatbelt is securely -----.
a) Bound b) wrapped c) tied **d) fastened**
- Did Carol ----- you about her adventures in Africa?
a) Say b) remark c) explain **d) tell**

Writing : Your parents are considering leaving the town where you live and moving to the countryside. You are not sure whether you are happy with this idea. Write an essay outlining the **advantages and disadvantages** of living in the countryside. (12 pts)

Points	0-7	8-13	14-20	21-25	26-30	31-36	37-40
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Total: 36 pts

Writing:

Living in the countryside has a lot of advantages, but also many disadvantages. As the advantages we can consider the fact that the country is less polluted and the traffic isn't so heavy. You don't need to worry about health condition, because in the countryside the air and weather are so clean. In the country there are many plant species and you are free to admire the breathtaking landscapes such as huge meadows, peaceful hills or forests.

Moreover, living in the countryside is cheaper than it is in the city, so you probably may afford many other things, because the prices are lower. Another advantage is that you easily built a big house and the garden because charges for ground are much lower than in the suburbs. So you can invite your friends to the barbecue organised in your garden.

The other positive side is the safety. In the rural area the crime rate is much lower. In the countryside people usually keep eyes on neighbour's estates. They always react when something strange is happening.

However, there are also some disadvantages. Living in the country is slower. People don't need to hurry and have a lot of time. People in the country don't have to work so many hours as they do in the city. On the other hand they don't earn so much money. The problem may be the communication. If you don't have your own car you may have problem ~~to~~ how to commute to work.

To sum up, I think that living in the countryside may have a lot of ~~dis~~advantages such as fresh air, breathing landscapes and comfort, but a lot of people decide to stay in the city, due to the fact that the life in the town is easier. The easy access to shops and ~~other~~ institutions are the great advantage.

1. Fill in the empty spaces. Use only ONE word. (10 pts)

Judith Kettering made her big move last year. After completing university, she decided that she wanted to start a new life in another country. She wanted to teach English to foreign children, so she hopped on the plane to Greece and since then, she has never looked back. "I am so happy here in Athens, but if there's one thing that annoys me is the traffic jams!" Judith can't drive, so public transport is her choice. "I must admit that it is very cheap to get the bus, but sometimes it's so slow!" She claims that, sometimes, buses have been up to 45 minutes later than the time stated on the schedule. "I've been late for work several times because of traffic jams and it has caused me a lot of bother!" She has a proposal though: "If more people got on the bus instead of driving, the roads would be clearer and services could run more efficiently. Plus, if you are a bit of an 'earth child' like me, you will know that getting on the bus or tram is a great way to fight against air pollution!"

9pts

2. Word formation. (5 pts)

- The cinema was completely destroyed by the fire. COMPLETE
- Thomas Edison is a world famous inventor. INVENT
- Anna is shy and feels uncomfortable in large crowds of people. COMFORT
- The resort is always full at the height of the tourist season. HIGH
- Hundreds of cyclists took part in the cross-country race. CYCLE

5pts

3. Rewrite the second sentence so that it means the same as the first. Use the word given (10 pts)

- It's a shame that they cancelled the concert.
Only If only they had not canceled the concert.
- It wasn't necessary for her to cook such an enormous meal but she did.
Cooked She hadn't have cooked such an enormous meal.
- The caterers made plenty of food for the party.
Prepared Plenty of food was prepared by the caterers for the party.
- Robert finds working on a computer difficult.
Used Robert isn't used to working on a computer.
- It was a mistake for Jack to buy that used car.
Should Jack should not have bought that used car.

10pts

4. Choose the correct word. (3 pts)

- The train crosses the ----- between France and England.
a) Line b) limit c) boundary **d) border**
- Janet has never been very .....on cooking or cleaning.
a) Determined b) willing c) eager **d) keen**
- They have decided to----- their wedding until next year.
a) Cancel b) interrupt c) suspend **d) postpone**

3pts

Writing: Cars should be banned in city centres. Do you agree? (12 pts)

Points	0-7	8-13	14-20	21-25	26-30	31-36	37-40
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Total: 39pts

Writing

In modern life cars play an important role in daily activities. Although they are really essential to human life cars also bring a lot of problems like pollution, traffic or noise. There is an argument nowadays whether cars should be banned from city centers or not. I believe that cars should be banned from city center and I will explain the reasons in the following essay.

Firstly, city centers are too much crowded at any time of the day. Almost all the people have to pass through the city center to get to their job or their home. By banning cars in this areas the movement of the pedestrians would be much easier and all the traffic that the cars produce would be avoided.

Secondly, cars cause way too much air ~~and~~ pollution and noise. It would be better if we avoided such pollution from our city center where the majority of our city population is ~~quite~~ concentrated. It would be much better for their health and would help ~~the~~ the people to complete ~~more~~ easily their daily tasks.

To sum up, it would be better for any of us if we avoided this problem. The government should ban the cars from the city centers and provide them another route to their destination by leaving the city center green and quiet.

12/13

1. Choose the correct word. (3 pts)

1. The train crosses the ----- between France and England.
a) Line b) limit c) boundary d) border +
2. Janet has never been very ----- on cooking or cleaning.
a) Determined b) willing c) eager d) keen +
3. They have decided to ----- their wedding until next year.
a) Cancel b) interrupt c) suspend d) postpone +

3 pts

2. Rewrite the second sentence so that it means the same as the first. Use the word given (10 pts)

1. It's a shame that they cancelled the concert.
Only If only they had not cancelled the concert. +
2. It wasn't necessary for her to cook such an enormous meal but she did.
Cooked She needn't have cooked such an enormous meal. +
3. The caterers made plenty of food for the party.
Prepared Plenty of food was prepared by the caterers for the party. +
4. Robert finds working on a computer difficult.
Used Robert isn't used to working on a computer. +
5. It was a mistake for Jack to buy that used car.
Should Jack should not have bought that used car. +

10 pts

3. Fill in the empty spaces. Use only ONE word. (10 pts)

Judith Kettering made his/hers big move last year. After completing university, she decided that she wanted to start a new life in another country. She wanted to teach English to foreign children, so she hopped on the plane to Greece and since then, she has never looked back. "I am so happy here in Athens, but if there's one thing that annoys me is the traffic jams!" Judith can't drive, so public transport is her choice. "I must admit that it is very cheap to get the the bus, but sometimes it's so slow!" She claims that, sometimes, buses have been up to 45 minutes later than the time stated on the schedule. "I've been late for work several times because of traffic jams and it has caused me a lot of bother!" She has a proposal though: "If more people got on the bus instead of driving, the roads would be clearer and services could run much more efficiently. Plus, if you are a bit of an 'earth child' like me, you will know that getting on the bus or tram is a great way to fight against air pollution!"

9 pts

4. Word formation. (5 pts)

1. The cinema was completely destroyed by the fire. COMPLETE +
2. Thomas Edison is a world famous inventor. INVENT +
3. Anna is shy and feels uncomfortable in large crowds of people. COMFORT +
4. The resort is always full at the height of the tourist season. HIGH height +
5. Hundreds of cyclists took part in the cross-country race. CYCLE +

5 pts

Writing: Cars should be banned in city centres. Do you agree? (12 pts)

Points	0-7	8-13	14-20	21-25	26-30	31-36	37-40
Grade	4	5	6	7	8	9	10

Total: 37 pts

Nowadays the number of cars in the cities is rising because people need them ^{more and more} to go to work, etc. This ~~caused~~ ^{Therefore} traffic is a big problem for cities. There has been an argument concerning this matter, and some cities have decided to ban cars from their city centers. I believe that this is the right choice because of several reasons.

First of all, during noon the traffic in the city center is very irritating and stressful for the drivers but also for pedestrians. Sometimes you have to wait hours to get from one place to another during this time, and I think this is very inconvenient for those people who are in hurry or have to go to work. Not using the city center to go ~~where~~ ^{where you} have to go is going to ease the traffic all over the city.

Another reason is that cars produce a lot of noise, and the city center ~~is~~ should not have such noises because it is a place full of people and this noise will just make things worse. If you ban cars from the city center it will drastically reduce the noise and this will help people to relax and concentrate more. Moreover, city centers are visited by a lot of tourists, ~~and~~ ^{which} would rather see the beauty of the city center and the people's lives than see the traffic around it and its irritating noise.

In addition, cars ~~emit~~ ^{emit} a lot of carbon dioxide, which is very dangerous in large quantities, ~~and~~ just imagine hundreds of cars ~~releasing~~ ^{emitting} tons of CO₂ ~~at~~ ^{at} the same time in the city center. That makes a lot of people avoid city centers, so why not stop this problem and replace ~~it~~ ^{it} with more beautiful and healthier places for all the people. This will make city centers a ~~very~~ ^{more} beautiful and healthier place for all the people.

In conclusion, I strongly believe that cars should be banned from city centers. During noon they cause a lot of traffic, and also they cause a lot of traffic and pollution.

11 pts

9.5. Rezultate me diagrama

Testet e mësipërme u zhvilluan në disa nga klasat në të cilat unë jap mësime. Mëposhtësjellimrezultatet me grafikë.

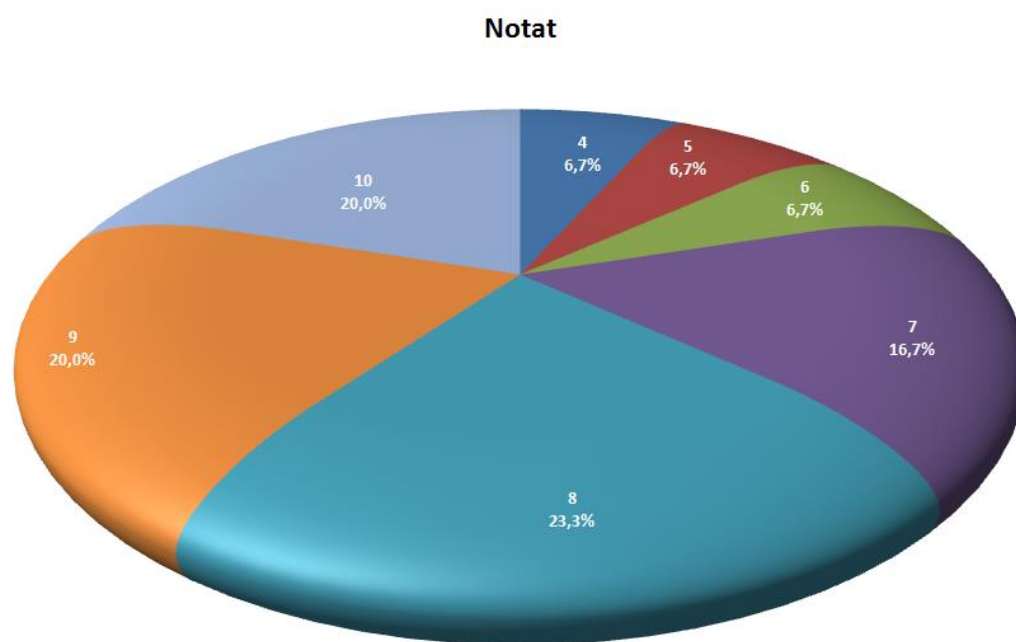
Modeli 1.

Klasa XI-A

Notat	4	5	6	7	8	9	10	
Efektivi	2	2	2	5	7	6	6	30
Dendësia	0,067	0,067	0,067	0,167	0,233	0,2	0,2	1
Dendësia %	6,7%	6,7%	6,7%	16,7%	23,3%	20,0%	20,0%	100%

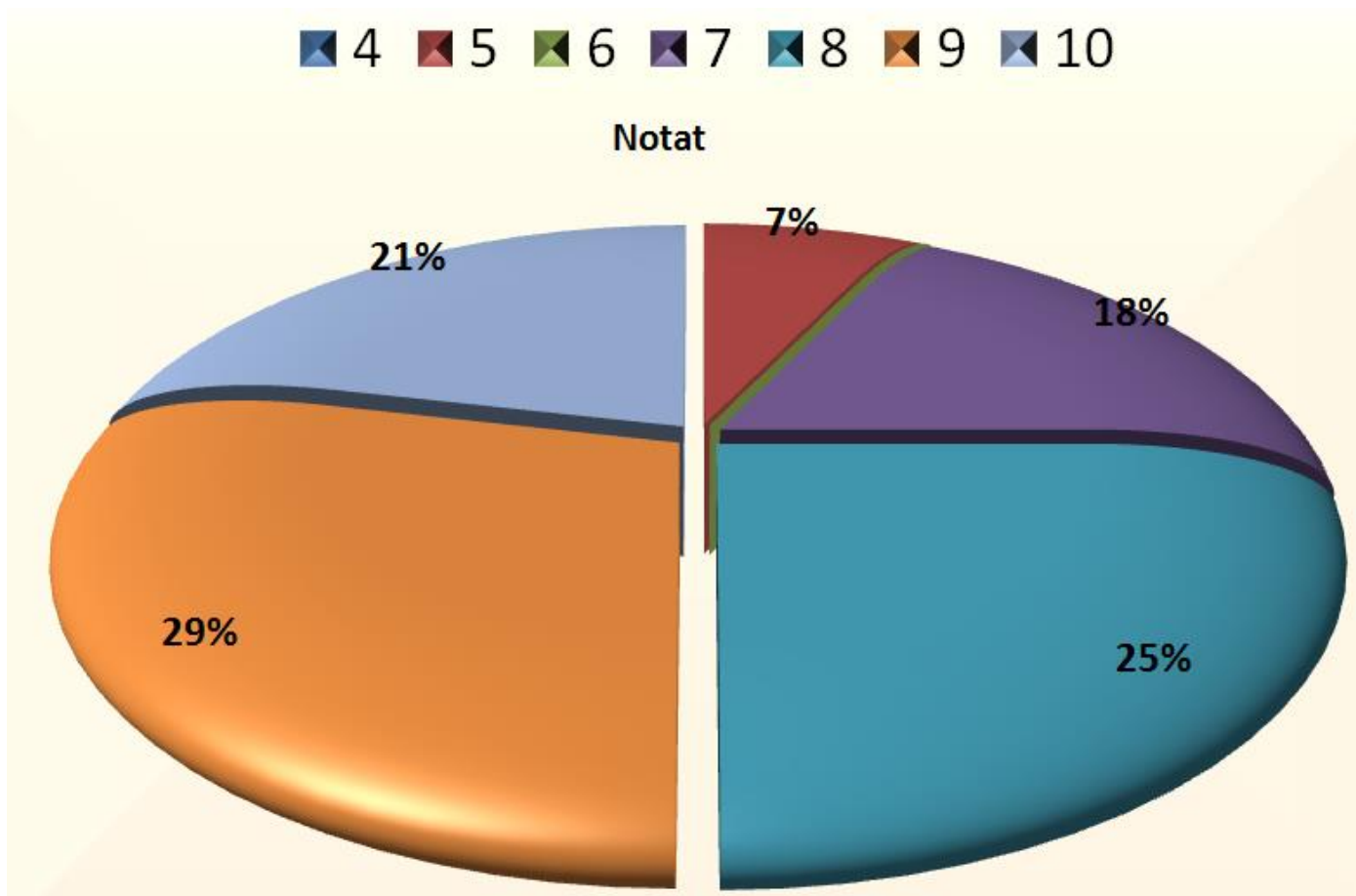
Nota Mes

Kalueshmëria

Klasa XI-D

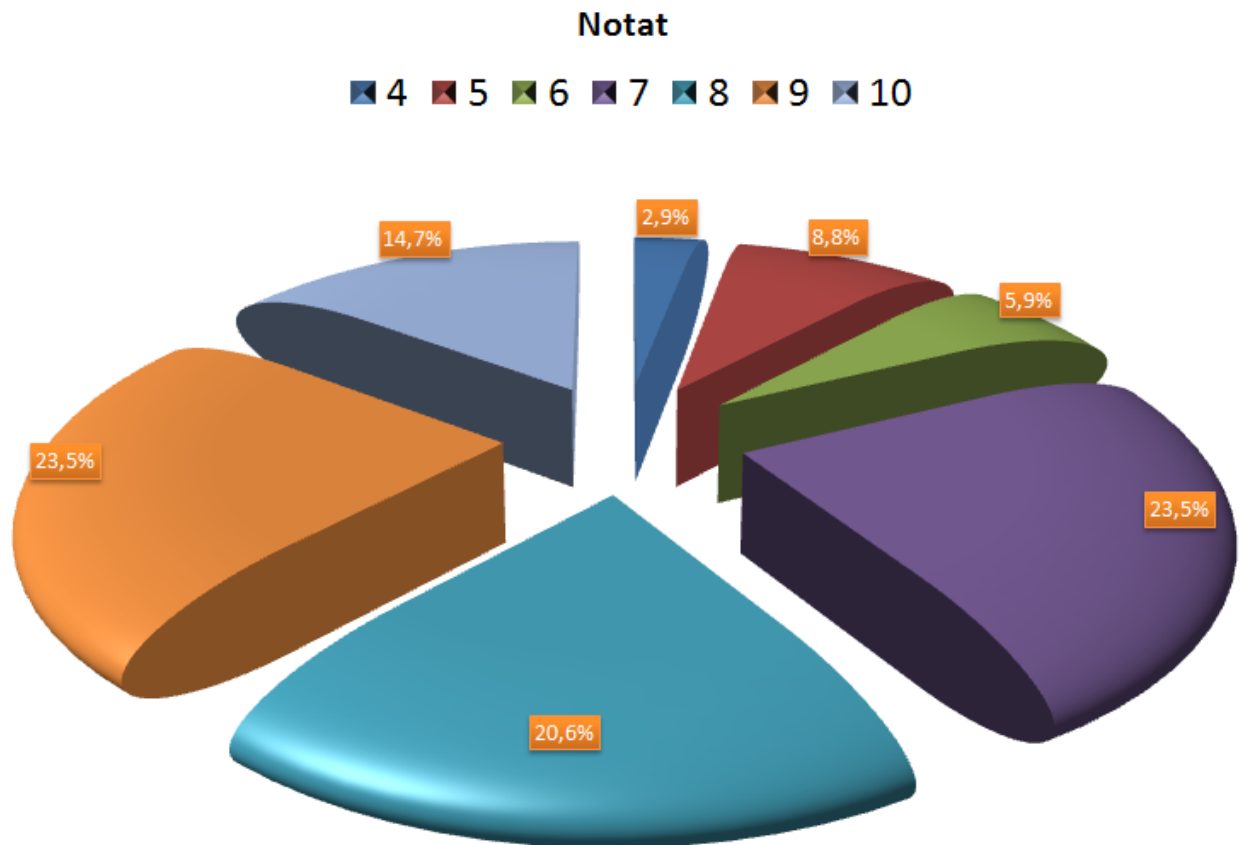
Notat	4	5	6	7	8	9	10	
Efektivi	0	2	0	5	7	8	6	28
Dendësia	0	0,071	0	0,179	0,25	0,286	0,214	1
Dendësia %	0,0%	7,1%	0,0%	17,9%	25,0%	28,6%	21,4%	100%
Nota Mes	8.3							
Kalueshmëria	100%							

Modeli 2.
Klasa XII-C

Notat	4	5	6	7	8	9	10	
Efektivi	1	3	2	8	7	8	5	34
Dendesia	0,029	0,088	0,059	0,235	0,206	0,235	0,147	1
Dendesia %	2,9%	8,8%	5,9%	23,5%	20,6%	23,5%	14,7%	100%
Nota Mes	7.8							
Kalueshmëria	97.1 %							

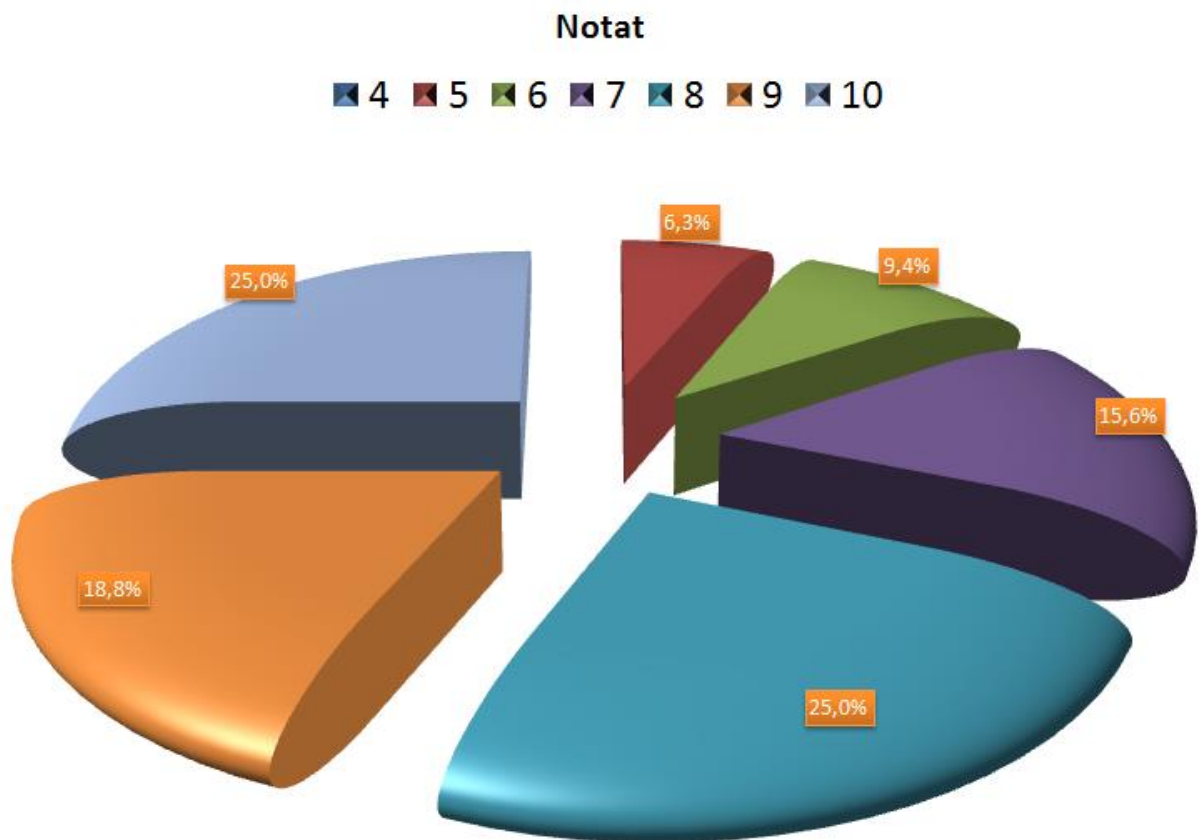

Modeli 3.
Klasa X-H

Notat	4	5	6	7	8	9	10	
Efektivi	0	2	3	5	8	6	8	32
Dendesia	0	0,063	0,094	0,156	0,25	0,188	0,25	1
Dendesia %	0,0%	6,3%	9,4%	15,6%	25,0%	18,8%	25,0%	100%
Nota Mes	8.2							
Kalueshmëria	100 %							

Modeli 4.

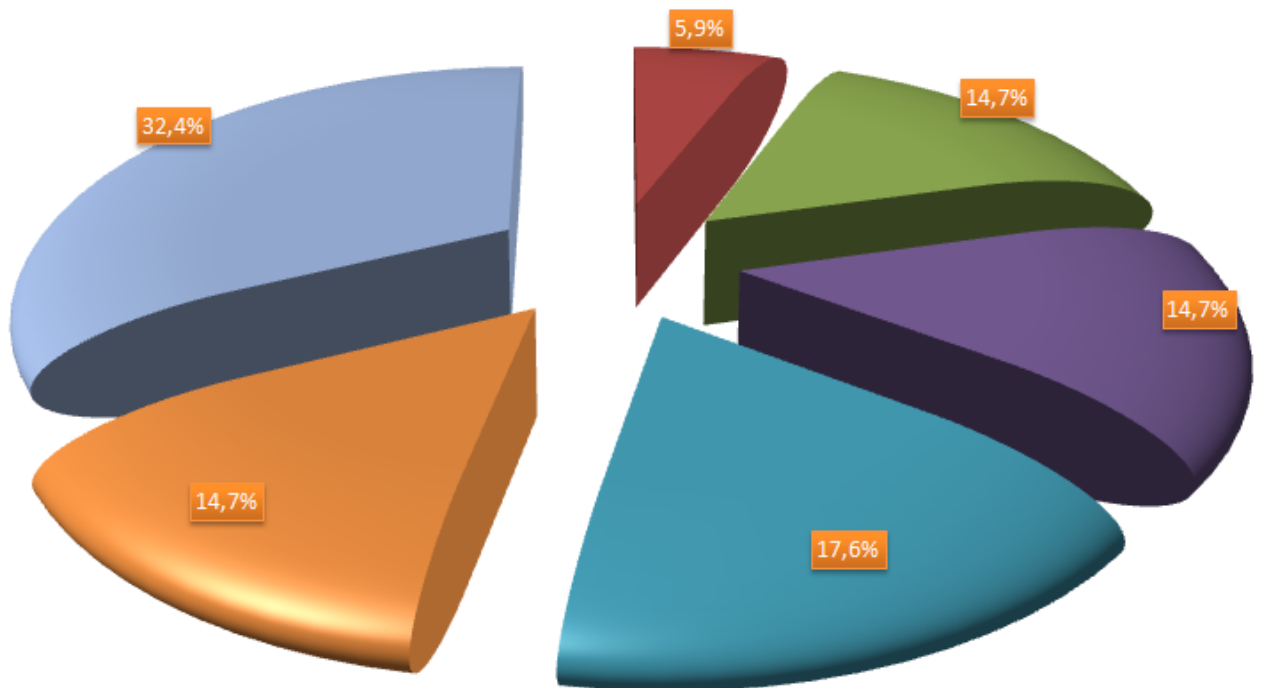

Klasa XII-H

Notat	4	5	6	7	8	9	10	
Efektivi	0	2	5	5	6	5	11	34
Dendesia	0	0,059	0,147	0,147	0,176	0,147	0,324	1
Dendesia %	0,0%	5,9%	14,7%	14,7%	17,6%	14,7%	32,4%	100%
Nota Mes	8.2							
Kalueshmëria	100 %							

Notat

■ 4
 ■ 5
 ■ 6
 ■ 7
 ■ 8
 ■ 9
 ■ 10

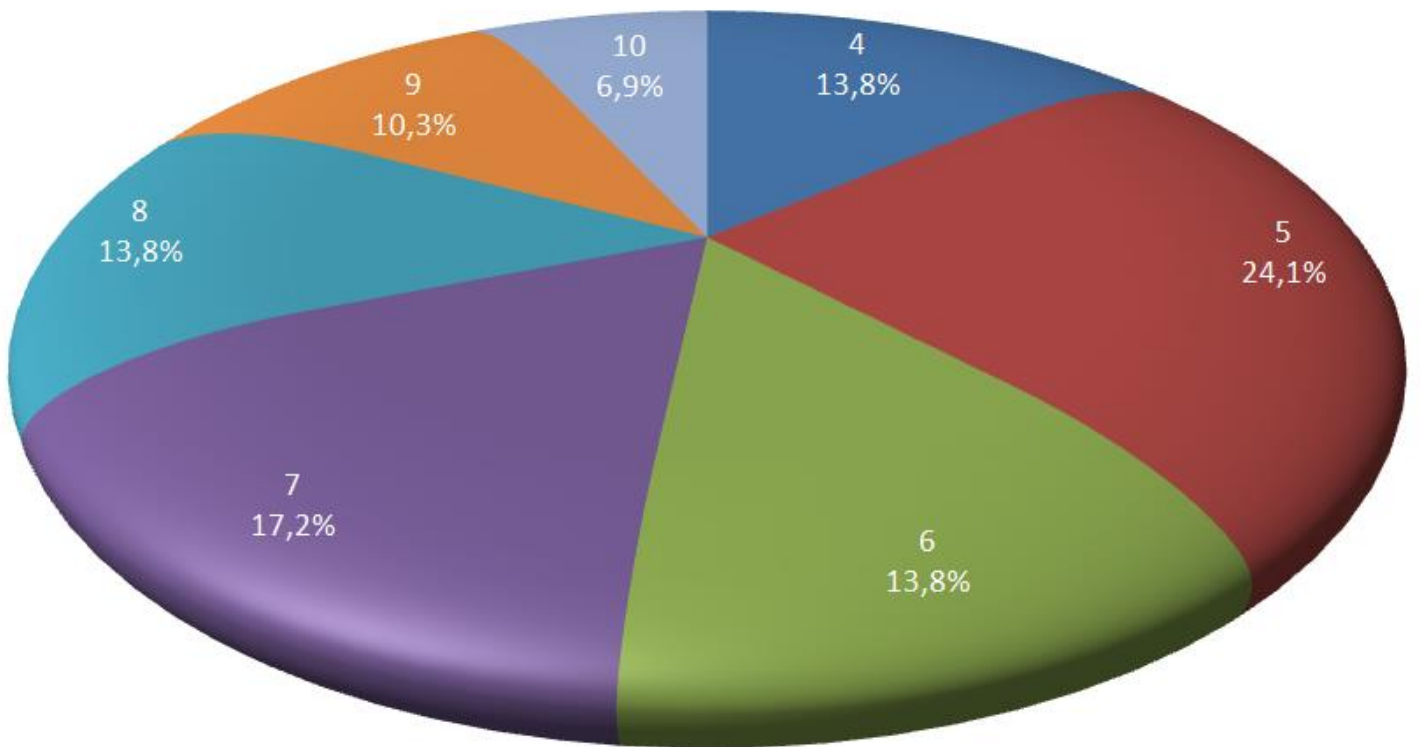

Modeli 4.
Klasa XII-A

Notat	4	5	6	7	8	9	10	
Efektivi	4	7	4	5	4	3	2	29
Dendesia	0,138	0,241	0,138	0,172	0,138	0,103	0,069	1
Dendesia %	13,8%	24,1%	13,8%	17,2%	13,8%	10,3%	6,9%	100%
Nota Mes	6.5							
Kalueshmëria	86.2 %							

Notat

PËRFUNDIME

1. Me anglishten kontakti ynë është i përditshëm dhe i pandërprerë. Ajo është shndërruar sot në gjuhën parësore me të cilën komunikohet në nivel ndërkombëtar dhe rajonal. Për zotërimin e saj përdoren politika të caktuara shtetërore, institucionale, arsimore, madje dhe individuale. Në Shqipëri vërehet një orientim i theksuar i familjeve dhe i individëve për të pasur rezultate sa më të mira në këtë zotërim. Madje në sistemin parauniversitar ka disa vjet që forma e kontrollit të nivelit të zotërimin e të përvetësimit të saj përfshihet në provimet e detyrueshme të maturës shtetërore. Puna jonë, si mësues i anglishtes në sistemin parauniversitar dhe jo vetëm, na ka përballuar me situata të larmishme të suksesshme, por edhe të pasuksesshme, me çështje të ndryshme dhe me probleme të natyrave komplekse që lidhen me anglishten në procesin mësimor. Ne jemi gjendur përballë faktorëve të shumtë që lidhen me nivelin dhe cilësinë e zotërimin të kësaj gjuhe. Edhe pse përmirësimet janë të shumta dhe përfshirëse, edhe pse përvetësimi njeh një vijë ngritjeje, përsëri vërejmë se duhet akoma shumë punë, që lidhet me tri segmente: *përmirësimet të mëtejshme në kurrikulat tona shkollore, përmirësimet në metodat e mënyrat e mësimdhënies e mësimnxënies* (kualifikimi i përhershëm i mësuesve të anglishtes), si dhe *përmirësimi i përditësimit i vazhdueshëm i bazës materiale* me të cilën punohet në shkollë dhe jashtë saj për të realizuar këtë detyrë. Këtu, në radhë të parë nënkuptojmë tekstet shkollore, por pa nënvleftësuar gramatikat e ndryshme të mirëfillta të anglishtes (shkencore dhe shkollore), si dhe fjalorët anglisht njëgjuhësh dhe ata dygjuhësh: *anglisht - shqip* dhe *shqip – anglisht* (thuhet se nuk mund të përvetësohet sa e si duhet një gjuhë, nëse nuk ke mbi tavolinë gramatikën dhe fjalorin e saj).

2. Punimi ynë u ndal te fjalorët që lidhen me anglishten e që janë në përdorim në vendin tonë. Fjalorët anglisht, anglisht-shqip dhe shqip-anglisht janë sot ndër librat më të përdorur nga ata që merren me anglishten në shkollë, por edhe nga përdoruesi i tyre në marrëdhënie pune, sepse anglishtja është gjuha më e kërkuar për të zënë e mbajtur një vend pune sot (Kjo ka një spektër shumë të gjerë dhe përfshin punësimin në shkencë dhe teknologji, në industri e bujqësi, në menaxhim e biznes, në art e modë, në sport e turizëm etj. Akademiku shqiptar Jani Thomai shkruan se “Fjalori është vepër që kodifikon në sistem pasurinë leksikore, frazeologjike e semantike të gjuhës në rrafsh të ndryshme. Meqë leksiku përfshin fjalët, shprehjet e kuptimet, që përdoren në fusha të ndryshme të veprimtarisë gjuhësore, ai përfaqëson kështu vetë lëndën e gjuhës dhe rrok të gjitha fushat e jetës në shtrirje kohore të pakufizuar. Prandaj autorë të ndryshëm e vlerësojnë fjalorin si *simbol* të gjuhës dhe e njëjtësojnë me vetë gjuhën. Më tej, në rrafshin e shpjegimeve fjalori pasqyron të organizuara gjuhësisht konceptet, të cilave u referohen fjalët me kuptimet e tyre. Në këtë mënyrë fjalori ndihmon për organizimin e shprehjen e vetë mendimeve kur ndërton njësi sintaksore. Pasurimi i ligjërimin të kujtdo me fjalë e shprehje zgjeron sistemin e tij konceptor dhe vetë mendimin. Kjo e bën atë një vepër të kërkuar e të dobishme për shumë shtresa shoqërore, për nxënës e studentë, për mësues e pedagogë, për shkrimtarë e gazetarë, për përkthyes e specialistë, për studiues e për këdo që mëson një gjuhë etj.”

3. Fjalori i një gjuhe, i çfarëdo madhësie a lloji qoftë, ka një mënyrë të brendshme të ndërtimit që përcakton dhe natyrën e tij. Kjo mënyrë ndërtimi mund të shihet në disa prerje gjuhësore: nga pasuria *lemore* (nga fjalësi apo nga numri i fjalëve dhe njësisive frazeologjike

që përfshin), nga teknikat e ndërtimit të zërave brenda fjalorit, nga kriteret e sasisë dhe cilësisë së lëndës shpjeguese e ilustruese brenda këtij zëri, nga formati i përdorimit (fjalor i shtypur apo fjalor elektronik) etj. Pjesë organike, komponent i domosdoshëm dhe funksional për ndërtimin e fjalorëve me të cilët punojmë përditë, është *sintagmatika* një çështje që nuk është parë deri tani në ndonjë studim të veçantë të plotë.

4. Studimet e sotme shqiptare e ato botërore në të gjitha rrafshet gjuhësore nuk mund të kuptohen pa konceptin *sintagmatikë*, e cili në vetvete lidhet me konceptin *sintagmë*. Në studimet në gjuhësinë shqiptare ky koncept ka hyrë shumë vonë, edhe si term për të shënuar një dukuri të caktuar, por edhe si *mënyrë studimi shkencor*. Ai është futur në përdorim shkencor (dhe jo shkencor) aty nga fundi i viteve 90 të shekullit XX. Kjo duket dhe nga mospasqyrimi i tij në fjalorët shpjegues kombëtarë të shqipes, të hartuar pas Kongresit të Drejtshkrimit (1972), që nënkupton jo vetëm se janë fjalorë normativë, por pasqyrojnë edhe një pjesë të madhe të tremave shkencorë, tashmë të konsoliduar si terma të sistemeve të ndryshme terminologjike. Kjo gjendje mospasqyrimi nuk është e krejt papritur, sepse edhe në leksikografinë njëgjuhëshe të anglishtes termi *sintagmatikë*, por edhe *sintagmë*, ka zënë vend shumë – shumë vonë. Në dhjetëra e dhjetëra fjalorë shpjegues të botuar në vendet anglishtfolëse, thuajse nuk i gjen ato si terma. Kështu, kjo gjendje zbulohet dhe te botimet e shumta leksikografike të Oxford-it, Collins-it, Longmann-it etj. Kjo gjendje zbulohet edhe në leksikografinë frënge, atë italiane, greke etj. Një nga arsyet e mospasqyrimin në fjalorët shpjegues të përgjithshëm, mendojmë se është se termi zakonisht lidhet me një fushë të ngushtë dijesh, me ato gjuhësore, ndaj ai duhet kërkuar në fjalorë terminologjikë gjuhësorë), edhe pse termi, tashmë polisemantik, e ka origjinën nga terminologjia e fushës ushtarake.

5. Punimi ndalet gjerësisht në këtë komponent të fjalorëve, sidomos atyre dygjuhësh *anglisht - shqip* dhe *shqip-anglisht*, nisur nga konceptimi se studimi i kësaj ane të fjalorëve i shërben në radhë të parë njohjes së fjalorëve dhe përdorimit të tyre me lehtësi më të madhe në praktikën e përditshme për mësimin e anglishtes nga shqiptarët dhe të shqipes nga të huajt, sidomos nga anglishtfolësit. Nevoja për të zotëruar anglishten dhe për të zhvilluar aftësitë e nevojshme ligjërimore, është vendimtare për shkak të ndryshimeve të shpejta sot në botën mbarëshqiptare dhe zhvillimit të tregut të punës që u kërkon nxënësve dhe studentëve që të fitojnë nivel të caktuar të aftësive komunikuese gjuhësore. Dhe kjo nuk mund të arrihet pa njohur mirë sintagmatikën e fjalorit, një nocion polisemantik, shumë kompleks dhe shpesh edhe me konceptime të ndryshme. Gjatë punimit ne jemi ndalur në koncepte të tilla të thjeshta e të përbëra, si *sntagmatikë sintaksore*, *sintagmatikë semantike*, *sintagmatikë ndërtuese e kuptimit*, *sintagmatikë shpjeguese*, *sintagmatikë ilustruese*, *leksemanikë*, *valencë leksikore e semantike*, *shembullsim* etj..

6. Punimi u ndal në mënyrë të hollësishme në një aspekt të veçantë të fjalorëve dygjuhësh anglisht - shqip dhe shqip - anglisht, në sintagmatikën e tyre, d.m.th. në studimin e sintagmave, të grupeve të fjalëve që pasojnë njëra-tjetrën dhe formojnë njësitë funksionale në hierarkinë e frazës (grup foljor, emëror, parafjalor etj.). Puna është ndalur në të gjitha rrafshet ndërtimore të fjalorit (e sidomos në atë shpjegues e në atë ilustrues). Kjo e gjitha është bërë me qëllim që të dalë më në pah dhe të analizohet e të interpretohet një anë shpesh e anashkaluar në fjalorët, sidomos ata njëgjuhësh, dhe ndër ta fjalorët anglisht-shqip e shqip-anglisht. Interpretimi semantik dhe funksional i sintagmatikës është parë në aspektin sesi

funkcion ajo për të realizuar paraqitjen e fjalës në fjalor si dhe si ndihmon në zbulimin i strukturës seamantike të tyre.

7. Nocioni i sintagmës dhe i sintagmatikës mund të shihet në tri prerje: si *koncept themelor i gjuhësisë së përgjithshme*; si *koncept sintaksor* dhe si *koncept leksikografik*. I pari që e futi termin *sintagmë* në studimet gjuhësore, si *koncept themelor i gjuhësisë së përgjithshme* (nga i cili rrjedh *termi sintagmatikë*) është Ferdinand de Saussure. Ai thekson se sintagmat dhe lidhjet sintagmatike ne mund t'i gjejmë në të gjitha rrafshet / nënsistemet e gjuhës dhe për të gjitha njësitë gjuhësore. Nocioni i sintagmës aplikohet jo vetëm për fjalë, por edhe për grupe fjalësh, për njësi të ndërliqshme gjithfarë dimensionesh dhe gjithfarë lloji (fjalë të përbëra, rrjedhoja, pjesë fjalie, fjali të tëra). Përmbi 100 vjet studimet gjuhësore nuk mund të kuptohen pa këtë koncept. Për kanë folur gjuhëtarë botërorë si Andre Martinet, John Lyons etj., por edhe gjuhëtarë shqiptarë si Shezai Rrokaj, Rami Memushaj etj. Ky i fundit thekson se “Në rrjedhën e të folurit, njësitë gjuhësore hyjnë në marrëdhënie hapësinore dhe kohore me njëra-tjetrën... Këto marrëdhënie midis dy a më shumë njësive që ndjekin njëra-tjetrën në rrjedhën e ligjërit, quhen *lidhje sintagmatike*, kurse njësitë që hyjnë në lidhje të tilla, formojnë një *sintagmë* (greq. vj. *syntagma*, nga *syn* “bashkë” + *tagma* “rend, renditje”). Fonemat e një morfeme, morfemat e një fjale, fjalët e një grupi sintaksor dhe grupet e fjalëve të një fjalie lidhen midis tyre në *sintagma*, të cilat janë njësi të një rrafshi të më të lartë se përbërësit e vet. Pra, *sintagmë* mund të jetë një morfemë /*k-o-h-ë*/, një fjalë (*Shqip-ëri-së*), një grup fjalësh (*mbi supet e Shqipërisë*) ose një fjali.”

8. Konceptet *sintagmë dhe sintagmatikë* lidhen drejtpërdrejt dhe me sintaksën. Rami Memushaj shkruan se “Megjithëse për funksionet e fjalëve gjykojmë duke i parë në gji të fjalisë, fjalët nuk bashkohen drejtpërdrejt në fjali. Ato i kryejnë funksionet e tyre si gjymtyrë fjalie duke u lidhur me njëra-tjetrën sipas rregullash të caktuara, të veçanta për çdo gjuhë, në përbërës të një rendi më të ulët se fjalia. Këta përbërës në gjirin e të cilëve mishërohen funksionet sintaksore të fjalëve, quhen *sintagma*. Koncepti sintaksor i sintagmës është i domosdoshëm për të zbërthyer në elementet përbërëse strukturat kuptimore të fjalëve në fjalorë. Me të drejtë ky studiues shkruan se “Një *sintagmë* mund të përfshijë në vetvete disa *sintagma* më të vogla dhe, nga ana e vet, mund të përfshihet në një tjetër më të madhe. Kjo do të thotë se *sintagma* paraqitet si një strukturë hierarkike me madhësi të papërcaktuar. *Sintagmë* mund të jetë një gjymtyrë fjalie, si *im atë*, ose një fjali e tërë. P.sh., në periudhën *E gëzonte mendimi se do ta takonte*, fjalia e varur *se do ta takonte* është një *sintagmë*. Zakonisht, *sintagma* përbëhet nga dy njësi, njëra prej të cilave është kryesore dhe përbën *kokën* e saj. Kështu, në *sintagmën im atë*, *kokë* është emri *atë*; në *sintagmën ngrihej herët në mëngjes*, *kokë* është folja *ngrihej* etj.”

9. Sintagmatika leksikografike lidhet dhe me llojet sintaksore e sintagmave. *Sintagma* sintaksore ka një *kokë*, si elemente të pandashëm dhe si *kokë* e sintagmës mund të shërbejnë vetëm kategoritë leksikore, d.m.th., folja, emri, mbiemri, ndajfolja dhe parafjala. Sipas përkatësisë leksikore të kokës merr emrin edhe *sintagma*: kur koka është folje, kemi *sintagmë foljore* (SF); kur koka është emër, kemi *sintagmë emërore* (SE); kur koka është mbiemër, kemi *sintagmë mbiemërore* (SM); kur koka është ndajfolje, kemi *sintagmë ndajfoljore* (SN); dhe kur koka është parafjalë, kemi *sintagmë parafjalore* (SP).

Studiuesi Thoma Dhima shkruan se “Termi *sintagmë* i korrespondon termit të anglishtes phrase [freiz] që nuk do të thotë frazë në kuptimin që e përdorim këtu (asaj i

përgjigjet termi *clause* [klo:z] në kuptimin e frazës së thjeshtë dhe sentencë në kuptimin edhe të frazës së thjeshtë, dhe të frazës së përbërë, por shënon një grup fjalësh që është pjesë e një fraze. Termave shqip *sintagmë emërore, sintagmë foljore, sintagmë mbiemërore, sintagmë parafjalore* u përgjigjen në anglisht Noun Phrase (NP), Verb Phrase (VP), Adjective Phrase (AP), Prepositional Phrase (PP). Shkurtime në anglisht kanë marrë vlerën e simboleve teknike ndërkombëtare dhe janë përdorur dhe përdoren në mjaft punime në shqip.”

10. Sintagma dhe sintagmatika mund të shihet si *koncept leksikografik*. Këtu përsëri termi është shumëkuptimësh, sepse kemi semantikë shpjeguese dhe semantikë ilustruese. *Sintagmatika shpjeguese* nënkupton se si organizohen / si lidhen përbërësit e kuptimit (semat) njëri pas tjetrit brenda një kuptimi dhe se si organizohen / vendosen kuptimet njëri pas tjetrit në strukturën kuptimore të një fjale shumëkuptimëshe. Shpjegimi i kuptimit edhe pse është një proces linear, sintagmatik ai përfshin elemente të ndryshme, madje edhe lidhen me fusha jashtë semantikës leksikore, siç është semantike morfologjike apo ndarjet në kategorialitete morfologjike (duke treguar përkatësinë leksiko-gramatikore të fjalës që shpjegohet).

11. Shpjegimet e kuptimeve për fjalën si njësi leksikore janë pak a shumë të njëjtë në të gjitha gjuhët. Në vartësi nga natyra e një lloji shpjegimi, përcaktohet dhe sintagmatika e përbërësve kuptimorë / e semave. Pranohen 5 lloje shpjegimi kuptimor: me perifraksim, me përshkrim, me përkufizim, me sinonimi dhe shpjegimi i përzier. Krejt normalisht sintagmatika e vendosjes së elementeve njëri pas tjetrit në secilin nga këto shpjegime nuk mund të jetë identik. Në punim janë dhënë shumë shpjegime kuptimore, në shqipe dhe në anglishte, të cilat orientojnë dhe për lidhjet sintagmatike dhe mënyrën e organizimit të këtyre elementeve në sintagma. Gjithashtu, për secilin lloj të shpjegimeve janë dhënë ilustrime me shpjegime kuptimore të fjalëve nga gjuha shqipe, duke menduar se edhe kjo lëndë ilustruese është më se e mjaftueshme për të para sintagmatikën shpjeguese në një vepër leksikografike.

Sintagmatika shpjeguese ka të bëjë me linearitetin e shpjegimit të kuptimit të një fjale njëkuptimëshe dhe linearitetin e kuptimeve të një fjale shumëkuptimëshe. Shkencërisht asgjë nuk vendoset rastësisht në shpjegimin kuptimor, por ka një organizim taksonimik shkencor të përbërësve kuptimorë e të vetë kuptimeve.

12. Në një fjalor, njëgjuhësh apo dygjuhësh (por sidomos njëgjuhësh / shpjegues) ndeshesh dhe me *sintagmatikën ilustruese*. Në një fjalë / artikull / zë leksikografik në një vepër të tillë jepet shpjegimi i kuptimit, por edhe një numër i caktuar shembuj, thëniesh etj. ku shfaqet minimalisht jeta e fjalës, kuptimi i së cilës shpjegohet. Këta shembuj, thënie etj. krijojnë sintagmatikën në kuptimin e ngushtë apo në kuptimin terminologjik leksikografik (term i përdorur në gjuhën shqipe, nga Jani Thomai, nga Hajri Shehu etj. Hajri Shehu përdor dhe termat *shembullsim* dhe *bashkëlidhje leksikore*. Përmes kësaj sintagmatike ilustruhet, saktësohet e plotësohet kuptimi leksikor i një fjale, gjithnjë në vartësi nga lloji, tipi dhe madhësia e fjalorit.

13. Sintagmatikën ilustruese të fjalëve e gjen në një vepër leksikografike, njëgjuhëshe dhe në atë dygjuhëshe, për rrjedhim edhe në fjalorët anglisht – shqip dhe shqip – anglisht. Fjala, zë vend në fjalor, nëse ajo ka një mëvetësi kuptimore të qëndrueshme, jashtë përdorimit në fjali. Por duhet të theksojmë se fjala kur duhet të komunikojmë ose të transmetojmë një mesazh të caktuar (me shkrim apo me gojë) ajo nuk mund të përdoret e vetme ajo hyn në lidhje me fjalë të tjera dhe këtë e kryen sepse ka aftësi e mundësi që të lidhet me fjalë të tjera në njësi më të

larta, si togfjalëshi, fjalia, duke shpërfaqur kështu ato që thuhet vlera sintagmatike. Studiuesi Jani Thomai kur shkruan për vlerat e fjalës në gjuhën shqipe (duke dalluar disa të tilla), nënvizon se “Fjala ka gjithashtu aftësi që të lidhet me fjalë të tjera në njësi më të larta, si togfjalëshi, fjalia e periudha, d.m.th. **vlera sintagmatike**. Çdo fjalë që të marrim, në çdo kuptim të saj, formon disa lidhje leksematike (leksiko-sintaksore) me fjalë të tjera, ku shpërfaq edhe vlerat e përmbajtjes, ngjyresat emocionuese a stilistike, deri edhe kuptimet frazeologjiksht të lidhura. Kështu, *dor/ë-a f.* hyn në lidhje të shumta me fjalë të tjera, si: *dora e djathtë (e majtë), i dha dorën, prek me dorë, ka dorë, ia la në dorë ... Fjalët më të lashta dhe ato me shumë kuptime kanë leksematikë të gjerë dhe mundësi për lidhje të reja fjalësh. Nëpërmjet këtyre lidhjeve kryhet marrëveshja gjuhësore, kurse në punën leksikografike ato shërbejnë për të zbuluar kuptimet e fjalës, ngjyresat e ndryshme stilistiko-emocionuese, ndryshimet në formë e në përmbajtje. Edhe shfrytëzimi i leksematikës së gjerë të fjalëve në të folur e në të shkruar është shprehje e pasurisë së mendimit.”*

14. Në një fjalor, krahas shpjegimit kuptimor të fjalëve në një fjalor shpjegues si dhe barasvlerësit të një fjalë në një gjuhë tjetër në një fjalor dy- e shumëgjuhësh, gjen edhe shembuj ilustrues (thënie minimale sintagmatike dhe shembuj me fjali) që ndihmojnë për zbulimin më të plotë të kuptimit dhe shërbejnë si mjet plotësues për karakterizimin e fjalës, duke treguar sferën e përdorimit, rrethimin tipik leksiko-gramatikor, vërtetojnë vlerësimin stilistikor dhe karakteristikën gramatikore që i jepet fjalës. Këtij parimi i nënshtrohet edhe frazeologjia, kur ajo vështrohet në një vepër frazeografike apo në një fjalor të përgjithshëm.

15. Sintagmatika ilustruese në një fjalor është dy llojesh: *grafike*, si fotografi, harta e skica (kryesisht në fjalorët enciklopedikë, ideografikë etj.) dhe *gjuhësore*, si thënie (togje fjalësh) dhe shembuj të plotë (fjali). Ne kemi bërë ilustrimet e nevojshme me ilustrimet grafike me lëndë nga fjalorët e anglishtes. Por në fjalorët shpjegues përdoren zakonisht ilustrimet e llojit të dytë (thënie e fjali). Sipas Jani Thomait, në fjalorët gjuhësorë përdoren *thënie* si togje fjalësh, si sintagma të vetëqëndrueshme, por të shkëputura nga përdorimi konkret. Ato më shumë janë ndërtime modelore nga hartuesit sipas mundësive valencore të fjalës që ilustrojnë. Akademiku shkruan se “**Thëniet** janë togje të shkurtra fjalësh, që vihen pas shpjegimit të një kuptimi, për ta plotësuar atë me elemente e nuanca më të imëta të atij kuptimi, të cilat nuk mund të jepen të gjitha në shpjegim. Por thëniet kanë edhe vlera të tjera plotësuese në nuancat shprehëse, emocionuese e stilistike, në llojet e lidhjeve sintaksore të fjalës që shpjegohet, në fushën leksikore dhe në gjithë **leksematikën a sintagmatikën** e saj. Thëniet tregojnë që kjo fjalë në këtë kuptim është reale në gjuhë dhe ka këtë fushë e këto veçori përdorimi. Në përgjithësi thëniet janë karakteristike për fjalorë shpjegues të tipit të mesëm dhe të vogël si dhe për fjalorët dygjuhësh.

16. Sintagmatika ilustruese e njësive leksikore, del *si kontekst i realizimit të kuptimeve të kësaj njësie* dhe ka vlerë, nga njëra anë, sepse prej saj mund të nxirren kuptimet e njësisë leksikore dhe, nga ana tjetër, mund të jepen më qartë e në mënyrë plotësuese këto kuptime. Studime për këtë anë të përmbajtjes së fjalorëve pothuajse mungojnë në literaturën tonë gjuhësore. Përmbajtja e fjalorëve dygjuhësh, përveç fjalësisht që është objekt i një fushe tjetër, mund të vështrohet nga ana sintaksore në dy aspekte: në aspektin *e sintagmatikës së shembujve* që jepen për të ilustruar përdorimin e fjalëve të ndryshme dhe në aspektin *e sintagmatikës së thënieve* që përdoren për të dhënë kuptimin. Këto thënie mund të paraqiten në formë sintagmash (togfjalëshash a frazash) ose në formë fjalish. Shembujt me fjali i

gjejmë zakonisht në fjalorët e tipit të madh, shumëvëllimësh, si dhe në fjalorë tematikë (në fjalorë autorësh, veprash, konkordancash etj.) Akademiku Jani Thomai shkruan se “Shembujt gjithashtu shërbejnë për të plotësuar shpjegimin e kuptimit me nuanca të holla semantike, emocionuese, shprehëse, stilistike, të përdorimit etj., por, më shumë se thënie, ato japin edhe bukurinë e shprehjeve me këtë fjalë, jetën e saj të gjallë në ligjërime të ndryshme. Shembujt nxirren nga të gjitha gjinitë e gjuhës së shkruar e të folur: nga letërsia artistike, shkencore, mësimore, nga publicistika, nga folklori, nga ligjërimet e folura popullore etj. Me këtë funksion vihen edhe proverbat e fjalët e urta. Janë fjali të zgjedhura mirë, nga shkrime të mjeshtërive të gjuhës, sa më të rregullta jo vetëm nga ana e ndërtimit gjuhësor, në përputhje me natyrën e shqipes, por edhe nga përmbajtja e nga “estetika” e shprehjes, nëpërmjet të cilave lexuesi fiton vlera të reja për fjalën dhe ndien bukurinë e forcën e gjuhës. Shembujt shoqërohen me burimin e tyre (autori, vepra, gazeta etj.) për të krijuar ndjenjën e sigurisë së përdorimit të fjalës në kontekstin e dhënë. Shembujt vihen zakonisht në fjalorë shpjegues të mëdhenj, por edhe në fjalorë të mesëm.”

17. Hajri Shehu është leksikografi i parë që përdor në mënyrë sistemore dhe shkencore termin *sintagmatikë*, duke ffilluar, saktësuar, zgjeruar dhe plotësuar konceptin e paraqitur nga akademiku Jani Thomai. Ai shkruan se “Sintagmatika (sintagmatika ilustruese, shënimi ynë J. Q.) në një fjalor mund të kalohet si pa u vënë re, sepse, duket, konsiderohet si më pak e rëndësishme se shpjegimet a përkufizimet ose se barasvlerësit (kur fjalori është dygjuhësh), çka mund të jetë e vërtetë, ose sepse mund të mendohet që puna e leksikografit zë më pak vend në të, çka nuk është e vërtetë. Natyrisht, sintagmat a togfjalëshat, si një nga llojet e frazës, sipas kuptimit sosyrian, ose thënie, sipas metagjuhës sonë leksikografike, nuk mund të zënë vendin e analizës semantike në një fjalor; leksikografi nuk mund të kërkojë nga përdoruesi i fjalorit që t’i analizojë thënie dhe të mësojë prej tyre atë që nuk përshkruhet, nuk shpjegohet a nuk përkufizohet qartë. Por, nëse, p. sh., nuk thuhet dot në shpjegim se aksh folje a mbiemër mund të lidhet me fjalë që shënojnë objekte të gjalla ose të pagjalla, atëherë përdoruesi mund të shohë shembujt ilustrues (*u ftoh moti / u ftoh nga shokët; dhomë e ftohtë / njeri i ftohtë; ecën njeriu (kali) / ecën koha (ecën puna)*). Sigurisht, thënie nuk mund të konsiderohen nivel i pavarur i gjuhës; ato janë njësi ndërtimore të ligjërimet, lëndë ilustruese për fjalorin e brenda kësaj hullie ato janë nocion gjuhësor, dhe veçmas nocion leksikologjik e leksikografik.”

18. Sintagmatika ilustruese lidhet me marrëdhënien leksikore e semantike e *pranueshme / e papranueshme, e mundshme e pamundshme* në fjalor. Sipas Hajri Shehut, “Thënie në fjalor tregojnë ç’është e mundshme ose e pranueshme, sepse, siç dihet ka një ligj leksikografik: konstruktet dhe format e pamundshme ose të papranueshme nuk jepen në një fjalor. Në këtë mënyrë, ato shërbejnë për të normativizuar, për të treguar gjedhen normative (gramatikore etj.; p. sh., sipas gjedhes *rrymë elektrike / dritë elektrike* etj., përdoruesi i fjalorit ndërton edhe vetë : *shtrydhëse frutash elektrike e rrahëse vezësh elektrike*), ose siç thotë Patrick Honks, “normat gjuhësore mund të identifikohen duke analizuar gjedhet e korpusit të fjalorit”. (*The Sintagmatics of Metaphor and Idiom*, “Lexicography”, 3, Oxford, 2004, f. 247-248).”

19. Studiuesi Hajri Shehu thekson se Shembullsimi në fjalor, ilustrimi i glosës me shembull, fjala bashkë me fjalën është njëra nga tri teknikat leksikografike (të tjerat janë: shpjegimi, në kuptimin e gjerë të fjalës në leksikografi, dhe barasvlerësimi në fjalorë

dygjuhësh). Ne e kuptojmë gjerë ilustrimin: fjalorët kanë nevojë për ekologjinë e fjalëve, domethënë, për ndërlidhjet kontekstuale, për bashkëlidhjet e zakonshme të fjalëve. Sipas tij, në një vështrim gjuhësor e veçmas leksikologjik e leksikografik më specifik: thënie **kanë vlerë denotative** (*elektrodë pozitive* është “anodë”, *elektrodë negative* është “katodë”, *puçërr e zezë* është “plasja”; në anglishte *gërshërë delesh* është “shears” e të *kuq buzësh* është “lipstick”); **kanë vlerë konotative** (shih p. sh. kuptimet e kushtëzuara sintaksore, që lindin veçse në një kontekst të caktuar: tipi *është dhëlpër ai* etj.); **thënie diferencojnë kuptimet e fjalëve shumëkuptimshe** (*rini entuziaste* është “rini që punon me entuziazëm” / *këngë entuziaste* është “këngë që shpreh entuziazëm”; *zë i frikshëm* “të shtie frikën” / *njeri i frikshëm* është “njeri frikacak”); **saktësojnë kuptimet e kryehershme** (nxit *zjarrin* “i fryj që të ndizet”; kallëzuan *grunjërat* “nxorën kallëzit”; *kur shporta ka fiq*, gjithë jetën e ke miq); **saktësojnë ngjyrimet kuptimore të sinonimeve** (krahaso ndajfoljet *shumë* e *tepër*); **plotësojnë informacionin që jepet në shpjegimin e glosës** (*zvarranikët pjellin vezë*); **motivojnë regjistrat shkencorë të njërive leksikore a të kuptimeve të tyre** (krahaso *pika e vlimit* dhe *vëmë pikë në fund të fjalisë*); **ilustrojnë njësitë e çerdhes fjalëformuese** (krahaso *mish pa kocka s’ka* dhe *ind kockor*; mbuloj *supet me shall* dhe mbulesa e *tryezës / me fytyrë* të mbuluar; *natë* e pagjumë dhe *vuan nga pagjumësia*; pluhur *qymyri* dhe pluhurzojnë *qymyrin* etj.); **tek emrat prejfoljorë, thënie shërbejnë për të dalluar veprimin, gjendjen, rezultatin** (*gjetje* te *gjetja e xeherorit* është veprim; *tek është një gjetje e bukur* “zgjedhje e mirë” e te *gjetje të reja arkeologjike* “sendet që zbulohen gjatë gërmimeve” *gjetje* shënon rezultat; te *gjelbërim i rrugëve* shënohet veprimi; te *u mbush me gjelbërim* shënohet rezultati, “bimësia”; *tek tërheqja dhe sulmi* (si taktikë ushtarake) *tërheqja* është veprim dhe rrjedhim; *therje* te *bagëti për therje* është veprim; te *kam therje në shpatull* është rezultat, “thermë”); **motivojnë vlerat stilistike të fjalëve a të kuptimeve të tyre** (krahaso *njom pambukun* dhe *e njomi me pështymë* / për dikë, që i dalin cërkat e pështymës kur flet; *e hëngri bukën* dhe *e hëngri të shkretën vajzë*; *ka sy të sormë* dhe *ka sy sorrhush* etj.) dhe **tregojnë nivelin stilistik të përdorimit** (dhe fjalori e ka për detyrë të japë informacion stilistik); **veçojnë homonimet** (*erë i e butë* është “juga” / *erë i e mirë* është “ajo që ndihet me hundë”; te *ndizte zjarr me erëza*, “erëzat” janë “bajga të thata”; te *gatesat duan erëza*, *erëzat* janë “bimë të merme” etj.); **dallojnë paronimet** (krahaso *kryetari i bashkisë* dhe *kryetari i bashkësisë*; *njeri i ndershëm* dhe *njeri i nderuar*); **veçojnë njësitë paronomazike** (krahaso *muzikë shekullare* dhe *muzikë shekullore*; *mëshiroj të varfrit* dhe *dashurinë për të varfrit e mishëron në poezinë e tij*); **mbështesin dhe plotësojnë barasvlerësit në një fjalor dygjuhësh** (krahaso, p. sh. *sapun i butë* “soft soap” dhe *klime e butë* “mild climate”) etj.”

20. Në fjalorët shpjegues që ka shqipja në përdorim nuk mungojnë shembujt me fjali. Por këto fjali nuk janë shkëputur nga tekste të ndryshme ose nga ligjërime të folura. Ato janë ndërtime sintagmatike me vlerë të përgjithshme, duke nënkuptuar marrëdhënien gjuhë - ligjërim, por jo një akt konkret komunikimi, me folës e dëgjues konkret. Në këtë rast marrësi i mesazhit është secili prej përdoruesit të fjalorit. Në përgjithësi foljet ilustrohen me fjali, thjesht edhe nga fakti se folja shpreh kallëzuesinë / predikativitetin në fjali. Kjo do të thotë se çfarëdo shembulli të japësh me folje, çdo thënie e krijuar merr krejt natyrshëm e normalisht formën e fjalisë. **MEND/ÓJ** *jokal.*, **~ÓVA**, **~ÚAR 1**. Kam aftë-sinë të gjykoj, të arsyetoj, të formoj një mendim etj.; bie në mendime, vras mendjen, mendothem; edhe *kal*. rrah diçka me mend, arsyetoj për një gjë dhe përpiqem me mend të zbuloj thelbin e lidhjet e saj, ta kuptoj, ta

zgjdh etj.; gjykoj. *Njeriu mendon. Kur nuk flet, mendon. E mendoi thellë punën. Mendon drejt. Mendo mirë! Mendo për këto që të thashë. Rri e mendoj... S'mendoi më gjatë. Na ka bërë të mendojmë. Mendo dhjetë herë e fol një herë. fj. u.*

21. Sintagmatika zbulohet edhe në fjalorët dy- e shumëgjuhësh. Këta fjalorë janë të tipave të ndryshme, të vëllimeve të ndryshme dhe të teknikave të ndryshme, ndaj edhe sintagmatika, ashtu si te fjalorët shpjegues njëgjuhësh, nuk mund të jetë e njëjtë të të gjithë këta fjalorë. Gjithashtu, fjalorët dygjuhësh janë hartuar nga autorë të ndryshëm, një pjesë e të cilëve nuk janë leksikografë, janë hartuar në kohët ndryshme, si dhe janë hartuar për qëllime të ndryshme. Një kusht i rëndësishëm për hartimin e fjalorëve të mirë shumë të mirë dygjuhësh është se në gjuhët ky ai hartohet, duhet të ketë një traditë leksikografike dhe të studimeve leksikologjike e semantike të konsoliduar. Sintagmatika në fjalorët dygjuhësh ka disa veçori: mungon përgjithësisht sintagmatika shpjeguese; mungon përgjithësisht sintagmatika ilustruese me diagrama, skica dhe fotografi; mungon përgjithësisht sintagmatika me fjali të shkëputura nga vepra të identifikuar; mbizotëron sintagmatika ilustruese me thënie të shkurta, të përgjithësuara, që kanë vlerë plotësuese ndaj kuptimit, kuptimeve apo nuancave kuptimore. Këto thënie nuk tregojnë një përdorim konkret të njëres apo tjetres gjuhë.

22. Gjuha shqipe ka në përdorim mbi 500 fjalorë, nga të cilët mbi 450 janë dygjuhësh, shqip-gjuhë e huaj dhe gjuhë e huaj –shqip. Ata kanë filluar të hartohen që para 400 vjetësh (i pari është *Fjalori latinisht – shqip*, 1635, i Frang Bardhit) dhe gjuha shqipe sot ka fjalorë dygjuhësh me të gjitha gjuhët e Evropës. Kurse fjalorët shqip – anglisht dhe anglisht – shqip kanë një histori rreth 100-vjeçare. Studiuesja kosovare, Shukrane Kërbizaj, shkruan se “Megjithëse kontaktet e para midis këtyre dy gjuhëve datojnë nga fillimi i shekullit XIX, fjalorët e parë, që mund të cilësohen fjalorë praktikë të anglishtes, i kemi vetëm në fillim të shekullit XX. ... Leksikografia shqipe ka një traditë të begatshme në fushën e fjalorëve dygjuhësh anglisht – shqip e shqip - anglisht, dhe se ajo ndjek një vijë të vazhdueshme zhvillimi.”

23. Fjalorët dygjuhësh që janë hartuar në Shqipëri apo nga autorë shqiptarë, fillimisht kanë pasur karakter praktik, më shumë i shërbenin praktikës së përshtatjes së shqiptarëve në njëmjedis tjetër ose kishin vlerë të theksuar didaktike, sepse u hartuan për t’u ardhur në ndihmë nxënësve dhe studentëve. Dalëngadalë ato u përmirësuan në të gjithë komponentet, duke e rritur ndjeshëm dhe spektrin e përdoruesve. Një ndihmesë të madhe në këtë drejtim kanë dhënë leksikografët përkthyes dhe leksikografët pedagogë. Fjalorët e hartuar prej tyre dallohen për pasurinë e fjalëve dhe të frazeologjisë, për saktësinë e gjetjes së barasvlerësit të fjalës në gjuhën përkatëse, si dhe sintagmatikën e zgjedhur me kujdes dhe me profesionalizëm.

24. Duke përzgjedhur me vetëdije, në punim u dhanë ilustrime për sintagmatikën ilustruese nga fjalorë shqip – frëngjisht dhe frëngjisht – shqip, nga fjalorë shqip – gjermanisht dhe gjermanisht – shqip, si dhe nga fjalorë shqip – italisht dhe italisht – shqip. Theksojmë se në të gjithë fjalorët dygjuhësh ku shqipja është gjuhë e parë dhe që janë hartuar pas Kongresit të Drejtshkrimit të vitit 1972, kur u caktua variant standard i shqipes, lënda leksikore, frazeologjike dhe shembujt i përkasin shqipes standarde. Rastet me dialektizma janë të rrallë dhe janë bërë me vetëdije, më shumë nga ata që kanë pretendime për bazën dialektore (për toskërishten) e këtij standardi. Gjithashtu, diçka tjetër e përbashkët për këta fjalorë është se

kur janë të një vëllimi (përgjithësisht janë të tipit të mesëm me 45-000 deri në 50.000 fjalë në shqipe), ata shembujt i kanë deri diku të njëjtë, sepse janë mbështetur në fjalorët që janë hartuar nga Akademia e Shkencave të Shqipërisë.

25. Edhe sintagmatika në fjalorët dygjuhësh shqip - anglishte ndjek veçoritë e hartimit të tyre në kohë të ndryshme (kemi fjalorë të hartuar para Luftës së Dytë Botërore), fjalorë të hartuar në vitet 1945-1972, fjalorët të hartuar nga viti 1972-1990 dhe fjalorë të hartuar nga viti 1991 deri më sot), nga autorë të ndryshëm, dashamirës të gjuhës, nga pedagogë leksikografë dhe nga pedagogë jo leksikografë, që përgjithësisht e njohin shqipen dhe anglishten dhe strukturat e tyre gramatikore e leksiko-semantike. Sintagmatika ilustruese në këtë fjalorë ka ndjekur ecurinë e hartimit të fjalorëve shpjegues të shqipes. Ne kemi dhënë ilustrime për sintagmatikën në fjalorë të tipit të vogël, të tipit të mesëm dhe të tipit të madh: Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip - anglisht N. Drizarit (tipi i vogël dhe ilustrimet janë minimale); Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip – anglisht I. Duro, R. Hysa (fjalor i tipit të vogël me 20.000 njësi, por me më shumë thënie ilustruese e zërthyesë të kuptimeve se fjalori i parë); Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip - anglisht i L. Neëmarkut (fjalor me 72.000 fjalë por i hartuar për qëllime praktike; aty ka shumë shembuj dhe dallohet për sidomos sintagmatikën frazeologjike, mbi 30 faqe); Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip – anglisht (45.000 fjalë) i P. Qeskut (ky fjalor i tipit të mesëm për të dhën sintagmatikën ilustruese është mbështetur tërësisht në fjalorët shpjegues të shqipes edhe për shembujt); Ilustrime sintagmatike nga Fjalori shqip -anglisht (170.000 fjalë) i P. Qeskut (edhe te ky fjalor kemi pak a shumë të njëjtën pamje si te fjalori me 45.000 fjalë, sepse vëllimi i tij i madh më shumë është bërë nga fjalët e shtuara, sesa nga shembujt e shtuar).

26. Shembullsimi apo ilustrime sintagmatike me thënie me karakter të përgjithshëm është një komponent i domosdoshëm edhe te fjalorët anglisht – shqip. Edhe për këtë çështje ne jemi mbështetur te fjalorët e hartuar përgjithësisht nga autorë shqiptarë, të cilët kanë krijuar profilin e tyre në leksikografinë dygjuhëshe shqiptare. Karakteristika kryesore e këtyre fjalorëve është se strukturat kuptimore të fjalëve me shumë kuptime dhe shembujt ilustrues, që përgjithësisht janë shprehje foljore e emërore, fjali por tek tuk edhe ndonjë fjalë e urtë, janë marrë nga fjalorët shpjegues të anglishtes. Këtu del si problem edhe dukuria e relativizmit gjuhësor, sepse bota materiale e shpirtërore dhe mendësia e popujve anglishtfolës është shpesh e ndryshme nga ajo e shqiptarëve. Ndaj hartuesit e fjalorëve kanë meritën se kanë përzgjedhur me kujdes shembujt që përfaqësojnë jetën e fjalës që përkthehet, por edhe që kanë karakter universal, ndërkombëtar, që janë të njohur apo që, përmes fjalorëve të këtij tipi, duhet të njihen edhe nga bota shqiptare. Ne kemi sjellë sintagmatikë me ilustrime sintagmatike të bollshme nga Fjalori anglisht -shqip i Kostë (Kostandin) Çekrezit; ilustrime sintagmatike nga Fjalori anglisht - shqip i Hajri Shehut; ilustrime sintagmatike nga Fjalori anglisht - shqip (45.000 fjalë) i Pavli Qeskut; ilustrime sintagmatike nga Fjalori anglisht - shqip (125.000 fjalë) i Pavli Qeskut. Gjithashtu, veçojmë këtu ilustrimet sintagmatike nga Fjalori idiomatik anglisht - shqip i pedagogut Ilo Stefanllarit. Vepra është e një lloji të veçantë dhe autori, më mirë se cilido autor tjetër leksikograf ka ditur të përzgjedhë me profesionalizëm dhe shkencërisht jo vetëm idiomat por edhe sintagmatikën ilustruese. Për çdo idiomë kemi disa shembuj me fjali. Kjo duket edhe te shembujt e idiomave me foljet *to do* dhe *to make*. Shembujt tregojnë dhe diferencat semantike midis këtyre dy foljeve, kur të dyja në shqipe përkthehen vetëm me foljen *bëj*.

27. Shqipja ka në përdorim edhe një fjalor ku shfaqen veçori të përdorimit të fjalës në fjalor ndryshe veprat e tjera leksikografike. Në vitin 2004 botohet në Tiranë nga Akademia e Shkencave *Fjalori sinonimik i gjuhës shqipe*. Ai është i pari fjalor më shembuj konkretë, jo të përgjithshëm. Sintagmatika e fjalëve të tij (e vargjeve sinonimike) është ndërtuar me shembuj nga letërsia artistike, nga letërsia shkencore, nga publicistika, nga të folurit e përditshëm, nga folklori, nga letërsia mësimore / didaktike, nga letërsia e përkthyer, me sintagmatikë e përzier me shembuj nga ligjërime e regjistra të ndryshëm. Kjo mund të jetë shumë e nevojshme edhe të përdoret si model edhe për fjalorët dygjuhësh.

28. Në funksion të gjithë punës në shkollë, punimi është ndalur edhe në aspekte praktike të mësimdhënies në shkollë, duke parë nga afër sesi shfaqet roli i sintagmatikës në procesin mësimor, sesi njohja e valencave të një fjale të anglishtes ka rëndësi të jashtëzakonshme e të pazëvendësueshme, sepse mundëson lidhjet me fjalët e tjera, mundëson gjetjen e fjalës së duhur, të fjalës së saktë, kur kërkohen nga ushtrimet praktike në tekstet shkollore, por edhe në testet kontrolluese, në nivel klase, shkolle dhe në nivel kombëtar (sidomos në provimin e gjuhës së huaj / të anglishtes në maturë. Në vijim janë dhënë në mënyrë të detajuar disa ilustrime të nxjerra nga puna e përditshme në shkollën e mesme të përgjithshme “ Babë Dudë Karbunara”, në qytetin e Beratit. Unë jam mësues i gjuhës angleze në këtë shkollë prej 14 vjetësh tashmë dhe jap lëndën e anglishtes në të gjitha klasat e këtij niveli, në klasën X, XI dhe XII. Interesi i nxënësve të shkollës sonë në lëndën e anglishtes është ka ardhur duke u rritur nga viti në vit. Duhet të pranojmë se, në përgjithësi, nxënësit janë të tërhequr më shumë ndaj gjuhëve të huaja sesa ndaj lëndëve të tjera (të cilat interesin e nxënësve e ndajnë në varësi të profilit apo planeve të studimit të mëtejshëm prej tyre).

29. Në punim jepen modele pune me librat Focus 2 dhe Focus 3 dhe me librin Wishes B2.1. Bazuar në materialin leksikor dhe gramatikor që ofrojnë këto tekste dhe nivelin e klasave përkatëse janë përgatitur teste për të kontrolluar ecurinë e e përditshme të nxënësve, si dhe për të treguar si janë shfrytëzuar dhe më tej këto materiale për hartimin dhe formulimin e testeve të modeleve të ndryshme, testet të cilat jo vetëm kontrollojnë njohuritë e përvetësuara nga nxënësit, por mbi të gjitha i ndihmojnë ata të dalin me rezultate sa më të mira në procesin e Maturës Shtetërore. Treguesit vlerësues japin mesazhin se duhet të punohet më shumë me ligjërimin gojor dhe atë shkrimor në gjuhë të huaj, duhet të punohet shumë me aftësimin për të diskutuar, gjykuar e vlerësuar situata të ndryshme për mes bagazhit të fjalëve që zotërojnë, si dhe të krijojnë vetë nxënësit situata gjuhësore duke i dhënë përparësi sintagmatikës sintaksore të të shprehurit.

30 Së fundi, është e domosdoshme të theksojmë se pjesë e pandarë e punës në klasë dhe jashtë saj për të arritur rezultatet e synuara, mbetet përdorimi i fjalorëve shpjegues dhe sidomos i atyre dygjuhësh, anglisht – shqipe (si mjete të domosdoshme), por edhe shqip – anglisht (si mjete shumë të frytshëm dhe me vlerë të madhe ndihmëse). Ne kemi punuar paralelisht me lëndën mësimore, që gjendet në faqet e librave të gatshëm, me njohjen nga afër të fjalorëve, të mënyrës së përdorimit dhe të shfrytëzimit efikas të tyre, duke treguar rrugët, format, mjetet për rritjen e kompetencës leksikore, semantike, gramatikore (d.m.th., gjuhësore) të nxënësve. Sintagmatika shpjeguese e ilustruese që gjendet në fjalor, gërshetohet me zbatimin në praktik të mundësive për t’u shprehur saktë e bukur gramatikisht dhe duke synuar për ta rritur sa më shumë këtë mundësi shprehjeje.

BIBLIOGRAFI

- A. Çepani, *Segmentimi automatik i fjalëve të shqipes në morfema*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- A. Duro, *Fjala dhe koncepti në gjuhën shqipe*, Tiranë, 2010
- A. Duro, *Studime gjuhësore*, Tiranë, 2012
- A. Dhrimo, *Formimi i mbiemrave në gjuhën shqipe*, në “Çështje të gramatikës së shqipes së sotme”, II, Tiranë, 1975
- A. Goga, *Vështrim mbi disa sintagma të figurshme në letërsinë artistike*, SF, 3 - 4, 2004
- A. Kostallari, *Kompozitat dëshirore dhe urdhërore të shqipes*, në “Studime mbi leksikun e formimin e fjalën në gjuhën shqipe”, 1, 1972
- A. Kostallari, *Kompozitat ekzocentrike të shqipes si tema fjalëformuese*, në “Studime mbi leksikun...”, 1, Tiranë, 1972
- A. Kostallari, *Mbi disa drejtime të përsosjes së sistemit e të strukturës së gjuhës sonë letrare*, “Studime filologjike”, nr. 2, Tiranë, 1982
- A. Kostallari, *Mbi disa veçori të fjalës së përbërë në gjuhën shqipe*, në “Studime mbi leksikun...”, 1, Tiranë, 1972
- A. Kostallari, *Mbi disa veçori të strukturës semantike të kompozitave pronësore të shqipes*, në “Studime mbi leksikun...”, 1, Tiranë, 1972
- A. Kostallari, *Në rrugën e hartimit të fjalorit normativ të shqipes së sotme*, “Studime mbi leksikun dhe mbi formimin e fjalëve...”, Tiranë, 1972, II
- A. Kostallari, *Parimet themelore për hartimin e “Fjalorit të gjuhës së sotme shqipe”*, në “Studime mbi leksikun...”, II, Tiranë, 1972
- A. Lehrer, *Semantic Fields and Lexical Structure*, 1974
- A. Martine, *Elementet e gjuhësisë së përgjithshme*, Dituria, 2002
- A. S. Hornby, A. P. Cowie, J. Windsor Lewis (1974) *Oxford Advanced Learner`s Dictionary of Current English*, Oxford University press, Oxford.
- A. Spahiu, *Reksioni dhe valenca foljore*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 21/2, Prishtinë, 2003
- A. Spencer, *Morphological theory*, Oxford, 1991
- A. Zeqiri, *Aspekte të huazimeve anglo-saksone në mediat shqiptare të informacionit*, në “Seminari II Ndërkombëtar të Albanologjisë, Tetovë-Shkup”, 22-28 shtator 2008
- J. Aitchison, 2001, *Language change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- H. Alshawi, 1989, *Analysing the Dictionary Definitions*. In Boguraev, B. & Briscoe, T. (eds.) *Computational Lexicography for Natural Language Processing*. London: Longman.
- Allen & Unëin, John MacNamara and Gonzalo E. Reyes, eds., *The Logical Foundations of Linguistic Theory* (New York and Oxford: Oxford University Press).
- Allen, M.R. (1978), Bochner, H (1988), Halle, M. (1973), Scalise, S. (1984) B.Nerlich, *Semantic theories in Europe 1830 - 1930*, Philadelphia, 1992
- A. Stevenson, M. Waite.(2011), *The Concise Oxford English Dictionary*, Oxford.
- B. Bajrami, *Ndikimi i huazimeve në leksikun e gjuhës shqipe*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- B. Rugova, *Globalizimi dhe gjuha e gazetave në Kosovë*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008

- B.S. Phillips, *The mental lexicon: Evidence from lexical diffusion*. Brain and language, 1999
- Emmon Bach. 1965. *Structural Linguistics and the Philosophy of Science*. Diogenes 51
- Bach, Emmon. 1968. *Nouns and Noun Phrases*. in *Universals in Linguistic Theory*, Emmon Bach, Emmon. 1994. *The semantics of syntactic categories: a cross-linguistic perspective*. In Bach, Emmon. 2004. *Linguistic universals and particulars*. In Piet van Sterkenburg
- Bach, Emmon. 2005. *Is word-formation compositional?* In Gregory N. Carlson and Francis Baker, Mark. 2003. *Lexical Categories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Beckëith, R., Fellbaum, C., Gross, D. & Miller, G.A. 1991. *WordNet: A Lexical Database Organized on Psycholinguistic Principles*. In U. Zernik (ed.), *Lexical*
- Beeferman, D. 1998. *Lexical discovery ëith an enriched semantic netëork*. In *Proceedings of the Ëorkshop on Usage of WordNet in Natural Language Processing Systems*, 358-364.
- Berger, A.L. Della Pietra, S.A. & Della Pietra, V.J. 1996. *A maximum entropy approach to natural language processing*. *Computational Linguistics*, 22 (1): 39-71.
- Bod, R., Jay, J.H. & Jannedy, S. 2003. *Probabilistic linguistics*. Cambridge.
- Bozsahin, C. 2002. *The combinatory morphemic lexicon*. *Computational linguistics*, 28(2)
- Butterëorth, B. 1983. *Lexical representation*. In B. Butterëorth (ed.), *Development*,
- Buxheli, L. *Formimi i foljeve me prapashtesën -o në gjuhën shqipe*, Tiranë, “Studime Filologjike”, 1-4, 1994, f. 57-73.
- Byrd R.J., Calzolari, N., Chodoroë, M.S., Klavans, J.L., Neff, M.S. & Rizk, O.A. 1987. *Tools and Methods for Computational Lexicology*. *Computational Linguistics*
- C. K. Ogden and I. A. Richards, *The meaning of meaning*, Orlando, 1989
- C. Soanes and A. Stevenson 2005. *Oxford Dictionary of English*, Revised Edition, Oxford Univeristy Press/, Oxford.
- Camarda, D. *Saggio di grammatologia comparata sulla lingua albanese 1864*, II Cambridge University Press (2005), *Cambridge Advanced Learner`s Dictionary*
- Catherine Soanes, (2001), *The Oxford Dictionary of Current English*, Third Edition,
- Ch. Baylon, *Komunikimi*, Shkup, Logos, 2003
- Chandler, D. 2001. *Semiotics: the basics*. London: Routledge.
- Chomsky 1957. *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.
- Chomsky, N. 1986. *Knowledge of language*. Neë York: Praeger.
- Christiansen and S. Kirby (eds.), *Language Evolution*. Oxford.
- Colé, P., Segui, J., & Taft, M. 1997. *Ëords and morphemes as units for lexical access*, *Journal of memory and language*, 37(3)
- Collins, *English Grammar*, Oxford, 1990
- Contemporary Semantic Theory* (Oxford: Blackëell), pp. 539--559.
- Corbett, Greville G. 2000. *Number*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cressëell, Max J. 1973. *Logics and Languages*. London: Methuen.
- Croft, Ë. 2000. *Explaining language change: an evolutionary approach*. Longman.
- Curran. J.R. 2004. *From distributional to semantic similarity*, University of Edinburgh.
- D. A. Cruse, *Lexical semantics*, Cambridge, 1986
- D. J. Sapis, *The anatomy of metaphor*, University of Pennsylvania Press, 1977
- D. Leëis, 1972. *General semantics*. In Donald Davidson and Gilbert Harman, eds.,
- D. Nettle, *Linguistic diversity*. Oxford, 1999
- Davis, Steven and Marianne Mithun, eds. 1979. *Linguistics, Philosophy, and Montague*

- Doëty, David R. 1979. *Word Meaning and Montague Grammar*. Dordrecht: Reidel.
- Dhrimo, A. *Një vështrim mbi foljet me më se një seksion në shqipen e sotme letrare*, "Studime filologjike", nr. 2, Tiranë, 1965, f. 139-151 dhe "Çështje të fonetikës e të gramatikës së shqipes së sotme", Tiranë, I, 1975.
- E. Çabej, *Për pastërtinë e gjuhës shqipe*, GJ, 2, 1981
- E. Gishti, *Kontakti leksikor i gjuhëve: analiza dhe trajtimi kuptimor i huazimeve të pranuar në FGjSh 2006 dhe në Petit Robert 2006*, në "Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare", 29/1, Prishtinë, 2010
- E. Lafe, "Shqipja standarde në shekullin e ri", *Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare (Punimet e materialeve të Seminarit XIX Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, Prishtinë-Prizren, gusht 2000)*, Prishtinë 2001
- E. Lafe, *Disa tipare kryesore të fjalëformimit në shqipen e sotme*, në "Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare", 22/1, Prishtinë, 2004
- E. Lafe, *Shqipja standarde në vështrim strukturor dhe funksional*, në "Konferenca shkencore Shqipja standarde dhe shoqëria shqiptare sot", Tiranë, 2003
- E. Likaj, *Prirje të gjuhës shqipe në globalizëm*, në "Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare", 27/1, Prishtinë, 2008
- E. Nida, *Exploring semantic structures*, Munchen, 1975
- E. Paci, *Mbi disa regjistra gjuhësorë të cenuar prej globalizimit në shqipe*, në "Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare", 27/1, Prishtinë, 2008
- E. Sapir, *Gjuha – Hyrje në studimin e ligjërit*, Prishtinë, 1980
- Emmon W. Bach, Wynn Chao 2008 *Semantic universals and typology*
en.wikipedia.org/wiki/Participial
esl.about.com/od/grammarstructures/a/Participles.htm
- F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, 1991
- F. Sausure, *Kursi i gjuhësisë së përgjithshme*, Tiranë, 2002.
- F.R. Palmer, *Semantics*, Cambridge, 1988
- Fjala shqipe në vend të fjalës së huaj (Fjalor)*, 1998
- Fjala shqipe në vend të fjalës së huaj*, Mitovicë, 2000
- Fjalor i gjuhës së sotme shqipe*, Tiranë, 1980
- Fjalor i gjuhës shqipe*, Tiranë, 1954 / 2005
- Fjalor i gjuhës shqipe*, Tiranë, 2006
- Fjalor i shqipe së sotme*, Tiranë, 1984 / 2002
- Fjalor sinonimik i gjuhës shqipe*, Tiranë, 2004
- From, *Gjuha e harruar*, Dituria, Tiranë, 1998
- G. Grafi, *Sintaksa, Strukturat e ligjërit*, Dituria, Tiranë 2003
- G. Hutchings, *Dizionario italiano – inglese, inglese – italiano*, Libritalia, 2000
- G. Lakoff, *Metaphor and War* (1991);
- G. Lakoff, *Metaphor and War, Again*" (2003)
- G. Leech..., *A Communicative Grammar of English*, Cambridge, 1991
- Geert, Booij (2005). *The grammar of words: an introduction to linguistic morphology*, Oxford University Press.
- Gramatika e gjuhës shqipe*, 1, Tiranë, 2002
- Gramatika e gjuhës shqipe*, 2, Tiranë, 2002

- Austin and London, *Grammar.*: The University of Texas Press.
- Greenberg, Joseph H. 1963a. *Some universals of language with particular reference to the*
- Greenberg, Joseph H., ed. 1963/1966. *Universals of Language*. Cambridge, Mass.: MIT
- Guthrie, L., Pustejovsky, J., Wilks, Y. & Slaton, B.M. 1996. *The role of lexicons in natural language processing*, Communications of the ACM, 39(1)
- Gj. Shkurtaj, *Elemente etnokulturore në fjalorë të shqipes*, në “Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë”, Tiranë, 2005
- Gj. Shkurtaj, *Kahe dhe dukuri të kulturës së gjuhës shqipe*, Tiranë, 2003
- Gj. Shkurtaj, *Kundrime gjuhësore*, Tiranë, 2006
- Gj. Shkurtaj, *Pesha e fjalës shqipe*, Tiranë, 2009
- H. Grillo, *Globalizmat – Prurje apo deformim në standardin e shqipes*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- H. Shehu, *Fjalori i Oksfordit i gjuhës angleze dhe Shqipëria*, Gazeta Shqip, 30 dhjetor 2012
- H. Shehu, *Gjuha shqipe, sa e madhe është!*, në Shqip,
- H. Shehu, *Rreth vlerave potenciale të leksikut popullor për gjuhën e sotme letrare shqipe*, në “Studime mbi leksikon dhe formimin e fjalëve në gjuhën shqipe”, III, Tiranë, 1989
- Harper Collins Publishers, (2005) *Collins English Dictionary Discovery*, Great Britain.
- Harper Collins Publishers, fourth edition (2003), *Advanced Learner's English Dictionary*, New Edition, Glasgow, Great Britain.
- http://www.michael_quinion.com
- Huddelston, *Introduction to the Grammar of English*, Cambridge, 1989
- I. Duro..., *Fjalor shqip – anglisht*, Tiranë, 1988
- I. Hoti, *Individi folës përballë globalizmit*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën...”, 27/1, Prishtinë, 2008
- I. Metani, *Gjurmë semantike dhe strukturore në shqipen e sotme nga kontaktet gjuhësore*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën...”, 29/1, Prishtinë, 2010
- I. Metani, *Studimi i leksikut të shqipes dhe teoria e fushave leksikore e semantike*, në “Seminari III Ndërkombëtar i Albanologjisë”, Tetovë-Shkup, 23-28 shtator 2009
- I. Osmani, *Ligjërimi i specializuar në gjuhën shqipe*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 29/1, Prishtinë, 2010
- I. Stefanllari, *Fjalor anglisht – shqip*, Tiranë, 1986
- I. Stefanllari, *Fjalor frazeologjik anglisht – shqip*, Tiranë, 1999
- Ian Brookes, Jamie Nathan and Hazel Norris. Chambers Harrap Publishers Ltd, 2001 *Words, wit and wisdom : 100 years of the Chambers Dictionary Edinburgh Scotland*.
- J. A. Fodor, J. J. Katz, *The Structure of Language*, 1964
- J. Aitchison, 2001, *Language change*, Cambridge: Cambridge University Press.
- J. Casares, *Introducción a la lexicografía moderna*, 1950
- J. J. Katz, J. A. Fodor, *The Structure of a Semantic Theory*, në *Language*, 39, 1963
- J. J. Katz, *Semantic Theory*, 1972
- J. Lyons, *Hyrje në gjuhësinë teorike*, Tiranë, 2001
- J. Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics*, Cambridge, 1975
- J. Lyons, *Language, meaning, and kontekst*, London, 1981
- J. Lyons, *Linguistic Semantics, an introduction*, Cambridge, University Press, 1995
- J. Lyons, *Semantics*, 1, 2, Cambridge, 1977

- J. Munday, *Introducing Translation Studies, Theories and Applications*, London, 2001
- J. Saeed, *Semantics*, Pekin, 1997
- J. Thomai, *Aspekti shoqëror-kulturor në formimin e frazeologjisë shqipe*, SF, 1975, 3
- J. Thomai, *Çështje të frazeologjisë në gjuhën shqipe*, Tiranë, 1981
- J. Thomai, *Çështje të frazeologjisë në gjuhën shqipe*, Tiranë, 1981
- J. Thomai, *Çështje të identitetit të njësive frazeologjike*, SF, 1995, 1-4
- J. Thomai, *Çështje të leksikut potencial në gjuhën shqipe*, “Gjuha jonë”, 1986, 2
- J. Thomai, *Dukuri leksikore në shtypin e sotëm në Konferenca shkencore “Gjuha letrare kombëtare dhe bota shqiptare sot”*, Tiranë, 2002
- J. Thomai, *Dukuri leksikore në shtypin e sotëm në Konferenca shkencore “Gjuha letrare kombëtare dhe bota shqiptare sot”*, Tiranë, 2002
- J. Thomai, *Fjalor frazeologjik i gjuhës shqipe*, Tiranë, 1999
- J. Thomai, *Frazeologjizma emërorë dhe mbiemërorë në gjuhën shqipe*, SF, 1975, 4
- J. Thomai, *Frazeologjizma foljorë në gjuhën shqipe*, SF, 1976, 1;
- J. Thomai, *Grupe fjalësh të bashkëlidhura me frazeologjizma*, SF, 1975, 2
- J. Thomai, *Huazim leksikor dhe standardizim*, në “Seminari II, Tetovë-Shkup”, 2008
- J. Thomai, *Leksikografia shqipe drejt objektivash madhorë: Fjalori i madh i gjuhës shqipe*, në “Seminari Ndërkombëtar të Albanologjisë, Tetovë-Ohër”, 16-23 shtator 2007
- J. Thomai, *Leksikologjia e gjuhës shqipe*, Tiranë, 2008
- J. Thomai, *Mbi disa çështje të normës në fushën e leksikut dhe të formimit të fjalëve në gjuhën e sotme letrare shqipe*, “Probleme të gjuhës letrare shqipe...”, 1972, 1
- J. Thomai, *Mbi disa togje të qëndrueshme të shqipes në shekullin XVI në krahasim me shqipen e sotme*, në “Konferenca e dytë e studimeve albanologjike”, Tiranë, 1969
- J. Thomai, *Mbi kufijtë e fjalës në gjuhën shqipe dhe disa çështje të drejtshkrimit*, SF, 1973, 1
- J. Thomai, *Mbi mënyrën e pasqyrit të sistemit të kuptimeve dhe të përdorimit të fjalëve në fjalorin shpjegues të gjuhës shqipe*, “Studime mbi leksikun dhe mbi formimin e fjalëve në gjuhën shqipe”, 1972, 2
- J. Thomai, *Mbi rendin e fjalëve në strukturën e frazeologjizmave të shqipes*, SF, 1966,1
- J. Thomai, *Modelimi në frazeologji*, SF, 1-4, 1997
- J. Thomai, *Një klasifikim i frazeologjizmave me vlerë ndajfoljore*, SF, 1969, 1
- J. Thomai, *Një shtresim i leksikut të shqipes nga pikëpamja e normës letrare*, “Norma letrare kombëtare dhe kultura e gjuhës”, 1973, 1
- J. Thomai, *Prejardhja kuptimore në gjuhën shqipe*, Tiranë, 2009
- J. Thomai, *Prejardhja semantike në gjuhën shqipe*, Tiranë, 1989
- J. Thomai, *Probleme të frazeologjisë së gjuhës shqipe*, SF, 1964, 2, 3
- J. Thomai, *Rreth kuptimit të normës në fushën e leksikut të shqipes standarde*, në “Seminari V Ndërkombëtar i Albanologjisë, Tetovë-Shkup”, 3-4 tetor 2011
- J. Thomai, *Rreth kuptimit të normës në fushën e leksikut të shqipes standarde*, në “Seminari V Ndërkombëtar i Albanologjisë, Tetovë-Shkup”, 3-4 tetor 2011
- J. Thomai, *Rreth semantikës së foljeve veprare, pësore e vetvetore në shqipe*, GJJ, 1984, 3
- J. Thomai, *Shqipja standarde dhe leksikografia shqiptare*, në “Konferenca shkencore *Shqipja standarde dhe shoqëria shqiptare sot*”, Tiranë, 2003
- J. Thomai, *Shtresa potenciale e leksikut të shqipes*, Gjuha jonë, 1984,3
- J. Thomai, *Teksti dhe gjuha*, Tiranë, 1992

- J. Thomai, *Veçori leksiko-semantike të ndajfoljeve me prapashtesa në shqipe*, Tiranë, 2004
- J. Thomai, Xh. Lloshi, R. Hristova, K. Qiriazati, A. Melonashi *Fjalor frazeologjik ballkanik shqip, bullgarisht, greqisht, rumanisht, serbokroatisht*, Tiranë, 1999
- J. Thomai, *Zhvillimi i teorisë dhe i praktikës leksikografike shqiptare pas Çlirimit*, Studime filologjike, 4 /1969
- Janssen, and M. Stokhof, eds., *Formal Methods in the Study of Language*, Part 1. (Amsterdam: Mathematical Centre Tracts 135)
- Jennifer Seidl, W. McMordie, (1978), Oxford University Press, *English Idioms and How to Use Them*, Oxford.
- K. Jorgaqi, *Sportel i hapur i shqipes*, Tiranë, 2008
- Kamp, H. 1981. *A Theory of Truth and Semantic Representation*. In J. Groenendijk, T.
- Keller, R. 1994. *On language change*, London: Routledge.
- Kirby, S. & Ellison, M.E. *Quantifying lexical structure: An information-theoretic approach to language comparison*.
- Kjellmer, G. 2000. *Potential words (Neologisms)*. Word- Journal of the International Linguistic Association, 51(2): 205-228.
- Komarova, N.L. & Kondrak, M.A. 2003. *Language, learning and evolution*. In M.H.
- L. Buxheli, *Fjalët e përngjitura në gjuhën shqipe*, Tiranë, 2009
- L. Buxheli, *Fjalët e përngjitura në gjuhën shqipe*, Tiranë, 2009
- L. Buxheli, *Foljet pavetore në gjuhën shqipe*, Tiranë, 2011
- L. Buxheli, *Formimi i foljeve në gjuhën e sotme shqipe*, Tiranë, 2008
- L. Buxheli, *Modelet e caktimit rasor në gjuhën e sotme shqipe* Tiranë 2007
- L. Buxheli, *Rreth formimeve paralele me prapastest -im dhe -je*, në “Studime për nder të A. Xhuvanit”, Tiranë,
- L. Lipke, *Semantic structure and word-formation*, Munchen, 1972
- L. Myrto, *Globalizmi, anët pozitive dhe negative të tij*, në “Seminari II Ndërkombëtar të Albanologjisë, Tetovë-Shkup”, 22-28 shtator 2008
- L. Neëmark, *Fjalor shqip – anglisht*, Oxford, 1998
- L. Tahiri, *Konstruktimi i subjektivitetit të ri gjuhësor të shqiptarëve në Kosovë si interpretim preskriptiv i globalizimit*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- Labov, W. 1994. *Principles of linguistic variation*. Vol. I. Oxford: Basil Blackëell.
- Lewis, David. 1972. *General semantics*. In Donald Davidson and Gilbert Harman, eds., *Leksikografia shqipe, trashëgimi dhe perspektivë*, Tiranë, 2005
- Lexicon of linguistics*, Utreht University, 2001
- Linguistics Today - Facing a Greater Challenge* (Amsterdam/Philadelphia: Benjamins).
- Longman, *Dictionary of Contemporary English*, Munchen, 1987
- Lund, K. & Burgess, C. 1996. *Producing high-dimensional semantic spaces from lexical co-occurrence*. Behavioral Research: Methods, Instruments and Computers, 28(2).
- Lund, K., Burgess, C. & Atchley, R. 1995. *Semantic and associative priming in highdimensional semantic space*. In Proceedings of the 17th Annual Conference of
- Lund, K., Burgess, C. & Audet, C. 1996. *Dissociating semantic and associative word*
- M. Apter, *Metaphor and Synergy*, in *Metaphor. Problems and Perspectives*, Brighton, 1982
- M. Baker, *Lexical Categories*, Cambridge University Press, 2003

- M. Bejta, *Zvetënimi i shqipes në rrjedhat e globalizimit*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- M. Black, *More about Metaphor*, in A. Ortony (ed.), Cambridge, 1979
- M. Çeliku, “*Fjalori i shqipes së sotme*”, 2002, dhe *leksikografia shqiptare e ditëve tona*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën...”, 22/1, Prishtinë, 2004
- M. Çeliku, *Çështje të shqipes standarde*, Tiranë, 2014
- M. Çeliku, *Sintaksë e gjuhës shqipe, (përbërësit sintaksorë)* Tiranë, 2012
- M. Kore, *E ardhmja e shqipes standarde në proceset integrale*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- M. Pozzato, *Semiotika e tekstit (metoda, autorë shembuj)*, Tiranë, 2005
- M. Priku, *Prirje të leksemave fjalëformuese në gjuhën shqipe*, në në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- M. Sadiku, *Gjuha shqipe dhe modernizimi i leksikut të saj*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- M. Samara, *Çështje të antonimisë në gjuhën shqipe*, Tiranë, 1985
- M. Samara, *Fjalor i antonimeve në gjuhën shqipe*, Tiranë, 1998
- M. Samara, *Histori e gjuhës letrare shqipe*, Tiranë, 2005
- M. Samara, *Hulumtime në leksikografi*, Tiranë, 2000
- M. Samara, *Parafjalët në gjuhën shqipe*, Tiranë, 1999
- M. Samara, *Rreth leksikut politik e shoqëror në gjuhën shqipe*, Tiranë, 2008
- M. Samara, *Rreth normës leksikore dhe kodifikimit të saj në fjalorët shpjegues të shqipes*, në “Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë”, Tiranë, 2005
- M. Samara, *Veçori të antonimisë brenda fjalës në gjuhën shqipe*, SF, 2/1985
- M. Samara, *Vëzhgime mbi antonimet me prapashtesat në gjuhën shqipe*, SF, 1/1965
- M. Samara, *Vëzhgime rreth antonimisë së fjalëve të përbëra e fjalëve të përngjitura të gjuhës shqipe*, “Studime filologjike”, nr. 3, Tiranë, 1980
- Macmillan Education (2002), *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*, Oxford, Bloomsbury Publishing.
- Macnamara, J. 1982. *Names for things: a study of human learning*
- McDonald, S. 2000. *Environmental Determinants of Lexical Processing Effort*. PhD
- McMahon, A. & McMahon, R. 2003 *Finding families: quantitative methods in language classification*, Transactions of the Philological Society, 101(1).
- Miller, G. A. & Charles, E. G. 1991. *Contextual correlates of semantic similarity*. Language and cognitive processes, 6.
- Montague, Richard. 1970a. *English as a formal language*. [Paper 6 in Montague, 1974.]
- Montague, Richard. 1970b. *Universal Grammar*. [Paper 7 in Montague, 1974.]
- Mufwene. S.S. 2001. *The Ecology of Language Evolution*. Cambridge.
- Murphy, G. L. 2002. *The big book of concepts*. Cambridge, MA: MIT Press.
- N. Chomsky, *Gjuha dhe problemet e njohjes*, Dituria, Tiranë, 2007
- N. Chomsky, *Strukturat sintaksore*, Dituria, Tiranë, 2011
- N. Pajaziti, *Shqipja përballë fjalëve të huaja*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- N. Pajaziti, *Zhvillimi i gjuhës shqipe nën trysinë e gjuhëve të huaja*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 29/1, Prishtinë, 2010

- N. Varfi, *Introduction a la lexicologie du français*, Tiranë, 2005
- N. Zingarelli, *Vocabolario della lingua italiana*, Bologna, 1999
- N. Veselaj, *Infiksati e huazuar si "mish i egër" brenda strukturës foljeformuese të shqipes*, në "Seminari Ndërkombëtar për gjuhën...", 21/2, Prishtinë, 2003
- Nakamura, J. & Nagao, M. 1988. *Extraction of semantic information from an ordinary English dictionary and its evaluation*. Proceedings of the 12th International Conference on Computational Linguistics (COLING-88), Budapest.
- New Horizons in linguistics*, London 1972
- Nettle, D. 1999. *Linguistic diversity*. Oxford: Oxford University Press.
- Noëak M.A. & Komarova N.L. 2001. *Toëards an evolutionary theory of language*, *Trends in Cognitive Science* 5(7)
- O. Jespersen, 1922. *Language: Its Nature, Development and Origin*. London.
- Oxford advanced Learner's Dictionary of Current English*, Oxford, 1977
- Oxford Advanced Learner's Dictionary*, 2004
- Oxford Thesaurus of English*, Oxford, 2004
- Oxford, *Dictionary English-German & German English*, 1998
- Oxford, *Dictionary English-Greek & Greek - English*, 1996
- P. Matthews, *Recent developments in Morphology*, Në horizons in Linguistics, 1972
- P. Qesku, Botimet EDFFA ,(2004), *Fjalor Anglisht-Shqip*, Tiranë.
- P. Qesku, Botimet EDFFA, (2002), *Fjalor Anglisht - Shqip*, Tiranë.
- P. Qesku, *Fjalor anglisht – shqip*, Tiranë, 2002
- P. Qesku, *Fjalor shqip – anglisht*, Tiranë, 2002
- Partee, Barbara H. 1996. *The development of formal semantics in linguistic theory*. In Partee, Barbara H. 2004. *Compositionality in Formal Semantics*. Blackëell Publishing.
- Patel, M., Bullinaria, J.A. & Levy, J.P. 1998. *Extracting semantic representations from large text corpora*. In J.A. Bullinaria, D. Glasspool & G. Houghton (eds.) Proceedings of the 4th Neural Computation and Psychology Ëorkshop. London: Springer-Verlag.
- Peirce, C.S. 1897-1903. *Logic as semiotics: The theory of signs*. In J. Buchler (ed.), *The philosophical ëritings of Peirce* (1955). New York: Dover Books.
- Pustejovsky, J. 1991. *The generative lexicon*. Computational linguistics, 17(4)
- Q. Murati, *Fjalori – natyra dhe gjerësia e tij*, në "Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare", 21/2, Prishtinë, 2003
- Q. Murati, *Gjuha shqipe dhe globalizimi lingistik*, në "Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare", 27/1, Prishtinë, 2008
- Q. Murati, *Kultura dhe etika gjuhësore e shqipes – ky institucion i munguar sot*, në "Seminari II Ndërkombëtar të Albanologjisë, Tetovë-Shkup", 22-28 shtator 2008
- R. Bod, J. Hay and S. Jannedy, *Probabilistic Linguistics*. Cambridge, MA: MIT Press.
- R. Carnap, *Introduction to Semantics*, Cambridge, 1959
- R. Carter, *Vocabulary, Applied Linguistic Perspectives*, London, 1987
- R. Jackendoff, 1975 *Morphological and semantic regularities in the lexicon*.
- R. Jackendoff, *Semantics and cognition*. Cambridge, MA: MIT Press. 1983.
- R. Lilo, *Tendances actuelles de la néologie lexicale en français et en albanais*. Mediaprint, Tiranë, 2011, ISBN-97899956-93-84-8.
- R. Memushaj, *Gjuhësia gjenerative*, Tiranë, 2003

- R. Memushaj, *Hyrje në gjuhësi*, Tiranë, 2006
- Robert Ed Webster,(1993), *Merriam-Webster Collegiate Dictionary*, Tenth Edition, Massachusetts, USA.
- Robinson, *Language & social behaviour*, London, 1972
- Rodd, J.M., Gaskell, M.G. & Marslen-Wilson, E.D. 2004. *Modelling the effects of semantic ambiguity in word recognition*. Cognitive Science, 28
- Rosch, E. 1978. *Principles of categorization*. In E.Rosch & B. Loyd (eds.) *Cognition and categorization*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates
- Rr. Paçarizi, *Shqipja – globalizmi dhe glocalizmi*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- S. Ejupi, *Transferi negativ nga gjuha shqipe në të mësuarit e gjuhës angleze*, në Seminarin V Ndërkombëtar i Albanologjisë, Tetovë-Shkup”, 3-4 tetor 2011
- S. Glucksberg, *Understanding figurative language (From metaphors to idioms)*, Oxford University Press, 2001
- S. Guttenplan, *Object of Metaphor*, Oxford University Press, 2005
- S. I. Ozhegov, *Slovar russkovo jazika*, Moskva, 1982
- S. Kuçi, *Ndikimi i globalizimit në ndryshimin e gjuhëve*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- S. Mann, *An albanian – english dictionary*, 1957
- S. Mann, *An historical albanian – english dictionary*, 1948
- S. Mansaku, *Rreth integritetit morfologjik të foljeve me burim latin në gjuhën shqipe*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën...”, 21/2, Prishtinë, 2003
- S. Neëmann, *Fjalor shqip – anglisht*, London, 1948
- S. Pinker, *Language learnability and language development*. Cambridge, Harvard, 1984.
- S. Potter, *Language in the Modern World*, London, 1971
- S. T. Bradford, *The elements of figurative language*, F. Atlantic University, Longman, 2002
- S. Ullman, *The princips of semantics*, Oxford, 1963
- S. Ullman, *The princips of semantics*, Oxford, 1963
- S. Ullmann. *Semantic universals*, Cambridge, 1963 /1966
- S. Ullmann. *Semantic universals*. In Joseph H. Greenberg, ed., *Universals of Language* (Cambridge, Mass.: MIT Press), 1963/1966
- S.Pllana, *Probleme të polisemisë (homonimisë) dhe të sinonimisë në terminologjinë teknike në gjuhën shqipe dhe angleze dukuritë semantike*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 29/1, Prishtinë, 2010
- S.Titini, *Huazimet nga anglishtja në terminologjinë e së drejtës në gjuhën shqipe*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën..”, 27/1, Prishtinë, 2008
- Saffran, J.R., Neëport, E.L. & Aslin, R.N. 1996 *Word segmentation: the role of distributional cues*. Journal of Memory and Language, 35
- Smith, E.E., Shoben, E.J. & Rips L.J. 1974. *Structure and process in semantic memory – featural model for semantic decisions*. Psychological Review, 81(3).
- Spencer, A. *Morphological theory*, second edition, Cambridge, MA, 1992
- Studime mbi leksikon dhe formimin e fjalëve në gjuhën shqipe*, Tiranë, I, 1972
- Studime mbi leksikon dhe formimin e fjalëve në gjuhën shqipe*, Tiranë, II, 1972
- Studime mbi leksikon dhe formimin e fjalëve në gjuhën shqipe*, Tiranë, III, 1989

- Sh. Bali, *Gjuha dhe jeta*, Tiranë, 2006
- Sh. Delia, *Ndikimi i gjuhës angleze në gjuhën e sotme shqipe dhe në gazetari – pushtim apo snobizëm?!*, në “Seminari II Ndërkombëtar të Albanologjisë, Tetovë-Shkup”, shtator 2008
- Sh. Delija, *Sfidat përballë mësuesve të gjuhës së huaj ndaj gjuhës shqipe dhe anasjelltas*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 29/1, Prishtinë, 2010
- Sh. Demiraj, *Gjuha shqipe dhe historia e saj*, Tiranë, 1989
- Sh. Gërmizaj, *Fjalëformimi i gjuhës shqipe në Fjalorin historik shqip-anglisht të Stuart Edëard Mann-it*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 22/1, Prishtinë, 2004
- Sh. Gërmizaj, *Foljet në fjalorët anglisht-shqip*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 21/2, Prishtinë, 2003
- Sh. Gërmizaj, *Kontaktet e anglishtes dhe shqipes përparësitë dhe rreziqet*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- Sh. Hoxha, *Gjuha shqipe vs. globalizimit*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- Sh. Hoxha, *Ndikimet bashkëkohore të anglishtes në shqipe*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 29/1, Prishtinë, 2010
- Sh. Islamaj, *Aspekti gjuhësor i globalizimit dhe shqipja standarde*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- Sh. Islamaj, *Çështje të sinonimisë në gjuhën shqipe*, Prishtinë, 1985
- Sh. Islamaj, *Gjuha teksti dhe konteksti*, Tiranë, 2014,
- Sh. Islamaj, *Gjuha, ligjërimi dhe fjala*, Prishtinë, 2004
- Sh. Islamaj, *Kultura gjuhësore dhe përdorimi estetik i gjuhës*, Tiranë, 2002
- Sh. Islamaj, *Shqipja në kontakt dhe huazimi gjuhësor*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 29/1, Prishtinë, 2010
- Sh. Islamaj, *Shqipja standarde dhe modernizimi i saj*, në “Seminari II Ndërkombëtar të Albanologjisë, Tetovë-Shkup”, 22-28 shtator 2008
- Sh. Munishi, *Globalizimi, komunikimi gjuhësor dhe gjuha shqipe*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- Sh. Qamili, *Ndikimi i gjuhës angleze në gjuhën shqipe – dukuri të veçanta*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 29/1, Prishtinë, 2010
- Sh. Rrokaj, *Çështje të gjuhës shqipe*, Tiranë, 2007
- Sh. Rrokaj, *Hyrje në gjuhësinë e përgjithshme*, Tiranë, 2012
- Sh. Rrokaj, *Kahje zhvillimi të shqipes së sotme*, në “Seminari III Ndërkombëtar i Albanologjisë, Tetovë-Shkup”, 23-28 shtator 2009
- Sh. Rrokaj, *Strukturalizmi klasik në gjuhësi*, shblu, Tiranë, 2006
- Shalom Lappin, ed., *The Handbook of Contemporary Semantic Theory* ([Oxford]:
- Shillcock, R.C., Kirby, S., McDonald, S. & Breë, C. (submitted). *Exploring the structure-preserving mental lexicon*. Oxford University Press.
- T. McArthur, *Concise Oxford Companion to the English Language*, Oxford, 1988
- T. Toska, *Funksioni i figurës në njësitë frazeologjike*, në “Seminari II Ndërkombëtar të Albanologjisë, Tetovë-Shkup”, 22-28 shtator 2008
- Talmy, Leonard. 2000. *Toëard a Cognitive Semantics*. Vols I, II. Cambridge,
- The New Oxford Doctionary of English*, Oxford, 1999

- U. Eco, *Në kërkim të gjuhës së përkryer në kulturën europiane*, Dituria, Tiranë, 2008
- U. Weinreich, *Explorations in semantic theory*, 1966
- U. WK23479-einreich, *On the semantic structure of Language*, 1963
- V. Memisha, *Dukuri semantike gjatë formimit të mbiemrave prejpjesorë në gjuhën shqipe*, Gjirokastrë, 1999
- V. Memisha, *Dukuria e polisemisë të foljet e prejardhura në gjuhën shqipe*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, Prishtinë, 2002
- V. Memisha, *Rreth hapësirave huazuese të shqipes sot në nënsistemin leksiko-semantik*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 29/1, Prishtinë, 2010
- V. Memisha, *Studime për fjalën shqipe*, 1, Tiranë, 2011
- V. Memisha, *Studime për fjalën shqipe*, 2, Tiranë, 2015
- V. Memisha, *Termet togfjalësha në fjalorët shpjegues të shqipes*, në “Terminologjia e shqipes: dukuri dhe probleme”, Tiranë, 2009
- V. Nuhiu, *Gjuha shqipe sot shikuar nga këndvështrimi i huazimeve (angleze)*, në “Seminari Ndërkombëtar për...”, 27/1, Prishtinë, 2008
- V. Proko, *Probleme të hartimit të fjalorëve terminologjikë në gjuhën shqipe*, në “Seminari II Ndërkombëtar të Albanologjisë, Tetovë-Shkup”, 22-28 shtator 2008
- Veselaj, N. *Foljet më -o- në gjuhën shqipe*, Prishtinë, 2002, 244 f.
- Worthen B. R. & Sanders, J.R. (1973). *Educational Evaluation : Theory and Practice*. Ohio.
- Xh. Beqiri, *Identiteti (gjuhësor) dhe globalizimi*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 27/1, Prishtinë, 2008
- Xh. Beqiri, *Mjetet e informimit – portë e hapur e huazimit të tërthortë / kulturor*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën, letërsinë dhe kulturën shqiptare”, 29/1, Prishtinë, 2010
- Xh. Lloshi, “Shqipja standarde në rrethanat e dygjuhësisë”, *Studime filologjike* 2001, nr. 3-4
- Xh. Lloshi, *Ndërhyrja e huazimeve nga anglishtja*, në “Seminari III Ndërkombëtar i Albanologjisë, Tetovë-Shkup”, 23-28 shtator 2009
- XH. Lloshi, *Rreth disa shfaqjeve të ndikimit të homonimisë në gjuhën shqipe*, në “Studime mbi leksikon...”, I, Tiranë, 1972
- Xh. Lloshi, *Stilistika e gjuhës shqipe dhe pragmatika*, Tiranë, 2003
- XH. Lloshi, *Shënime mbi fjalën dhe togfjalëshin*, në “Studime mbi...”, I, Tiranë, 1972
- Xh. Lloshi, *Shënimet stilistike në fjalorët e shqipes*, në “Leksikografia shqipe - trashëgimi dhe perspektivë” (Konferencë shkencore, Tiranë, 3 dhjetor 2004), Tiranë, 2005
- Xh. Lloshi, *Shqipja standarde në rrethanat e dygjuhësisë*, SF, 2001, nr. 3-4
- XH. Lloshi, *Vëzhgime mbi homonimet në shqipe*, në “Studime. ...”, II, Tiranë, 1972
- Xh. Zymberaj, *Norma gjuhësore dhe kontaktet e shqipes së sotme me gjuhët e tjera*, në “Seminari Ndërkombëtar për gjuhën..”, 29/1, Prishtinë, 2010
- J. Yalden, 1987, *Principles of Course Design for Language Teaching*. Cambridge.
- J. Yalden, 1987, *The Communicative Syllabus: Evaluation, Design & Implementation*. London

Abstrakt

Studimi Sintagmatika në fjalorët anglisht-shqip dhe shqip-anglisht është bërë për të ndihmuar në përdorimin dhe shfrytëzimin me lehtësi dhe përparësi të fjalorëve, e njëherazi përmes vëzhgimeve e studimeve në mjediset shkollore për të ndihmuar në zhvillimin e aftësive e krijimin e shprehive të nevojshme gjuhësore e për t'i mundësuar një qytetari të ardhshëm të përshtatej apo të përmirësohej në tregun e punës.

Punimi ka synuar të studiojë në mënyrë të hollësishme një aspekt të veçantë të fjalorëve dygjuhësh anglisht - shqip dhe shqip - anglisht, sintagmatikën e tyre, d.m.th. studimin e sintagmave, të grupeve të fjalëve që pasojnë njëra-tjetrën dhe formojnë njësitë funksionale në hierarkinë e frazës (grup foljor, emëror, parafjalor etj.). Duke qenë se edhe fjalia mund të konsiderohet si një sintagmë, edhe ajo përfshihet si njësi me kuptim dhe si njësi komunikative në këtë hierarki. Kjo e gjitha është bërë me qëllim që të dalë më në pah dhe të analizohet e të interpretohet një anë shpesh e anashkaluar në fjalorët, sidomos ata dygjuhësh, dhe ndër ta fjalorët anglisht-shqip e shqip-anglisht.

Gjithashtu, i është dhënë përparësi studimit të sintagmatikës së njësive leksikore (sintagmatikës ilustruese), si kontekst i realizimit të kuptimeve të tyre, duke ditur se kjo ka vlerë, nga njëra anë, sepse prej saj mund të nxirren kuptimet e njësive leksikore dhe, nga ana tjetër, mund të jepen më qartë e në mënyrë plotësuese këto kuptime. Studime për këtë anë të përmbajtjes së fjalorëve pothuajse mungojnë në literaturën tonë gjuhësore.

Si perfundim, ky punim mendohet do t'u vijë në ndihmë në radhë të parë, nxënësve, mësuesve, studentëve, pedagogëve, në përgjithësi shkollës sonë, por edhe studiuesve të gjuhës angleze e leksikografëve, gazetarëve e dhe kujtdo tjetër që punon me fjalën e anglishtes e të shqipes përmes fjalorëve njëgjuhësh e dygjuhësh.

Fjalë kyçe: sintagma, fjalor, anglisht, fraza, grup foljor, njësive leksikore, sintagmatikës ilustruese, studentëve, pedagogëve.

Abstract

This paper was designed to help easily use and exploit with a lot of priority all the dictionaries as well as simultaneously, through surveys and studies in scholastic environments, help develop skills in creating necessary linguistic expressions which will enable the citizen of the future to fit or improve in the job market.

The paper also aims to study thoroughly a very particular aspect of bilingual English-Albanian and Albanian-English dictionaries, their syntagmatics such as the study of their syntagms, the group of words that follow one another and form functional units in the hierarchy of the phrase (verbal phrase, noun phrase, prepositional phrase etc.) Since the sentence itself can be considered a syntagm, it is also involved as a meaningful and communicative unit in this hierarchy. This was done with the purpose to enlight, analyse and interpret a frequently neglected side in dictionaries, especially the bilingual ones, specifically the English-Albanian and Albanian-English ones.

In addition, it was given priority to the study of the syntagms of the lexical units (illustrating syntagmatics) in the context of completion of their meanings, knowing it has a value, on one hand, because we can extract the meanings of the lexical units and on the other hand, these meanings can be given more clearly and completely. Studies on this side of the content of the dictionaries are almost missing in the literature of Albanian language.

Finally, this study will be helpful to pupils, teachers, students, university professors, Albanian schools in general, English language professionals, lexicologists, journalists and anyone who works with English and Albanian words coming from both monolingual and bilingual dictionaries.

Key words: syntagm, dictionary, English, phrase, verbal phrase, lexical units, illustrating syntagmatics, students, lecturers